

ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΘΟΙΒΙΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΕΝ ΤΩ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΔΙΔΑΧΚΑΛΕΙΩ

Επιμνημόνιον

*επι της κατά τον νόμον ΓΣΑ διαγωνισμῶν
διὰ τῆν ετησιασίων 1910-1914*

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΗΣ Α. Χ. ΤΕΡΖΟΠΟΥΛΟΣ
1910

ΔΡΑΧ. 2.10

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Αριθ. Πρωτ. 11,821
Διεκπ. 8,654

Εν Αθήναις τῇ 29 Ἰουλίου 1910.

Πρὸς τὸν κ. Δ. Χ. ΤΕΡΖΟΠΟΥΛΟΝ

Γνωρίζομεν ὑμῖν ὅτι κατ' ἀπόφασιν τῆς ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν διδασκατικῶν βιβλίων ἐποπτικῆς Ἐπιτροπείας ἡ τιμὴ τῆς Ἑλληνικῆς Γραμματολογίας πρὸς χοῦσιν τῶν Γυμνασίων ἐκ φύλλον τυπογραφικῶν 10 ¹/₂ ὠρίσθη εἰς δραχμὰς δύο καὶ λεπτὰ δέκα (2,10), τὸ δὲ ἐπιθετόν βιβλιόσημον χρώματος ῥοδίνου ἔσται ἀξίας δραχ. μιᾶς καὶ λεπτῶν εἰκοσιτεσσάρων (1,24).

Ἐντελλόμεθα, ὅπως συμμορφωθῆτε πρὸς τὰς ἀποφάσεις ταύτας, ἐκτυπώσητε δὲ τὴν παρούσαν ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ὄψεως τοῦ περιζαλύμματος τοῦ βιβλίου κάτωθι τῆς θέσεως, εἰς ἣν κατὰ νόμον ἐπιζολλᾶται τὸ βιβλιόσημον.

Ὁ Ὑπουργὸς

Α. Σ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Π. ΖΑΓΑΝΙΑΡΗΣ

Θεόδωρος - Ι. Νεβέρης

3500

17079

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΘΟΙΒΙΔΟΠΟΥΛΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΕΝ ΤΩ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΩ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΕΓΚΡΙΘΕΙΣΑ

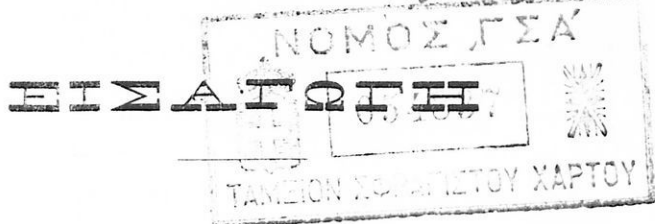
Ἐν τῷ κατὰ τὸν νόμον ΓΣΑ' διαγωνισμῷ τῶν διδακτικῶν βιβλίων
διὰ τὴν τετραετίαν 1910—1914.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΗΣ Δ. Χ. ΤΕΡΖΟΠΟΥΛΟΣ
1910

17079

Αθηνά

Ὁρισμὸς τῆς γραμματείας καὶ τῆς γραμματολογίας.

Γραμματεία ἢ λογοτεχνία ἔθνους τινὸς καλεῖται τὸ σύνολον τῶν ἐντέχνων ποιημάτων καὶ συγγραμμάτων αὐτοῦ, γραμματολογία δ' ἡ ἱστορική καὶ αἰσθητική τούτων ἐξέτασις· καὶ ἱστορική μὲν εἶναι ἡ ἐξέτασις αὐτῆ, διότι ἐν τῇ ἀφηγήσει τῆς ἐξελίξεως καὶ τῆς πορείας ἐκάστου γραμματειακοῦ εἴδους γίνεται λόγος περὶ τῆς κατὰ τόπους καὶ χρόνους ἐμφανίσεως αὐτοῦ καὶ περὶ τοῦ βίου τῶν ποιητῶν καὶ τῶν συγγραφέων μετὰ τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς καταστάσεως, ἐν ἣ ἔζησαν· αἰσθητική δέ, διότι ἐν τῇ κρίσει τῶν ποιημάτων καὶ τῶν συγγραμμάτων ἐκάστου γραμματειακοῦ εἴδους καταδεικνύεται πόσον οἱ νόμοι τοῦ καλοῦ, οἱ διέποντες τὴν σύνθεσιν αὐτοῦ, ἐτηρήθησαν ἢ οὐ. Κατὰ ταῦτα ἡ Ἑλληνική γραμματολογία εἶναι ἡ ἱστορική καὶ αἰσθητική ἐξέτασις τῶν ἐντέχνων ποιημάτων καὶ συγγραμμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Διαιρέσεις τοῦ γραπτοῦ λόγου εἰς γένη καὶ εἶδη.

Ὁ γραπτὸς λόγος διαίρεται εἰς δύο μεγάλα γένη : τὴν ποίησιν καὶ τὸν πεζὸν λόγον· καὶ ἡ μὲν ποίησις μεταχειρίζεται γλῶσσαν ἔμμετρον καὶ ῥυθμικὴν μετ' ἰσχυρᾶς ἐμπνεύσεως καὶ εἰκονικῆς παραστάσεως, ὁ δὲ πεζὸς λόγος γλῶσσαν μὴ δεσμευομένην μὲν ὑπὸ μέτρου, ἀλλ' ὅμως ὑπαγομένην εἰς κανόνας καὶ πραγματικώτερον τῆς ἰδέας ἐκφράζουσιν.

Σὺν τῷ χρόνῳ καὶ παρὰ ταῖς διαφόρους ἑλληνικαῖς φυλακὰς ἢ τε ποιήσεις καὶ ὁ πεζὸς λόγος ἔλαβον διαφόρους διευθύνσεις, ἐξ ὧν προέκυψαν τὰ ἐξῆς κύρια εἶδη· ἐν μὲν τῇ ποιήσει τὸ Ἔπος, ἢ Λυρική ποιήσις καὶ τὸ Δραῦμα, ἐν δὲ τῷ πεζῷ λόγῳ ἢ Ἱστοριογραφία, ἢ Φιλοσοφία καὶ ἢ Ἱστορεία.

Σημασία πάσης γραμματείας καὶ ἰδίᾳ τῆς ἑλληνικῆς.

Ἐν τῇ γραμματείᾳ ἔθνους τινὸς κατοπερίζεται ἡ πνευματικὴ αὐτοῦ μόρφωσις, ἐξ ἧς σαφέστερον διακρίνεται καὶ αἰτιολογείται ἢ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου θέσις αὐτοῦ. Συμπύπτει δ' ἡ ἀκμὴ πάσης γραμματείας αὐτῇ τῇ ὑψίστῃ ἐπιδόσει ἔθνους τινὸς εἰς τὸν πολιτισμὸν, ἐπιδρώσα ἰσχυρῶς ἐπὶ πασῶν τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ ἐθνικοῦ βίου· ἀλλ' ἡ ἐπίδρασις αὕτη ἑκατέρου τῶν γενῶν τῆς γραμματείας, τῆς ποιήσεως καὶ τοῦ πεζοῦ λόγου, εἶναι διάφορος· διότι ἡ μὲν ποιήσις συντελεῖ εἰς ἰδεώδη ἐθνικὴν, ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν μόρφωσιν, προάγουσα συγχρόνως τὸ καλαισθητικὸν συναίσθημα καὶ ἐμπνέουσα εἰς σύνθεσιν λαμπρῶν ἔργων ἐν ταῖς ὡραῖαις τέχναις, ὁ δὲ πεζὸς λόγος ἐξυπηρετᾷ πρακτικώτερον τὴν πνευματικὴν πρόοδον, προάγων μὲν τὴν περὶ κόσμου καθόλου γνῶσιν, ὑποδοχθῶν δὲ τὰς πρὸς ἀλλήλους σχέσεις τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν, οὐ μόνον τῶν ἐλευθερίων, ἀλλὰ καὶ τῶν δημιουργικῶν. Ἀμφότερα δὲ τὰ γένη ἀσκοῦσι μεγίστην ἐπίδρασιν καὶ εἰς οὐσιωδέστατον ἐθνικὸν στοιχεῖον, τὴν γλῶσσαν, προσδίδοντα εἰς αὐτὴν τὴν προσήκουσαν μορφήν.

Ὅση δὲ λαμπροτέραν καὶ πλουσιωτέραν γραμματείαν ἔσχεν ἔθνος τι, τοσοῦτω μείζονα πολιτισμὸν ἀνέπτυξε καὶ ἰσχυρῶς ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐπέδρασεν. Ἰπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἔχει τὰ πρωτεῖα ἐν τῷ κόσμῳ.

Ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ γραμματεία οὕσα, ὡς καὶ πᾶσα ἄλλη, φυσικὸν καὶ ἀναγκαστικὸν προῖόν τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς μορ-

φύσεως τοῦ ἔθνους, συνδέεται στενωῶς οὐ μόνον μετὰ τῶν ἠθῶν καὶ τῶν ἐθίμων, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν θρησκευτικῶν, κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν θεσμῶν αὐτοῦ· διὰ τοῦτο δ' ἐπέδρασεν εἰς τὴν ποικίλην τοῦ ἔθνους μόρφωσιν· ἀλλ' ἢ ἐπίδρασις αὕτη τῆς γραμματείας δὲν περιορίσθη μόνον εἰς τὴν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους μόρφωσιν· διὰ τὴν τελειότητα τῆς συνθέσεως καὶ τὸ ἀπόλυτον κάλλος τῆς μορφῆς, διὰ τὸ πλούσιον καὶ σπουδαῖον περιεχόμενον, καὶ διὰ τὴν σκεπτάτην ἀντίληψιν τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἠδυνήθη γὰρ ἐπιδράσῃ καὶ εἰς τὴν γραμματείαν τῶν ἄλλων ἔθνων· καὶ ἀμέσως μὲν ἐπέδρασεν εἰς τὴν τῶν Ῥωμαίων, ἐμμέσως δὲ διὰ τούτης εἰς τὰς γραμματείας καὶ τῶν λοιπῶν τῆς Εὐρώπης ἔθνων, ἀσκήσασα οὕτω μεγάλην ἐπίδρασιν καὶ εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν λαῶν αὐτῆς.

Ἡ ἐπίδρασις δ' αὕτη τῆς ἑλληνικῆς γραμματείας εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Δύσεως δὲν ὑπῆρξεν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς· ἰσχυρὰ καὶ ἐβράδυνε πολὺ γὰρ παραγὰγῃ τοὺς ἀγλαοὺς αὐτῆς καρποὺς ἕνεκα τῆς καθόλου πνευματικῆς καταπτώσεως τῆς Δύσεως κατὰ τὸν Μέσον αἰῶνα. Ἄλλ' ὅτε, μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, λόγοι Ἕλληνας, φεύγοντες τὴν τουρκικὴν κατάκτησιν, μετέφερον εἰς αὐτὴν τοὺς θησαυροὺς τῆς ἑλληνικῆς γραμματείας, κατονήθη βαθύτατα ἢ ἐκ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ὠφέλεια καὶ ἢ σπουδὴ αὐτῶν διεδόθη εὐρύτερον, γενομένη οὐσιωδέστατον στοιχείον τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ παραγωγῆς ἔτι μᾶλλον τὸν πολιτισμὸν.

Διαίρεσις τῆς ἑλληνικῆς γραμματολογίας εἰς περιόδους.

Τὸ χρονικὸν διάστημα, ὕπερ περιλαμβάνει ἢ ἀρχαία ἑλληνικὴ γραμματολογία, εἶναι μακρότατον, ἦτοι ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, καὶ ἰδίᾳ ἀπὸ Ὀμήρου, μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀπὸ τοῦ ἐνάτου δηλονότι αἰῶνος π. Χ. μέχρι τοῦ δεκάτου πέμπτου μ. Χ. Τὰ ἑλληνικὰ δὲ ποιή-

ματα καὶ συγγράμματα, τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως γραφέντα μέχρι τῶν χρόνων ἡμῶν, ἀποτελοῦσι τὴν νεωτέραν ἐλληνικὴν γραμματείαν, περὶ ἧς λόγος γίνεται ἐν ἄλλοις βιβλίοις.

Ἡ ἐλληνικὴ γραμματεία διαιρεῖται συνήθως εἰς πέντε περιόδους: 1) τὴν *Ποιητικὴν*, ἀρχομένην ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων καὶ λήγουσαν εἰς τοὺς περσικοὺς πολέμους, 2) τὴν *Ἀττικὴν*, ἧς ἡ ἀρχὴ εἶναι ἀπὸ τῶν περσικῶν πολέμων, τὸ δὲ τέλος κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, 3) τὴν *Ἀλεξανδρινὴν*, περιλαμβάνουσαν τοὺς τρεῖς τελευταίους π. Χ. αἰῶνας, 4) τὴν *Ῥωμαϊκὴν*, διήκουσαν ἀπὸ τοῦ πρώτου μέχρι τοῦ ἕκτου μ. Χ. αἰῶνος, καὶ 5) τὴν *Βυζαντινὴν*, ἣτις ἀρχεται ἀπὸ τοῦ ἕκτου καὶ λήγει εἰς τὰ μέσα τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος μ. Χ.

Ἐκ τούτων σπουδαιότερα εἶναι αἱ δύο πρώται.

Χαρακτηρισμὸς τῆς μέχρι τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων γραμματείας, ἥτοι τῶν δύο πρώτων περιόδων.

Τὴν ἐλληνικὴν γραμματείαν τῶν δύο πρώτων περιόδων χαρακτηρίζει πρωτότυπος καὶ φυσικὴ, ἐνιαία καὶ κανονικὴ ἐξέλιξις τῶν διαφόρων γραμματειακῶν εἰδῶν καὶ πρωτότυπος μὲν καὶ φυσικὴ εἶναι ἡ ἐξέλιξις αὕτη, διότι τὰ γραμματειακὰ εἶδη δημιουργοῦνται ὑπ' αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων καὶ εἶναι φυσικὸν καὶ αναγκαῖον προϊόν τῆς πνευματικῆς μορφώσεως καὶ τοῦ καθόλου βίου αὐτῶν, ἐνιαία δέ, διότι, παρὰ τὰς φυλετικὰς διαφορὰς τῶν λογοτεχνῶν, τὰ ἔργα αὐτῶν ἔχουσι γνήσιον τὸν ἐθνικὸν χαρακτήρα καὶ κοινὰ τὰ γνωρίσματα ἐκάστου γραμματειακοῦ εἶδους, καὶ κανονικὴ, ἐπειδὴ ἐκ τῶν ἀπλουστέρων καὶ ἀτεχνωτέρων προβαίνει εἰς τὰ συνθετώτερα καὶ τεχνικώτερα, συνδυαζομένης τῆς τελειότητος τῆς συνθέσεως μετὰ σπουδαίου περιεχομένου καὶ ἐξόχου κάλλους μορφῆς.

Καὶ ἐν μὲν τῇ ποιητικῇ περιόδῳ ἐκ τῶν ἀναμνήσεων τῶν

ἡρωϊκῶν κατορθωμάτων τοῦ ἔθνους, καὶ ἰδίᾳ τῶν ἡρωϊκῶν βασιλέων αὐτοῦ, μορφοῦται ἐντέχνως ἐν Ἰωνίᾳ καὶ εἰς τὴν μεγίστην ἀκμὴν ἐξικνεῖται κατὰ τὸν ἕνατον π. Χ. αἰῶνα τὸ ἡρωϊκὸν ἔπος διὰ τοῦ Ὀμήρου, ἐκ δὲ τῶν ἀπλῶν θρησκευτικῶν δοξασιῶν καὶ τῶν πατριαρχικῶν ἠθῶν κατὰ τὸν ἐπόμενον αἰῶνα τὸ θρησκευτικὸν καὶ ἠθικὸν χαρακτῆρα ἔχον διδακτικὸν ἔπος ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι διὰ τοῦ Ἡσιόδου ἀμφοτέρωτα ταῦτα ἀναφαίνονται κατὰ τὸν παιδικὸν βίον τοῦ ἔθνους, καθ' ὃν ἐπεκράτει ἡ ἀφελῆς κατ' αἰσθησιν ἀντίληψις καὶ ἡ ζωνρὰ φαντασία, καὶ κύριον γνῶρισμα ἔχοντα ἀπλότητα συνθέσεως, φαντασιῶδες κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦν τὸν περιεχόμενον, καὶ κάλλος μορφῆς. Ἀπὸ δὲ τοῦ ὀγδόου μέχρι τοῦ πέμπτου π. Χ. αἰῶνος, καταλυθεισῶν τῶν βασιλειῶν καὶ τῶν τυραννίδων καὶ ἀναπτυχθείσης τῆς πολιτικῆς, κοινωνικῆς, ἠθικῆς, οἰκονομικῆς καὶ πνευματικῆς δυνάμεως καὶ σημασίας τοῦ ἀτόμου, διεμορφώθη νέον καὶ πολύμορφον ποιητικὸν εἶδος, ἡ λυρικὴ, ἐν Μ. Ἀσίᾳ τὸ πρῶτον παρὰ τοῖς Ἴωσι καὶ τοῖς Λιολεῦσιν, εἶτα δὲ καὶ ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι καὶ ἀλλαχοῦ παρὰ τοῖς Δωριεῦσιν ἢ ποιήσις αὕτη, τελειότερα οὖσα κατὰ τὴν σύνθεσιν καὶ ἐκφράζουσα ἐν μορφῇ ἐντεχνοτέρᾳ οὐχὶ πλέον προϊόντα τῆς φαντασίας, ἀλλ' ἀτομικὰς σκέψεις καὶ συναισθήματα, ἅτινα ἀρύεται ἐξ ὑψηλῆς καὶ εὐγενοῦς τοῦ βίου ἀπόψεως, ἤχθη εἰς τὴν ὑψίστην τελειότητα διὰ τοῦ Πινδάρου.

Ἐν δὲ τῇ Ἀτικῇ περιόδῳ συντελεῖται θαυμασίως πᾶσα ἡ γραμματικὴ ἀκμὴ. Μετὰ τοὺς νικηφόρους δηλονότι ἀγῶνας κατὰ τῶν Περσῶν, τὴν ἐκ τούτου ἔξαρσιν τοῦ φρονήματος καὶ τὴν πλήρη ἀνάπτυξιν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, αἱ Ἀθηναί, προαχθεῖσαι εἰς μεγάλην ἰσχὺν καὶ εὐγμερίαν, διὰ τοῦτο δὲ καὶ εἰς βαθεῖαν καὶ πολυμερῆ τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ βίου μὸρφωσιν, γίνονται ἐστία τῶν φῶτων σύμπαντος τοῦ ἑλληνισμοῦ. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς τελείας ὀριμότητος τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος δημιουργεῖται μὲν τὸ τελειότατον τῶν ποιητικῶν εἰδῶν, τὸ δράμα, διὰ τοῦ Αἰσχύλου, Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου ἐν τῇ τραγωδίᾳ

καὶ τοῦ Ἀριστοφάνους ἐν τῇ κωμῳδίᾳ, ἀκμᾶζει δὲ τὰ μέγιστα ἐν τῇ ἱστοριογραφίᾳ, τῇ φιλοσοφίᾳ καὶ τῇ ῥητορείᾳ ὁ ἀπὸ τοῦ ἔκτου ἤδη αἰῶνος π. Χ. εἰς τὴν γραμματείαν εἰσαχθεὶς πεζὸς λόγος. Καὶ ἡ μὲν ἱστοριογραφία μέχρι τοῦ πέμπτου αἰῶνος μυθικὴ οὖσα, ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου λαμβάνει θέμα τὴν σύρραξιν τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Πέρσας καὶ τὰ ταύτην ἐπακολουθήσαντα ἐσωτερικὰ γεγονότα· ἀπαλλαγείσα δὲ τὸ πρῶτον τοῦ μυθώδους ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου, προσλαμβάνει εἶτα διὰ μὲν τοῦ κριτικωτάτου Θουκυδίδου ἐπιστημονικὸν περιεχόμενον, διὰ δὲ τῆς χαριέσσης φράσεως τοῦ Ξενοφῶντος ἐντεχνοτάτην λογοτεχνικὴν μορφήν. Ἡ δὲ φιλοσοφία, ἀρχαίμενη πρῶτον ἐκ φαντασιωδῶν κατὰ τὸ μάλλον ἢ ἥττον καὶ ἀτέχνως διατυπουμένων θεωριῶν περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ σύμπαντος, εἰσήλθε κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἰς ἀσφαλέστερον στάδιον ἐρεύνης διὰ τῶν σοφιστῶν καὶ ἀνῆλθεν εἰς μέγιστα ὕψη διὰ τοῦ Σωκράτους, ἰδίᾳ δὲ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους· οὗτοι διαμορφώσαντες πᾶσαν σχεδὸν φιλοσοφικὴν γνῶσιν, μένουσι μέχρι σήμερον ἀφθαστον πρότυπον φιλοσόφων συνδυασάντων ἀλήθειαν καὶ πολυμέρειαν ἐρεύνης μετ' ἐντέχνου παραστάσεως τῶν φιλοσοφημάτων αὐτῶν. Ἡ δὲ ῥητορεία, φυσικὴ τὸ πρῶτον οὖσα, ἀνεπτύχθη σὺν τῇ προσόδῳ τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος καὶ τῇ ἐμφανίσει τῶν σοφιστῶν, ἐξίκατο δ' ἐν Ἀθήναις εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν κατὰ τε τὴν μορφήν καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὸ ὕψος τοῦ περιεχομένου διὰ σειρᾶς ἐξόχων ῥητόρων, ὧν κορυφαῖος ἐγένετο ὁ Δημοσθένης.

Αἱ λοιπαὶ τρεῖς περίοδοι τῆς ἑλληνικῆς γραμματείας, εἰ καὶ περιλαμβάνουσι πολλοὺς αἰῶνας καὶ μέγα πλῆθος ἔργων, ἀλλ' εἶναι ὑποδεέστερα· κατὰ ποῖόν τῶν δύο προηγουμένων, δεικνύουσιν μόνον τὴν βαθμιαίαν παρακμὴν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων μέχρι τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος. (1)

Οὕτω λοιπὸν αἱ δύο πρώται περίοδοι ἀποτελοῦσι κατ' ἐξοχὴν

1. Χαρακτηριστὸς ἐκείσσης τούτων λεπτομερέστερον ὑπάρχει ἐν τῷ οἰκείῳ τόμῳ τοῦ βιβλίου.

τὴν ἀκμὴν τῆς ἑλληνικῆς γραμματείας· ὑπερέχει δ' ἢ γραμματεία αὐτῶν οὐ μόνον τῆς τῶν λοιπῶν περιόδων, ἀλλὰ καὶ πάσης ἄλλης καθόλου. ἦν ἔθνος ἀρχαῖον ἢ νέον παρήγαγεν. Οἱ Σῆται, οἱ Ἰνδοί, οἱ Ἑβραῖοι ἔχουσι· μὲν καὶ αὐτοὶ γραμματείας· καὶ μάλιστα πολλὸ ἀρχαιοτέρας τῆς ἑλληνικῆς· ἀλλ' αὐταὶ στεροῦνται τοῦ κάλλους, τοῦ πλοῦτου, τῆς δυνάμεως καὶ τῆς τελειότητος τῆς μορφῆς τῆς ἑλληνικῆς, οὐδ' ἐπέδρασαν ἐπὶ τῶν ἄλλων λαῶν ὡς αὕτη· διότι τὴν μὲν σικκὴν χαρακτηρίζει· στενὴ ἀντίληψις τοῦ βίου, πνεῦμα χρησιμοθηρίας καὶ χλιαρὰ ἠθικολογία, ἢ δὲ Ἰνδικὴ ἐξαντλεῖται εἰς ἐπίδειξιν θρησκευτικῆς σοφίας καὶ ἠθικολογίας ἢ εἰς τὴν ἄτεχνον ἀφήγησιν μύθων ἠρωϊκῶν καὶ περιπετειῶν δραματικῶν, κύριον γνῶρισμα ἔχουσα, ἐν τῇ ποιήσει μάλιστα, χαώδη καὶ τεραστίαν φαντασίαν, ἢ δ' ἑβραϊκὴ, ὑπὸ τοῦ μονοθεϊσμοῦ (τῆς λατρείας τοῦ Ἰαχὼβᾶ) ἐμπνεομένη, ἔχει τὸ πάντῃ θεοκρατικόν, κατὰ τοῦτο μόνον οὐσα σπουδαία, ὅτι διὰ τῶν Ψαλμῶν ἐπέδρασε τὰ μέγιστα ἐπὶ τῆς χριστιανικῆς λυρικῆς. Ἄλλ' ἢ ὑπεροχὴ τῆς ἑλληνικῆς γραμματείας ἐν τῇ ἀρχαίῳ κόσμῳ καταδεικνύεται σαφέστατα ἐκ τῆς ἐπιδράσεως αὐτῆς εἰς τὸ ῥωμαϊκὸν ἔθνος. Οἱ Ῥωμαῖοι, καθόλου εἰπεῖν, οὐδέλωσ ἀνέπτυξαν ἰδίαν γραμματεσίαν, ἀλλ' ἐμίμηθησαν τὴν ἑλληνικὴν. Ἡ γραμματεία αὐτῶν, καίπερ οὐσα πλουσία, ἐπέδρασεν ἀσθενῶς εἰς τε τὴν πολιτείαν καὶ τὴν κοινωνίαν, καταδείξασα κυρίως τὴν ἐπιτηδειότητα, ἦν εἶχον οἱ Ῥωμαῖοι νὰ προσαρμόζωνται πρὸς τὸ ξένον πνεῦμα. Καὶ ἐν αὐτῷ τῷ αἰῶνι τῆς ὑψίστης ἀκμῆς τῆς ῥωμαϊκῆς γραμματείας, τῷ τοῦ Αὐγούστου ἐπικαλουμένῳ, τοῦτο μόνον παρατηρεῖται, ὅτι ἢ μίμησις τῆς ἑλληνικῆς γραμματείας ἀπέδη τελειοτάτη ἐν αὐτῇ. Ὡς πρωτότυπον μόνον προῖον αὐτῆς θεωρεῖται ἡ σάτυρα.

Παρὰ τῶν Ῥωμαίων παραλαβόντες τοὺς γραμματειακοὺς τύπους οἱ ὑπ' αὐτῶν ὑποταχθέντες καὶ ἐκπολιτισθέντες λαοὶ τῆς Δύσεως διεμόρφωσαν σὺν τῷ χρόνῳ τὰς ἑαυτῶν γραμματείας. Καὶ ἐν μὲν τῷ Μέσῳ αἰῶνι, καθ' ὃν ἐν γένει τὰ γραμματειακὰ εἶδη ἦσαν ἀτελεῖ καὶ ἄτεχνα, ἐπεκράτει μὲν ἡ θρησκευτικὴ ποίησις, ἀλλ'

ὅμως αὐτὴ δὲν ἠδυνήθη νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐθνικὴν ἠρωϊκὴν ποίησιν, ἣτις ἤρξατο ἀκμάζουσα ἀπὸ τῶν σταυροφοριῶν καὶ ἐφεξῆς ἐν δὲ τῷ πεζῷ λόγῳ ἢ θεολογικῇ ἐπιστήμῃ (σχολαστικῇ θεολογίᾳ) κατεῖχε τὴν πρώτην θέσιν. ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις δ' αὐτῆς διετέλουν ἢ φιλοσοφία καὶ ἢ βίητορεία, ἐν ᾗ ἢ ἱστοριογραφία περιωρίζετο εἰς ἀφελεῖς χρονολογικὰς ἀφηγήσεις στρατειῶν καὶ πράξεων ἡγεμόνων. Ἄλλ' ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως, διὰ τῆς διαδόσεως καὶ τῆς μελέτης τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος καὶ τῆς προαγωγῆς τοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ ἀστικοῦ βίου, γενομένου ἤδη ἐλευθερωτέρου, αἱ γραμματεῖαι ἐν τῇ Δύσει ἀνέλαθον νέαν ζωὴν καὶ τεχνικωτέραν μορφήν κατὰ τὰ ἑλληνικὰ πρότυπα. αἱ δὲ μεγάλοι ποιηταὶ καὶ πεζογράφοι αὐτῆς ὑποστάντες κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἐκπάγλου κάλλους αὐτῶν καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ἐγκρουπομένων ἀϊδίων ἀληθειῶν παρήγαγον ἔξοχα ἔργα. Γενικώτατα δὲ καὶ συντομώτατα συγκρίνων τις τὰς νεωτέρας γραμματείας πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν, ἀνευρίσκει, ἀσχέτως πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ κύρος τοῦ ἐν ἀμφοτέραις περιεχομένου, ὅτι ἐκείνων μὲν κύρια γνωρίσματα εἶναι ἢ λεπτεπίλεπτος ἀνάλυσις τῶν διανοημάτων καὶ τῶν αἰσθημάτων καὶ ἢ ἰσχυρὰ ἐκδήλωσις τῆς αὐτοτελείας τοῦ ἀτόμου, τῆς δ' ἀρχαίας ἑλληνικῆς τοῦναντίον ἢ ἐκ γενικωτέρας ἀπόψεως ἀπεικόνισις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ τοῦ κόσμου καὶ ὁ στενὸς σύνδεσμος μεταξὺ ἔθνους καὶ ἀτόμου, ὧν ἕνεκα τὰ προϋόντα αὐτῆς καὶ παγκόσμιον κύρος ἔχουσι καὶ κατ' ἐξοχὴν ἐθνικὰ εἶναι.

Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ αἱ διάλεκτοι αὐτῆς.

Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι κλάδος τοῦ ἀριανοῦ στελέχους τῶν γλωσσῶν, ἐξ οὗ, πλὴν ἄλλων, προήλθον καὶ ἡ σανσκριτικὴ καὶ ἡ λατινικὴ.

Τὸ κάλλος καὶ ἡ ποικιλία, ἢ ἁρμονία καὶ τὸ πλαστικόν, ἢ δύναμις καὶ τὸ εὐστροφον τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης εἶναι αὐτὴ ἢ

εἰκῶν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Ὁ πλοῦτος αὐτῆς φαίνεται ἐν τῷ πλήθει τῶν τύπων, τῶν συνθέσεων, τῶν τρόπων τῆς συντάξεως, τῶν διαφόρων ταύτης σχημάτων καὶ ἐν τῇ προσφῶδιᾳ. Ὅτε οἱ Ἕλληνες διεσπάρησαν καὶ διεκρίθησαν εἰς φυλάς, τότε ἐγεννήθησαν καὶ αἱ διάλεκτοι· ἀλλ' ἢ εἰς διαλέκτους διάσπασαι τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, γενομένη πολὺ πρὸ Ὀμήρου, οὐδαμῶς αἴρει τὴν ἐνότητα τῆς γλώσσης, διότι μεταβολαί τινες γενομένηαι ἐν αὐτῇ, μετὰ τὸν χωρισμὸν τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ἀπὸ τῆς ἀριανῆς ὁμοφυλίας, παρατηροῦνται ἐν πάσαις ταῖς διαλέκτοις, ἀποτελοῦσαι οὕτω τοὺς κυρίους χαρακτῆρας τῆς ἐνότητας τῆς γλώσσης. Κυριώταται τῶν διαλέκτων ὑπῆρξαν τέσσαρες : ἡ δωρική, ἡ αἰολική, ἡ λωνική καὶ ἡ αἰτιακή.

Ἡ δωρική ἐλαλειτο εἰς πλείστα μέρη τῆς Β. Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου, ἐν ταῖς δωρικαῖς ἀποικίαις τῆς Μ. Ἀσίας, τῆς Ἰταλίας, τῆς Σικελίας, ἐν Κερκύρα, Κρήτῃ, Ρόδῳ καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐν αὐτῇ γίνεται χρῆσις τοῦ α ἂντὶ τοῦ η ἢ τοῦ ω (ἀμέρα, πρᾶτος), τοῦ σ ἂντὶ τοῦ α ἢ τοῦ ε (τέτορες Κόρυρα), τοῦ ω ἂντὶ τοῦ ου (ὠρανός), τοῦ κ ἂντὶ τοῦ τ (πόκε=πότε), τοῦ σ ἂντὶ τοῦ θ (αἰός=θεός) καὶ τοῦ ρ ἂντὶ τοῦ τελικοῦ συνήθως σ καλλίαρ=καλλίας), ὡς καὶ τοῦ ξ ἂντὶ τοῦ σ (κλάξ=κλείς). Πλὴν τούτων καὶ ἄλλων ὑπάρχουσι διαφοραὶ καὶ ἐν τοῖς ῥηματικαῖς τύποις, ὡς : λέγομες, φιλεῦντι, ἐπολέμιξα, δωσῶ, ἦνθε (=ἔλθε) κλπ. Ὁ δυνάξ ἀριθμὸς φαίνεται ὅτι ἐξέλιπεν ἐνωρίς. Ὁ Πίνδαρος καὶ οἱ ἄλλοι ποιηταὶ τῆς χορικῆς λυρικῆς, καθὼς καὶ οἱ τραγικοὶ ἐν τοῖς χορικοῖς ᾄσμασι μετεχειρίσθησαν τὴν δωρικὴν διάλεκτον.

Ἡ αἰολική, λαλουμένη ἐν Θεσσαλίᾳ, Βοιωτίᾳ, Ἀρκαδίᾳ, ἐν ταῖς αἰολικαῖς ἀποικίαις τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἀλλαχοῦ, διαφέρει τῶν λοιπῶν κατὰ τε ἄλλα τινὰ καὶ κατὰ τὸν τονισμὸν (πίοταμος), τὸν πνευματισμὸν (ἀμέρα) καὶ κατὰ τὴν χρῆσιν τοῦ δίγαμμα (Γοῖνος, (β)ρόδον, ὕΓις)· τὸ α διατηρεῖται ἐν αὐτῇ ὡς καὶ ἐν τῇ δωρικῇ, ἂντὶ τοῦ η (δάμος)· πολλάκις γίνεται χρῆσις διπλῶν ὑγρῶν καὶ

ἑρρίνων (φθέρρω, κρίνω), ὁ δὲ δυϊκὸς ἐλλείπει. Τῆς αἰολικῆς χρήσιν ἐποιήσαντο ὁ Ἀλκαῖος, ἡ Σαπφὼ καὶ ἄλλοι λυρικοὶ ποιηταί. Ἡ ἰωνικὴ ἐλαλείτο εἰς πολλὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ εἰς τινὰς νήσους παρ' αὐτήν, ἐπὶ δὲ εἰς τὰς ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ καὶ τῇ Σικελίᾳ ἰωνικὰς ἀποικίας. Ἐν αὐτῇ, μεταξὺ ἄλλων, παρατηρεῖται ἡ χρήσις τοῦ η ἀντὶ τοῦ ι (χώρη, πειθήσομαι), τοῦ ει ἀντὶ τοῦ ε (ξείνος), τοῦ ου ἀντὶ τοῦ ο (νοῦσος), τῶν ἀσυναιρέτων τύπων (ναυτέων, πείθεο) καὶ τῶν ψιλῶν συμφώνων ἀντὶ τῶν δασέων (δέκομαι, ἀπικνέομαι). Ἡ διάλεκτος αὕτη διακρίεται εἰς ἀρχαίαν καὶ νέαν. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐποιήθησαν τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου· ἐν δὲ τῇ νέᾳ ἔγραψεν ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Ἰπποκράτης καὶ ἄλλοι.

Ἡ ἄττικὴ τέλος, προελθοῦσα ἐκ τῆς ἰωνικῆς καὶ προσλαβοῦσα ἐκ τῆς αἰολικῆς καὶ δωρικῆς τύπους τινάς, διαμορφώθη ἐν Ἀττικῇ, ἔνθα ἔφθασεν εἰς τὴν ὑψίστην τελειότητα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐν γένει τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος. Διακρίεται εἰς ἀρχαίαν, ἐν ἣ ἀπαντῶσι τύποι, οἷοι οἱ ἐξῆς: βασιλῆς, θάλασσα, θάροςος, κῆω, κλήω, ἐπεποιήκη, τετάχεται, ἦ, ξύν, ἐς, καὶ εἰς νέαν, ἐπικρατήσασαν ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἐν τῇ ὁποίᾳ οἱ ἀνωτέρω τύποι μεταβάλλονται καὶ γίνονται βασιλεῖς, θάλαττα, θάρρος, κῆω, κλείω, ἐπεποιήκειν, τεταγμένοι, εἰσίν, ἦν, σὺν καὶ εἰς· καὶ ἄλλοι δὲ τινες τύποι δεικνύουσι τὴν διαφορὰν τῆς διαλέκτου ταύτης πρὸς τὰς λοιπὰς. Καὶ ἐν μὲν τῇ ἀρχαίᾳ ἄττικῇ διαλέκτῳ ἔγραψαν ὁ Ἀντιφῶν, ὁ Θουκυδίδης, οἱ τραγικοὶ καὶ οἱ κωμικοὶ τῆς ἀκμῆς, ἐν δὲ τῇ νέᾳ οἱ ἄλλοι ἄττικοὶ συγγραφεῖς, πλην τοῦ Πλάτωνος ἀποτελοῦντος μετάδοσιν. Ἐκ τῆς ἄττικῆς διαλέκτου, διαδοθείσης διὰ τῆς ἐπιμιξίας τῶν Ἀθηναίων εἰς πλείστα μέρη τοῦ ἀρχαίου κόσμου, προήλθεν ἐν τοῖς μετ' Ἀλεξάνδρον χρόνοις ἡ κοινὴ, περιέχουσα πολλοὺς τοπικοὺς καὶ διαλεκτικοὺς τύπους· αὕτη ἐπεκταθεῖσα ἐλαλείτο εἰς πολλὰς χώρας τῆς Ἀσίας καὶ τινὰς τῆς Ἀφρικῆς, ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου κατακτηθείσας, συνετέλεσε δὲ τὰ μέγ-

στα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν ταῖς χώραις ταύταις. Δείγμα τῆς κοινῆς γλώσσης παρέχει ἡμῖν ἡ ἱστορία τοῦ Πολυδίου, τοῦ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου καὶ ἄλλων, ἔτι δὲ ἡ μετάφρασις τῆς παλαιᾶς Διαθήκης ὑπὸ τῶν Ο' καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη. Ὅτε δὲ αἱ ἑλληνικαὶ χώραι κατεκτήθησαν ὑπὸ διαφόρων λαῶν κατὰ τοὺς διαφόρους χρόνους καὶ τελευταῖον ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐσθάρη πολὺ καὶ ποικιλοτρόπως, μάλιστα δὲ μετὰ τὴν ἐκ τῆς δουλείας ἀπαλλαγὴν ἤρξατο καθαιρουμένη καὶ ἀπαύστως διαμορφουμένη. Ὁ κυριώτατος δὲ καὶ μέγιστος ἀντιπρόσωπος τῆς ἐκκαθίσεως τῆς κοινῆς γλώσσης κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐγένετο ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς (1748—1833). Οὗτος ἐπεδίωξε τὴν διάρθρωσιν αὐτῆς τὸ μὲν δι' ἀποδόλῃς τῶν ξένων λέξεων καὶ τῶν ξενικῶν συντάξεων, τὸ δὲ δι' ἀναπληρώσεως αὐτῶν καταλλήλως καὶ διὰ συμπληρώσεως τοῦ λεξιλογίου τῆς νεωτέρας γλώσσης ἐκ λέξεων τῆς ἀρχαίας· ἐν τῇ ἐπιχειρήσει ταύτῃ ἐτήρησε τὴν μέσῃν ὁδὸν μεταξὺ τῆς λαλουμένης καὶ τῆς ἀρχαίας γλώσσης· τὴν ὁδὸν δὲ ταύτην ἠκολούθησαν καὶ οἱ μετ' αὐτὸν λόγιοι.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΟΙΗΣΙΣ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ
ΤΩΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΩΝ

Γενικαὶ παρατηρήσεις.

Ἡ ποίησις ἀνεπτύχθη πρώτη παρὰ τοῖς Ἕλλησι, τὸ μὲν διὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς φαντασίας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς νεαρότητος τοῦ ἔθνους, τὸ δὲ διὰ τὴν ἔλλειψιν ἢ τὴν μὴ διάδοσιν τῆς γραφῆς, ἐξυπηρέτησε δὲ αὐτὴ καὶ μόνῃ ἐφ' ἱκανὸν χρόνον πᾶσαν πνευματικὴν ἀνάγκην.

Γενικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς μέχρι τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων ἐλληνικῆς ποιήσεως εἶναι φυσικὴ ἔμπνευσις καὶ ἔκφρασις, ζωηρότης φαντασίας ἐν μέτρῳ, ἀκριβὴς αἰσθησις τοῦ καλοῦ, κρίσις ἀσφαλῆς καὶ ἀρμονικὸς συνδυασμὸς τοῦ περιεχομένου πρὸς τὴν μορφήν, ἤτοι πρὸς τὸ μέτρον, τὸν ῥυθμὸν καὶ τὴν γλῶσσαν· πρὸς τοῦτοις ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι ἕκαστος τῶν ποιητῶν ἐκαλλιέργησεν ὀρισμένον ποιητικὸν εἶδος μὴ ἀσχοληθεὶς εἰς ἄλλα· τοῦτο δὲ μετὰ τῶν ἄλλων ἰδιοτήτων συνετέλεσεν οὐκ ὀλίγον, ἵνα ἡ ἐλληνικὴ ποίησις φθάσῃ εἰς ἀπαράμιλλον τελειότητα.

Τὰ διάφορα εἶδη τῆς ἐλληνικῆς ποιήσεως, παρακολουθήσαντα κατὰ τε τὴν ἐκδήλωσιν καὶ τὸν χαρακτήρα αὐτῶν τὰς ποικίλας φάσεις τοῦ ἔθνικοῦ βίου ἐν τοῖς διαφόροις χρόνοις, δὲν ἐκαλλιεργήθησαν ἐξ ἴσου οὐδὲ πάντα ὑπὸ πασῶν τῶν ἐλληνικῶν φυλῶν· οἱ μὲν εὐφάνταστοι καὶ φιλόμυθοι Ἴωνες ἠγάπησαν καὶ ἐμόρφω-

σαν κατ' ἐξοχήν τὸ ἔπος, ἀσχοληθέντες ἅμα καὶ εἰς τινὰ εἶδη τῆς λυρικῆς, τὴν Ἑλεγειακὴν καὶ τὴν Ἰαμβικὴν ποίησιν, οἱ δὲ ὄξεις καὶ ἐμπαθεῖς Αἰολεῖς ἀνέπτυξαν τὴν λυρικὴν ἐκείνην, ἣν διακρίνει θερμότης αἰσθημάτων καὶ πάθος, τὴν Μελικὴν, καὶ τέλος οἱ σοδαροί, ἐμβριθεῖς καὶ ἀνδρώδεις Δωριεῖς ἀνέγαγον εἰς τελειότητα ἐκεῖνο τὸ εἶδος τῆς λυρικῆς, ὑπερ ἤτο ἀρμόδιον πρὸς τὸν χαρακτήρα καὶ τὰς συνηθείας αὐτῶν, τὴν Χορικὴν. Οἱ δ' ὁμόφυλοι τῶν Ἰώνων Ἀθηναῖοι, δραστήριοι, νεωτερισταὶ καὶ διαλεκτικοὶ ὄντες, ἐδημιούργησαν καὶ ἐκαλλιέργησαν ἐξόχως τὸ Δραῦμα.

Α΄ ΠΕΡΙ ΕΠΟΥΣ

§ 1. Ἡ πρὸς τῆς διαμορφώσεως τοῦ ἔπους ποίησις.

Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους μυθικοὺς χρόνους ἡ ποίησις συνίστατο εἰς δημῶδη ἄσματα καὶ εἰς θρησκευτικοὺς ὕμνους.

Τὰ δημῶδη ἄσματα, ἀνέκοντα κυρίως εἰς τὴν ἄτεχνον λυρικὴν ὡς ἐκφράζοντα αἰσθημάτων, συνεδέοντο πρὸς γεωργικὰς, ποιμενικὰς καὶ ἄλλας βιοτικὰς ἐργασίας, ἀναλόγως δὲ τῶν εὐεργετικῶν ἢ τῶν καταστρεπτικῶν ἐπιδράσεων τῶν ὥρων τοῦ ἔτους ἐπ' αὐτῶν ἦσαν ἢ φαῖδρά ἢ λυπηρά. Ἀλλὰ καὶ αἱ τύχαι καὶ τὰ συμβεβηκότα τοῦ οἰκιακοῦ βίου παρεῖχον ἀφορμὴν πρὸς ποίησιν ἁσμάτων χαρμολύγων ἢ θλιβερῶν, οἷα ἦσαν οἱ ἠμέναιοι ἄδόμενοι ἐν τοῖς γάμοις καὶ οἱ θρηνοὶ ἐν ταῖς κηδείαις· οἱ δὲ λεγόμενοι παιᾶνες ἦσαν συνήθως ἐπικλήσεις θεῶν ἐν ὧρα κινδύνου ἢ ὑμολογίαι ἐπὶ τῇ ἀπαλλαγῇ ἐκ δεινῶν. Πλεῖστα τῶν δημῶδων ἁσμάτων ἐψάλλοντο ἐν συνοδίᾳ μουσικοῦ ὀργάνου καὶ ὀρχήσεως.

Οἱ δὲ θρησκευτικοὶ ὕμνοι προήλθον ἐκ τῶν περὶ θεῶν βαθμηδὸν διαμορφωθέντων μύθων, ἐν οἷς μετὰ πολλῆς χάριτος καὶ εὐφυΐας ἐξετίθεντο τὰ κατὰ τοὺς θεοὺς καὶ αἱ σχέσεις αὐτῶν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Ἐκ τῶν μύθων τούτων, ὑπὸ τοῦ λαοῦ διαπλασθέντων, ἐμπνεόμενοι οἱ τῶν μυθικῶν χρόνων ποιηταί, οἵτινες ἄοιδοι ἐκλήθησαν, ἐξύμνου ἐν ταῖς ἑορταῖς καὶ ταῖς πανηγύρεσι

τοὺς θεοὺς ἐνώπιον τοῦ πλήθους ἐν συνοδίᾳ λύρας, μεταχειριζόμενοι μέτρον ὁμοιότατον πρὸς τὸ μετὰ ταῦτα τελείως διαμορφωθὲν δακτυλικόν.

Ἡ οὕτω πως διαμορφωθείσα θρησκευτικὴ ποιήσις, τῆς ὁποίας, ὡς καὶ τῶν δημῶδων ἀσμάτων, οὐδὲν δείγμα ἔχομεν, ἀνήκει μὲν εἰς τὸ ἔπος, διότι οἱ ποιηταὶ αὐτῆς διαρωθῆναι τὰ κατὰ τοὺς θεοὺς, ἢ δὲ λέξις ἔπος γενικώτερον σημαίνει διήγησιν. ἀλλὰ δὲν ἀποτελεῖ τὸ κυρίως ἔπος, ὅπερ εἶναι τὸ λεγόμενον ἥρωϊκόν· τοῦτο, ἔχει κοινὸν πρὸς τὴν θρησκευτικὴν ποιήσιν τὸ μέτρον καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκθέσεως, ἀλλ' ὅμως ἔχει διάφορον περιεχόμενον.

Τῶν θρησκευτικῶν αἰδῶν, ὧν τὰ ὀνόματα εἶναι μυθώδη ἢ ἀλληγορικά, ὃ δὲ βίος καὶ οἱ χρόνοι καὶ οὗς ἔζησαν κεκρυμμένοι εἰς τὸ σκότος τῶν αἰῶνων, διασημύτατος πάντων ἐγένετο ὁ Ὀρφεὺς· πλὴν αὐτοῦ ἀναφέρεται καὶ ὁ Εὐμόλοπος, ὁ Μουσαῖος, ὁ Χρυσόθεμις καὶ ἄλλοι τινές. Ὁ δὲ μεταξὺ αὐτῶν καταλεγόμενος Θάμυρις, ἐπειδὴ ἐξύμνησεν οὐ μόνον θεοὺς, ἀλλὰ καὶ ἥρωας, ἀποτελεῖ μετάδοσιν ἀπὸ τῆς θρησκευτικῆς ποιήσεως εἰς τὸ ἥρωϊκόν ἔπος.

§ 2. Διαμόρφωσις τοῦ ἥρωϊκοῦ ἔπους.

Ὡς περὶ τῶν θεῶν, οὕτω καὶ περὶ τῶν ἡρώων καὶ τῶν κατορθωμάτων αὐτῶν ὃ εὐφάντατος ἑλληνικὸς λαὸς ἐπλάσε θαυμασιωτάτους μύθους, ἐξ ὧν κατ' ἀρχὰς ἐμορφώθη δημῶδης τις καὶ ἀτεχνος ἥρωϊκὴ ποιήσις. Κατὰ δὲ τὸν ἐνδέκατον καὶ τὸν δέκατον π. Χ. αἰῶνα πλήθη Ἰώνων καὶ Αἰολέων μετακίησαντα, ἕνεκα τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐπεληθούσης μεταναστεύσεως τῶν φύλων, εἰς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας, συναπεκόμισαν ἐκεῖ καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς ποιήσεως ἐκείνης· ἐνταῦθα ὁ κύκλος αὐτῆς ἐγένετο εὐρύτερος ἕνεκα τῶν ἀγώνων, οὗς οἱ ἔποικοι διεξήγαγον πρὸς τοὺς γείτονας λαοὺς μέχρι τῆς τελείας αὐτῶν ἐγκαταστάσεως ἐν τῇ νέᾳ πατρίδι. Τοῦτου δὲ γενομένου οἱ ἄνθρωποι, εἰσελθόντες εἰς βίον ἡρεμώτερον, ἔστρεψαν τὴν φαντασίαν αὐτῶν πρὸς τὰ θαυμαστά γεγονότα

τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων καὶ οἱ ποιηταὶ ἤρξαντο τεχνικώτερον ἤδη ἐξυμνοῦντες τὰς ἐξόχους τῶν ἡρώων πράξεις· εἰς τὴν ἐξύμνησιν ταύτην διεκρίθησαν ὑπὲρ πάντας οἱ Ἴωνες, οὕτω δὲ τὸ ἡρωϊκὸν ἔπος ἐμορφώθη τεχνικῶς τὸ πρῶτον ἐν Ἴωνίᾳ.

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ ποιηταὶ ἐξύμνουσαν ἄδοντες τὰ κατορθώματα τῶν ἡρωϊκῶν προγόνων τῶν βασιλέων κατὰ τὰ συμπόσια τούτων ἢ καὶ ἐν ταῖς ἐορταῖς· μετὰ δὲ ταῦτα ἔλαβον ὡς θέμα εἴτε ἀγῶνας ἐθνικῶν ἡρώων, ὡς τοῦ Ἡρακλέους, εἴτε κοινὰς ἐπιχειρήσεις, ὡς τὴν ἐκστρατείαν τῶν Ἀργοναυτῶν, εἴτε πολέμους μεγάλων πόλεων καὶ λαῶν κατ' ἀλλήλων, ὡς τὸν πόλεμον τῶν Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας καὶ τὸν Τρωϊκόν· οὕτω δ' ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐμορφώθη ἡ μεγάλη ἐθνικὴ ἐποποιΐα.

§ 3. Ἡρωϊκὰ ποιήματα πρὸ τοῦ Ὀμήρου καὶ ἀπαγγελία αὐτῶν.

Ἦδη πρὸ τοῦ Ὀμήρου ὑπῆρξε πληθὺς ἡρωϊκῶν ποιημάτων καὶ ἡρωϊκῶν ποιητῶν προπαρρασκευασάντων τὴν ὁδὸν εἰς τὴν μεγαλοφυΐαν αὐτοῦ. Τῶν ποιημάτων τούτων οὐδὲν ἐσώθη, ἀλλὰ μόνον ἐπιγραφαί τινων ἐξ αὐτῶν εἶναι γνωσταὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Ὀμήρου, ἐξ ὧν ἐπιγραφῶν καὶ ἡ ὑπόθεσις αὐτῶν διαφαίνεται· οὕτω π. χ. ἐν μὲν αὐτῶν ἐπραγματεύετο τὰ κατὰ τὸν Δούρειον Ἴππον, ἕτερον δέ, οἱ Νόσιοι, τὰς τύχας τῶν ἐκ Τροίας ἐπιστρεψάντων Ἑλλήνων καὶ ἄλλο, ἡ Τίσις, τὴν ἐκδίκησιν τοῦ Ὀρέστου κατὰ τῆς συζυγοκτόνου μητρὸς αὐτοῦ· καὶ ὀνόματα δὲ ἡρωϊκῶν αἰδῶν φέρονται παρ' Ὀμήρῳ δύο μόνον, τὸ τοῦ Φημίου, ἐν Ἰθάκῃ μένοντος, καὶ τὸ τοῦ Δημοδόκου ἐν τῇ νήσῳ τῶν Φαιάκων.

Ἀπήγγελλον δ' οἱ ποιηταὶ τὰ ποιήματα αὐτῶν ὡς ἐξῆς· πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἀπαγγελίας ἔκρουον τὴν φόρμιγγα ἢ λύραν, ἕνα ἢ φωνὴ λάβῃ τὴν προσήκουσαν βᾶσιν· εἶτα δέ, γενομένης ἐμμέτρως καὶ ῥυθμικῶς τῆς ἀπαγγελίας, ἡ λύρα ἐκ διαλειμμάτων μόνον συνῴδευε τὴν φωνήν. Τὸ οὕτως ἀπαγγέλλειν ἐν ταῖς μεθ' Ὀμηρον

χρόνοις ὠνομάσθη *θαυφθεῖν* (ἐκ τοῦ *ράπτειν ἀοιδῆν* = ἐν συνεχείᾳ ἀπαγγέλλειν ἔπη) καί οἱ τοῦτο ἐκτελοῦντες *θαυφθοί*. Οὗτοι λαμπρῶς ἐνδεδυμένοι καί ἐστεφανωμένοι ἀπήγγελλον ἐν ταῖς ἐορταῖς πρὸ τοῦ πλήθους ποιήματα ἢ ἴδια ἢ καὶ ἄλλων ποιητῶν· διὰ τῶν *βραψωδῶν* διετηρήθησαν καὶ μετεδόθησαν τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα.

§ 4. Ὅρισμός τοῦ ἡρωϊκοῦ ἔπους· ἐσωτερικὰ
στοιχεῖα καὶ ὑποθέσεις αὐτοῦ.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων περὶ τοῦ ἡρωϊκοῦ ἔπους ἐξάγεται ὅτι τοῦτο εἶναι ἔμμετρος διήγησις ἀξιολογησέων πράξεων ἡρώων παρελθόντων χρόνων. Ἐν τῇ διηγήσει ταύτῃ ὁ ποιητὴς δὲν ἀναμιγνύει ἰδίᾳ κρίσεις καὶ αἰσθήματα, οὐδὲ συγκλονεῖται βαθύτατα.

Ὅφειλε δ' ἢ ὑπόθεσις τοῦ ἡρωϊκοῦ ἔπους νὰ ἔχῃ ἐνότητα ἐν τῇ πράξει· ἔγκειται δ' ἢ ἐνότης ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἐκλογῇ μιᾶς ἐκ τῶν πολλῶν πράξεων τοῦ ἡρώος, περὶ τὴν ὁποίαν ἄλλαι παρεμβάλλονται ἐν ἐπεισοδίοις· οὕτως ἢ ἐνότης ἐν μὲν τῇ Ἰλιάδι συγκεντροῦται περὶ τὴν μῆνιν τοῦ Ἀχιλλέως, ἐν δὲ τῇ Ὀδυσσεΐᾳ περὶ τὸν νόστον τοῦ Ὀδυσσεύος. Οὐ μόνον δὲ τὰ δρῶντα πρόσωπα πρέπει νὰ εἶναι σπουδαῖα καὶ ὑπέροχα, ἀλλὰ καὶ αἱ ἀναφερόμεναι πράξεις ἔξοχοι, πιθαναὶ καὶ θαυμασταί, ἵνα συναρπάξωσι τὴν ψυχὴν τοῦ ἀκροατοῦ. Πρέπει πρὸς τούτοις τὸ ἡρωϊκὸν ἔπος νὰ περιέχῃ θέσιν καὶ λύσιν· καὶ θέσις μὲν εἶναι τὰ κωλύματα τὰ διακόπτοντα τὴν συνέχειαν ἢ ἀπειλοῦντα τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ἡρωϊκῆς πράξεως· λύσις δὲ ἢ ἀπὸ τούτων ἀπαλλαγὴ.

Οἱ κυριώτατοι κύκλοι, ἐξ ὧν οἱ ποιηταὶ τοῦ ἡρωϊκοῦ ἔπους ἠγύλησαν τὰς ὑποθέσεις αὐτῶν, εἶναι τρεῖς : ὁ *τρωϊκός*, ὁ εὐρύτερος καὶ δημοτικώτερος πάντων, περιλαμβάνων πράξεις ἡρώων διαπρεψάντων κατὰ τὸν τρωϊκὸν πόλεμον, ὁ *θηβαϊκός*, πραγματευόμενος ἴδια τὰς τραγικὰς τύχας τοῦ οἴκου τῶν Λαβδακιδῶν, καὶ ὁ ἀργο-

ναυτικός, θέμα ἔχων τὰς περιπετείας τῶν ἡρώων τῆς ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας.

Κορυφαῖος ἀντιπρόσωπος τοῦ ἡρωϊκοῦ ἔπους ἀγένητο ὁ Ὅμηρος.

§ 5. Περὶ Ὀμήρου.

Βίος Ὀμήρου. — Οὐδὲν εἶναι σαφῶς γνωστὸν περὶ τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου τῆς γεννήσεως τοῦ Ὀμήρου. Ἐκ τῶν ἑπτὰ πόλεων τῶν ἐριζουσῶν περὶ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ, εἰς τὴν ἰωνικὴν φυλὴν ἀνήκοντες, πιθανωτέρα πατρίς αὐτοῦ θεωρεῖται ἢ Σμύρνη ὡς γονεῖς αὐτοῦ ἀναφέρονται μυθώδη πρόσωπα, ὁ ποτάμιος θεὸς Μέλης καὶ ἡ νύμφη Κριθηΐς. Ὁ χρόνος τῆς ἀκμῆς τοῦ Ὀμήρου τίθεται περὶ τὰ μέσα τοῦ ἐνάτου π. Χ. αἰῶνος. Ἡ παράδοσις ὅτι ἦτο τυφλὸς ἐκ γενετῆς δὲν εἶναι ὀρθή, διότι ὁ αὐτὸς τυφλὸς δὲν δύναται νὰ περιγράψῃ ἀκριβέστατα διάφορα φαινόμενα τῆς φύσεως καὶ ἀντικείμενα τῆς τέχνης, οἷα περιγράφονται ἐν τοῖς ὁμηρικῶς ποιήμασι. Λέγεται ὅτι ὁ Ὅμηρος ἀπέθανεν ἐν τῇ νήσῳ Ἴω ταφεῖς ἐκεῖ μετὰ μεγάλης πομπῆς ὑπὸ τῶν κατοίκων· ἐν δὲ τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις ἐτιμήθη τὰ μέγιστα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, γενόμενος ὁ κατ' ἐξοχὴν ἐθνικὸς ποιητὴς αὐτῶν.

Ποιήματα αὐτοῦ. — Ὁ Ὅμηρος ἐποίησε δύο μεγάλα καὶ θαυμαστά ποιήματα, τὴν Ἰλιάδα, ὀνομασθεῖσαν οὕτως ἐκ τῆς πόλεως Ἰλίου, περὶ ἣν συμβαίνουν τὰ ἐν αὐτῇ ἐκτιθέμενα, καὶ τὴν Ὀδύσειαν, κληθεῖσαν οὕτως ἐκ τοῦ ἐν αὐτῇ δρωῦτος κυρίου προσώπου, τοῦ Ὀδυσσεύς.

Περὶλήψις τῆς Ἰλιάδος. — Κατὰ τὸ δέκατον ἔτος τῆς πολιορκίας τοῦ Ἰλίου ἐνέσκηψεν ὀλέθριος λοιμὸς εἰς τὸ πρὸ αὐτῆς ἑλληνικὸν στράτευμα. Αἰτία τούτου ἀπεκαλύφθη, ὅτι ἦτο ἡ ὀργὴ τοῦ Ἀπόλλωνος ἕνεκα τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀγαμέμνονος ὑβριστικῆς ἀποπομπῆς τοῦπρὸς ἀπολύτρωσιν τῆς αἰχμαλώτου αὐτοῦ θυγατρὸς ἐλθόντος ἱερέως τοῦ Ἀπόλλωνος Χρύσου· ὁ Ἀγαμέμνων ἐπιστρέφει μὲν ταύτην τῇ πατρί, ἀλλ' εἰς ἀντάλλαγμα λαμβάνει τὴν αἰχμαλώτον τοῦ

Ἀχιλλέως Βρισηΐδα· ὀργισθεὶς οὗτος ἐπὶ τούτῳ ἀποφασίζει, μετὰ δεινὴν πρὸς τὸν Ἀγαμέμνονα ἔριδα, νὰ μὴ μετέχη τοῦ πολέμου, ἐπικαλεῖται δὲ διὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Θέτιδος τὴν ἐκδίκησιν τοῦ Διὸς· ἢ ἐκδίκησις αὕτη δὲν βραδύνει, διότι οἱ Ἀχαιοὶ νικῶνται ἀλλεπαλλήλως ὑπὸ τῶν Τρώων, οἱ δ' ὑπὸ τοῦ Ἀγαμέμνονος πρὸς τὸν Ἀχιλλέα ἀποσταλέντες πρέσβεις, ὅπως οὗτος μετάσχη πάλιν τοῦ πολέμου, ἐπανέρχονται ἄπρακτοι. Ἐν ταῖς ἐπομέναις μάχαις τὸ στράτευμα τῶν Ἀχαιῶν διατρέχει τὸν ἔσχατον κίνδυνον, τῶν παλεμίων ἀπειλούντων νὰ ἐμπρήσωσι καὶ αὐτὸ τὸ στρατόπεδον αὐτῶν. Ἰδὼν τὸν κίνδυνον τοῦτον ὁ Ἀχιλλεὺς καὶ πεισθεὶς ἰδίᾳ εἰς τὰς ἰκεσίας τοῦ φιλτάτου αὐτοῦ Πατρόκλου ἐκδίδει καὶ ἀποστέλλει τοῦτον κατὰ τῶν Τρώων· οὗτοι νικῶνται, ἀλλ' ὁ Πάτροκλος φονεύεται ὑπὸ τοῦ Ἔκτορος· σφόδρα λυπηθεὶς ἐπὶ τῷ θανάτῳ αὐτοῦ ὁ Ἀχιλλεὺς ἐπέρχεται μανιώδης κατὰ τῶν Τρώων, νικᾷ αὐτούς καὶ φονεύει ἐν μονομαχίᾳ τὸν Ἔκτορα, οὗ τὸ πτώμα δέσας ἀπὸ τοῦ ἄρματος σύρει θριαμβευτικῶς περὶ τὴν πόλιν τῶν Τρώων. Μετὰ τοῦτο κηδεύει μὲν τὸν Πάτροκλον μετὰ μεγάλων τιμῶν, παραδίδει δὲ τὸ πτώμα τοῦ Ἔκτορος εἰς τὸν πατέρα αὐτοῦ Πρίαμον, εἰ καὶ πρότερον εἶχεν ἀποφασίση νὰ ρίψη αὐτὸ βορὰν τῶν κυνῶν καὶ τῶν ὀρνέων. Ὁ Πρίαμος, παραλαβὼν τὸ σῶμα τοῦ υἱοῦ, ἀπέρχεται εἰς Ἴλιον, ἔνθα κηδεύει αὐτὸ ἐν μέσῳ γενικοῦ θρήνου.

Ἡ δρᾶσις τῆς Ἰλιάδος, ἦτοι ὁ χρόνος, καθ' ὃν συμβαίνουσιν αἱ εἰρημέναι πρᾶξεις, εἶναι τεσσαράκοντα καὶ μίαις ἡμερῶν, τοῦ ποιητοῦ παρεμβάλλοντος ἐν αὐταῖς ἄλλας ἐν ἐπεισοδίοις, ἅτινα ποικίλλουσι καὶ περικασιμῶσιν ἐκείνας.

Περίληψις τῆς Ὀδυσσεΐας.—Ἐπιστρέφων εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ Ἰθάκην μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἰλίου ὁ Ὀδυσσεὺς περιεπλανήθη μετὰ τῶν ἑταίρων αὐτοῦ εἰς πολλοὺς καὶ θαυμαστοὺς τόπους, κινδυνεύων καὶ κακοπαθῶν ἕνεκα τῆς ὀργῆς τοῦ Ποσειδῶνος, οὗτινος τὸν υἱὸν Πολύφημον τὸν Κύκλωπα ἐτύφλωσε. Καὶ πρῶτον μὲν ἦλθεν εἰς τὴν χώραν τῶν *Κικόνων* ἐν Θράκῃ, πρὸς οὓς συνήψεν ἀτυχῆ μάχην, εἶτα δ' εἰς τὴν τῶν *Λωτοφάγων*, ἔνθα τινὲς τῶν

ἑταίρων αὐτοῦ φαγόντες τὸν λωπὸν, εἶδος φυτοῦ, ἐπελάθοντο τῆς εἰς τὴν πατρίδα ἐπανόδου· ἐντεῦθεν δ' ἀφίκετο εἰς τὴν χώραν τῶν Κυκλώπων, ἐν ἣ κινδυνεύσας νὰ καταδρωθῆ ὑπὸ τοῦ Πολυφύμου ἐσώθη τυφλώσας τούτον διὰ δόλου. Μετὰ δὲ ταῦτα ἦλθεν εἰς τὴν νῆσον τοῦ Αἰόλου, ὅστις ἀπέπεμψεν αὐτὸν δοῦς ἄσκον περιέχοντα πάντας τοὺς ἀνέμους πλὴν τοῦ Ζεφύρου· ἀλλ' ἀνοιχθέντος τοῦ ἄσκου κατὰ τὸν πλοῦν ὑπὸ τῶν ἑταίρων καὶ τῶν ἀνέμων ἐξαπολυθέντων ἐξερράγη δεινὴ θύελλα, ἣτις ὤθησε τὸν Ὀδυσσεά πάλιν εἰς τὴν νῆσον τοῦ Αἰόλου, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξεδιώχθη ὑπὸ τούτου. Πορευθεὶς δὲ κατόπιν εἰς τὴν χώραν τῶν γιγαντωδῶν καὶ ἀνθρωποφάγων Δαιστρυγόνων μόλις ἐσώθη ἐπὶ τῆς νηὸς αὐτοῦ μετ' ὀλίγων ἑταίρων· φυγῶν ἐκεῖθεν ἦλθεν εἰς τὴν νῆσον Αἰαίαν, ἔνθα ἡ μάγισσα Κίρκη μεταμόρφωσέ τινας τῶν ἑταίρων εἰς σὺς, ἀλλ' ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπανήγαγεν αὐτοὺς εἰς τὴν προτέραν μορφήν τῇ βοηθείᾳ τοῦ Ἑρμοῦ· ἔλθων δ' εἶτα εἰς τὴν μυστηριώδη χώραν τῶν Κιμμερίων συνεβουλεύθη ἐκ τοῦ Ἄδου τὴν ψυχὴν τοῦ μάντεως Τειρεσίου περὶ τῆς εἰς τὴν πατρίδα ἐπανόδου, μεθ' ἧ προσήγγισε πάλιν εἰς τὴν νῆσον Αἰαίαν· ἐξακολουθήσας δὲ μετὰ τούτου τὸν πλοῦν καὶ διαφυγῶν τὸ ἄσμη τῶν Σειρήνων καὶ τὸν κινδυνώδη διάπλουν μεταξὺ Σκύλλης καὶ Χαρύβδews ἔφθασεν εἰς τὴν νῆσον Θρινακίαν· ἐνταῦθα οἱ ἑταῖροι αὐτοῦ σφάζαντες τὰς ἱεράς βοῦς τοῦ Ἥλιου ἀπώλοντο πάντες ὑπὸ τοῦ Διὸς διὰ τὸ ἀνοσιούργημα τούτο, μόνον τοῦ Ὀδυσσεὺς σωθέντος καὶ ναυαγοῦ ῥιφθέντος εἰς τὴν νῆσον τῆς Καλυψοῦς Ὠγυγίαν, ἔνθα ἔμεινεν ἑπτὰ ἔτη. Ἡ ἐν τοῖς τόποις τούτοις περιπλάνησις τοῦ Ὀδυσσεὺς διήρκεσεν ἐπὶ δέκα ἔτη· κατὰ τὸ διάστημα τούτο οἱ μνηστήρες τῆς συζύγου αὐτοῦ Πηνελόπης ἐν Ἰθάκῃ, εὐωχούμενοι ἐν τοῖς ἀνακτόροις, κατέτρωγον τὴν περιουσίαν αὐτοῦ, ἐν ᾧ μάτην ὁ υἱὸς αὐτοῦ Τηλέμαχος ἀπῆλθεν εἰς Πύλον καὶ Λακεδαίμονα, ὅπως μάθῃ τι περὶ αὐτοῦ. Τέλος ὁ Ὀδυσσεὺς κατὰ τὸ δέκατον ἔτος ἀναχωρεῖ ἐκ τῆς νήσου Ὠγυγίας, ῥιφθεὶς δὲ μετὰ φοβερὸν ναυάγιον εἰς τὴν φιλόξενον νῆσον τῶν Φαιάκων, γίνεται δεκτὸς φιλοφρόνως ὑπὸ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Ἀλκίνοῦ· οὗτος, πρὸς ὃν ὁ Ὀδυσσεὺς ἀφηγήθη τὰς

πλάνας αὐτοῦ, ἀποστέλλει αὐτὸν εἰς Ἴθάκην, ἔνθα μετὰ τοῦ Τηλεμάχου σὺν τῇ βοηθείᾳ τῆς Ἀθηναῖς φρονεῖ τοὺς μνηστήρας· στασιασάντων δὲ τῶν ὀπαδῶν τούτων παρεμβαίνει ἡ Ἀθηναῖα καὶ καταπαύει τὴν στάσιν.

Ἡ δρᾶσις τῆς Ὀδυσσεΐας εἶναι τριάκοντα ἐννέα ἡμερῶν.

Ποιητικὴ ἀξία τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεΐας. — Ἡ Ἰλιάς ἔχει μέγεθος εὐσύνοπτον, ἡ δ' ἐνότης αὐτῆς, καίπερ διακοπτομένη ὑπὸ τινων ἐπεισοδίων, καταφαίνεται ἐκ τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους τῆς ἠρωϊκῆς πράξεως τοῦ ποιήματος πλεκομένης περὶ τὴν μῆνιν τοῦ Ἀχιλλέως· ἡ πορεία δηλονότι τῆς ἐν αὐτῇ ἐκτυλισσομένης πολεμικῆς δράσεως, κινδυνεύουσα νὰ ματαιωθῇ ἕνεκα τῆς ἀπροόπτως ἐπελθούσης μῆνης, ἀναλαμβάνεται πάλιν μετὰ τὴν κατάπαυσιν ταύτης. Καὶ πολλὰ μὲν εἶναι τὰ ἐν τῇ ποιήματι δρωῖντα πρόσωπα καὶ γενναῖα, ἀλλ' ἡ δεσπόζουσα ἐν αὐτῇ μορφή εἶναι ἡ τοῦ Ἀχιλλέως.

Αἱ ἐν τῇ Ἰλιάδι διηγήσεις ἔχουσι μὲν πολλὴν ἀπλότητα, ἀλλὰ καὶ δύναμιν καὶ ἐνάργειαν, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ δραματικὸν μεγαλεῖον. Ἡ ἀγωνιώδης πάλη τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τοῦ Ἑκτορος ὑπόκειται λαμπρότατον παράδειγμα διηγήσεως (X, 131 καὶ ἐξῆς).

Αἱ δὲ περιγραφαὶ εἶναι ζωηραὶ, γραφικαὶ καὶ σαφεῖς, ἀναφερόμεναι οὐ μόνον εἰς ἠρωϊκὰς πράξεις, ἀλλὰ καὶ εἰς κοινὰς, τοῦτο δ' ἔχει ἱστορικὴν σημασίαν περὶ τοῦ βίου τῶν χρόνων ἐκείνων (Λ, 91-9 καὶ I, 206-18).

Αἱ δὲ παραβολαὶ εἶναι λίαν ἀκριβεῖς, παραλαμβάνόμεναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν φαινομένων τῆς φύσεως καὶ ἐφαρμοζόμεναι πολλάκις εἰς τὰς διηγήσεις ἢ καὶ ἀναμιγνύμεναι ἐν ταύταις· ἡ θεὰ τρικυμίας ἐν θαλάσῃ ἢ καταιγίδος ἐν ξηρᾷ, αἱ συνήθειαι καὶ αἱ ὄρμαι τῶν ἀγρίων θηρίων ἐμπνέουσι πολλάκις τὸν ποιητὴν πρὸς τὴν διὰ παραβολῶν ἔξαρσιν ἀνθρωπίνων γεγονότων καὶ χαρακτῆρων (I, 4-9 καὶ II, 155-167).

Οἱ ἦρωες ἐν Ἰλιάδι εἶναι ἀπλοὶ καὶ ἀνεπιτήδευτοι τοὺς τρόπους, οἱ δὲ λόγοι αὐτῶν φυσικαί, σύντομοι καὶ εὐστοχοί. Ἡ δ' ἐν αὐτῇ

παρατηρουμένη παρέμβασίς τῶν θεῶν ἐν ἔργοις ἢ ἐν λόγοις μεταξὺ τῶν διαμαχομένων καθίστησι τὴν ἡρωϊκὴν πράξιν ἔτι μᾶλλον θαυμαστὴν καὶ περιβάλλει τὰ γεγονότα διὰ μείζονος σπουδαιότητος καὶ ὕψους. Προσλαμβάνουσι δὲ καὶ οἱ θεοὶ καὶ οἱ ἥρωες ἰδεώδη τινὰ ἔκφρασιν διὰ καταλλήλων ἐπιθέτων, δι' ὧν κοσμεῖ αὐτοὺς ὁ ποιητής, ὡς: Ζεὺς *ὕψιβρεμέτης*, *θεοείκελος* Ἀχιλλεύς· ἀλλὰ καὶ ζῶα καὶ πράγματα χαρακτηρίζονται πολλάκις προσφυῶς κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, οἷον: βόες *εἰλίποδες*, ἄμαξα *καλλίτροχος*, ἔλαιον *ὕγρον*.

Ἡ Ὀδύσσεια εἶναι κατὰ τι μικροτέρα τῆς Ἰλιάδος. Ἡ ὑπόθεσις αὐτῆς εἶναι μὲν ἀπλουστερά καὶ ἤττον σπουδαία τῆς ἐν Ἰλιάδι, ἀλλὰ ποικίλλεται διὰ τῶν θαυμασίων περιπετειῶν τοῦ Ὀδυσσεῶς. Ἡ ἐνότῃς ἐν αὐτῇ εἶναι ὑπερτέρα, διότι ἡ πράξις ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους εἶναι μία, ἡ ἐπάνοδος τοῦ Ὀδυσσεῶς εἰς τὴν πατρίδα συνυφασμένη μετὰ πολλῶν ἐπεισοδίων καὶ παρεκβάσεων.

Αἱ διηγήσεις ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ δὲν ἔχουσι μὲν τὴν δύναμιν καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν ἐν Ἰλιάδι, ἀλλ' εἶναι ἡρεμώτεραι καὶ πραγματικώτεραι (X, 1 — 43), αἱ δὲ περιγραφαὶ ἀπεικονίζουσι πιστῶς καὶ φυσικῶς τὰ πράγματα καὶ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ αἱ παραβολαί, οὐσαι ὀλιγώτεραι ἐν αὐτῇ, χρησιμεύουσι μᾶλλον πρὸς διασάφην τῆς διηγήσεως καὶ οὐχὶ πρὸς ἔξαρσιν καὶ καλλωπισμὸν αὐτῆς.

Ἡ παρέμβασίς τοῦ θεοῦ ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ εἶναι λίαν ἀσθενής, τοῦ Ποσειδῶνος μόνον καταδιώκοντος τὸν Ὀδυσσεῶα διὰ τὴν τύφλωσιν τοῦ Πολυφῆμου καὶ τῆς Ἀθηγᾶς παρισταμένης προστάτιδος τοῦ ἥρωος ἐν τῷ διωγμῷ τούτῳ.

Καθόλου ἐν ἀμφοτέροις τοῖς ποιήμασι διαλάμπει ἔκφρασις ἀφελῆς καὶ ζωηρά, χάρις πολλή καὶ ἐνάργεια, ὕψος καὶ μεγαλοπρέπεια, ἀγάπη τῆς φύσεως καὶ βαθεῖα γνώσις τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου.

Ἰλῶσσα αὐτῶν εἶναι ἡ ἀρχαία ἰωνικὴ διάλεκτος μετὰ πολλῶν αἰολισμῶν καὶ ἄλλων ποικίλων τύπων καὶ ἔκφράσεων τῆς προγε-

νεστέρας ἐπικῆς ποιήσεως, στερεοτύπων πολλάκις· τούτου ἕνεκα ἢ ὁμηρικὴ γλῶσσα ἀποθαίνει τεχνητή. Ἡ σύνταξις βγαίνει κατὰ παρά-
ταξιν ἄνευ συνθέτου περιοδολογίας. Συχνὰ εἶναι αἱ ἐπαναλήψεις
στίχων αὐτολεξεί· πολλάκις δ' ὁ ἦχος τῶν λέξεων καὶ τῶν συλ-
λαβῶν εἶναι δηλωτικὸς τῶν ἐκφραζομένων δι' αὐτῶν πράξεων ἢ
συναισθημάτων (Π. Γ, 362—3, Ὁδ. Ε, 395).

Μέτρον τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων εἶναι τὸ δακτυλικὸν ἐξάμετρον,
οὗ ὁ στίχος περιέχει ἕξ πόδας καλουμένους δακτύλους· τούτων ἕκα-
στος περιλαμβάνει μίαν μακρὰν συλλαβὴν καὶ δύο βραχείας (— υ υ).
ἀλλ' ὁ τελευταῖος εἶναι ἢ σπονδαῖος (—) ἢ τροχαῖος (— υ). Τὸ μέ-
τρον τοῦτο, ἀναγνωρισθὲν ὡς τὸ ἄριστον ἐν τῇ ἐπικῇ διηγῆσει διὰ
τὴν κανονικότητα τοῦ ῥυθμοῦ, τὴν σεμνότητα καὶ τὴν μεγαλοπρέ-
πειαν αὐτοῦ, διατηρήθη ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας παρά τοις Ἑλλησιν.

Οὐχὶ ὀρθῶς ἀποδίδονται εἰς τὸν Ὅμηρον τριάκοντα τέσσαρες
Ἕγνοι εἰς θεοὺς, ἢ Βατραχοινομαχία, παρωδία τοῦ ἐν Ἰλιάδι
περιγραφομένου πολέμου, ὁ Μαρτίτης, ποίημα κωμικὸν περὶ μω-
ροῦ ἀνθρώπου καὶ τινὰ ἄλλα μικρὰ ποιήματα.

Τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα ἐν τῇ ἀρχαιότητι. — Οἱ Ἕλληνας ἐτίμων
καὶ ἀνεγίνωσκον ἐπιμελῶς τὸν Ὅμηρον, ἀντλοῦντες ἐκ τῶν ποιη-
μάτων αὐτοῦ πᾶσαν γνῶσιν καὶ ἀρετὴν ἕνεκα δὲ τῆς ἐθνικῆς ση-
μασίας καὶ τῆς παιδευτικῆς δυνάμεως αὐτῶν εἰσῆχθησαν εἰς τὰ
σχολεῖα, ἔνθα οἱ παῖδες ἀπαμνημόνευον αὐτά. Ἐκ τοῦ Ὁμήρου ἐνε-
πνεύσθησαν μετὰ ταῦτα πολλοὶ ποιηταὶ οὐ μόνον ἐπικοί, ἀλλὰ καὶ
λυρικοὶ καὶ τραγικοὶ, Ἕλληνές τε καὶ Ῥωμαῖοι, ἔτι δὲ καὶ καλλι-
τεχνῆαι, πρὸς σύνθεσιν ἀρίστων ἔργων ἐν τῇ ποιήσει καὶ ταῖς εἰκα-
στικαῖς τέχαις· ἀλλὰ καὶ φιλόσοφοι καὶ ῥήτορες ἕξ αὐτοῦ πολ-
λάκις ἐλάμβανον ῥητὰ καὶ ἐκόσμουον ἢ ἐνίσχουον τοὺς λόγους αὐτῶν.

Τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα διατηρήθησαν ἀπαγγελλόμενα ἀπὸ μνή-
μης ὑπὸ τῶν ῥαψωδῶν ἐν ταῖς ἑορταῖς καὶ ταῖς πανηγύρεσι κατὰ
τεμάχια ἕνεκα τούτου διεσπῶντο, διὰ δὲ τῆς ὑπ' αὐτῶν τῶν ῥα-
ψωδῶν εἰσαγωγῆς προσθηκῶν ἢ ἄλλων μεταβολῶν πλερυνθῆσαντο.
Λέγεται ὅτι πρῶτος ὁ Λυκοῦργος μετένεγκεν ἐκ Σάμου εἰς Σπάρ-

την τὰ δμηρικὰ ποιήματα καὶ ὅτι ὁ Σόλων ἐν Ἀθήναις εἰσήγαγε τάξιν τινὰ ἐν τῇ ἀπαγγελίᾳ αὐτῶν κατὰ τὰς ἑορτάς· μετ' αὐτὸν ὁ Πεισίστρατος ἀνέθηκεν εἰς λογίους ἄνδρας τὴν συλλογὴν, ἐκκαθάρισιν καὶ συναρμολόγησιν αὐτῶν ἀποδοῦς εἰς ἑκάτερον τῶν ποιημάτων τὰ μέρη αὐτοῦ. Ἰππαρχος δ' ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὄρισεν, ἕνα κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναϊκῶν ἀπαγγέλλωνται ἐν τάξει ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους. Οὕτω δὲ διαδοθέντων ἔτι μᾶλλον τῶν δμηρικῶν ποιημάτων παρὰ τοῖς Ἕλλησι, πόλεις, ἄρχοντες καὶ ἰδιῶται ἐφιλοτιμοῦντο πρὸς ἔκδοσιν αὐτῶν. Τῶν κατ' ἄνδρα ἐκδόσεων ἀξία μνείας εἶναι καὶ ἡ πρὸς χρῆσιν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου γενομένη, ἣτις ἐκαλεῖτο ἡ ἀπὸ τοῦ νάρθηκος. Ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ διάφοροι ἐκδόσεις δὲν συνεφώνουν ἀκριδῶς πρὸς ἀλλήλας, οἱ φιλόλογοι τῆς Ἀλεξανδρείας κατὰ τὸν τρίτον καὶ δεῦτερον αἰῶνα π. Χ. ἐπεδόθησαν μετὰ πολλοῦ ζήλου εἰς τὴν κριτικὴν ἐπεξεργασίαν καὶ τὴν ἐρμηνείαν αὐτῶν, διακρίσαντες ἅμα ἑκάτερον τῶν ποιημάτων εἰς εἴκοσι τέσσαρας βραψυδαίς κατὰ τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου. Τὰ σχόλια τῶν φιλολόγων τούτων, ὧν κορυφαῖος ὑπῆρξεν ὁ Ἀριστάρχος, ἐχρησίμευσαν ὡς βάσις τῶν νεωτέρων τοῦ Ὀμήρου ἐκδόσεων.

Τὸ δμηρικὸν ζήτημα ἐν τοῖς ἀρχαίοις καὶ ἐν τοῖς νεοῖς χρόνοις. — Κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους ἀνεφάνησάν τινες διατεινόμενοι ὅτι ὑπῆρξαν δύο Ὀμηροί, ὧν ὁ εἰς ἐποίησε τὴν Ἰλιάδα, ὁ δ' ἕτερος τὴν Ὀδύσειαν, διότι παρατήρησαν ὅτι ἡ μὲν πρώτη εἶναι τραχυτέρα, πλήρης πολεμικῆς ὁρμῆς καὶ ἄνευ αὐστηρᾶς ἐνότητος, ἡ δὲ δευτέρα μαλακωτέρα, πραγματικωτέρα καὶ τεχνικώτερον συντεθειμένη. Οἱ παραδεχόμενοι δύο Ὀμήρους ἐκλήθησαν χωρίζοντες, ἐπολεμήθησαν δὲ σφοδρῶς ὑπ' ἄλλων, μάλιστα δὲ ὑπὸ τοῦ Ἀριστάρχου.

Ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ὁ Γερμανὸς Αὔγουστος Βόλφιος, λαθῶν ἀφορμὴν ἐκ τῶν ἐν ἔτει 1774 ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ Βίκου λεχθέντων περὶ Ὀμήρου ὡς ὀνόματος οὐχὶ κυρίου, ἀλλὰ συνοψίζοντος τὴν παρὰ τῷ λαῷ διαδεδομένην ἠρωϊκὴν ποίησιν, ἐξήνεγκεν ἐν τοῖς Προλεγομένοις εἰς Ὀμηρον τῷ 1795 τὴν ἐξῆς γνώμην :

Τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα, ἀγνώστου οὔσης τῆς γραφῆς ἢ καὶ οὐχὶ γενικῶς διαδεδομένης καθ' οὓς χρόνους ἐποιήθησαν, δὲν ἠδύναντο ὡς λίαν ἐκτενῆ γὰ διατηρηθῶσι διὰ τῆς μνήμης, τοῦτου δ' ἔνεκα ἐποιήθησαν οὐχὶ ὕφ' ἑνὸς ποιητοῦ, ἀλλ' ἦσαν ἄθροισμα μικρῶν ἐπῶν κατὰ διαφόρους χρόνους ποιηθέντων καὶ περὶ τὸν αὐτὸν μυθικὸν κύκλον στραφομένων, οἱ δὲ ποιηταὶ αὐτῶν ἀνήκον εἰς τὴν αὐτὴν σχολὴν ἐπικῶν ποιητῶν, ὧν εἰς ὑπῆρξε καὶ ὁ Ὅμηρος, ἐπισκιάσας πάντας τοὺς λοιποὺς διὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ ὑπεροχὴν. Ἐτερος δὲ κριτικὸς, ὁ Λάχμαννος, ἀπεφάνητο ὅτι εἴκοσι καὶ δύο ῥαψωδίαί τῆς Ἰλιάδος (A—X) ἀποτελοῦσι δέκα καὶ ἕξ αὐτοτελεῖ ἄσματα. Ὁ δὲ Γοδεδφρείδος Ἐρμαννος ἐγνωμάτευσεν ὅτι ἐποιήθη πρώτη τις Ἰλιάς καὶ πρώτη τις Ὀδύσεια, αἰτίνας, σύντομοι κατ' ἀρχὰς οὐσαί, ἠρξήθησαν κατόπιν διὰ προσθηκῶν καὶ παρεμβολῶν καὶ ἀπετέλεσαν τὰ ὁμηρικὰ ἔπη. Τὰς γνώμας τῶν ἀνδρῶν τούτων καὶ τὰς θεωρίας ἄλλων κατὰ τῆς προσωπικῆς τοῦ Ὁμήρου ὑπάρξεως καὶ τῆς ἐνότητος τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων ἄλλοι μὲν ἐδέξαντο, ἄλλοι δ' ἀπέκρουσαν, ἕτεροι δ' ἔτεμον νέας ὁδοὺς, οὕτω δὲ τὸ ζήτημα ἐγένετο εὐρύτατον καὶ δύσλυτον, ἔχον σήμερον ὡς ἐξῆς περίπου: Κατὰ τὰς νεωτέρας ἀρχαιολογικὰς ἐρεῦνας, ἀποδειχθείσης τῆς χρήσεως τῆς γραφῆς ἐν τοῖς ὁμηρικῶς χρόνοις πιθανὸν εἶναι ὅτι καὶ οἱ ποιηταὶ ἔγραφον τὰ ποιήματα αὐτῶν τοῦτου οὕτως ἔχοντες, ὁ Ὅμηρος ἐποίησε πρῶτον ἐκτενὲς καὶ μεγαλοπρεπὲς ποίημα, τὴν Ἰλιάδα ταύτην συνεπλήρωσαν μετὰ ταῦτα καταλλήλως ἄλλοι ἐπικοὶ ποιηταὶ μέχρι τῶν μέσων τοῦ ὀγδόου π. Χ. αἰῶνος διὰ διαφόρων ἐπεισοδίων καὶ ποικίλων προσθηκῶν. Ἀπὸ δὲ τῆς τέλης τοῦ ἐνάτου αἰῶνος π. Χ., εἴτε ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου ἐν τῇ γήρατι εἴτε ὑπ' ἄλλου ποιητοῦ, διάφορον πνευματικὴν τάσιν ἔχοντας καὶ ἐκείνον μιμηθέντες, ἐποιήθη ἢ ἀρχικὴ Ὀδύσεια ταύτης πολλὰ τῶν πρῶτων ῥαψωδιῶν εἶναι μεταγενέστερα ποιηθεῖσαι καὶ συμπληρωθεῖσαι ὑπὸ διαφόρων ἐπικῶν ποιητῶν μέχρι τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ ὀγδόου π. Χ. αἰῶνος.

Οὕτω τὰ ἀρχικὰ ποιήματα, τὰ γενεσίως φερόμενα ὑπὸ τὸ ὄνομα

τοῦ Ὅμηρου, ὑπέστησαν τοιαύτας μεταβολάς, ὥστε δύσκολον εἶναι νὰ διακρίνη τις τὰς προσθήκας καὶ τὰς συμπληρώσεις ἀπὸ τὰ γνήσια μέρη αὐτῶν.

§ 6. Περὶ κυκλικῶν ἔπους.

Τὸ κυκλικὸν ἔπος περιλαμβάνει γεγονότα μυθικὰ προγενέστερα ἢ καὶ μεταγενέστερα τῶν ἐν τῇ Ἰλιάδι καὶ τῇ Ὀδυσσεΐα ἐκτεθειμένων. Ἡ ποιήσις αὕτη ὑπόδειγμα εἶχε τὰ δύο μεγάλα ὁμηρικὰ ποιήματα στρεφομένη περὶ αὐτὰ ὡς περὶ κέντρον, διὸ καὶ κυκλικὸν ἔπος ἐκλήθη.

Οἱ κυκλικοὶ ποιηταὶ ἤρχισαν ἀπὸ τοῦ ὀγδόου μέχρι τοῦ ἔκτου π. Χ. αἰῶνος, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστοὶ οἱ χρόνοι, καθ' ὅσως ἕκαστος ἔζησε. Τὰ ποιήματα αὐτῶν ἀπώλοντο, σωθέντων μόνον τοῦ τίτλου ἢ τῆς ὑποθέσεως ἢ τοῦ ὀνόματος τοῦ ποιητοῦ καὶ ὀλίγων ἀσπασμάτων, μάλιστα δ' ἐκ τοῦ τρωϊκοῦ καὶ τοῦ θηβαϊκοῦ κύκλου. Εἰς τὸν πρῶτον ἀνήκουσι τὰ *Κύπρια* ἔπη τοῦ Στασίνου, ὧν ἡ Ἰλιάς τοῦ Ὅμηρου ἔθεωρεῖτο συνέχεια, ἢ *Αἰθιοπὶς* τοῦ Ἀρκτίου, οὗσα συνέχεια τῆς Ἰλιάδος, ἢ *Ἰλίου πέρις* τοῦ αὐτοῦ, ἢ *μικρὰ Ἰλιάς* τοῦ Λέσχου καὶ οἱ *Νόστοι* τοῦ Ἀγίου, περιέχοντες τὰς τύχας τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἰλίου εἰς τὰς πατρίδας αὐτῶν ἐπιστρεφάντων Ἀχαιῶν, πλὴν τοῦ Ὀδυσσεῶς· εἰς δὲ τὸν δεύτερον ἢ *Θηβαῖς*, πραγματευομένη τὸν πόλεμον τῶν Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας, οἱ *Ἐπίγονοι* καὶ ἡ *Οἰδιπόδεια*. Πλὴν τούτων εἰς διαφόρους μύθους ἀναφέρονται ἡ *Τιτανομαχία*, ἡ *Δαναῖς*, ἡ *Οἰθαλίαις* ἄλωσις, ἢ *Τηλεγόνοια* καὶ θεογονικά τινα ποιήματα. Ἐκ τῶν ποιημάτων τοῦ κυκλικῶν ἔπους, ἅτινα εἶναι ὑποδεέστερα τῶν ὁμηρικῶν καὶ δεικνύουσι τὴν ἀρχομένην παρακμὴν τοῦ ἠρωϊκοῦ ἔπους, ὑποχωροῦντες εἰς τὴν ἐμφάνισιν τῆς λυρικῆς ποιήσεως, ἤντησαν βραδύτερον οἱ Ἑλληνες ποιηταί, ἰδίᾳ οἱ τραγικοί, καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ Ῥωμαῖοι, τὰς ὑποθέσεις τῶν δραμάτων αὐτῶν. Πλὴν τούτου τὸ

κυκλικόν ἔπος ἐχρησίμευσαν εἰς τοὺς Ἑλληνας ὡς ταμεῖον πάσης ἱστορικῆς γνώσεως μέχρι τῆς διαμορφώσεως τοῦ πεζοῦ λόγου.

§ 7. Περὶ διδακτικοῦ ἔπους.

Μετὰ ἓνα αἰῶνα ἀπὸ τῆς ἀκμῆς τοῦ ἠρωϊκοῦ ἀνεπτύχθη ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι, καὶ μάλιστα ἐν Βοιωτίᾳ, ἔπος θρησκευτικόν καὶ ἠθικόν, διδακτικόν χαρακτηρὰ φέρον, διὸ καὶ τὴν προσωνομίαν ταύτην ἔλαβεν. Ἀνεπτύχθη δὲ καὶ ἤκμασεν ἐν Βοιωτίᾳ τὸ πρῶτον τὸ διδακτικόν ἔπος, διότι ἡ χώρα αὕτη κατὰ τοὺς χρόνους τῶν μεταναστεύσεων τῶν φύλων συνεταράχθη δεινότερον πάσης ἄλλης, ἢ δ' ἐπελθοῦσα πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ διαφθορὰ εἶχεν ἀνάγκην ταύτης ποιήσεως πρὸς θεραπείαν. Ἄλλ' ὅμως ἡ γένεσις τοῦ διδακτικοῦ ἔπους δὲν εἶναι ἄσχετος καὶ πρὸς τὴν ἰδιοφυῖαν τοῦ Ἡσιόδου.

Τὸ διδακτικόν ἔπος πραγματεύεται δύο τινὰ κυρίως: ἢ διδάσκει περὶ δημιουργίας τοῦ κόσμου καὶ περὶ γενέσεως τῶν θεῶν καὶ τῶν πράξεων αὐτῶν ἢ δίδει συμβουλὰς χρησίμους πρὸς τὸν βίον· καὶ ὅταν μὲν ποιῇ τὸ πρῶτον, βᾶσιν ἔχει τὴν θρησκευτικὴν ποιήσιν, ὅταν δὲ τὸ δεύτερον, τὸ θέμα αὐτοῦ ἀντλεῖ ἐκ τῆς πρακτικῆς ἠθικῆς καὶ τῆς βιοτικῆς ἐμπειρίας. Ἔργον αὐτοῦ εἶναι οὐχὶ νὰ τέρπη καὶ νὰ συγκινή βραθέως, ὡς τὸ ἠρωϊκόν, ἀλλὰ νὰ διδάσκη τοὺς ἀνθρώπους· ὁ σκοπὸς λοιπὸν αὐτοῦ εἶναι πρακτικὸς, οὐχὶ δὲ ἰδεώδης, ὡς ὁ τοῦ ἠρωϊκοῦ. Ἐτι δὲ ὁ ποιητὴς τοῦ διδακτικοῦ ἔπους, λαμβάνων πολλάκις τὴν ὑπόθεσιν ἐκ τοῦ παρόντος, δὲν μένει ἀπαθής, ἀλλ' ἐκφέρει ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἴδια αἰσθήματα καὶ σκέψεις, οὕτω δὲ προσεγγίζει εἰς τὴν λυρικὴν ποίησιν.

Τὸ διδακτικόν ἔπος, οὗτινος πρὸ τῆς ἐν Βοιωτίᾳ τεχνικῆς διαμορφώσεως ὑπῆρχον ἀτελῆ καὶ ἄτεχνα δοκίμια ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, τελειότατον ἐγένετο διὰ τοῦ Ἡσιόδου. Γλῶσσα καὶ μέτρον αὐτοῦ εἶναι τὰ αὐτὰ καὶ τοῦ ἠρωϊκοῦ.

§ 8. Περὶ Ἡσιόδου.

Ὁ Ἡσίοδος ἐγεννήθη περὶ τὰ μέσα τοῦ ὀγδόου αἰῶνος π. Χ. ἐν Ἀσκρα τῆς Βοιωτίας, ἔνθα ὁ πατὴρ αὐτοῦ μετόκησεν ἐκ Κῦμης τῆς Αἰολίδος. Τὸν βίον αὐτοῦ διήλθεν ἐν τοῖς μόχθοις τῆς γεωργίας καὶ τῆς ποιμνιοτροφίας. Συκοφαντηθεὶς ὅτι ἀπέκρυφεν ἔγκλημα, πραχθὲν ὑπὲρ αὐτοῦ ἐφρονεῦθη, καὶ ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν, ἀλλὰ κατὰ τινα παράδοσιν τὸ πτώμα αὐτοῦ ἐξήχθη ὑπὸ δελφίνων εἰς τὴν παραλίαν καὶ ἐτάφη ἐν Κουπάκτῃ. Τὰ ὄσα αὐτοῦ μετεκομίσθησαν εἰς Ὀρχομενόν, ἔνθα ἤγειραν αὐτῷ μνημεῖον· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ τῶν Θεσπιῶν καὶ ἐπὶ τοῦ Ἐλικῶνος ἴδρυσαν αὐτῷ ἀνδριάντα.

Ἔργα αὐτοῦ.— Τὰ ποιήματα τοῦ Ἡσιόδου εἶναι *Θεογονία*, *Ἔργα* καὶ *Ἡμέραι* καὶ τινα ἄλλα.

Ἐν μὲν τῇ *Θεογονίᾳ* ὁ ποιητὴς περιγράφει πρῶτον τὴν ἐκ τοῦ Χάους καὶ τῆς γῆς γένεσιν τοῦ κόσμου, εἶτα δὲ τὴν τῶν Ὀλυμπίων θεῶν. Φθάσας εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Διός, ἀφηγγεῖται τὴν νίκην τούτου κατὰ τῶν ἀρχαιοτέρων θεῶν, τῶν Τιτάνων, μετὰ δὲ ταῦτα ἐκθέτει τὴν γέννησιν τῶν τελευταίων θεῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ τὸ ποίημα περατοῦται διὰ γενεαλογίας ἡρώων.

Τὸ δὲ ποίημα *Ἔργα καὶ Ἡμέραι* ἀποτελεῖται ἐκ δύο μερῶν. Εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ πρώτου καὶ μείζονος μέρους, τῶν *Ἔργων*, ὁ ποιητὴς ἔλαβεν ἀφορμὴν ἐξ ἰδίου παθήματος: Ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Πέρσης, δεκάσας τοὺς δικαστάς, ἔλαβε τὸ μείζον μέρος τῆς πατρικῆς οὐσίας, κατασπαταλήσας δὲ τοῦτο, ἐζήτει καὶ τὸ ὑπόλοιπον παρὰ τοῦ Ἡσιόδου· οὗτος τότε συμβουλεύει αὐτῷ ἐν τῇ εἰρημένῃ ποιήματι νὰ μὴ καταφεύγῃ εἰς ἀδικίας, ἀλλὰ νὰ ζῇ ἐντίμως διὰ τῆς ἐργασίας· ταύτης τὴν ἀξίαν ἐξυμνεῖ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο, παρεμβάλλων γνώμας ὠφελίμους περὶ γεωργίας, ναυτιλίας, ἀνατροφῆς παίδων, οἰκιακῆς οἰκονομίας, ἔτι δὲ καὶ μύθους ἠθικοῦ περιεχομένου. Συγκρίνων δ' ὁ ποιητὴς τὸν πρῶτον εὐδαίμονα βίον τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν σύγχρονον θεωρεῖ τοῦτον δυστυχῆ καὶ διεφθαρ-

μένον· κατὰ τὰς διαφόρους δὲ περιόδους μέχρι τῶν χρόνων αὐτοῦ διακρίνει αὐτὸν εἰς βίον τοῦ χρυσοῦ, τοῦ ἀργυροῦ, τοῦ χαλκοῦ, τοῦ ἠρωϊκοῦ καὶ τοῦ σιδηροῦ αἰῶνος· κατὰ τοῦτον ἢ Αἰδῶς καὶ ἢ Νέμεσις ἀπέπτυσαν ἐκ τῶν ἀνθρώπων εἰς τοὺς θεοὺς. Τὸ δεύτερον μέρος τοῦ ποιήματος, αἱ Ἡμέραι, διαλαμβάνει περὶ αἰσίων καὶ ἀποφράδων ἡμερῶν, κατὰ τίνας δηλαδὴ ἡμέρας πρέπει νὰ τελεῖται ἢ μὴ ἕκαστον ἔργον. Εἰς τὸν Ἡσιόδου ἀποδίδονται καὶ ἄλλα ποιήματα διδακτικὰ καὶ μυθολογικὰ ἀνήκοντα εἰς τοὺς μνηστῆς αὐτοῦ· τούτων σφίζεται ἢ Ἀσπίς τοῦ Ἡρακλέους, ποίημα ψυχρὸν, περιέχον τὴν γέννησιν τοῦ Ἡρακλέους καὶ τὴν μάχην τούτου πρὸς τὸν Κύκνον, υἱὸν τοῦ Ἄραως. Ὡς συμπλήρωμα δὲ τῆς Θεογονίας, εἰς τὸν Ἡσιόδου μὲν ἀνήκον, ἄλλ' ἀπολεσθὲν, ἀναφέρεται ποίημα Γυναικῶν κατάλογος.

Κρίσις περὶ Ἡσιόδου. — Ὁ Ἡσιόδος δὲν αἵρεται εἰς τὸ ὕψος καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ Ὀμήρου δι' ἀφηγήσεως ἠρωϊκῶν πράξεων, ἀλλ' εἶναι σοφὸς παρατηρητῆς τῆς κοινωνίας καὶ σύμβουλος συνετός εἰς πᾶν τὸ συντελοῦν εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν θρησκευτικὴν μόρφωσιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ μὲν Θεογονία εἶναι σπουδαιότατον ἔργον διὰ τὴν ἑλληνικὴν θρησκείαν, διότι συστηματικώτερον καὶ φιλοσοφικώτερον ἐκτίθενται ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ τὰ κατ' αὐτὴν ἐν τῷ ποιήματι τούτῳ, τὰ δ' Ἔργα καὶ αἱ Ἡμέραι παρέχουσιν ἄριστα διδάγματα ἠθικῆς. Ἀλλ' ἡ ἐνότης εἰς ἀμφότερα τὰ ποιήματα δὲν εἶναι ἰσχυρά, διότι καὶ ἡ ὑπόθεσις αὐτῆ δὲν ἐπιδέχεται τοιαύτην καὶ εἰς τινὰ μέρη αὐτῶν ἔχουσι γαίνει παρεμβολαὶ μεταγενέστεραι.

Ἡ ἔκφρασις εἶναι ζωηρὰ καὶ ἀκριβής, ἀλλ' ἄνευ τῆς ἐναργείας καὶ τῆς εὐστροφίας τῶν ὀμηρικῶν φράσεων· σπανίως γίνεται χρῆσις παραβολῶν ἕνεκα τῆς τάσεως τοῦ ποιητοῦ πρὸς γνωμικὴν μᾶλλον καὶ ἀλληγορικὴν παράστασιν. Μόνον ἐν τῇ Θεογονίᾳ ἡ περιγραφὴ τῆς μάχης τῶν Τιτάνων κατὰ τοῦ Διὸς δύναται νὰ παραδληθῇ πρὸς τὰ ἐξοχώτερα δημιουργήματα τῆς ὀμηρικῆς ποιήσεως. Ἡ γλῶσσά εἶναι μὲν αἴα καὶ ἡ τοῦ Ὀμήρου, ἀλλ' ἔχει τι τὸ βαρὺ καὶ δημῶδες, τὸ μὲν ἕνεκα τῆς φύσεως τῆς ὑποθέσεως τὸ

δ' ἔνεκα τοῦ ἀγροτικοῦ βίου, ὃν διήγγεν ὁ ποιητής· ἐν αὐτῇ παρατηροῦνται καὶ πολλοὶ αἰολισμοί.

§ 9. Ἡ μετὰ ταῦτα ἐπική ποίησις.

Μετὰ τὸν Ὅμηρον, τὸν Ἡσίοδον καὶ τοὺς κυκλικοὺς ποιητὰς ἡ ἐπική ποίησις ἀπόλλυσι βαθμηδὸν τὴν φυσικὴν καὶ τὴν ἔθνικὴν ἔκφρασιν, πρῶτον μὲν, διότι τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα ἔνεκα τῆς μείζονος ἀναπτύξεως τοῦ δημοσίου καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου δὲν ἐτέρπετο πλέον ἐκ τῶν μυθωδῶν διηγήσεων τοῦ ἔπους, δεύτερον δέ, διότι ἤρξατο ἀναπτυσσόμενον νέον εἶδος ποιήσεως, ἡ λυρική, καὶ βραδύτερον τὸ *δραῦμα* διὰ τοῦτο τὸ ἔπος ἐκαλλιέργειτο ὡς τεχνικὸν προϊόν ὑπὸ μόνων τῶν εἰς αὐτὸ ἀρρασκομένων.

Ἐν τῇ νέᾳ ταύτῃ μορφῇ τοῦ ἔπους κυριώτατοι ποιηταὶ ἐγένοντο Πείσανδρος ὁ Ῥόδιος (645 π. X.), ποιήσας Ἡράκλειαν, Πανύσις ἐξ Ἀλικαρνασσοῦ (480 π. X.), γράψας ὅμοιον ποίημα, ἔτι δὲ καὶ Ἰωνικά, ἱστορικὸν ἔπος ἐν ἐλεγειακῷ μέτρῳ, καὶ Χοιρίλος ὁ Σάμιος (467), ποιήσας τὴν Περσηΐδα, ἐν ἣ ὕμνει τὴν νίκην τῶν Ἀθηναίων κατὰ τοῦ Ξέρξου. Ὁ δ' ἐκ Κολοφῶνος Ἀντίμαχος (410), γράψας τὴν Θηβαΐδα, ἐγένετο ὑπόδειγμα τοῦ τεχνικοῦ καὶ ἐπιτετηθευμένου ἔπους τῶν Ἀλεξανδρινῶν. Πάντα τὰ ποίηματα ταῦτα, εἰς τὸ ἡρωϊκὸν ἔπος ἀνήκοντα, ἀπώλοντο, ὀλίγα δὲ μόνον ἀποσπάσματα αὐτῶν σφῆζονται.

Τοῦ δὲ διδακτικοῦ ἔπους ὁ κύκλος ἐγένετο βαθμηδὸν εὐρύτερος περιλαβὼν ποικίλα θέματα. Οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν φιλοσόφων τῆς πρώτης περιόδου τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας δι' αὐτοῦ ἐξέθεσαν τὰς θεωρίας αὐτῶν.

§ 10. Περὶ μύθου.

Ὁ μῦθος, λεγόμενος καὶ λόγος, εἶναι διήγησις τις πεπλασμένη· ὡς διήγησις δὲ περιλαμβάνεται μὲν ἐν τῇ ἐπικῇ ποίησει, ἀλλ' οἱ

μέχρις ἡμῶν περιελθόντες μῦθοι εἶναι περιδεδλημένοι μέτρον τῆς λυρικής, τὸ λαμβικόν.

Ἡ χρῆσις τοῦ μύθου, προελθόντος ἐν γένει κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ γένεσιν ἐκ λαϊκῶν στοιχείων, ἦτο ἀρχαιοτάτη παρ' Ἑλλήσιν, ἀλλ' ἡ τελεία τεχνικὴ διαμόρφωσις αὐτοῦ ὀφείλεται εἰς τὸν ἐκ Φρυγίας Αἴσωπον ἀκμάσαντα περὶ τὸ 570 π. Χ. Οὗτος ὑπῆρξε δούλος φιλοσόφου τινός, ἀπέθανε δ' ἐν Δελφοῖς φρονεθεὶς ὑπὸ τῶν κατοίκων ὡς ἱερόσυλος. Ὡν βαθὺς μελετητῆς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ κοινωνίας ὁ Αἴσωπος ἐδημιούργησε τὴν διδακτικὴν μυθοποιῶν, ἐν ἣ ἔμεινεν ἀνυπέρολητος.

Οἱ μῦθοι αὐτοῦ, φερόμενοι τὸ πρῶτον ἐν πεζῷ λόγῳ ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα, ἐνθα ὁ Αἴσωπος διηγείτο αὐτοὺς, ἐστιχοιργήθησαν βραδύτερον διασημότετος δὲ τῶν στιχοιργησάντων αὐτοὺς ἐγένετο ὁ κατὰ τὸν τρίτον αἰῶνα μ. Χ. ἀκμάσας Βαβυρίας, οὗ σφίζονται ἐκατὸν εἴκοσι τρεῖς ἔμμετροι μῦθοι ἀνευρεθέντες πρὸ τινῶν δεκαετηρίδων ἐν τινι μονῇ τοῦ Ἄθω καὶ δι' ἄλλων ἔτι συμπληρωθέντες μετὰ ταῦτα ἔχομεν δ' ἔμμετρον συλλογὴν αἰσωπείων μύθων καὶ ἐκ τῶν βυζαντινῶν χρόνων, τὴν ὑπὸ Ἰγνατίου τοῦ Διακόνου ποιηθεῖσαν κατὰ τὸν ἕνατον αἰῶνα. Οἱ δὲ νῦν σφιζόμενοι ἐν πεζῷ λόγῳ εἶναι παραφράσεις ἐκ τῶν ἔμμετρων μύθων φιλοπονηθεῖσαι ὑπὸ βυζαντινῶν λογίων. Παρὰ τῶν Ἑλλήνων παρέλαβον τοὺς μύθους οἱ Ῥωμαῖοι καὶ παρὰ τούτων οἱ νεώτεροι λαοὶ τῆς Εὐρώπης, εἰς ὧν τὴν λογοτεχνίαν σπουδαίως ἐπέδρασαν διὰ τὴν χάριν καὶ τὴν παιδευτικὴν αὐτῶν δύναμιν ταύτην ἀπὸ τῶν ἀρχαίων ἤδη χρόνων ἀναγνωρίσαντες οἱ Ἑλληγες μετεχειρίσθησαν αὐτοὺς πρὸς μὲν τὴν παιδων.

B') ΠΕΡΙ ΛΥΡΙΚΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ

§ 1. Φύσις, ανάπτυξις και εἶδη αὐτῆς.

Ἐν τῇ λυρικῇ ποιήσει ὁ ποιητὴς ἢ ἐκφράζει τὰς ἰδίαις αὐτοῦ σκέψεις, αἰσθήματα καὶ πάθη μετὰ ψυχῆς συγκεκριμένης ἢ διερμηγεύει τὰ φρονήματα καὶ τὰ αἰσθήματα τοῦ πλήθους ὑποδηλῶν ἅμα καὶ τὰ ἑαυτοῦ. Ὁνομάσθη δὲ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως λυρικὴ ἐκ τοῦ κυριωτέρου τῶν συνοδευόντων αὐτὴν μουσικῶν ὀργάνων, τῆς λύρας.

Αἱ ἀρχαὶ τῆς λυρικῆς ὑπῆρχον παρ' Ἑλλησι παλαιότατα ἐν ταῖς ἄσμασι τοῦ λαοῦ ἐν ἀτέχνῳ ποιήσει καὶ ἐκφράσει. Ἡ ἔντεχνος λυρικὴ ἀνεφάνη ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ὀγδόου π. Χ. αἰῶνος πρῶτον μὲν ἐν ταῖς πόλεσι καὶ ταῖς νήσοις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, εἶτα δὲ καὶ ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι. Ἀπὸ τοῦ χρόνου ἐκείνου μέχρι τοῦ τέλους σχεδὸν τοῦ πέμπτου αἰῶνος π. Χ. αἱ ἐπιτελεσθεῖσαι μεγάλα πολιτειακὰ καὶ κοινωνικὰ μεταβολὰ διήγειραν ἐν τῇ ψυχῇ τῶν ποιητῶν βαθεῖας σκέψεις καὶ σφοδρὰ συναισθήματα, ἅτινα οὗτοι ἐξέφρασαν διὰ νέου εἴδους ποιήσεως, τῆς λυρικῆς. Ἡ ἐπικὴ ποίησις παρημελήθη, ἀλλὰ συγχρόνως παρέσχε τῇ λυρικῇ οὐκ ὀλίγον πλοῦτον λέξεων, φράσεων καὶ τύπων.

Ἡ λυρικὴ ποίησις, ἕνεκα τοῦ διαφόρου χαρακτήρος καὶ τοῦ βίου τῶν ἑλληνικῶν φυλῶν, παρ' αἷς ἐκαλλιεργήθη, καὶ ἕνεκα τῶν ποικίλων περιπετειῶν καὶ τοῦ ἐπικρατοῦντος κατὰ τοὺς διαφόρους χρόνους πνεύματος, ἔλαβε πολλὰς διευθύνσεις καὶ μορφάς. Ἐκ τούτου προέκυψαν διάφορα εἶδη αὐτῆς, ὧν τὰ κυριώτερα εἶναι τὰ ἑξῆς : ἡ ἐλεγειακὴ μετὰ τοῦ ἐπιγράμματος, ἡ λαμβικὴ, ἡ μελικὴ καὶ ἡ χορικὴ. Ἐκαστον τῶν εἰδῶν τούτων ἔχει ἴδια μέτρα, ῥυθμοὺς καὶ συστήματα μετρικὰ, ἢ δὲ μουσικὴ εἶναι στενωπῶς συνδεδεμένη μετ'

αὐτῶν, τοῦ τετάρτου εἶδους, τῆς χορικῆς, συνοδευομένου καὶ ὑπ' ἀρχήσεως.

§ 2. Περὶ μουσικῆς.

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς μουσικῆς παρ' Ἕλλησι, βαίνουσα παραλλήλως πρὸς τὴν τῆς λυρικῆς ποιήσεως, ἤρξατο κυρίως ἀπὸ τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος π. Χ., ὅτε πλήν τῆς λύρας προσελήφθη καὶ ὁ περιπαθῆς αὐλός.

Διακρίνονται δὲ καθόλου ἐν τῇ ἀρχαίᾳ μουσικῇ τρεῖς κύριοι τρόποι ἢ ἁρμοῖαι: ἡ δωριστί, σοβαρά, μεγαλοπρεπῆς καὶ ἀνδρώδης, ἡ φρυγιστί, παθητικὴ καὶ ζωηρά, καὶ ἡ λυδιστί, ὅτε μὲν θρηνώδης, ὅτε δ' εὐθυμος καὶ μαλακῆ· ταύταις προσθετέον καὶ τὴν αἰολιστί, ἣδειαν οὖσαν, ἀλλὰ καὶ ἔντονον πολλάκις· πασῶν ἑλληνικωτάτη ἦτο ἡ δωριστί.

Ἴδιον στοιχεῖον ἐν τῇ μουσικῇ τῆς λυρικῆς ἦτο ὁ νόμος, εἶδος μουσικῆς συνθέσεως, ἐν ἣ τὸ κύριον ἦτο ἡ μελωδία μετὰ ποιήσεως ἢ καὶ ἄνευ ποιήσεως· ἐξετελεῖτο δ' ὁ νόμος ἢ δι' ἐμπνευστῶν ὀργάνων ἢ διὰ χορδοτόνων, διὸ καὶ ἀθλητικὸς ἢ κιθαριστικὸς ἐκαλεῖτο.

Τρεῖς ὑπῆρξαν οἱ διασημότετοι τῶν μουσικῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος 1) ὁ Ὀλυμπος, ζήσας κατὰ τὸν ὄγδον π. Χ. αἰῶνα καὶ ἀναπτύξας μεγάλως τὴν μουσικὴν ἐν Ἑλλάδι, διὸ καὶ ἀρχηγὸς αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἐκλήθη, 2) ὁ Τέρπανδρος ἐκ Λέσβου (675 π. Χ.), θεὸς ἐν γένει τῶν βράσεις τῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ἐπταχόρδου κιθάρας, τῆς μελοποιήσεως ποιημάτων διὰ μουσικῶν σημείων καὶ τῆς διαμορφώσεως ἐναρμονίου συστήματος καὶ 3) ὁ ἐκ Κρήτης Θαλήτας, κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἀκμάσας καὶ εἰσαγαγὼν εἰς Σπάρτην θρησκευτικὴν καὶ πολεμικὴν ὄρχησιν καὶ μουσικὴν.

Ἡ ἑλληνικὴ μουσικὴ ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτῆς μεταχειρίζετο ὀλίγα καὶ ἀπλᾶ ὄργανα, ὡς καὶ φωνᾶς, ἔχουσα μελωδίαν μᾶλλον ἢ ἁρμονίαν· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, παρήκμασε καὶ ἀπώλεσε τὸ ἀρχαιοπρεπὲς κάλλος καὶ

ἦθος διὰ τῆς εἰσαγωγῆς πολλῶν καὶ ποικίλων μουσικῶν ὀργάνων καὶ τρόπων.

§ 3. Περὶ ἐλεγειακῆς ποιήσεως.

Ἡ ἔλεγεία κατ' ἀρχὰς ἦτο ἕσμα θρηνηῶδες, συνοδευόμενον ὑπ' αὐλοῦ, εἶτα δὲ περιέλαβε ποικίλον περιεχόμενον καὶ ἔκφρασιν.

Ἡ ἐλεγειακὴ ποίησις ἀνεπτύχθη τὸ πρῶτον παρὰ τοῖς Ἴωσι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κατὰ τὰς ἀπὸ τοῦ ὀγδοῦ π. Χ. αἰῶνος ἀρξασμένης μεγάλης πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς μεταβολᾶς, περὶ ὧν ἤδη ἐγένετο λόγος, μάλιστα δὲ ἀπὸ τῆς συμπήξεως τοῦ δημοκρατικοῦ ἐκείνου συνδέσμου τῶν Ἴωνικῶν πόλεων, ὅστις ἐκλήθη *Πανιώνιον*, καταλυθεισῶν βασιλευδῶν τῶν βασιλείων καὶ τῶν τυραννίδων ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι, ἐν πολιτικαῖς ἰδίαις μεταβολαῖς, ἐγένετο χρῆσις τοῦ εἶδους τούτου τῆς λυρικῆς.

Ἐκφράζει δ' ἐν γένει ὁ ἐλεγειακὸς ποιητὴς ἰδίαις σκέψεις καὶ αἰσθήματα λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τῶν περιπετειῶν τοῦ δημοσίου ἢ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου· ἐπειδὴ δ' ἐν τῇ ποιήσει αὐτοῦ ἀφθονοῦσιν αἰ γνῶμαι καὶ τὰ ἀποφθέγματα, ἢ ἐλεγειακὴ ποίησις καλεῖται καὶ *γνομική*.

Αἱ ἐλεγείαι ἀπηγγέλλοντο ὡς τὰ ἔπη ἢ ἐψάλλοντο ἐν συνοδίᾳ αὐλοῦ κατὰ τὰ συμπόσια ἢ καὶ ἐν δημοσίαις συναθροίσεσι. Γλώσσα αὐτῶν εἶναι ἢ Ἴωνικὴ μετὰ πολλῶν αἰολισμῶν καὶ δωρισμῶν καὶ λέξεων καὶ τύπων νέων, μέτρον δὲ τὸ δακτυλικὸν ἐξάμετρον μετὰ τινος μεταρρυθμίσεως· ἀπὸ τοῦ δευτέρου δηλονότι στίχου λείπουσιν ἐκάστοτε αἱ δύο βραχεῖαι συλλαβαὶ τῆς ἄρσεως τοῦ τρίτου καὶ τοῦ ἔκτου ποδός· οὕτω δ' ἀποτελεῖται δίστιχον ἐπαναλαμβάνομενον μέχρι τέλους τοῦ ποιήματος καὶ φέρον τὸν τύπον μικρᾶς στροφῆς. (1)

Ἔνεκα τῆς ἐπικῆς γλώσσης καὶ τοῦ μέτρου, οὐχὶ δ' ἔνεκα τοῦ

(1) $\begin{array}{cccccccc} _ & _ & _ & _ & _ & _ & _ & _ \\ _ & _ & _ & _ & _ & _ & _ & _ \end{array}$

περιεχομένου, ἢ ἐλεγειακὴ ποιήσις δύναται νὰ θεωρηθῆ καθόλου ὡς μετάφρασις ἀπὸ τοῦ ἔπους εἰς τὴν λυρικήν.

§ 4. Ἐλεγειακοὶ ποιηταί.

Ἐπισημότεροι τῶν ἀρχαίων ἐλεγειακῶν ποιητῶν ἐγένοντο ὁ *Καλλίνος*, ὁ *Τυρταῖος*, ὁ *Μίμνεμος*, ὁ *Σόλων*, ὁ *Θέογνης* καὶ ὁ *Φωκυλίδης*.

Ὁ *Καλλίνος*, Ἐφέσιος ὢν καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἑβδόμου π. Χ. αἰῶνος ἀκμάσας, θεωρεῖται πατὴρ τῆς ἐλεγείας· σφίζονται ἀποσπάσματα ἐλεγείων αὐτοῦ, ἐν οἷς διαφαίνεται ἢ φιλοπατρία, ἢ πολεμικὴ ὁρμὴ καὶ ἢ ἀγάπη αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν.

Ὁ *Τυρταῖος* ἦτο ἐξ Ἀφιδνῶν τῆς Λακωνικῆς καὶ ἔζησε κατὰ τὸν ἑβδόμον αἰῶνα. Διὰ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ἐνέβαλε μέγα θάρρος εἰς τοὺς Σπαρτιάτας κατὰ τὸν δεῦτερον μεσσηνιακὸν πόλεμον. Ἄνδρεία, φιλοπατρία, ἀφοσίωσις εἰς τὸ καθήκον καὶ περιφρόνησις τοῦ θανάτου ἐν ταῖς μάχαις διέλαμπον ἐν ταῖς ἐλεγείαις αὐτοῦ. αἵτινες περιεῖχον ἢ πολεμικὰς παρακκελεύσεις ἢ ἐγκώμιον τῆς τάξεως καὶ τῶν νόμων. Τὰ δ' ἐμβατήρια αὐτοῦ, ἀποτελοῦντα ἴδιον ποιητικὸν εἶδος πολεμικοῦ περιεχομένου, ἦσαν πεποιημένα ἐν δωρικῇ διαλέκτῳ καὶ ἐν ἀναπαύσει. Σφίζονται λείψανά τινα τῶν ποιημάτων αὐτοῦ.

Ὁ *Μίμνεμος* γεννηθεὶς ἐν Σμύρνῃ τὸν ἑβδόμον αἰῶνα, ἐποίησεν ἐλεγείας ἐρωτικοῦ ἰδίως χαρακτῆρος, ὡς δεικνύουσι τὰ ὀλίγα σφζόμενα ἀποσπάσματα αὐτῶν.

Ὁ *Σόλων* (640 — 559 π. Χ.) εἶναι ὁ περίφημος τῶν Ἀθηνῶν νομοθέτης· ἐποίησεν ἐλεγείας ποικίλου περιεχομένου· τῶν πολεμικῶν ἐξεῖχεν ἢ *Σαλαμίς*, δι' ἧς ὁ ποιητὴς παρώρμα τοὺς Ἀθηναίους πρὸς ἀνάγκησιν τῆς ὁμωνύμου νήσου ἀπὸ τῶν Μεγαρέων. Αἱ δὲ πολιτικαὶ αὐτοῦ ἐλεγείαι, γνωμικὸν χαρακτῆρα φέρουσαι, ἦσαν παραινέσεις πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἐν ἀνωμάλοις πολιτικοῖς χρόνοις. Ἐν ταύταις διακρίνεται ἢ ὑψίστη φιλοπατρία καὶ τὸ μῖσος τοῦ ποιη-

τοῦ πρὸς τὴν τυραννίδα, ἔτι δὲ ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν δικαιοσύνην καὶ τοὺς νόμους. Ἄριστον δὲ ποίημα αὐτοῦ διὰ τὰς ἠθικὰς ἰδέας ἦσαν καὶ αἱ Ἑποθῆκαι εἰς ἑμμαντόν.

Ὁ Θεόγνης (540—470 π. Χ.), ἐκ Μεγάρων τῶν παρὰ τῇ Ἀττικῇ καταγόμενος καὶ ὀλιγαρχικὸς ὢν, ἔφυγεν εἰς Σικελίαν ὑπερσχυσάντων τῶν δημοκρατικῶν καὶ ἐπανήλθε μὲν ἐκ ταύτης, ὅτε ἐπεκράτησαν οἱ ὀλιγαρχικοί, ἀλλ' ἡ παρουσία αὐτοῦ εἶχε δημευθῆ. Τὸ σφῆζόμενον ποίημα αὐτοῦ, ἐν τῷ ὅποιῳ παρενεβλήθησαν πολλοὶ στίχοι ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων, περιέχει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πολιτικὰς καὶ ἠθικὰς γνώμας, ἅς ὁ ποιητὴς ἀποτείνει πρὸς νέον τινα εὐγενῆ ὡς διδάσκαλος πρὸς μαθητήν. Ἡ ποίησις αὐτοῦ διὰ τὰς βαθείας καὶ λαμπρὰς γνώμας ἦτο ἐν μεγάλῃ τιμῇ παρὰ τοῖς Ἕλλησι, παρὰ δὲ τοῖς Ἀθηναίοις εἰσήχθη καὶ εἰς τὰ σχολεῖα.

Σύγχρονος τοῦ Θεόγνηςος ὢν ὁ Φωκυλίδης ἐκ Μιλήτου ἔγραψεν ἠθικὰς παρατηρήσεις καὶ παραγγέλματα ἐν ἑξαμέτροις καὶ ἐλεγειακοῖς distichois. Ἐν τινι τῶν σφῆζομένων ἀποσπασμάτων τῆς ποιήσεως αὐτοῦ σκόπτει πικρῶς τὰς γυναῖκας· ἐκάστης δὲ τῶν γνωμῶν αὐτοῦ προετάσσοντο αἱ λέξεις καὶ τόδε Φωκυλίδεω.

§ 5. Περὶ ἐπιγράμματος

Τὸ ἐπίγραμμα ἐκαλλιεργήθη μετ' ἀγάπης ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων οὐ μόνον ποιητῶν, ἀλλὰ καὶ πεζογράφων. Κατ' ἀρχὰς ἦτο ὀλιγόστιχος ἐπιγραφή, ἰδίᾳ ἐπὶ τάφων ἢ ἀναθημάτων, μετὰ δὲ τοῦτα ἐγένετο εὐρυτέρα χρήσις αὐτοῦ πρὸς ἔκφρασιν ἠθικῆς ἢ καὶ σκωπτικῆς ἰδέας, συντόμως μὲν, ἀλλ' εὐστόχως ἐκδηλουμένης. Τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ ἦτο ποικιλώτατον, ὅτε μὲν σοβαρὸν, ὅτε δὲ φαιδρὸν, ἄλλοτε δὲ δριμύ καὶ σαρκαστικὸν καὶ ἄλλοτε ἐγκωμιαστικόν· ἢ ἐν βραχυλογίᾳ εὐστοχος ἐκδήλωσις τοῦ περιεχομένου τούτου εἶναι λαμπρὸν δεῖγμα τῆς ἐτοιμότητος καὶ ὀξύτητος τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Τὸ μέτρον αὐτοῦ ἐν ἀρχῇ μὲν ἦτο τὸ ἠρωϊκὸν ἑξάμε-

τρον, εἴτα δὲ τὸ ἐλεγειακὸν δίστιχον καὶ ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις τὸ ἰαμβικόν.

Ἐπισημότετος τῶν ἐπιγραμματοποιῶν ἐγένετο Σιμωνίδης ὁ Κεῖος (556—468) ἀγαθῶν εἰς τὴν ὑψίστην τελειότητα τὸ ἐπιγραμμα. Τὰ λαμπρότερα τῶν ἐπιγραμμάτων αὐτοῦ εἶναι τὰ εἰς τοὺς πεσόντας ἐν ταῖς μάχαις τῶν περσικῶν πολέμων· ἐν αὐτοῖς ἐξυμνοῦνται μετὰ μεγίστης δεξιότητος, δξυνοίας καὶ ὕψους οἱ πρόμαχοι ἐκεῖνοι τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας.

§ 6. Περὶ ἰαμβικῆς ποιήσεως.

Ἴδιον τῆς ἰαμβικῆς ποιήσεως εἶναι τὸ σκώπτειν τὰ ἐλαττώματα καὶ τὰς κακίας τῶν ἀνθρώπων, σκοπὸς δ' αὐτῆς ἡ ἠθικὴ βελτίωσις τούτων, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ κοροσιμὸς ἰδίου πάθους. Ἐκάλουν δ' ἰάμβους¹ τὸ πρῶτον τὰ ἀτεγχεα καὶ αὐτοσχέδια σκώματα, ἅτινα ἐν ταῖς ἑορταῖς τῆς Δήμητρος καὶ τοῦ Διονύσου ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Ἐλευσίνι οἱ πανηγυρισταὶ ἀπέτεινον πρὸς ἀλλήλους.

Τὴν δημώδη καὶ ἀκανόνιστον μορφήν τῶν ἰάμβων παρκαλύθοντες οἱ ποιηταὶ ἐξειργάσθησαν τεχνικῶς καὶ διεμόρφωσαν τὸ ταμίειον ἰαμβικὸν μέτρον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἕκαστος στίχος συνίσταται ἐκ τριῶν διποδιῶν· ἕκαστος δὲ ποὺς ἀποτελεῖται ἐκ βραχείας ἄρσεως καὶ μακρᾶς θέσεως καὶ λαμβάνει τὸ σχῆμα υ· ἰαμβος.²

Τὸ μέτρον τοῦτο, ὄν γοργότερον καὶ ἐλαφρύτερον τοῦ ἑξαμέτρου, εἶναι καταλληλότερον εἰς τὸ ἀγωνιστικὸν χαρακτῆρα ἔχον τοῦτο εἶδος τῆς ποιήσεως. Οἱ ἰάμβοι κατ' ἀρχαίς ἐψάλλοντο μετὰ δὲ ταῦτα ἀπηγγέλλοντο ἐν συνοδίᾳ μουσικοῦ ὄργάνου, τῆς ἰαμβύκης.

Ἐκαλλιεργήθη δ' ἡ ἰαμβικὴ ποίησις ἰδίᾳ ὑπὸ τῶν Ἰώνων καὶ

¹) Ἡ λέξις γίνεται ἐκ τοῦ ἰάπτειν = πέμπειν, κινεῖν.

²) υ·υ·υ· | υ·υ·υ· | υ·υ·υ·

ιδιάζουσα διέμεινε παρ' αὐτοῖς διὰ τὸ ζωηρόν, φιλελεύθερον, δημοκρατικὸν καὶ σκωπτικὸν αὐτῶν ἦθος· ἤκμασε δ' ὀλίγον χρόνον καθ' ἑαυτήν, χρησιμεύσασα εἰς ζωογόνησιν καὶ ἐνίσχυσιν ἄλλων εἰδῶν τῆς ποιήσεως, καὶ μάλιστα τῆς κωμικῆς. Γλῶσσα αὐτῆς εἶναι ἢ ἰωνικὴ διάλεκτος, οἷα ἐν τῷ ἔπει, ἀλλ' ἐγγυτέρω πρὸς τὸν ὕστερον διαμορφωθέντα ἄττικὸν λόγον.

§ 7. Ἰαμβικοὶ ποιηταί.

Τῶν ἰαμβικῶν ποιητῶν διασημώτατοι ὑπῆρξαν ὁ Ἀρχίλοχος, ὁ Σίμωνιδης ὁ Ἀμοργίνος καὶ ὁ Ἰαπῶνας. Ὁ Ἀρχίλοχος, ἀκμάσας κατὰ τὸν ἔβδομον π. Χ. αἰῶνα, ἐγένετο ὁ ἀριστος τῶν ἰαμβογράφων· κατήγετο ἐκ Πάρου καὶ ὁ βίος αὐτοῦ ὑπῆρξε πλήρης περιπετειῶν· ἀπέθανε μαχόμενος κατὰ τῶν Ναξίων ἐν ἀγνώστῳ χρόνῳ. Ἐποίησεν ἰάμβους, ἐλεγείας, ὕμνους καὶ ἐπιγράμματα, ἀλλ' ὀλίγματα ἀποσπάσματα τῶν ποιημάτων αὐτοῦ σφύζονται. Ἔσχε πολλοὺς μιμητάς, ἐν οἷς καὶ τὸν Ῥωμαῖον Ὀράτιον. Ἰπῆρξεν ἐπινοητικώτατος εἰς μέτρα καὶ εἰς μουσικὴν ποικιλίαν, προπαρασκευάσας καὶ τὰς στροφὰς διὰ τῶν ἐπιφῶδων. (1) Κατέσχε δ' ἕξοχον θέσιν ἐν τῇ ἑλληνικῇ ποιήσει· καὶ ἐγένετο ὁ κυριώτατος πρόδρομος τῶν κωμικῶν.

Κατὰ τι νεώτερος ὢν αὐτοῦ ὁ Σίμωνιδης ἐγεννήθη μὲν ἐν Σάμῳ, ἀλλ' ἀπέφυγεν εἰς Ἀμοργόν, διὸ καὶ Ἀμοργίνος ἐπεκλήθη. Τὰ τοῦ βίου αὐτοῦ εἶναι ἀγνωστα. Ἐν τινι τῶν σφύζομένων ποιημάτων αὐτοῦ ἀνειδίξει· τὸ γυναικεῖον ψῦλον, ἐν ἐτέρῳ δὲ δαικνύει τὸ

(1) Ἐπιφῶδες ἦτο δύο στίχων ὁ βραχύτερος, ἰαμβικὸς διμέτρος ἐπόμενος τριμέτρῳ· ἐντεῦθεν μικρὰ ποιήματα γεγραμμένα εἰς τοῦτο τὸ μέτρον ἢ εἰς παρόμοια, ἐκαλοῦντο ἐπιφῶδι· Ἐπι δ' ἐπιφῶδες ἐκαλεῖτο ὁ κατὰ πυκνὰ διαλείμματα ἐπαναλαμβάνομενος στίχος ἐν τισὶ ποιήμασιν, ὡς παρὰ Θεοκρίτῳ.

ἐφήμερον καὶ τὴν ἀθλιότητα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ἡ ποίησις αὐτοῦ στερεῖται μὲν τῆς χάριτος, τῆς ὀβρυονίας καὶ τῆς εὐχερείας τοῦ Ἀρχιλόχου, ἀλλ' ἔχει φυσικὴν ἀπλότητα καὶ κάλλος.

Ὁ δ' Ἰππῶνας, ζῶν κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα π. Χ., ἦτο ἐξ Ἐφέσου ὁπόθεν ἐξεδιώχθη ὑπὸ τοῦ τυράννου Ἀθηναγόρα. Ἡ ποίησις αὐτοῦ, πικρὰ οὖσα καὶ δριμύεια, ἔχει τοῦτο τὸ ἰδιάζον, ὅτι μεταχειρίζεται τὸν σκάζοντα στίχον εἴτε χωλίαμβον, ὅστις εἶναι τρίμετρος ἰαμβικός ἔχων τὸν τελευταῖον πόδα σπονδαῖον ἢ τροχαῖον (υ' υ' υ' υ' υ' υ' υ' υ'). Εἰς τὸν Ἰππῶνακτα ἀποδίδεται καὶ ἡ εὐρεσις τῆς περυσίας ἐν τῇ ποιήσει. Ἐκ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ὀλίγα ἀποσπάσματα σφίζονται.

Ἰάμβους ἔγραψαν καὶ ἄλλοι ποιηταὶ εἰς ἄλλα εἶδη τῆς λυρικῆς ἀσχοληθέντες.

§ 8. Περὶ μελικῆς ποιήσεως.

Τὴν μελικὴν ποίησιν χαρακτηρίζει ἐλευθέρως καὶ ζωηρὰ ἐκδηλωσις τῶν ἀτομικῶν τοῦ ποιητοῦ συγκινήσεων, ἀνέπτυξιν δ' αὐτῆν οἱ ἐν Μικρῇ Ἀσίᾳ Αἰολεῖς, μάλιστα δὲ οἱ τῆς Λέσβου, διακρινόμενοι διὰ τὸ φιλήδονον καὶ τὸ παθητικόν, ἅτινα ἰδιάζουσι τῇ ποιήσει ταύτῃ. Οὐσιῶδες στοιχεῖον αὐτῆς εἶναι ἡ μουσικὴ, μορφή δὲ ποιητικὴ ἢ ᾠδή, συνισταμένη ἐξ ἀπλῶν καὶ βραχειῶν * (τετραστίχων) στροφῶν ἀλλήλας διαδεχομένων· τούτων κυριώτατα εἶναι ἡ ἀλκαϊκὴ καὶ ἡ σαπφικὴ ὁμοιομετρία ἐκ τῶν εὐρόντων αὐτὰς Ἀλκαίου καὶ Σαπφούς. Γλῶσσαι αὐτῆς εἶναι ἡ αἰολικὴ διάλεκτος, ἡ δὲ ῥυθμὸς εἶναι γοργὸς καὶ ζωηρός.

§ 9. Μελικοὶ ποιηταί.

Ἐπιφανέστατοι τῶν μελικῶν ποιητῶν ἐγένοντο ὁ Ἀλκαῖος, ἡ Σαπφὸ καὶ ὁ Ἀνακρέων.

Ὁ Ἀλκαῖος ἐγενήθη ἐν Μυτιλήνῃ τὸν ἑβδομον π. Χ. αἰῶνα.

Φύσει ἀνδρείος καὶ φιλελεύθερος ὢν ἠγωνίσθη κατὰ τοῦ τυράννου Μεγάγχρου, μετὰ δὲ ταῦτα κατὰ τοῦ αἰσχυροῦ Πιπτακοῦ. Ἄγνωστον πότε ἀπέθανε. Τὰ πολιτικοῦ περιεχομένου ποιήματα αὐτοῦ ἐκαλοῦντο στασιωτικά, πλὴν τούτων ἐποίησε συμποτικά, ἐρωτικά καὶ ἄλλα ὧν σφίζονται ἀποσπάσματα διακρινόμενα διὰ τὴν φυσικότητα καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν. Τὴν ποίησιν καὶ τὰ μέτρα τοῦ Ἄλκαίου ἐμιμήθη ὁ Ὀράτιος.

Ἡ Σαπφῶ (600 π. Χ.) ἐξ Ἑρεσσοῦ τῆς Λέσβου καταγομένη, ἔφυγεν ἔνεκα πολιτικῶν λόγων εἰς Σικελίαν, ὅπουθεν ἐπανήλθεν εἰς Μυτιλήνην, ἀλλ' ἄγνωστον εἶναι πότε καὶ πῶς ἀπέθανε. Ἠσχολήθη μετὰ πάθους εἰς τὴν ποίησιν καὶ τὴν μουσικὴν, γενομένη μάλιστα διδάσκαλος τούτων εἰς πολλὰς τῆς Λέσβου εὐγενεῖς νεάνιδας. Τὰ ποιήματα αὐτῆς ἦσαν ἰδίᾳ ὕμνοι καὶ ἐπιθαλάμια· τὰ τελευταῖα ταῦτα ἦσαν γαμήλια ἄσματα ὑπὸ χοροῦ παρθένων καὶ νέων ἀδόμενα. Ἡ Σαπφῶ ἐξόμνησε πρὸ παντὸς τὸν ἔρωτα καὶ τὸ κάλλος τῆς νεότητος μετὰ τσαυτῆς χάριτος καὶ περιπαθείας, μεθ' ὅσης οὐδεὶς ἄλλος τῶν ποιητῶν. Διὰ τὴν ποιητικὴν αὐτῆς εὐφροσύνην ἐθαυμάσθη καὶ ἐτιμήθη πολυτρόπως ἔν τε τῇ ἰδίᾳ πατρίδι καὶ τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι, ἐπονομασθεῖσα δεκάτη Μοῦσα, Λεσβία ἀηδῶν καὶ ἀδελφὴ τῶν Χαρτίων. Καὶ οἱ Ῥωμαῖοι δὲ ποιηταὶ ἐθαύμασαν καὶ ἐμιμήθησαν αὐτήν μετὰ πολλῆς τέχνης.

Ὁ δ' Ἀνακρέων (560 π. Χ.), γεννηθεὶς ἐν Τέφῳ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἔφυγεν ἐκ ταύτης, ὅτε Κῦρος ὁ μέγας ὑπέταξεν αὐτήν, καὶ διέμεινεν ἐφ' ἱκανὸν χρόνον ἐν ταῖς ἀύλαις τῶν τυράννων Πολυκράτους τοῦ Σαμίου, Ἰππάρχου τοῦ Ἀθηναίου καὶ τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ Ἀλευαδῶν ἀπέθανε δ' ἐν βαθεῖ γήρατι. Ἡ ποίησις αὐτοῦ ἐξυμνεῖ τὰς ἡδονάς, τὸν οἶνον, τὸν ἔρωτα καὶ καθόλου τὴν εὐφροσύνην εἰς μέτρον, ὅπερ καλεῖται ἐξ αὐτοῦ ἀνακρεόντειον καὶ εἶναι διμετρον ἰαμβικὸν καταληκτικὸν (υ' υ' υ' | υ' υ' υ'). Ἐκ τῆς σφριζομένης συλλογῆς τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ὀλίγιστα μόνον εἶναι γνήσια· ἡ γλῶσσα δ' αὐτῶν εἶναι ἰωνικὴ ἀναμιμνημένη μετὰ δωρικῶν, ἀτ-

τικῶν καὶ ἄλλων τύπων. Ἡ ποίησις τοῦ Ἀνακρέοντος εἶναι μὲν χαριέσσα καὶ παιγνιώδης, ἀλλ' οὐχὶ βαθεῖα καὶ παθητικῆ.

§ 10. *Περὶ χορικῆς ποιήσεως*

Ἐν τῇ χορικῇ ποιήσει ὁ ποιητής, θέμα λαμβάνων τὴν πανηγυρικὴν ἐξόμνησιν θεῶν, ἡρώων, ἀνδρῶν ἐπισήμων καὶ νικητῶν ἐν ἀγῶσι, γίνεται συγχρόνως διεργαζοὺς τῶν σκέψεων καὶ τῶν πόντων τοῦ πλῆθους· διὰ τοῦτο ὁ χαρακτήρ τοῦ εἶδους τούτου τῆς λυρικῆς εἶναι γενικώτερος, ἐθνικώτερος καὶ μεγαλοπρεπέστερος ἢ ἐν ταῖς λοιπαῖς. Ἡ μουσικὴ ἐν αὐτῇ συνοδεύεται καὶ ὑπ' ὀρχήσεως, διὸ καὶ χορικὴ ἐκλήθη, ἢ δὲ ποιητικὴ μορφή εἶναι μὲν καὶ ἐνταῦθα ἢ ᾠδή, ἀλλ' αἱ στροφαὶ ταύτης εἶναι μεγάλαί, τεχνικαὶ καὶ πολυσύνθετοι, ἀδόμενοι ὑπὸ χοροῦ περὶ βωμῶν συνήθως ὀρχουμένου μετὰ μέτρων καὶ ῥυθμῶν ποικιλωτάτων.

Καλλιεργηθεῖσα ἡ χορικὴ ποίησις τὸ πρῶτον ὑπὸ τῶν Δωριέων καὶ διαδοθεῖσα παρὰ τοῖς λοιποῖς τῶν Ἑλλήνων διὰ τὸν γενικὸν αὐτῆς χαρακτήρα ἔχει διάλεκτον δωρικὴν μετὰ πολλῶν ἐπικῶν καὶ αἰολικῶν τύπων. Αἱ ᾠδαὶ αὐτῆς λαμβάνουσι ποικίλα ὀνόματα ἕνεκα τοῦ πολυεἰδοῦς περιεχομένου, οἷον ἕμνοι, παιᾶνες, προσόδια, παρθένεια, ἐγκώμια, ἐπινικία, ἐπιθαλάμια, σκόλια καὶ διθύραμβοι· ἐκ τῶν δύο τελευταίων τὸ μὲν πρῶτον ἦτο κατ' ἀρχὰς αἰολικὸν συμποτικὸν ᾄσμα, μετὰ δὲ ταῦτα ἔλαβε διαφόρους μεταρρυθμίσεις καὶ ποικίλον περιεχόμενον, τὸ δὲ δεῦτερον συνεδέετο μετὰ τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου. Ἐν ταῖς διονυσιακαῖς δηλονότι ἑορταῖς πολλοί, μιμούμενοι τοὺς τραγῳδοὺς ὀπαδοὺς τοῦ θεοῦ τούτου Σατύρους, ὄρχοντο περὶ βωμῶν αὐτοῦ, ἐῦμνοῦντες καὶ μιμούμενοι ἐν ἐκστάσει καὶ τολμηρᾷ ποιήσει τὰ παθήματα ἢ τὰς φαιδρὰς περιπετείας τοῦ θεοῦ ἐν συνοδίᾳ αὐλοῦ· τὰ ᾄσματα ταῦτα κατ' ἀρχὰς ἦσαν ἄτακτα κατὰ τὸ μέλος, τὴν ποίησιν καὶ τὸν ῥυθμὸν, διεμορφώθησαν δὲ τεχνικῶς τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ ἐκ Λέσβου Ἀρίστου (600 π. Χ.) καὶ εἶτα ὑπ' ἄλλων, ἔχοντα σοδαρὸν μὲν χαρακτήρα, ὅτε ἀνεφέροντο εἰς

τὰ δεινὰ τοῦ θεοῦ, φαιδρὸν δὲ ὅτε ἐπραγματεύοντο τὰς ποικίλας τέρψεις καὶ τὴν χάριν αὐτοῦ. Καὶ μετὰ μὲν τῆς σοβαρῆς ὄψεως τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου σχέσιν ἔχει, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἡ τραγωδία, μετὰ δὲ τῆς φαιδρᾶς, ἡ κωμωδία, τὰ δύο τοῦ δράματος εἴδη. Ὁ Ἀρίων ἀντικατέστησε τὸν αὐτὸν διὰ τῆς κιθάρας ἐν τῇ μουσικῇ συνοδίᾳ.

§ 11. Ποιηταὶ τῆς χορικῆς ποιήσεως.

Ἐν τῇ χορικῇ ποιήσει διεκρίθησαν ὁ Ἀλκμάν, ὁ Στησίχορος, ὁ Ἴβυκος, Σιμωνίδης ὁ Κεῖος, ὁ Βακχυλίδης καὶ ὁ Πίνδαρος¹.

Ὁ Ἀλκμάν (630 π. Χ.) ἐκ Σάρδεων τῆς Λυδίας καταγόμενος καὶ ὡς δούλος πολέμου εἰς Σπάρτην ἀχθεῖς ἠλευθερώθη καὶ μετέλαβε πολιτικῶν δικαιωμάτων. Ἐποίησε ποικίλα ποιήματα καὶ συνετέλεσε πολὺ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ποιήσεως καὶ τῆς μουσικῆς ἐν Σπάρτῃ ἀποθανὼν εἰς βαθύ γῆρας. Ἐκ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ὀλίγα μόνον ἀποσπάσματα σφύζονται γεγραμμένα ἐν παλαιᾷ λακωνικῇ διαλέκτῳ ἀναμιγνύμενῃ μετ' ἰονικῶν καὶ αἰολικῶν τύπων καὶ διακρινόμενα διὰ τὴν χάριν, τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἔξαρσιν.

Ὁ Στησίχορος, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔκτου αἰῶνος π. Χ. ἀκμάσας καὶ Τισίας τὸ πρῶτον καλούμενος, κατήγετο μὲν ἐκ Μεταύρου τῆς Κάτω Ἰταλίας, ἀλλὰ τὸ πλεῖστον τοῦ βίου διέτριψεν ἐν Ἡμέρᾳ τῆς Σικελίας, ἐξ οὗ καὶ Ἡμεραῖος ἐλέγετο· ἀπέθανε δὲ καὶ ἐτάφη ἐν Κατάνῃ. Γόνιμον καὶ τολμηρὰν φαντασίαν ἔχων μετερρύθμισε τὴν μορφήν τῶν ᾠδῶν προσθεῖς εἰς τὴν στροφὴν καὶ τὴν ἀντιστροφὴν τὴν ἐπαφὸν, παρέλαβε δὲ πλείστας ὑποθέσεις ἐκ τῆς ἐπικῆς ποιήσεως, ἣν μακραιομένην ἤδη ἠθέλησε νὰ ζωογονήσῃ, διὸ καὶ μελικὸς Ὅμηρος ἐπεκλήθη· ἐκ τῶν ἐπικῶν μύθων ἀπετέλει μεγαλοπρεπεῖς ἡρωϊκοὺς ὕμνους ψαλλομένους ἐν ἑορταῖς καὶ πανηγύρεσιν ὑπὸ καταλλήλων χορῶν, οὓς αὐτὸς ἤσκει, ἐφ' ᾧ καὶ Στησίχορος μετωνομάσθη. Ἐκ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ, ποικιλιωτά-

1. Οὐκ ὀλίγον συνεβάλλοντο εἰς τὴν διαμόρφωσιν τεχνικῶς τῆς χορικῆς ποιήσεως καὶ οἱ μουσικοὶ ἄμα καὶ ποιηταὶ Τέρπανδρος καὶ Θαλήτας, περὶ ὧν ἤδη ἐγένετο λόγος.

των ὄντων καὶ διακρινομένων διὰ τὸ βάθος τῶν ἐννοιῶν καὶ τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν καλλίστην γλῶσσαν, ὀλίγα λείψανα μόνον σφίζονται, ὧν ἐν ἀναφέρεται εἰς τὴν περὶ τῆς Ἑλένης παλαιφθίαν αὐτοῦ. Ὁ Σπησίχορος διεσκεύασε τεχνικῶς καὶ ποιμενικὰ ᾄσματα, ὑπῆρξε δὲ πρόδρομος τοῦ Σιμωνίδου καὶ τοῦ Πινδάρου ποιητῶν καὶ καλλιτέχνων ἐνεπνεύσθησαν ἐξ αὐτοῦ.

Κατὰ τὰ μέτρα, τοὺς ῥυθμοὺς καὶ τὰς ὑποθέσεις τῶν ποιημάτων ἐμμύθη αὐτὸν καὶ ὁ ἐκ Ῥηγίου τῆς Ἰταλίας Ἴβυκος, ὀλίγον νεώτερος αὐτοῦ, ἐξ ἐπισήμου γένους καταγόμενος, φρονεθεὶς ὑπὸ ληστῶν τὰ ποιήματα αὐτοῦ διακρίνοντο διὰ τὴν ἔντεχρον κατασκευὴν τῶν στροφῶν καὶ τὴν μεγάλην περιγραφικὴν δύναμιν.

Ὁ δὲ Σιμωνίδης ὁ Κεῖος (556—468 π. X.), μνημονευθεὶς ἤδη ἐν τοῖς ἐλεγειακοῖς, διέμεινεν ἐν ταῖς ἀλλαγῶν πολλῶν φιλομουσῶν τυράννων οὐ μόνον ἐν Ἑλλάδι, οἷον τοῦ Ἰππάρχου ἐν Ἀθήναις καὶ τῶν Ἀλευαδῶν καὶ Σκοπαδῶν ἐν Θεσσαλίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν Σικελίᾳ, ὡς τοῦ Θήρωνος ἐν Ἀκράγαντι καὶ τοῦ Ἰέρωνος ἐν Συρακούσαις ὅπου καὶ ἀπέθανε. Ἐποίησε πολυμαθῆς καὶ μνημονικὸς, ἐποίησε δὲ ποικιλώτατα ποιήματα, διακριθεὶς ἐξόχως εἰς τὰς ἐλεγείας καὶ τὰ ἐπιγράμματα. Λεπτότης διανοημάτων καὶ αἰσθημάτων, ἀποφθέγματα ὄρατα καὶ λεκτικὸν γλαφυρὸν καὶ ἀκριβές καὶ εὐστοχος ἔνωσις τῶν καθ' ἕκαστα πρὸς ἀνάδειξιν τῆς κυρίας ιδέας ἐκόσμου τὰ ποιήματα αὐτοῦ, ὧν ἱκανὰ ἀποσπάσματα σφίζονται. Καθόλου ἐν τῇ ποιήσει αὐτοῦ φαίνονται τὰ σημεῖα τῆς τελειότητος ἐκείνης, ἧς ἄριστος τεχνίτης ἐγένετο ὁ Πίνδαρος.

Ἀνεψιὸς καὶ μαθητὴς τοῦ Σιμωνίδου, Κεῖος ὡσαύτως ὢν, ὁ Βακχινίδης μετέβη ὡς ἐκεῖνος εἰς τὴν Σικελίαν, ἀλλ' εἶναι ἄγνωστον ποῦ καὶ πότε ἀπέθανε. Ἐποίησε πολλὰ ποιήματα, ἀλλ' ἐξύμνησε μᾶλλον τὸν ἔρωτα καὶ τὸν οἶνον μετὰ φαιδρότητος καὶ ζωηρῶν εἰκόνων καὶ ἔχει μὲν πολλὴν χάριν, ἀλλὰ δὲν ἔχει τὴν βαθύτητα τοῦ Σιμωνίδου, ὧν ἐκ τέχνης μᾶλλον ἢ ἐκ φύσεως ποιητῆς. Εἰς τὰ ὀλίγα σφίζόμενα ἀποσπάσματα τῶν ποιημάτων αὐτοῦ

προσπετέθησαν, άνευρεθέντα έσχάτως έν αιγυπτιακῷ παπύρω, και άλλα τινά ποιήματα αὐτοῦ, έν οἷς και τινες ὕμνοι επινίκιοι.

Τέλος ὁ ὕψιστος τῶν Ἑλλήνων λυρικῶν, ὁ *Πίνδαρος* (522 — 442 π. Χ.), ἐγεννήθη έν Κυρὸς Κερκλαῖς παρά τὰς Θήβας ἐξ εὐπόρου και εὐγενοῦς οἰκογενείας. Παιδευθεῖς λαμπρῶς έν τῇ μουσικῇ και τῇ ποιήσει και λίαν πρωΐμως διακρίθεις έν αὐταῖς μετέβη εἰς Θεσσαλίαν, Σικελίαν και Κυρήνην τῆς Ἀφρικῆς τιμηθεῖς τὰ μέγιστα ὑπὸ τῶν ἐκεῖ ἡγεμόνων. Ἀλλὰ και έν Ἑλλάδι μεγάλως ἐτιμήθη και μόνος ἐκ πάντων τῶν λυρικῶν ἐκτίησατο τὴν δόξαν τοῦ ἐθνικοῦ· οἱ Ἀθηναῖοι μάλιστα, οὗς ἐνεκωμίασε διὰ τοῦς ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνας κατὰ τῶν Περσῶν, ἐτίμησαν αὐτὸν διὰ προξενίας και δωρεὰς μυρίων δραχμῶν. Ἀπέθανεν έν Ἄργει, τὰ ὅ' ὅσ' αὐτοῦ ἐκομίσθησαν εἰς Θήβας· ὁ σεβασμὸς δὲ και ἡ τιμὴ τῶν Ἑλλήνων πρὸς αὐτὸν διήρκεσε και μετὰ θάνατον. Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος κατὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Θηδῶν διέταξε νὰ μείνη ἄθικτος ἡ έν αὐταῖς ἐτι σφισομένη οἰκία τοῦ ποιητοῦ, ἡτις ἐπὶ πολὺ μετὰ ταῦτα, ὡς και τὸ μνημεῖον αὐτοῦ, διατηρήθη.

Ὁ Πίνδαρος ἐποίησε ποιήματα ἀναγόμενα εἰς πάντα τὰ εἶδη τῆς λυρικῆς, ἐξ ὧν μόνον αἱ επινίκιοι ᾠδαὶ διεσώθησαν τελείως· έν ταύταις ὁ ποιητὴς ἐξυμνεῖ νικητὰς τῶν τεσσάρων μεγάλων ἐθνικῶν ἀγῶνων τῆς Ἑλλάδος, ἐξ οἷς και ἡ διαίρεσις αὐτῶν εἰς Ὀλυμπιονίκιας, Πυθιονίκιας, Νεμεονίκιας και Ἰσθμιονίκιας. Αἱ ᾠδαὶ αὗται ψαλλόμεναι πανηγυρικῶς ὑπὸ χοροῦ ἀνδρῶν ἢ νέων περιέχουσιν ἔπαινον τοῦ νικητοῦ, προτροπὴν αὐτοῦ πρὸς ἀρετὴν και ἐξύμνησιν τῶν ἡρωϊκῶν αὐτοῦ προγόνων ἢ τῶν θεῶν και τῶν ἱδρυτῶν τῶν ἐθνικῶν ἀγῶνων. Ἐκ τῶν λοιπῶν ποιημάτων τοῦ Πινδάρου ἀποσπάσματα μόνον ἐσώθησαν περὶ δὲ τῶν παιάνων αὐτοῦ μόλις ἐσχάτως ἐσχηματίσθη ἰδέα ἐκ νεωτέρων έν Αἰγύπτῳ ἀνακαλύψεων.

Πάντες οἱ ἀρχαῖοι και οἱ νεώτεροι ἀνακηρύττουσι τὸν Πίνδαρον ὡς τὸν μέγιστον λυρικὸν ποιητὴν τῆς Ἑλλάδος ἀνευρίσκοντες έν αὐτῷ γενικὸν χαρακτήρα τὸ μεγαλεῖον και τὸ ὕψος· ἀλλὰ

πλήν τούτων ἐν ταῖς ποιήμασιν αὐτοῦ διακρίνεται πυκνότης ἰδεῶν καὶ μεγίστη ποιητικὴ ἔξαρσις πλήρης σεμνῶν, εὐσεδῶν καὶ ἠθικῶν ἐννοιῶν. Διὰ τὴν ὑψηλὴν καὶ εὐσεδῆ αὐτοῦ ποιήσιν ἐπεκλήθη *Διοκῆτος Κύκνος*, *Πιερίδων προφήτης* καὶ *ἱερὸς ἀοιδός*.

Ἡ γλῶσσα αὐτοῦ, βάσιν ἔχουσα τὴν αἰολικὴν διάλεκτον μετὰ πολλῶν δωρισμῶν, διακρίνεται διὰ τὴν αὐστηράν καὶ ἀρχαιοσπεπή ἔκφρασιν αἱ παραβολαὶ εἶναι ὀλίγαι ἐν αὐτῇ, ἀλλ' αἱ μεταφοραὶ ἄφθονοι.

Αἱ φράσεις εἶναι πολλάκις τολμηραὶ καὶ αἱ περίοδοι ἐκτεναεῖς, ἢ δὲ μετάδοσις ἀπὸ μιᾶς ἐννοίας εἰς ἄλλην γίνεται οὐχὶ σπανίως ἀποτόμως, τούτου δ' ἔνεκεν ὁ ποιητὴς ἀποβαίνει δυσνόητος ὀρθῶς δ' ὁ Ὅρατιος παραβάλλει αὐτὸν πρὸς χεῖμαρρον βέροντα μετὰ βαθέων καὶ ταραχωδῶν ὑδάτων.

Σύγχρονος τοῦ Πινδάρου καὶ διασημοτάτη ποιήτρια ἐγένετο καὶ ἡ *Κόρινα* ἐκ *Ταννάγρας* τῆς Βοιωτίας διαγωνισθεῖσα νικηφόρως πρὸς αὐτόν¹.

Διὰ τοῦ Πινδάρου ἡ λυρική ποιησις ἐφθασεν εἰς τὴν μεγίστην αὐτῆς ἀκμὴν, ἀλλ' ἀμέσως μετ' αὐτὸν ἤρξατο παρακμάζουσα διὰ τὴν μεταβολὴν τῶν χρόνων καὶ τῶν ἠθῶν, καθὼς καὶ διὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ δράματος, εἰς ὃ εἰσεχώρησε.

ΠΕΡΙ ΔΡΑΜΑΤΟΣ

§ 1. Φύσις, ἀρχὴ καὶ εἶδη τοῦ δράματος.

Τὸ *δραῦμα*, ἀναπτυχθὲν τελευταῖον ἐκ τῶν κυρίων εἰδῶν τῆς ποιήσεως, εἶναι τὸ τελειότατον πάντων, μορφωθὲν καὶ ἀκμάσαν κυρίως ἐν Ἀθήναις, ὅτε αὐταὶ μετὰ τοὺς ἐνδόξους κατὰ τῶν Περ-

1. Πλήν ταύτης ἐκ τῶν ἐλληνίδων ποιητριῶν διέπρεψαν προεῖτι ἡ *Ἥρινα*, μαθήτρια τῆς Σαπφούς, ἡ *Μύρσις*, ἐκ Βοιωτίας, διδάσκαλος τοῦ Πινδάρου, ἡ Ἀργεῖα *Τελέσιλλα* καὶ ἡ Σικωνία *Πράξιλλα*.

τῶν ἀγῶνας ἔφθασαν εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν ἐν τῇ πολιτείᾳ, τοῖς γράμμασι καὶ ταῖς τέχναις.

Εἶναι δὲ καθόλου δράμα μίμησις πράξεως παραινομένης ὡς ἀληθοῦς ἐνώπιον θεατῶν ἐν τόπῳ ὁρισμένῳ ἐν διαλόγῳ ἐμμέτρῳ καὶ ᾠδῇ ὑπὸ προσώπων ἠσκημένων πρὸς τοῦτο. Καὶ ἐν μὲν τῷ διαλόγῳ, ἐν τῷ ᾠδοῖῳ περαίνεται ἡ πράξις, ἐκπροσωπεῖται τὸ ἐπικόν στοιχεῖον, ἐν δὲ τῇ ᾠδῇ, ἐν τῇ ᾠδοῖᾳ ἐκφράζονται σκέψεις καὶ αἰσθήματα ἐπὶ τῆς πράξεως, τὸ λυρικόν. Ἐκ τούτου γίνεται δῆλον ὅτι τὸ δράμα εἶναι συγχώνευσις τῶν δύο ἄλλων εἰδῶν τῆς ποιήσεως, τῆς ἐπικῆς καὶ τῆς λυρικῆς, ὑπὸ νέαν μορφήν καὶ τρόπον ἐκτελέσεως διάφορον· ὁ δραματικὸς δηλονότι ποιητὴς δὲν διηγείται αὐτὸς μύθους ἢ γεγονότα, ὡς ὁ ἐπικός, οὐδ' ἐκφράζει ἰδίᾳ σκέψεις καὶ αἰσθήματα, ὡς ὁ λυρικός, ἀλλὰ παρεισάγει πρὸ τῶν ὁμμάτων τῶν θεατῶν πρόσωπα νοοῦντα, διαλεγόμενα, αἰσθανόμενα, δρῶντα καὶ οὕτω φέροντα εἰς πέρας πράξιν τινὰ ταῦτα δ' ἐπιτελῶν δὲν μένει ἀπαθής, ἀλλ' εἰσδύει εἰς αὐτὰ τὰ γεγονότα καὶ τὰ ἦθη, ἅτινα πραγματεύεται, καὶ συμπάσχει μετὰ τῶν δρῶντων προσώπων, διερμηνεύοντων τὰς ἰδέας αὐτοῦ. Κατὰ ταῦτα, ἐπειδὴ ὁ δραματικὸς ποιητὴς ἐκτίθησι πρὸ τῶν θεατῶν χαρακτηῖρας καὶ πράξεις, ὀφείλει νὰ ἔχη μεγάλην ἱκανότητα οὐ μόνον περὶ τὴν ἀκριβῆ διατύπωσιν τῶν χαρακτηῖρων, ἀλλὰ καὶ τὴν πράξιν νὰ διεξάγῃ ἐν αὐστηρᾷ ἀλληλουχίᾳ αἰτίου καὶ ἀποτελέσματος. Εἶναι δ' ὁ σκοπὸς αὐτοῦ διδασκτικώτατος, διότι ἡ ἐκθεσις ὑψηλῶν ἰδεῶν, γενναίων αἰσθημάτων καὶ ὑπερόχων πράξεων καὶ ἡ διακωμώδησις ἐλαττωμάτων καὶ κακῶν δι' εἰκόνων ζωηρῶν παρέχει ἠθικὰ διδάγματα.

Τὸ δράμα εἶναι καθαρῶς ἑλληνικὸν δημοῦργημα προσελθὸν ἐκ τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου. Ὁ βίος τοῦ θεοῦ τούτου ὑπῆρξε πλήρης παραδόξων περιπετειῶν, τὸ μὲν φαιδρῶν, τὸ δὲ λυπηρῶν, κατὰ τὴν ἀνά τὸν κόσμον πορείαν αὐτοῦ πρὸς διάδοσιν τοῦ φυτοῦ τῆς ἀμπέλου.

Ἐν ταῖς περιπετείαις ταύταις ἐνυπῆρχον δύο οὐσιώδη στοιχεῖα τοῦ δράματος, τὸ μιμικὸν καὶ τὸ παθητικὸν συντελέσαντα πολὺ

εἰς τὴν ἐμφάνεισιν αὐτοῦ· οἱ ἄνθρωποι δηλονότι φανταζόμενοι, ὅτι ὁ θεὸς ἐν ταῖς περιπετειαῖς ταύταις ἔπασχε διωκόμενος ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἢ ἔφευγε καὶ ἐσώζετο καὶ ἐπανήρχετο κατ' αὐτῶν, διετίθεντο ζωηρῶς πρὸς τὰ παθήματα ταῦτα, ὡς ἂν αὐτοὶ οὗτοι ἔπασχον, ἐκ φύσεως δὲ καὶ ἐκ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος ὠθοῦντο πρὸς μίμησιν αὐτῶν μετὰ πάθους. Ἐὰ στοιχεῖα ταῦτα ἐνοπήρχον ἐν τῇ λατρείᾳ καὶ ἄλλων θεῶν, ἀλλ' ἦσαν ἀσθενέστερα.

§ 2. Γένεσις καὶ ἀνάπτυξις τῆς τραγωδίας.

Κατὰ τὴν διονυσιακὴν ἑορτὴν τῶν Αἰγυπτίων οἱ ἀποτελοῦντες τὸν διθυραμδικὸν χορὸν ἐψάλλον μετὰ πολλοῦ πάθους καὶ μετὰ μιμικῶν κινήσεων τὴν γέννησιν, τὰς τύχας καὶ τὰ παθήματα τοῦ Διονύσου· εἰς δὲ τῶν χορευτῶν, ἀναδαίνων ἐπὶ τῆς παρὰ τὸν βωμὸν τραπέζης, ἐφ' ἧς ἐτελεῖτο θυσία τράγου, ὡς καταστρεπτικοῦ τῆς ἀμπέλου, ἀπήντα ἄδων εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ χοροῦ ἐκφρασιθέντα· ὁ χορευτὴς οὗτος ἐκαλεῖτο ὁ ἐξάρχων τὸν διθύραμβον· ἐκ τῆς θυσίας δὲ τοῦ τράγου καὶ τῆς κατὰ ταύτην ᾠδῆς ἔλαβε τὸ ὄνομα ἢ τραγωδία· κατ' ἄλλους τὸ ὄνομα ἐδόθη ἐκ τῆς εἰς τράγους μεταμιμίας τῶν χορευτῶν.

Πρῶτος ὁ Θέσπις (536 π. X.) ἐκ τοῦ δήμου Ἰκαρίας τῆς Ἀττικῆς μετέβαλε τὸν ἐξάρχοντα τὸν διθύραμβον εἰς ὑποκριτὴν, ὅστις ἀποκρινόμενος οὐχὶ πλέον ἐν ἄσματι, ἀλλὰ διὰ στίχων ἐμμέτρων πρὸς τοὺς χορευτὰς, ἔδωκεν ὄθησιν πρὸς ἀνάπτυξιν δραματικοῦ διαλόγου· οὗτος κατ' ἀρχὰς μὲν ἐστρέφετο περὶ τοὺς διονυσιακοὺς μύθους, εἶτα δὲ καὶ περὶ τὰς τύχας διαφόρων ἡρώων. Ἡ πρώτη αὕτη μορφή τῆς τραγωδίας ἦτο ἀπλουστάτη, τὸ μείζον μέρος αὐτῆς κατεχόντων τοῦ μέλους καὶ τῆς ἀρχήσεως· τὸ δ' ἐπικρατοῦν μέτρον ἐν τῇ διαλόγῳ ἦσαν οἱ τροχαῖκοι τετράμετροι¹⁾, τῶν ἰαμβικῶν τριμέτρων εἰσαχθέντων βραχυτέρον. Ὁ Θέσπις πρὸς τοῦτοις ἐπειρόησε τὰ ἐξ ὀθόνης προσωπεῖα διὰ τὸν ὑποκριτὴν, ὅσακις οὗτος ὑπεδύετο διάφορα πρόσωπα.

1) ὕ—υ—ύ—υ—|—ύ—υ—ύ—

Ὡς ἐν τῷ χρόνῳ ἡ τραγωδία ἤρξατο φυσικῶς καὶ κανονικῶς ἀναπτυσσομένη καὶ ὑπ' ἄλλων τραγικῶν ποιητῶν προαγομένη ἐν ὀρισμένῳ πλείον τόπῳ, τῷ θεάτρῳ, ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῆς πολιτείας κατὰ τοὺς ἐν ταῖς διονυσιακαῖς ἐορταῖς τελοουμένους δραματικοὺς ἀγῶνας.

Ἐκ τῶν πρώτων τραγικῶν ποιητῶν τῶν παρασκευασάντων τὴν πρόσοδον τῆς τραγωδίας ἐν Ἀττικῇ, ὧν ὅμως τὰ ἔργα δὲν διασώθησαν, σπουδαιότεροι ὑπῆρξαν ὁ *Χοϊρίλος* καὶ ὁ *Φρύνηος* (510 π. Χ.): οὗτοι μάλιστα εἰσήγαγε καὶ γυναικεῖα πρόσωπα, ἅτινα ὑπεδύοντο νέοι, ἀνέπτυξε δὲ μᾶλλον τὴν πράξιν, λαβὼν ὡς θέμα οὐ μόνον μυθικὰς, ἀλλὰ καὶ συγχρόνους ἱστορικὰς πράξεις, ὡς τὴν ἄλωσιν τῆς Μιλήτου ὑπὸ τῶν Περσῶν καὶ τὰς *Φοινίσσας*, ἀναφερομένας εἰς τὴν ἐκστρατεῖαν τοῦ Πέρσου.

Φαίνεται δὲ ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ μορφῇ τῆς τραγωδίας μετὰ τοῦ σπουδαίου ἐν τῇ πορείᾳ τῆς πράξεως ἀνεμίγνυτο καὶ τὸ φαῖδρον, ὡς παρατηρεῖται ἐν τῷ σατυρικῷ δράματι, ἕπερ ταυτίζεται πρὸς τὴν πρωτόγονον τραγωδίαν καὶ ἐκλήθη οὕτω ἕνεκα τοῦ ἐκ Σατύρων ἀποτελουμένου χοροῦ· ἀλλὰ πολὺ ταχέως τὸ σπουδαῖον διεχωρίσθη ἀπὸ τοῦ φαίδρου καὶ τὸ σατυρικὸν δράμα ἐγένετο αὐτοτελές, τὰ μάλιστα διαπρεψάντων ἐν αὐτῷ τοῦ προμνημονευθέντος *Χοϊρίλου* καὶ *Ηρατίνα* τοῦ Φλιασίου (505 π. Χ.). Θέμα δὲ τοῦ σατυρικοῦ δράματος ἐγένοντο πράξεις θεῶν ἢ ἡρώων καταδιωκόντων συνήθως τοὺς κακοὺς· ἐν αὐτῷ τὸ παιγνιώδες τῶν ἀποτελούντων τὸν χορὸν Σατύρων ἀντιτίθεται πρὸς τὴν σοβαρὰν δράσιν τῶν θεῶν ἢ τῶν ἡρώων· ἢ ὄρχησις δὲ τοῦ χοροῦ, θορυβώδης καὶ ἀσεμνος οὖσα, ἐκαλεῖτο *σίκωνις*. Εἰς ἀπείρου πλήθους σατυρικῶν δραμάτων ἐν μόνον ἐσώθη ἄριστον, ὁ *Κύκλωψ* τοῦ Εὐριπίδου.

§ 3. *Μέρη, ὑποθέσεις καὶ ἐσωτερικὰ στοιχεῖα τῆς τραγωδίας*

Ἡ τραγωδία περιλαμβάνει μέρη κατὰ μέρος καὶ μέρη κατὰ ποιόν.

Ἑλληνικὴ γραμματολογία

4

Τὰ κατὰ ποσὸν μέρη τῆς τραγωδίας εἶναι πρόλογος, χορικόν, ἐπεισόδιον καὶ ἔξοδος.

Καὶ ὁ μὲν πρόλογος εἶναι προεισαγωγὴ τις εἰς τὴν ὑπόθεσιν καὶ τὴν γνῶσιν τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου τῆς πράξεως ὑποδεικνύων ἐνίοτε καὶ τὴν λύσιν· τὸ δὲ χορικόν εἶναι ἄσμα, ὅπερ ᾄδει ὁ χορὸς ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ τοῦ θεάτρου καὶ εἶναι· δύο εἰδῶν, πάροδος καὶ στάσιμον· καὶ ἡ μὲν πάροδος ἐψάλλετο ὅτε κατὰ τὴν ἐναρκσίαν τοῦ δράματος παρήρχετο πρῶτος ὁ χορὸς εἰς τὴν ὀρχήστραν, τὸ δὲ στάσιμον μετὰ πᾶν τμήμα τῆς ὅλης πράξεως, ὅπερ διαλογικῶς περαινόμενον μεταξὺ τῶν ὑποκριτῶν ἀπετέλει τὸ ἐπεισόδιον. Τέλος ἡ ἔξοδος εἶναι τὸ μετὰ τὸ τελευταῖον χορικὸν ἄσμα τελικὸν μέρος τῆς τραγωδίας. Ἡ ὀρχήσις ἐν τῇ τραγωδίᾳ, σεμνοπρεπῆς οὖσα, ἐκαλεῖτο ἐμμέλεια.

Πλὴν τῆς παρόδου καὶ τῶν στασίμων λυρικά στοιχεῖα τῆς τραγωδίας εἶναι καὶ οἱ κομμοὶ, ἄσματα θρηνώδη ἀμοιβαίως ὑπὸ τῶν ὑποκριτῶν καὶ τοῦ χοροῦ ᾄδόμενα, καὶ τὰ ἀπὸ σκιρῆς ἄσματα, ἅτινα εἶναι μονοῖα· ὑπὸ τῶν ὑποκριτῶν μόνον ᾄδόμενα.

Ἐκ τῶν κατὰ ποσὸν μερῶν τῆς τραγωδίας ὁ μὲν πρόλογος, τὰ ἐπεισόδια καὶ ἡ ἔξοδος ἀπηγγέλλοντο, τὰ δὲ στάσιμα, οἱ κομμοὶ καὶ τὰ ἀπὸ σκιρῆς ἄσματα ἤδοντο ἐν συνοδίᾳ μουσικῶν ὀργάνων.

Τὰ δὲ κατὰ ποιὸν μέρη τῆς τραγωδίας εἶναι· μῦθος, ἦθος, λέξις, ζυθμός, μέλος καὶ ὄψις. Μῦθος εἶναι τὸ σύνολον τῶν γεγονότων τῶν αποτελούντων τὴν τραγικὴν πράξιν καὶ περὶ τὸν ἥρωα αὐτῆς στρεφόμενων, ἦτοι αὐτὴ ἢ ὑπόθεσις τῆς πράξεως.

Τὰς ὑποθέσεις δ' αὐτῆς ἡ ἀρχαία τραγωδία ἐλάμβανεν ἐκ τῶν ἥρωικῶν μύθων καὶ παραδόσεων τῶν διαδόδομένων παρὰ τῷ λαῷ διὰ τῆς ἐπικῆς ποιήσεως, σπανιώτατα δ' ἐκ τῆς ἱστορίας. Αἱ μυθικαὶ καὶ ἥρωϊκαὶ πράξεις ὑπὸ μορφὴν δραματικὴν καὶ εἰς ζώσας εἰκόνας ἐκτυλισσόμεναι πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν Ἑλλήνων ἐν τῷ θεάτρῳ ἕτερπον τὰ μέγιστα καὶ ἐδίδασκον αὐτοὺς, διότι, συνδεόμεναι πρὸς τὰς ἰδέας, τὰ αἰσθήματα καὶ τὸν βίον αὐτῶν, ἀπετέλουν τὴν βᾶσιν τῆς ἐθνικῆς ἀγωγῆς· διὰ τοῦτο ἡ ἑλληνικὴ τραγωδία

είναι κατ' ἐξοχὴν ἐθνική. Ἀλλὰ καὶ τὸ θρησκευτικὸν μέρος ἦτο σπουδαῖον ἐν αὐτῇ ἕνεκα τῆς παρεμβάσεως πολλάκις τῶν θεῶν ἔργῳ ἢ λόγῳ.

Ἡ ὑπόθεσις ἐν τῇ ἀρχαίᾳ τραγωδίᾳ εἶναι ἀπλῆ ἢ περιπελεγμένη καὶ ἀπλῆ μὲν εἶναι, ἐὰν δὲν ἔχῃ περιπέτειαν ἢ ἀναγνώρισιν, περιπελεγμένη δέ, ἐὰν περιέχῃ μίαν τούτων ἢ ἀμφοτέρας. Εἶναι δὲ περιπέτεια ἢ εἰς τὸ ἐναντίον μεταβολὴ τῶν πραττομένων¹, ἀναγνώρισις δὲ ἢ ἐξ ἀγνοίας εἰς γνώσιν μεταβολὴ ἐπαγομένη φιλίαν ἢ ἔχθραν μεταξὺ τῶν πρὸς εὐτυχίαν ἢ δυστυχίαν ὀρισμένων προσώπων².

Κατὰ δὲ τὴν πορείαν τῆς πράξεως διακρίνεται ἢ δέσις καὶ ἢ λύσις· καὶ δέσις μὲν εἶναι τὰ πρὸ τῆς πράξεως συμβάντα καὶ μέρος τῆς πράξεως, δηλ. ἐξ ἀρχῆς τῆς πράξεως μέχρι τοῦ σημείου ἐκεῖνου, ἐξ οὗ γίνεται μετάβασις εἰς εὐτυχίαν ἢ δυστυχίαν, λύσις δὲ τὰ λοιπὰ μέχρι τέλους τῆς πράξεως· ἢ λύσις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι ὀδυνηρά. Τὰ δὲ καταστρεπτικὰ ἢ λυπηρὰ γεγονότα, ὡς θάνατοι, τραύματα καὶ τὰ τοιαῦτα, ἀποτελοῦσιν ἐν τῇ τραγωδίᾳ τὸ πάθος.

Ἡ ἐνότης τῆς πράξεως ἀπαιτεῖται αὐστηρότερον ἐν τῇ τραγωδίᾳ ἢ ἐν τῷ ἔπει· ἢ δ' ἐνότης τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου τηρεῖται μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀλλὰ καὶ ὅταν γίνηται ὑπέρβασις, αὕτη εἶναι ἐλαχίστη. Ἡ ἐνότης τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου ἐν τῷ νεωτέρῳ δράματι σπανιώτατα τηρεῖται, χωρὶς τοῦτο νὰ θεωρῆται λογοτεχνικὸν μειονέκτημα τῶν νεωτέρων ποιητῶν.

Ἡθὸς δὲ εἶναι ἢ τῶν προσώπων προαίρεσις ἦτοι ὁ χαρακτήρ αὐτῶν· τὰ ἦθη δεικνύουσι τὰ ἐλατήρια, ἐξ ὧν τὰ πρόσωπα ὀρμῶνται εἰς πράξεις. Αἰξίς εἶναι τὸ ἀρμόδιον λεκτικὸν μετὰ τῆς προσήκουσας ἀπαγγελίας. Ὁ δὲ ὀυθμὸς καὶ τὸ μέλος συνδέονται μετὰ

1. Πρβλ. Οἶδ. Ταυρ. σ. 716 καὶ ἐξ. καὶ σ. 1002 καὶ ἐξῆς.

2. Πρβλ. Σοφ. Ἡλ. στ. 1205 καὶ ἐξ. καὶ Εὐριπ. Ἰφιγ. ἐν Ταυρ. στ. 793 καὶ ἐξῆς.

τῆς μετρικῆς μορφῆς καὶ τῆς μουσικῆς ἁρμονίας, αἵτινες ἔχουσι παραληφθῆ ἐν τῆς χορικῆς λυρικῆς, καὶ παρακολουθοῦνται καὶ ὑπ' ὀρχήσεως· τέλος δ' ἡ ὄψις εἶναι ἡ ἁρμονία διακόσμησις τῆς σικηνῆς τοῦ θεάτρου καὶ ἡ τῶν ὑποκριτῶν καὶ τῶν χορευτῶν σκευὴ πρὸς σαφεστέραν τῶν δρωμένων κατανόησιν. Τῶν κατὰ ποιόν μερῶν σπουδαιότερα εἶναι ὁ μῦθος καὶ τὰ ἤθη.

§ 4. Γλῶσσα καὶ μέτρα τῆς τραγωδίας.

Γλῶσσα τῆς τραγωδίας εἶναι ἡ ἀρχαία ἀπτική διάλεκτος, ἐν δὲ τοῖς χορικοῖς ᾄσμασι πλεονάζει τὸ δωρικὸν στοιχεῖον, ὡς ἐν τῇ χορικῇ λυρικῇ. Ἐν τῷ διαλόγῳ ἀξία παρατηρήσεως εἶναι ἡ σιχομυθία, ἐν ἣ ἡ πρόσωπα διαλεγόμενα καὶ ἐν ψυχικῇ ταραχῇ διατελοῦντα ἐκφέρουσιν ἀμοιβαίως μετὰ ζωνηρότητος σκέψεις καὶ αἰσθήματα ἐν ἰσαριθμοῖς στίχοις, ἐν ἣ δυσί, ἣ καὶ ἐν ἡμιστιχίοις (ἀντιλαβαῖς).

Τὰ δὲ μέτρα τῆς τραγωδίας ἐν μὲν τῷ διαλόγῳ εἶναι κυρίως τὸ τρίμετρον ἰαμβικὸν καὶ ἐνίοτε, ὅπου σκέψεις καὶ αἰσθήματα ἐκδηλοῦνται γοργότερον καὶ ταραχωδέστερον, τὸ τροχαϊκὸν τετράμετρον· ἐν δὲ τοῖς χορικοῖς ᾄσμασι τὰ μέτρα εἶναι ποικιλώτατα.¹

§ 5. Περὶ θεάτρου.²

Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ θεάτρου ἐβάδισεν ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν

¹) Ὁ Ἀριστοτέλης, ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν πολὺ ἤδη πρὸ αὐτοῦ τελείως διαμορφωθείσαν τραγωδίαν, ἔδωκε περὶ αὐτῆς τὸν ἐξῆς ὅρισμόν: «Τραγωδία ἐστὶ μίμησις πράξεως σπουδαίας καὶ τελείας, μέγεθος ἐχούσης, ἠδυσμένῳ λόγῳ, χωρὶς ἐκάστου τῶν εἰδῶν ἐν τοῖς μορίοις, δρώντων καὶ οὐ δι' ἀπαγγελίας, δι' ἐλέου καὶ φόβου περαινούσα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν.» Περὶ τῆς ἐρμηνείας τοῦ ὁρίσμου τούτου, καὶ μάλιστα τοῦ τέλους αὐτοῦ, πολλὰ ἐγράφησαν.

²) Ἴδε ἐν τέλει τοὺς σχετικοὺς πίνακας.

πρόσδον τοῦ δράματος. Κατ' ἀρχάς μὲν οἱ θεαταὶ ἐθεῶντο ἰστάμενοι κύκλῳ περὶ τὸν διθυραμβικὸν χορὸν καὶ τὸν πρῶτον ὑπὸ τοῦ Θέσπιδος μορφωθέντα ὑποκριτῆν ἐντὸς τοῦ τεμένου τοῦ Διονύσου, εἶτα δέ, ἀναπτυχθεῖσθε μᾶλλον τῆς τραγωδίας, ἐκάθηντο ἐπὶ ξυλίων ἐδωλίων ὑπερκειμένων ἀλλήλων ὀμοκέντρως (*ἰκρίων*), ἐν ᾧ οἱ ὑποκριταὶ καὶ οἱ χορευταὶ ἔδρων ἀπέναντι αὐτῶν ἐπὶ κυκλικῷ ἐπιπέδῳ (τῆς *δοχήστρας*): πλησίον τούτου ὑπῆρχε ξύλινον παράπηγμα ἢ σκηνή, ἐν ᾗ ἐφυλάσσοντο τὰ ἐνδύματα τῶν ὑποκριτῶν καὶ τῶν χορευτῶν καὶ τὰ θεατρικὰ σκεύη. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ θέατρον τοῦτο οὔτε μόνιμον οὔτε ἀσφαλὲς ἦτο, κατασκευάσαν τοιοῦτον ἐπὶ κλιτύων λόφων, πρὸ τῆς σκηνῆς δ' ἀνύψωσαν ὑψηλὴν ξυλίνην πρόσσφιν καλουμένην *προσκήμιον*: τοῦτο ἀπέκρυπτεν ἀπὸ τῶν ὀμμάτων τῶν θεατῶν τὴν σκηνὴν καὶ ἀπεικόνιζε τόπους οἰκείους τῇ δραματικῇ πράξει, ἔχον ἄμφω καὶ θύρας, δι' ἧν οἱ ὑποκριταὶ εἰσέρχοντο εἰς τὴν σκηνήν.

Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ τετάρτου π. Χ. αἰῶνος ἐκτίσθη λίθινον τὸ ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς κλιτύος τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἔτι καὶ νῦν σφῆζόμενον ἐκ βωμαϊκῶν διασκευῶν Διονυσιακὸν θέατρον: κατὰ τὸ ὑπόδειγμα δὲ τούτου ἐκτίσθησαν καὶ τὰ λοιπὰ ἐν Ἑλλάδι.

Καὶ κατὰ μὲν τοὺς ἐλληνικοὺς χρόνους τὸ θέατρον ἐν τῇ τελείᾳ αὐτοῦ διαμορφώσαι περιελάμβανε τρεῖς μέρη: Ἰον τὸ κυρίως λεγόμενον θέατρον ἢ *ἡμικύκλιον* (λατ. *caena*), ἐξ οὗ ἐθεῶντο οἱ θεαταί, Ἰον τὴν *δοχήστραν*, ἐν ᾗ κυκλικῇ οὐσῃ, ἔδρων οἱ ὑποκριταὶ καὶ ὄρχεοντο ἄδοντες οἱ χορευταὶ καὶ Ἰον τὴν σκηνήν μετὰ τοῦ προσκήμιου. Τοῦ θεάτρον μέρη ἦσαν α) τὰ *ἰδωλία*, εἰς ἃ οἱ θεαταί, εἰσερχόμενοι διὰ τῶν μεταξὺ τῶν δύο ἄκρων αὐτοῦ (τῶν *κερκίδων*) καὶ τῆς σκηνῆς κειμένων ὑπαίθριων *παροόδων*, ἀνέρχοντο διὰ στεγνῶν κλιμάκων (*ὀκλιῶν*) ἀκτινωειδῶς τεμνουσῶν αὐτὰ καὶ περιεχουσῶν μεγάλα τμήματα τούτων, *κερκίδας* καλούμενα, καὶ β) τὸ *διάζωμα*, ὅπερ ἦτο πλατεῖα δίοδος παράλληλος πρὸς τὰ ἰδωλία καὶ ἐχώριζε τὸ θέατρον εἰς δύο ζῶνας. Ἡ πρώτη σειρά τῶν ἐδωλίων παρὰ τῇ *δοχήστρᾳ* ἦτο ἡ πιμυτικωτάτη πασσῶν (τὸ *καλὸν τοῦ θεά-*

τρου). Ἡ δ' ὀρχήστρα, κυκλική οὖσα, ὡς ἐρρήθη, καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου κειμένη, ¹ ἐφ' οὗ καὶ ἡ σκηνή, εἶχεν ἐν τῷ μέσῳ τὴν θυμέλην εἴτε βωμὸν τοῦ Διονύσου. Τέλος ἡ σκηνή ἦτο ὑψηλὸν ἐπίμηκες ὀρθογώνιον οἰκοδόμημα μετὰ μικρῶν πτερύγων ἐκατέρωθεν, τῶν παρασκηίων· τὸ δ' ἐπ' αὐτῆς στηριζόμενον προσκίγιον, ποικίλως διακεκοσμημένον καὶ ὄψιν ἀνακτόρου συνήθως παρέχον, εἶχε τρεῖς θύρας, ὧν ἡ μεσαία ἐκαλεῖτο βασιλειος· καὶ τῶν παρασκηίων δ' ἐκάτερον εἶχε θύραν. Δείγμα θεάτρου τῶν ἑλληνικῶν χρόνων εἶναι τὸ ἐν Ἐπιδαύρῳ σφισόμενον, οὗ ἡ ὀρχήστρα εἶναι κυκλωτερότερη.

Ἀλλὰ κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους ἡ μὲν ὀρχήστρα ἐγένετο ἡμικυκλιοειδής, τοῦ ἐτέρου ἡμίσεος αὐτῆς καταληφθέντος ὑπὸ τῆς σκηνῆς, τὸ δὲ προσκίγιον ἐγένετο ταπεινότερον, τῆς ὄψεως αὐτοῦ κοσμηθείσης δι' ἀναγλύφων πρὸ πάντων, ἐν ᾧ ἡ σκηνή ἀνυψώθη πολὺ ὑπὲρ αὐτὸ εἰς διώροφον οἰκοδόμημα μετὰ δύο πυργοειδῶν ἐκατέρωθεν προεξοχῶν τῶν παρασκηίων, καὶ διεκοσμήθη λαμπρῶς· τότε ὁ ἐπίπεδος γῶρος ὁ μετὰ τῆς μακρᾶς ὄψεως τῆς σκηνῆς, τῶν παρασκηίων καὶ τοῦ πρὸς τῇ ὀρχήστρᾳ ἄκρου τοῦ προσκηνίου, λογεῖον ὀνομασθεῖς, ἐχρησίμευσε διὰ τὴν δρᾶσιν τῶν ὑπακριτῶν μόνον, τῶν χορευτῶν μεινάντων ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ, ἐπικοινωνοῦσῃ ἤδη μετὰ τοῦ λογείου διὰ μικρῶν κλιμάκων. Αἱ δὲ πάροδοι ἐγένοντο θολωταί, οὕτω δὲ δι' αὐτῶν τὸ θέατρον συνεδέθη μετὰ τῆς σκηνῆς.

Τὰ ἀρχαῖα θεάτρα ἦσαν ἄστεγα. Ἰπῆρχον δ' ἐν τῷ ἀρχαίῳ θεάτρῳ διάφορα μηχανήματα συντελοῦντα πρὸς τελειοτέραν παράστασιν καὶ κατανόησιν μερῶν τινῶν τῆς δραματικῆς πράξεως ἢ πρὸς μεταβολὴν τῆς ὄψεως τῆς σκηνῆς· τοιαῦτα ἦσαν αἱ περιαικται, αἵτινες ἦσαν δύο μεγάλα τριγωνικὰ πρίσματα ἐκ ξύλου περὶ ἄξονα στρεφόμενα καὶ ἔχοντα ἐπὶ τῶν πλευρῶν σκινογραφίας δι-

¹) Κατὰ τὴν ἐπικρατεστέραν γνώμην, ἦτις καὶ σφόδρα πολυμεινται ὑπὸ τινῶν.

λούσας ἀλλαγὴν τόπου, τὸ ἐκκύκλημα, δι' οὗ προσήγοντο ἐκ τῶν ἔνδον τῆς σκηνῆς πρὸς τὰ ἔξω νεκροὶ ἢ τραυματαῖαι, ἢ κατ' ἔξοχὴν μηχανή, δι' ἧς πρόσωπα, καὶ μάλιστα θεοί, ἤωροντο ἐν τῇ σκηνῇ καὶ ὠμίλουν, ἐξ οὗ προήλθε καὶ ἡ φράσις θεὸς ἀπὸ μηχανῆς· πλὴν τούτων ἦσαν καὶ ἄλλα μηχανήματα, ὡς βροντεῖα, ἡχιῖα, χαρώνειαι κλίμακες κλπ.

§ 6. Περὶ ὑποκριτῶν καὶ χοροῦ.

Ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς τραγωδίας οἱ ὑποκριταὶ ἐξ ἑνὸς ἐγένοντο τρεῖς λαβόντες τὸ ὄνομα τοῦ πρωταγωνιστοῦ, τοῦ δευτεραγωνιστοῦ, καὶ τοῦ τριταγωνιστοῦ. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος διέμενεν ἀμετάβλητος καὶ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις. Ὁ πρωταγωνιστὴς εἶναι τὸ σπουδαιότερον τῶν ἐν τῇ τραγωδίᾳ προσώπων, κινῶν τὴν συμπάθειαν τῶν θεατῶν διὰ τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰ παθήματα, ἅτινα ὑφίσταται ὑπὲρ εὐγενοῦς σκοποῦ· ἐν αὐτῇ συγκεντροῦται ἡ κυρία ἰδέα τοῦ δράματος καὶ ἔλη ἢ πᾶσις. Ὁ δὲ δευτεραγωνιστὴς ἢ συμπάσχει ἢ ἀντιπάσεται τῷ πρωταγωνιστῇ καὶ εἶναι πρόσωπον κατώτερον αὐτοῦ ἠθικῶς, χρησιμεῖον ἐνίστα πρὸς ἀνῳδειῖν αὐτοῦ. Ὁ τριταγωνιστὴς τέλος εἶναι συνήθως ὁ αἴτιος τῶν συμφορῶν τοῦ πρωταγωνιστοῦ καὶ εἶναι ἕνεκα τούτου πρόσωπον τὰ μάλιστα συντελοῦν πρὸς παραγωγὴν περιπετειῶν.

Οἱ ὑποκριταί, ἐκπροσωποῦντες ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἥρωας καὶ ἡγεμονικά πρόσωπα, ἐνεδύοντο μεγαλοπρεπῶς καὶ ποικίλως· ἐφόρουσαν ὑψηλὰ ὑποδήματα καθόρουσε καλούμενα, καὶ γυζῆσαν τὸ σῶμα διὰ προσθέτων ὄγκων καταλλήλως προσηρμοσμένων ἠσκούοντο δὲ εἰς τὸ ὀρθῶς καὶ ἰσχυρῶς ἀπαγγέλλειν καὶ ἔφερον προσωπεῖα ἐκφράζοντα ἰδεώδεις τραγικούς τύπους. Ὁ αὐτὸς ὑποκριτὴς ὤφειλε νὰ ὑποδυθῇ πολλὰ πρόσωπα πολλάκις. Πλὴν δὲ τῶν ὑποκριτῶν παρήσαν ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ὅτε ἢ χρεῖα ἐκάλει τοῦτο, τὰ λεγόμενα κωφὰ πρόσωπα, ἦτοι φύλακες, ἀκόλουθοι, στρατιῶται κλπ.

Ὁ δὲ χορὸς, ὅτε μὲν ἐν τοῖς δραματικαῖς ἀγῶσιν οἱ ποιηταὶ διη-

γωνίζοντο διὰ τετραλογίας, συνίστατο ἐκ δώδεκα χορευτῶν ἐν ἐκάστω τῶν τεσσάρων δραμάτων αὐτῆς, ἦτοι ἐν ὅλῳ ἐκ 48, ὅτε δὲ ὤρισθη, ἔκαστος ἀγὼν γίνετο διὰ δράματος πρὸς δράμα, ἀπετελέσθη ἐκ 15. Ὁ χορὸς διηγεῖτο εἰς δύο ἡμιχόρια· ὁ κορυφαῖος τοῦ χοροῦ εἶχεν ἐκατέρωθεν αὐτοῦ τοὺς ἡγεμόνας τούτων, παραστάτας καλουμένους. Οἱ χορευταὶ ἐτάσσοντο παρὰ τὴν θυμέλην, περὶ ἣν ἦσαν καὶ οἱ μουσικοὶ, αὐληταὶ κυρίως, συνοδεύοντες τὸ ἄσμα αὐτῶν, σπανιότατα δ' ἀνεμίγνοντο μετὰ τῶν ὑποκριτῶν πρὸς δράσιν. Τὰ δύο ἡμιχόρια, ἰσάμενα συνήθως ἀντιμέτωπα, ἦδον χωριστὰ τὰς στροφάς καὶ τὰς ἀντιστροφάς, τὴν δ' ἐπιφθὸν ὁμοῦ.

Κύριον δ' ἔργον τοῦ χοροῦ ἦτο νὰ παρακολουθῇ τὴν πορείαν τῆς ἀνελλισσμένης δραματικῆς πράξεως καὶ νὰ ἐκφέρῃ κρίσεις, αἰσθήματα καὶ συμβουλὰς ἐπὶ τῶν λεγομένων καὶ πραττομένων ὑπὸ τῶν ὑποκριτῶν, εὐνοῶν ἰδίᾳ τὸν πρωταγωνιστὴν καὶ συμπάσχων αὐτῷ.

§ 7. Περὶ τραγικῶν ἀγώνων.

Αἱ παραστάσεις τῶν τραγωδιῶν, γινόμεναι πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου, εἶχον ἀγωνιστικὸν χαρακτῆρα καὶ ἐτελοῦντο κατὰ τὰς ἐορτὰς τοῦ θεοῦ τούτου μεγαλοπρεπέστατα ἐν Ἀθήναις, μάλιστα δὲ κατὰ τὰ μεγάλα ἢ ἐν ἄστει Διονύσια, ὅτε καὶ ἡ συρροὴ τῶν ξένων ἦν μεγίστη καὶ ἡ ἐορτὴ λαμπρότερον διεξήγετο. Οἱ ποιηταὶ ὤφειλαν νὰ διαγωνίζωνται πρὸς ἀλλήλους, τὴν συγκρότησιν δὲ τῶν ἀγώνων ἀνελάμβανεν ὁ ἐπίνομος ἄρχων κατὰ τὰ μεγάλα Διονύσια καὶ ὁ βασιλεὺς κατὰ τὰ Ἀθήναια. Οἱ ἄρχοντες οὗτοι διέθετον τοὺς χορευτάς, οὓς ἐξέλεγον ἐκ τῶν φυλῶν, τούτους δὲ οἱ ποιηταὶ ὤφειλαν νὰ ζητήσωσι παρ' αὐτῶν, εἰς οὐ φράσις χειρὸν αἰτεῖν. Καὶ κατ' ἀρχάς μὲν ἕκαστος ποιητῆς ὤφειλε νὰ προσάγῃ εἰς τὸν ἀγῶνα τρεῖς τραγωδίας (τριλογία) καὶ ἐν σατυρικῶν δράματι ἐκ τούτων ἀπετελεῖτο ἡ λεγομένη τετραλογία. Αἱ τὴν τριλογίαν ἀποτελοῦσαι τραγωδίαι περιελάμβανον εὐρυτάτην ὑπόθεσιν, ἀλλ' ἐκάστη αὐτῶν

ἐπραγματεύετο ἐν τμήμα αὐτῆς αὐτοτελές μετὰ τῆς προσήκουσας λύσεως, τῆς καθάρσεως ἐπερχομένης τελείως ἐν τῇ τελευταίᾳ τῶν τριῶν τραγωδιῶν.¹ Μετὰ δὲ ταῦτα διηγωνίζοντο διὰ δράματος πρὸς δρᾶμα. Ὁ ἄρχων πρὸς τοῦτοις ἐκλήρου τοὺς κριτάς, οἵτινες ἐδράθειον τοὺς νικῶντας ἐν ἀγωνίᾳ ποιητὰς ἀπονέμοντες τὰ πρωταῖα, τὰ δευτερεῖα καὶ τὰ τριτεῖα. Τὴν δαπάνην πρὸς παράστασιν τραγωδίας παρεῖχαν ὁ χορηγός· οὗτος ἦτο εἰς τῶν πλουσίων πολιτῶν, εἰς οὗς αὕτη ἐπεβάλλετο ὡς μίᾳ τῶν δημοσίων εἰσφορῶν (λαίτανιων)²· ἀνεφέρετο δ' ἡ τιμὴ τῆς νίκης πρῶτον μὲν εἰς τὴν φυλὴν, ἐξ ἧς ἐλαμβάνετο ὁ χορός, εἶτα δ' εἰς τὸν χορηγόν καὶ τελευταῖον εἰς τὸν ποιητήν. Ὁ νικῶν χορηγός ἐλάμβανε παρὰ τῆς πόλεως χρυσοῦν στέφανον κισσοῦ, ὡς ἱεροῦ τῆ Διονύσου, καὶ τρίποδα, ἐν ἀφιέρῳ πρὸς ἀνάμνησιν ἐπὶ μνημείου κατασκευαζομένου ἰδίᾳ δαπάνῃ· τοιοῦτον εἶναι τὸ ἐν Ἀθήναις *Λυσιστράτειον*.

Ἡ παράστασις τραγωδίας ἐκαλεῖτο *διδασκαλία*, ἢ δὲ πρὸ αὐτῆς γενικῇ δοκιμῇ, ἐν τῇ ἠρδείᾳ τελομένη, *προαίμων*. Αἱ παραστάσεις ἐγίνοντο τὴν ἡμέραν καὶ μόνον κατὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Διονύσου, προσήρχοντο δ' εἰς αὐτὰς πᾶσαι αἱ τάξεις πλὴν τῶν δούλων. Τὸ θέατρον διήρθονεν ὁ θεατρώτης³· αἱ δὲ θέαται εἰσερχόμενοι εἰς αὐτὸ ἐπλήρωνεν τμήμα εἰσόδου, διὰ μὲν τὰς καλυτέρας θέσεις δραχμὴν, διὰ δὲ τὰς κατωτέρας δύο ὀβολούς· ἀλλ' ἀπὸ Περικλέους αἱ πτωχοὶ τῶν πολιτῶν ἐλάμβανον τοῦτο ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου *θεωρικόν* καλούμενον. Πρὸς προφύλαξιν δ' ἀπὸ τοῦ γέλιου αἱ θεα-

¹ Συνίσταται δ' ἡ δραματικὴ καθάρσις εἰς τὴν ἐκ τοῦ φόβου καὶ τοῦ οἴκτου πρὸς τὰ ἀναξίως πάσχοντα ἐν τῇ δράματι πρόσωπα ἀνακούφισιν τῆς ἰσχυρῶς συγκινηθείσης ψυχῆς τοῦ θεατοῦ· ἡ συγκίνησις δ' αὕτη δὲν εἶναι ὀδυνηρὰ ὡς ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν πραγματικῶν δεινῶν, ἀλλ' εὐάρεστος, ἅτε παρεχομένη ἐν θεάτρῳ μετὰ τεχνικωτάτης μμησεως.

² Οὗτος ἦτο ὁ ἐνοικιαστὴς καὶ ἐπιμελητὴς τοῦ θεάτρου εἰσπράττων τὸ τμήμα τῆς εἰσόδου, ἀνθ' οὗ ἐπλήρωνεν ἐνοίκιον εἰς τὴν πολιτείαν καὶ διετήρει τὸ θέατρον ἐν καλῇ καταστάσει.

ταί ἐφόρουσ πετάσους καί ἐν καιρῷ βροχῆς κατέφευγον εἰς τὰ περίξ οἰκοδομήματα. Ὁ πανηγυρικὸς τρόπος μεθ' οὗ ἡ πολιτεία ἐκανόνισε τὰ τῆς διδασκαλίας τῶν τραγωδιῶν καί ἡ ἄμιλλα τῶν πρώτων τραγικῶν ποιητῶν προήγαγον ἐν Ἀθήναις τὴν τραγωδίαν μέχρι τοῦ σημείου ἐκείνου, ἐξ οὗ παραλαβὼν ταύτην ὁ Αἰσχύλος ἐγένετο ὁ κύριος δημιουργὸς αὐτῆς.

§ 8. Περὶ Αἰσχύλου.

Ὁ Αἰσχύλος, ἦν υἱὸς Εὐφορίωνος καί ἐξ εὐπατριδῶν Ἑλλῶν τὸ γένος, ἐγεννήθη ἐν Ἐλευσίῃ, τῷ 525 π. Χ. Παιδευθεὶς λαμπρῶς ἐπεδόθη ἔνθους ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας εἰς τὴν δραματικὴν ποίησιν. Ἠγωνίσθη γενναίως ἐν Μαραθῶνι καί τραυματισθεὶς ἀπεκομίσθη ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης· ἀλλὰ καί ἐν Ἀρτεμισίῳ καί ἐν Σαλαμῖνι ἐπολέμησε μετὰ μεγίστης ἀνδρείας. Ἐν δραματικῷ ἀγῶνι ἐνίκησε τὸ πρῶτον τῷ 484, μετὰ δὲ ταῦτα δωδεκάκις. Προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ τυράννου τῶν Συρακουσῶν Ἰέρωνος μετέβη εἰς Σικελίαν, ἀπόθεν ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας ἐνίκηθη τῷ 468 τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Σοφοκλέους· τῷ 458 μετὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς τριλογίας Ὀρεστιάδας, ἀπῆλθεν εἰς Γέλαν τῆς Σικελίας, δυσχεραστῆς ἴσως διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Περικλέους περικοπὴν τῆς δυνάμεως τοῦ Ἀρείου πάγου, τὴν διάδοσιν νεωτεριστικῶν ἰδεῶν καί τὴν ἐξάπλωσιν τῆς δημοκρατίας ἐν Ἀθήναις· μετὰ δύο δ' ἔτη ἀπέθανεν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ, ἧς οἱ κάτοικοι ἤγειραν αὐτῷ μεγαλοπρεπῆ τάφον. Οἱ Ἀθηναῖοι βραδύτερον ἐπὶ τοῦ ῥήτορος Λυκούργου ἐτίμησαν αὐτὸν δι' ἀνδριάντας χαλκοῦ.

Ὁ Αἰσχύλος ὑπῆρξεν ἀνὴρ εὐσεβής, γενναῖος, φιλόπατρις καί αὐστηρῶν ἠθῶν.

*Ἔργα αὐτοῦ.— Λέγεται ὅτι ὁ Αἰσχύλος ἔγραψε περὶ τὰς 90 τραγωδίας καί σατυρικά δράματα. Ἐκ τῶν τραγωδιῶν αὐτοῦ σφίζονται μόνον ἑπτὰ πλήρεις καί ἀσπασμάτα ἐκ τῶν ἄλλων. Αἱ σφίζόμεναι τραγωδίαι εἶναι αἱ ἑξῆς: *Πέρσαι*, *Ἐπιτὰ ἐπὶ ἑλένας*,

Ἰκέτιδες, Προμηθεὺς δεσμότης, Ἀγαμέμνων, Χρηφόροι, Εὐμειδές· αἱ τρεῖς τελευταῖαι ἀποτελοῦσι τὴν τριλογία Ὀρέστειαν· αἱ δὲ Πέρσαι καὶ αἱ Ἰκέτιδες στεροῦνται προλόγου, ὅπερ εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς ἀρχαιοτέρας τραγωδίας.

Οἱ Πέρσαι εἶναι ἡ μόνη περισσωθείσα ἐκ τῆς ἀρχαιότητος ἱστορικῆς τραγωδία, ἀναφερομένη εἰς τὴν ἤτταν, τὴν φυγὴν καὶ τὴν ταπείνωσιν τοῦ Εἰρέξου. Ἐκ τῶν ἄλλων ἔξ τραγωδιῶν αἱ μὲν Ἐπιὰ ἐπὶ Θήβας περιέχουσι τὴν ἔριδα τοῦ Ἐπεικλέους καὶ τοῦ Πολυνεΐκου περὶ τῆς βασιλείας καὶ τὴν ἀλληλοκτονίαν αὐτῶν, αἱ δ' Ἰκέτιδες τὴν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τοῦ Ἄργους Πελασγοῦ προστασίαν τῶν Δαναῶν κατὰ τοῦ καταδιώκοντος αὐτὰς βασιλέως Αἰγύπτου, ὁ δὲ Προμηθεὺς δεσμότης τὴν ὑπὸ τοῦ Διὸς βράσανον καὶ κατακεραύνωσιν τοῦ Τιτάνοσ τούτου, ὡς κλέψαντος ἔξ οὐρανοῦ τὸ πῦρ καὶ ἀποσιωπήσαντος μυστικῶν ἐπικίνδυνον τῇ Δῃ. Τῆς δὲ τριλογίας Ὀρεστίας ἡ μὲν πρώτη τραγωδία περιέχει τὸν ὑπὸ τοῦ Αἰγίσθου καὶ τῆς Κλυταιμνήστρας φόνον τοῦ ἐκ Τροίας ἐπανελθόντος Ἀγαμέμνονος, ἡ δὲ δευτέρα τὴν ἐκδίκησιν τοῦ φόνου τούτου ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀγαμέμνονος Ὀρέστου φονεύσαντος τὴν Κλυταιμνήστραν καὶ τὸν Αἰγίσθον καὶ ἡ τρίτη τὴν ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου τοῦ Ἀρείου πάγου ἀθώωσιν τοῦ Ὀρέστου ἀγρίως καταδικωμένου ὑπὸ τῶν Ἐρινύων ἐπὶ τῇ μητροκτονίᾳ. Ἡ τριλογία αὕτη, ἡ μόνη σωζομένη πλήρως, εἶναι τὸ ἀριστὸν τῶν διασωθέντων ἔργων τοῦ ποιητοῦ διὰ τὴν τέχνην καὶ τὸ ὄψος τῶν δραματικῶν εἰκόνων.

Κριαίς περὶ Αἰσχύλου. — Ὁ Αἰσχύλος θεωρεῖται πατὴρ τῆς ἐλληνικῆς τραγωδίας· αὐτὸς προσέθηκε τὸν δεύτερον ὑποκριτὴν, ἐξέτεινε μᾶλλον τὸν διάλογον καὶ εἰσήγαγε πολλὰς σχηματικὰς βελτιώσεις.

Ἡ οἰκονομία τῆς πράξεως παρ' αὐτῷ εἶναι ἀπλή, ἀλλ' ἡ πρᾶξις αὕτη καθ' ἑαυτὴν εἶναι φοβερά, πλήρως θερησκευτικῆς βαρύτητος καὶ ἠθικῶν ἰδεῶν, βαίνουσα πάντοτε πρὸς τι τρομερὸν καὶ ἀναπόφευκτον τέλος κατὰ μοιραίαν ἀνάγκην. Αὕτη ἡ ἰδέα τῆς

μοιραίας ανάγκης, ἥτις ἐστὶν ἡ δύναμις τῆς εἰμαρμένης, εἶναι ἢ γενικωτέρᾳ τῶν παρ' αὐτῷ φιλοσοφικῶν ἰδεῶν, πηγάζουσα ἐκ τῆς ἐμφύτου τῷ ἀνθρώπῳ συναισθήσεως τῆς ἰδίας ἀδυναμίας. Πρὸς τοῦτοις ἐπικρατεῖ παρὰ τῷ ποιητῇ ἡ ἰδέα ὅτι πᾶν ἀνθρώπινον μεγαλοῖον κινεῖ τὸν φθόνον τῶν θεῶν, ὡς καὶ ἡ τῆς τιμωρίας τῶν ἀπογόνων ἐπὶ προγεγεννημένῳ ἀγκλῆματι ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῶν.

Οἱ χαρακτῆρες παρ' Αἰσχύλῳ εἶναι ὑψηλόφρονες, ἀκαμπτοί, πλήρεις ἰσχυρᾶς θελήσεως καὶ γιγάντιοι πολλάνκις, ἀποβαίνοντες δραματικώτατοι, ὅταν βιάως συγκρούονται πρὸς τὴν εἰμαρμένην. Πρὸς τοὺς χαρακτῆρας δὲ τούτους ἀνάλογοι εἶναι καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν, ἥς αἱ λέξεις εἶναι βραεῖαι, μεγαλόφθογγοι καὶ πολυμερῶς πολλάνκις ἐσχηματισμέναι.

Ἡ ποίησις αὐτοῦ κοσμεῖται δι' εἰκότων καὶ μεταφορῶν καταπληκτικῶν, μεγαλοπρεπῶν καὶ ἀσυνήθων. Ἡ τοιαύτη ἔκφρασις καὶ ἡ ἔνεκα τῆς ἰσχυρᾶς καὶ περιεκτικῆς τοῦ ποιητοῦ φαντασίας πύκνωσις τῶν ἰδεῶν παρέχουσι μετὰ τῶν λεκτικῶν δυσκολιῶν δυσχέρειαν παρὶ τὴν κατανόησιν τῶν ἔργων αὐτοῦ.

§ 9. Περὶ Σοφοκλέους.

Ὁ Σοφοκλῆς ἦτο υἱὸς τοῦ Σοφίλλου, ἐγεννήθη δὲ τῷ 496 π. Χ. ἐν τῷ δήμῳ τοῦ Ἰππείου Κολωνοῦ παρὰ τῆς Ἀθήνας καὶ ἔζησεν ἐν τῇ λαμπροτάτῃ ἀκμῇ καὶ δυνάμει τῆς πόλεως ἐν μέσῳ διαπρεπῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν, ποιητῶν συγγραφέων καὶ καλλιτεχνῶν. Ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ δραματικοῦ αὐτοῦ σταδίου ὑπεδύθη καὶ πρόσωπα τραγωιδιῶν ὡς ὑποκριτῆς. Ἐν τοῖς δραματικοῖς ἀγῶσιν ἔλαβεν εἰκοσάκις τὰ πρωταῖα τῷ δὲ 440 διὰ τὴν εὐδόκιμον διδασκαλίαν τῆς Ἀκτινῶν ἐξελέγη στρατηγός. Εἰ καὶ πολλοὶ ἠγεμόνες προσεκάλουσιν αὐτόν, πρὸς οὐδέ α μετέδῃ ἔνεκα τῆς μεγάλῃς πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπῃς, ἀλλὰ διέμεινε διαρκῶς ἐν αὐτῇ, γενόμενος καὶ ταμίης τοῦ ἐν τῇ ἀκροπόλει σιμαρχικοῦ ταμείου. Εἰς τὰ πολιτικὰ δὲν ἀναμιγνύετο, ἀλλ' ἦτο ἀκραιφνῶν δημοκρατικῶν φρονι-

μάτων κατά δὲ τὸν χαρακτηριστικὸν ἦτο πρῶτος, φιλόφρων, κοινωνικός καὶ εὐσεβής. Κατηγορηθεὶς περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰσφάντος ὡς ἄνοστος, ἠθωώθη ἀναγκαστὴς τοῖς δικαστοῖς μέρος τῆς τραγωδίας αὐτοῦ *Οἰδίποδος ἐπὶ Κολωνῶν*. Ἀπέθανε τῷ 406, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐτίμησαν μεγάλως αὐτὸν στήσαντες καὶ εἰς τοῦτον ἐπὶ τοῦ βήτορος Λυκούργου ἀνδριάντα χαλκοῦν.

Ἔργα αὐτοῦ.—Ἐκ τῶν 123, ἢ κατ' ἄλλους 130, δραματικῶν ἔργων τοῦ Σοφοκλέους σφύζονται πλήρεις ἑπτὰ μόνον τραγωδίαι: *Αἴας ὁ Μαστιγοφόρος*, *Ἠλέκτρα*, *Οἰδίπους τύραννος*, *Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῶν*, *Ἀντιγόνη*, *Τραχίνια* καὶ *Φιλοκτήτης*, ἐκ δὲ τῶν ἄλλων ἀποσπάσματα. Καὶ ὁ μὲν *Αἴας* περιέχει τὴν αὐτοκτονίαν τοῦ ὁμωνύμου ἥρωος μανέντος διὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀπονομήν τῶν ὕπλων τοῦ Ἀχιλλέως μετὰ τὸν θάνατον τούτου εἰς τὸν Ὀδυσσεά, ἡ δὲ *Ἠλέκτρα* τὸν φόνον τῆς Κλυταιμνήστρας καὶ τοῦ Αἰγίσθου ὑπὸ τοῦ Ὁρέστου ἐκδικουμένου τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς, ὁ δ' *Οἰδίπους τύραννος* τὴν τυφλωσιν τοῦ βασιλέως Οἰδίποδος ἀνακαλύψαντος ὅτι ἐγένετο ἐν ἀγνοίᾳ φονεὺς τοῦ πατρὸς καὶ σύζυγος τῆς μητρὸς· ἐν δὲ τῇ *Οἰδίποδι ἐπὶ Κολωνῶν* ὁ τυφλωθεὶς βασιλεὺς παρίσταται ὀδηγούμενος ὑπὸ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Ἀντιγόνης εἰς τὸν παρὰ τὰς Ἀθήνας Ἴππειον Κολωνόν· ἐνταῦθα, μετὰ τινα ἐπεισόδια δραματικώτατα, ὁ ἀτυχὴς βασιλεὺς εἰσελθὼν εἰς τὸ ἄλσος τῶν Εὐμενιδῶν γίνεται ἄφαντος ἐντὸς τῆς γῆς ἐν μέσῳ φοβερᾶς βροντῆς. Ἡ δ' *Ἀντιγόνη* περιέχει τὴν ὑπὸ τοῦ ἠγεμόνος τῶν Θηβῶν Κρέοντος καταδίκην τῆς ὁμωνύμου τῆς τραγωδίας θυγατρὸς τοῦ Οἰδίποδος εἰς θάνατον, διότι παρὰ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ ἔθαψε τὸν κατὰ τῆς πατρίδος ἐπελθόντα ἀδελφὸν αὐτῆς Πολυεΐκη. Ἐκ δὲ τῶν δύο τελευταίων τραγωδιῶν αἱ μὲν *Τραχίνια* περιέχουσι τὴν αὐτοκτονίαν τῆς Δηϊανείρας, συζύγου τοῦ Ἡρακλέους, ἀκουσίως συντελεσάσης εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐξ ἐρωτικῆς ἀντιζηλίας, ὁ δὲ *Φιλοκτήτης* περιέχει τοὺς θρήνους καὶ τὰ δεινὰ τοῦ ὁμωνύμου ἥρωος, ἐγκαταλειφθέντος ἐν Λύμνῳ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν εἰς Ἴλιον στρατείαν αὐτῶν, καὶ

τὴν ἀπόπειραν τῆς μεταφορᾶς αὐτοῦ πρὸς τῆς πόλεως, ἐκείνης, ἵνα κυριευθῆ διὰ τῶν βελῶν τοῦ Ἡρακλέους, ὧν ὁ ἥρωες ἦτο κάτοχος.

Κοίσις περὶ Σοφοκλέους. — Αἱ τεχνικαὶ καινοτομίαι τοῦ Σοφοκλέους ἐν τῇ δραματικῇ τέχνῃ εἶναι ὅτι εἰσέγαγε τὸ δι' ἑνὸς δράματος ἀγωνίζεσθαι καὶ οὐχὶ διὰ τετραλογίας, προσέθηκε τὸν τρίτον ὑποκριτὴν, ἠῦξεν τὸν χορὸν ἐκ 12 χορευτῶν εἰς 15, ἠλάττωσε τὸ μῆκος τῶν χορικῶν ᾄσμάτων, ἀνέπτυξε μᾶλλον τὴν σκινογραφίαν καὶ τὴν μουσικὴν τοῦ θεάτρου καὶ ἀπῆλλαξε τὸν ποιητὴν τῆς ὑποχρεώσεως νὰ εἶναι ὑποκριτὴς· διὰ πάντων τούτων, εἶτι δὲ καὶ διὰ τῆς ἀρίστης ἐσωτερικῆς οἰκονομίας, ἡ ἐλληνικὴ τραγωδία ἔλαθεν ἐπ' αὐτοῦ τὴν τελειοτάτην μορφήν αὐτῆς.

Ἡ τραγικὴ πράξις παρὰ Σοφοκλεῖ δὲν εἶναι ἀπλή, ὡς παρ' Αἰσχύλῳ, ἀλλὰ πλήρης ποικίλων καταστάσεων, περιπετειῶν καὶ συγκρούσεων. Κυρία μελέτη τοῦ ποιητοῦ εἶναι ὁ ἄνθρωπος παλαιῶν κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν κωλυμάτων μετὰ λελογισμένης καὶ ἐλευθέρως συνήθως βουλήσεως, ἧτις τιμᾶ αὐτὸν καὶ ὅταν καταστρέφεται. Ἐν δὲ τῇ πάλλῃ πρὸς τὴν εἰμαρμένην ὁ ἄνθρωπος παρ' αὐτῷ δὲν ἀγωνίζεται ἀποτόμως καὶ τολμηρῶς, ὡς παρ' Αἰσχύλῳ, ἀλλὰ μετὰ τοῦ συναίσθηματος τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἠθικῆς εὐθύνης. Ὁ ἥρωες ἐν πολλαῖς τραγωδίαις αὐτοῦ εἶναι ἄνθρωπος ἀνυψωθείς ὑπὲρ τοὺς λοιποὺς διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀρετῆς κατὰ νόμους ἠθικούς· ἂν δὲ ποτε παρ' αὐτῷ ἦρωες ἢ ἡρωῖδες μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων αὐτῶν δεικνύωσιν ἀδυναμίαν τινά, τοῦτο εἶναι οἰκτεῖον τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει.

Εἶναι δὲ οἱ χαρακτήρες παρὰ Σοφοκλεῖ οὐχὶ γιγάντειοι καὶ καταπληκτικοί, ὡς παρ' Αἰσχύλῳ, ἀλλὰ σύμμετροι, ἐνίκαιοι, πιστοὶ καὶ πλαστικοί, ὡς οἱ ὀμηρικοί, ἐξαιρόμενοι πολλάκις δι' ἀντιπαράθεσιν πρὸς ἄλλους ἀντιθέτους· γίνεται δ' ἡ θέσις αὐτῶν οὐχὶ σπανίως δραματικωτάτη διὰ τῆς τραγικῆς εἰρωνείας, ἧς δεξιωτάτην χρῆσιν ποιεῖται ὁ ποιητὴς.

Καθόλου ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ μεγάλου τούτου τραγικοῦ παρατηρεῖται αὐστηρὰ ἐνότης καὶ συμμετρία τῶν μερῶν πρὸς τὸ ὅλον, σω-

φροσύνη ἢ μεσότης ὑπὸ τῶν παλαιῶν καλουμένη· ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς λεπτομερείαις διαλάμπει πολλὴ χάρις, φυσικότης, γλαφυρότης καὶ πάθος. Ἡ γλῶσσα αὐτοῦ εἶναι ἔντεχνος, πυκνὴ, ἀκριβὴς καὶ οἶονεὶ λαξευτὴ μετὰ λαμπρῶν μεταφορῶν καὶ εἰκόνων.

Αἱ τραγωδίαὶ τοῦ Σοφοκλέους, ἕνεκα τῶν πολλῶν ἀρετῶν ὑφ' ὧν διακοσμοῦνται, εἶναι πισταὶ καὶ τέλειαι εἰκόνες τῶν ποικίλων διαθέσεων καὶ παθῶν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, οὖσαι συγχρόνως ἐν τῶν ἀπαραιτήτων πνευματικῶν γνωρισμάτων τῶν μεγάλων τοῦ Περικλέους χρόνων.

§ 10. Περὶ Εὐριπίδου.

Ὁ Εὐριπίδης, ἦν υἱὸς Μνησάρχου, ἐγενήθη ἐν Σαλαμῖνι τῷ 480 π. Χ. Ἐπιδόθεις κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν ἀθλητικὴν καὶ τὴν ζωγραφικὴν ἐγκατέλειψε ταύτας καὶ ἠκροάσατο τοῦ φιλοσόφου Ἀναξαγόρου καὶ τῶν σοφιστῶν Προδίκου καὶ Πρωταγόρου, συνεδέθη δὲ διὰ μεγάλης φιλίας καὶ μετὰ τοῦ Σωκράτους. Τῶν πολιτικῶν ἀπέχετο καὶ διήγε βίον μονήρη, θεραπεύων τὰς Μούσας· ἀλλ' ἐν ταῖς τραγωδίαις αὐτοῦ παρατηροῦνται ἱκανοὶ πολιτικοὶ ὑπανηχημοί, φαίνεται δ' ὅτι ἦτο ἐχθρὸς τῆς ὀλιγαρχίας καὶ τῶν δημαγωγῶν.

Ὁ Εὐριπίδης ἤρξατο ποιῶν δράματα ἀπὸ τοῦ 26ου ἔτους τῆς ἡλικίας καὶ διεγωνίσθη πρὸς τὸν Σοφοκλέα καὶ ἄλλους τραγικούς, ἀλλὰ σπανίως ἐνίκη· ὡς λέγεται πεντάκις μόνον ἔλαβε τὰ πρωταῖα. Περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου αὐτοῦ ἐπορεύθη πρὸς τὸν φιλόμουσον βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀρχέλαον, παρ' ᾧ ἀπέλαυσε μεγίστων τιμῶν· ἐκεῖ δὲ σπαραχθεὶς ὑπὸ κυνῶν ἀπέθανε τῷ 406 καὶ ἐτάφη παρὰ τὴν Ἀμφίπολιν. Πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἰδρύθη ἐν Ἀθήναις κενοτάφιον, βραδύτερον δ' ἐπὶ Λυκούργου ἀνδριάς.

*Ἔργα αὐτοῦ. — Ὁ Εὐριπίδης ἔγραψεν 92 τραγωδίας καὶ σατυρικὰ δράματα· ἐκ τούτων διεσώθησαν 18 τραγωδίαὶ καὶ τὸ σατυρικὸν δράμα *Κύκλωψ*. Αἱ σφριζόμεναι τραγωδίαὶ εἶναι αἱ ἑξῆς :

"Αλκίσις, "Ανδρομάχη, Βάκχαι, "Εκάβη, "Ελένη, "Ηλέκτρα, "Ηρακλείδα, "Ηρακλῆς μαινόμενος, "Ικέτιδες, "Ιππόλυτος σιφανηφόρος, "Ιφιγένεια ἢ ἐν Αἰδίδι, "Ιφιγένεια ἢ ἐν Ταύροις, "Ιων, Μήδεια, "Ορέστης, Τρωάδες, Φοίνισσαι καὶ Ρήσσοι. Ἐκ τῶν λοιπῶν τραγωδιῶν ἀποσπάσματα μόνον σφίζονται.

Ἐκ τῶν περιελθουσῶν εἰς ἡμᾶς τραγωδιῶν ἢ μὲν "Αλκίσις ὑπόθεσιν ἔχει τὴν ἀφροσύνην τῆς "Αλκίσιδος, συζύγου τοῦ βασιλέως τῶν Φερῶν "Αδμήτου, ἀποθανούσης ἐκουσίως πρὸς σωτηρίαν αὐτοῦ· αἱ δὲ Βάκχαι περιέχουσι τὴν κάθειρξιν τοῦ Διονύσου ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Θηβῶν Πενθέως, ἀνθισταμένου εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς λατρείας τοῦ θεοῦ τούτου, καὶ τὴν κατασπάραξιν αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Βακχῶν ἐν Κιθαίρωνι, ἢ δ' "Εκάβη θέμα ἔχει τὴν θυσίαν τῆς Πολυξένης θυγατρὸς τῆς "Εκάβης, ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ "Αχιλλέως ὑπὸ τῶν "Ελλήνων μετὰ τὴν ἄλωσην τῆς Τροίας, τὸν φόνον τοῦ Πολυδώρου, υἱοῦ ἐπίσης τῆς "Εκάβης, ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Θρακῶν Πολυμήτορος θελήσαντος νὰ σφετερισθῇ τοὺς παρ' αὐτῷ ἐκ Τροίας κατατεθειμένους θησαυροὺς καὶ τὴν φοδερὰν κατ' αὐτοῦ ἐκδίκησιν τῆς "Εκάβης διὰ τὸν φόνον τοῦ υἱοῦ· αἱ δ' "Ηρακλείδα τὴν σωτηρίαν τῶν ὑπὸ Εὐρυσθέως, βασιλέως τῶν Μυκηνῶν, καταδιωχθέντων καὶ εἰς "Αθήνας καταφυγόντων παίδων τοῦ "Ηρακλέους, ἀφ' ὑπέρτερον ἐκουσίως ἐθυσιάσθη τῇ Δήμητρι μίᾳ τῶν θυγατέρων τοῦ "Ηρακλέους, ἢ Μακαρία. "Ἄλλ' ἐπὶ μείζονι δραματικῇ τέχνῃ διακρίνονται αἱ ἑξῆς: ὁ "Ιππόλυτος, αἱ δύο "Ιφιγένεια, ἢ Μήδεια καὶ αἱ Φοίνισσαι. Καὶ ἐν μὲν τῷ "Ιππόλυτῳ παρίσταται ὁ ὁμώνυμος υἱὸς τοῦ Θησέως συκοφαντούμενος ὑπὸ τῆς μητρικῆς αὐτοῦ Φαίδρας καὶ ἀποθνήσκων ἐξ ἄρχῃ τοῦ πατρὸς· ἢ δ' "Ιφιγένεια ἢ ἐν Αἰδίδι περιέχει τὸν γνωστὸν μῦθον τῆς θυσίας τῆς θυγατρὸς τοῦ "Αγαμέμνονος ἐν Αἰδίδι, μετ' ἐν ἐπετεύχθη ὁ εἰς Τροίαν πλοῦς τῶν "Ελλήνων· ἐν δὲ τῇ "Ιφιγένειᾳ τῇ ἐν Ταύροις ἢ "Ιφιγένεια παρίσταται ἱέρεια τῆς "Αρτέμιδος καὶ μέλλουσα νὰ θυσιάσῃ ἐν ἀγνοίᾳ τὸν ἐκεῖ μεταθάντα ἀδελφὸν αὐτῆς "Ορέστην, ἀλλ' ἀναγνωρίσεως γενομένης συνεπέχεται μετ'

αὐτοῦ εἰς τὴν πατρίδα· ἡ δὲ Μήδεια περιέχει τὴν κατὰ τοῦ Ἰάσονος τρομερὰν ἐκδίκησιν τῆς συζύγου αὐτοῦ Μηδείας, διότι οὗτος ἐγκατέλειψε ταύτην καὶ συνῆψε γάμον μετ' ἄλλης γυναίκας· τέλος αἱ Φοίνισσαι, καλούμεναι οὕτω ἐκ τοῦ χοροῦ συνισταμένου ἐκ παρθένων Φοίνισσων, περιέχουσι τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν, ἣν καὶ οἱ Ἑπίπιδά ἐπὶ Θήβας τοῦ Αἰσχύλου μετὰ τινῶν διαφορῶν περὶ τὴν οἰκονομίαν καὶ τὸν μῦθον.

Τὸ δὲ σατυρικὸν δράμα *Κύκλωψ* ὑπόθεσιν ἔχει τὴν ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσεύος τύφλωσιν τοῦ Κύκλωπος *Πολυφήμεου* κατὰ τὰ ἐν τῇ Ὀδυσσεΐα φερόμενα.

Κρίσις περὶ Εὐριπίδου.— Ὁ Εὐριπίδης στερεῖται μὲν τοῦ ὕψους τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ ἰδεώδους κάλλους τοῦ Σοφοκλέους, ἀλλ' εἶναι τραγικώτερος αὐτῶν. Ὡν βραχὺς γνώστης τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας περιγράφει λεπτῶς τὰ πάθη αὐτῆς, συνηθέστατα δὲ παρίστανει ταῦτα νικῶντα τὸ λογικὸν ἕνεκα τῆς ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας. Ἰσχυρότατον ἐλαττήριον πρὸς πράξεις τραγικὰς θεωρεῖ τὸν ἔρωτα, κατὰ τοῦτο δὲ προσεγγίζει τῇ νεωτέρῳ δράματι. Εἰς τὰς γυναίκαις ἀποδίδει συνήθως πράξεις ἐμπαθεστάτας, ἐπιχειρήματα τολμηρότατα καὶ σχέδια δολιχότατα· ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τῶν γυναικείων χαρακτήρων εἶναι ἐν ταῖς τραγωδίαις αὐτοῦ ἔξοχα παραδείγματα αὐταπαρνησίας καὶ ἀφρασίωσας πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν οἰκογένειαν.

Γενικῶς δὲ παρ' Εὐριπίδῃ οἱ χαρακτήρες εἶναι καθαρῶς ἀνθρώπινοι. Οὐχὶ σπανίως τὰ πρόσωπα τῶν τραγωδιῶν αὐτοῦ φιλοσοφοῦσιν ἀτόπως, ἀπαργέλλουσι ῥήσεις μακρὰς ἐν ῥητορικῇ στόμφῳ, λεπτολογοῦσι δικανικῶς καὶ μέμφονται τοὺς θεοὺς ἀλλὰ τοῦτο προέρχεται τὸ μὲν ἐκ τῆς ῥητορικῆς καὶ τῆς σοφιστικῆς παιδείας τῶν χρόνων αὐτοῦ, τὸ δ' ἐξ αὐτοῦ τοῦ σκεπτικῆς πνεύματος τοῦ ποιητοῦ, ὅστις διὰ τὰς πολλὰς φιλοσοφικὰς αὐτοῦ γνώμας ἐπεκλήθη ὁ ἀπὸ σκηρῆς φιλόσοφος.

Τὸν μῦθον πολλάκις ὁ Εὐριπίδης πραγματεύεται ἐλευθέρως καὶ ἀθακίρτως, ἡ δὲ πλοκὴ γίνεται παρ' αὐτῷ ἀνευ πολλῆς τέχνης, ἐνόητος καὶ συμμετρὶς τῶν μερῶν, ἐν τισὶ δὲ τῶν τραγωδιῶν αὐ-

τοῦ ἢ πράξις δὲν εἶναι ἐνιαία. Οἱ πρόλογοι αὐτοῦ, προδιδάσκοντες τοὺς θεατὰς περὶ τῆς ὑποθέσεως, ἐνίστη δὲ καὶ τὴν λύσιν ὑποδηλοῦντες, μειοῦσι τὸ δραματικὸν ἐνδιαφέρον· ἢ δὲ λύσις περιπλεκόμενη πολλάκις καὶ δύσκολος ἀποβαίνουσα, ἐπέρχεται διὰ τοῦ ἀπὸ μηχανῆς θεοῦ, ὅστις λύει ἀποτόμως τὰς ἀναφεισῆς δυσκολίας. Ὁ χορὸς παρ' αὐτῷ γίνεται ἐνίστη σιωπηλὸς συνένοχος ἐγκλημάτων ἢ πληροῖ τὸ μεταξὺ τῶν ἐπεισοδίων κενὸν δι' ὥραίων μὲν ἄσμάτων, ἀλλὰ χαλαρῶς πρὸς τὴν ὑπόθεσιν συνδεομένων· ἀλλ' ἐν τισι τῶν τραγωιδιῶν αὐτοῦ ὑπάρχουσι χορικά ἄσματα πλήρη λαμπρῶν ἰδεῶν, ἐξάρσεως ποιητικῆς καὶ καλλίστης ἁρμονίας. Ἡ γλῶσσα τοῦ ποιητοῦ εἶναι σαφὴς καὶ μεστή χάριτος, ἐν πολλαῖς δὲ τραγωιδίαις αὐτοῦ διακρίνονται διηγήσεις ἐναργέσταται καὶ περιγραφαὶ ζωηρόταται καὶ γραφικώταται.

Ὁ Εὐριπίδης διὰ τοὺς νεωτερισμοὺς αὐτοῦ ἐν τῇ δραματικῇ τέχνῃ καὶ διὰ τὴν λεπτότητα τῆς ἀναλύσεως, μετ' ἧς ἀνατέμνει τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν, θεωρεῖται ὁ ἀρχαιότατος πρόδρομος τοῦ νεωτέρου θεάτρου.

§ 11. Σύγκρισις τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν.

Ἄλλοι τινὲς τραγικοί.

Συγκρίνων τις γενικῶς καὶ συντόμως τοὺς τρεῖς μεγάλους τραγικούς ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς τραγικῆς τέχνης ἀνευρίσκει παρ' αὐτοῖς τρεῖς κυρίους χαρακτηήρας: τὸν ὑψηλόν, τὸν μέσον καὶ τὸν μελακόν· καὶ τὸν μὲν πρῶτον ἀντιπροσωπεύει ὁ Αἰσχύλος, ποιῶν τὰ πρόσωπα τῶν τραγωιδιῶν αὐτοῦ ὑπεράνθρωπα καὶ καταπληκτικά, τὸν δὲ δεύτερον ὁ Σοφοκλῆς, ποιῶν αὐτὰ τοιαῦτα, οἷα ἔδει νὰ ᾧσι, καὶ τὸν τελευταῖον ὁ Εὐριπίδης, ὅστις παρίστησιν αὐτὰ τοιαῦτα, οἷα πραγματικῶς εἶναι. Ἡ ἑλληνικὴ τραγωιδία ἐπέδρασεν οὐκ ὀλίγον ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς καὶ τῆς ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων μορφώσεως, διότι δι' ἁρμονικωτάτου συνδυασμοῦ τῆς ποιήσεως καὶ τῆς μουσι-

κίης, τῆς ἀπαγγελίας καὶ τῆς μίμικῆς ἐξετευλίσσαντο, ἐν ἱεραῖς μάλιστα ἡμέραις, πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν θεατῶν ὕψιστα προβλήματα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἢ δ' Ἑλλάς μετὰ τῶν παλαιῶν αὐτῆς ἡρώων παρίστατο οἶοναί ζῶσα ἐν ἐθνικῇ καὶ ὑπερόχῳ δράσει.

Σύγχρονοι τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν ὑπῆρξαν καὶ ἄλλοι πάμπολλοι, ὧν τὰ ἔργα ἀπόλοντο· τινὲς τούτων ὑπῆρξαν σπουδαῖοι, διὸ καὶ πολλάκις διεγωνίσθησαν ἐπιτυχῶς πρὸς ἐκείνους. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Εὐριπίδου ἡ τραγικὴ τέχνη ἔδαινε παρακμάζουσα, αἱ δὲ ποιηταὶ αὐτῆς παρήγον μὲν πληθὺν δραμάτων, ὧν ἀποσπάσματα μόνον ἐσώθησαν, ἀλλ' ἀπολείποντο πολὺ τῶν μεγάλων τραγικῶν τούτων ἄξιοι μνείας εἶναι ὁ Ἴων, ὁ Ἀχαιοῦς, ὁ Ἀργάθων, Σοφοκλῆς ὁ νεώτερος καὶ Εὐριπίδης ὁ νεώτερος. Κατὰ δὲ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀριστοτέλους, ἕνεκα τῆς μεγάλης ἐπιδράσεως τῆς ῥητορικῆς, ἀνεφάνησαν αἱ ἀναγνωστικαὶ λεγόμεναι τραγωδίαί, πεποιημέναι πρὸς ἀνάγνωσιν μόνον· ἐν ταύταις διέπρεψεν ὁ Χαιρήμων σύγχρονος τοῦ Ἀριστοτέλους.

§ 12. Γένεσις τῆς κωμωδίας.

Ἡ κωμωδία εἶναι μίμησις ταπεινῶν καὶ γελοίων πραγμάτων ἀναφερομένων εἰς ἐλαττώματα καὶ κακίας τῶν ἀνθρώπων· μέσον δ' αὐτῆς πρὸς κατάδειξιν τοῦ γελοίου καὶ τοῦ ταπεινοῦ εἶναι τὸ σκῶμμα· διὰ τούτου γίνεται ἀπροσδοκίῳς ἢ ἀποκάλυψις τῶν κακῶς ἐχόντων, περιβεβλημένων πρότερον τὸν τύπον τοῦ σεμνοῦ καὶ τοῦ σοβαροῦ, καὶ ἐπιτυχᾶνεται ἡ ἠθικὴ βελτίωσις τῶν θεατῶν.

Ἡ κωμωδία ἐγεννήθη, ὡς καὶ ἡ τραγωδία, ἐκ τῶν διονυσιακῶν ἑορτῶν. Ἀγομένων δηλονότι τῶν κατ' ἄγρους Διονυσίων αἱ δημόται ἐτέλουν πομπὴν ἐπὶ τῇ γεύσει τοῦ νέου οἴνου ἐρχόμενοι πρὸ γαυροῦ ἢ βωμοῦ τοῦ Διονύσου ἐνεθθυμίζ· καὶ παιδικαῖς ἐνταῦθα ἔθουσιν καὶ εὐωχοῦντο, μετὰ δὲ ταῦτα, ἢ ἐκεῖ μένοντες ἢ ἐν ταῖς ὁδοῖς περιφερόμενοι, ἤδον διονυσιακὰ τινα ἄσματα, ἐνθουσιωδῶς δὲ καὶ ἀνεμμένως ὀρχούμενοι, κατὰ μίμησιν τῶν Σατύρων, ἀπέτεινον σκῆμ-

ματα κατὰ παρόντων τε καὶ ἀπόντων ἢ τοιαύτη πομπή ἐκαλεῖτο κῶμος, ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ δὲ ῥόδῃς ὀνομάσθη ἢ κωμῳδία. Μορφωθέντος δὲ τοῦ χοροῦ τοῦ κώμου τεχνικῶς εἰς τῶν ἐν αὐτῷ ἐξήρχε τῶν διονυσιακῶν ἄσμάτων τοῦτον ἐν Μεγάροις ὁ Σουσαρίων (570 π.Χ.) μετέβαλεν εἰς ὑποκριτὴν καὶ ἔδωκε τὴν πρώτην ὄθησιν πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς κωμῳδίας. Ἀλλὰ καὶ ἐν Σικελίᾳ κατὰ τοὺς αὐτοὺς περίπου χρόνους ἐμορφώθη ἢ κωμῳδία διὰ τοῦ Ἐπιχάρμου (544-454), τεχνικώτερον μάλιστα διὰ τὸ ὄψιν καὶ σκωπτικὸν τῶν κατ'οίκων αὐτῆς πνεῦμα. Οὗτω δὲ τὴν πρώτην ὄθησιν πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς κωμῳδίας ἔδωκεν ἢ θωρικὴ φυλή, ἀλλ' εἰς τὴν ὑψίστην τελειότητα ἤγαγεν αὐτὴν ἢ Ἴωνικὴ ἐν Ἀττικῇ.

§ 13. Ἀνάπτυξις τῆς κωμῳδίας ἐν Ἀττικῇ.

Ἡ κωμῳδία, εἰσαχθεῖσα εἰς τὴν Ἀττικὴν ὑπὸ Σουσαρίωνος ἐν ἀτελεῖ καταστάσει, ἤρξατο βαθμηδὸν ἀναπτυσσομένη διὰ σειρᾶς κωμικῶν ποιητῶν, οἵτινες ἀπὸ τοῦ 480 μέχρι τοῦ 430 προπαρσιεύσαν τὴν ἐπὶ Ἀριστοφάνους ἀκμὴν αὐτῆς. Ἐπισημότεροι τούτων ἐγένοντο ὁ Κράτης ὁ Κρατῖνος καὶ ὁ Εὐπόλις· ἐκ τούτων ὁ δεύτερος θεωρεῖται ὡς ὁ κύριος θεμελιωτῆς τῆς ἀρχαίας κωμῳδίας, εἰσαγωγὸν τὸν τρίτον ὑποκριτὴν, ὁ δὲ τελευταῖος διακρίνατο διὰ τὴν λεπτότητα καὶ τὴν πικρίαν τοῦ σκώμματος· τῶν κωμῳδῶν αὐτῶν ἀποσπάσματα μόνον ἐσώθησαν.

Ὅτε ἢ κωμῳδία διεμορφώθη εἰς τελείαν δραματικὴν πράξιν διακρίθησαν ἐν αὐτῇ, ὡς καὶ ἐν τῇ τραγῳδίᾳ, πρόλογος, χορικόν, ἐπεισόδια καὶ ἔξοδος. Ἀλλὰ τὸ ἰδιάζον ἐν αὐτῇ εἶναι ἢ παράβασις, ἣτις εἶναι τὸ πρῶτον μετὰ τὴν πάροδον ἄσμα τοῦ χοροῦ καὶ ἐν ἣ, τῶν ὑποκριτῶν ἀπερχομένων, οἱ χορευταὶ στρεφόμενοι ἔβαινον παρὰ τοὺς θεατὰς (ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα παράβασις) ἐντὸς τῆς ἀρχήστρας. Ἡ παράβασις, οὕσα ὁ πρῶτος πυρὴν τῆς κωμῳδίας, περιέχει συνήθως αἰσθημάτων καὶ κρίσεις τοῦ ποιητοῦ περὶ τῆς πολιτικῆς ἢ τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως τῆς πατρίδος.

§ 14. Ὑποκριταὶ καὶ χορός.

Οἱ ὑποκριταὶ ἐν τῇ κωμῳδίᾳ εἶναι τρεῖς, ὡς καὶ ἐν τῇ τραγῳδίᾳ, ὑποδουόμενοι πολλὰ πρόσωπα· τοιαῦτα ἦσαν, μάλιστα ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτῆς, ἢ θεῶν καὶ ἡρώων, ἢ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν τὰ μὲν γνωστὰ (Κλέων, Σωκράτης), τὰ δὲ πεπλασμένα (Διτρεψιάδης, Λυσιστράτη), ἐνίοτε δὲ καὶ συμβολικά (Δίκαιον, Ἄδικον), ἢ καὶ ἀνώνυμα, ὡς ἱερέως, γραιίας κλπ. Ὁ πρωταγωνιστῆς δὲν διακρίνεται σαφῶς. Ἐν γένει δὲ ὁ χαρακτήρ τῶν κωμικῶν προσώπων δὲν ἔχει τὴν σταθερότητα τῶν τραγικῶν, διότι τοῦτο κωλύει ἡ ἔκστασις καὶ ἡ ὑπερβολὴ ἐν τῇ δράσει, ὡς καὶ ἡ ἐλευθερία ἐν τῇ ἐκφράσει τῶν σκωμμάτων.

Ὁ χορὸς συνίσταται ἐξ 24 χορευτῶν φερόντων καταλλήλους προσωπίδας καὶ εἶναι θορυβώδης καὶ παράφορος, ἐξερθεῖζων πολλάκις τοὺς ὑποκριτὰς πρὸς δράσιν ἢ ἔχων αὐτὸς τὸ κυριώτατον μέρος τῆς δράσεως. Ἡ ἐνδυμασίᾳ αὐτοῦ εἶναι ποικίλη καὶ παράδοξος καὶ οὐχὶ σπανίως φανταστικὴ, τῶν χορευτῶν ἐμφανιζομένων ὡς πτηνῶν, σφηκῶν, νεφελῶν κλπ., ἢ δ' ὄρχησις αὐτοῦ εἶναι ζωνηρά, παράφορος καὶ οὐχὶ σεμνή, καλεῖται δὲ κόρδαξ.

Ἡ ἐνότης τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου δὲν εἶναι ἀυστηρὰ ἐν τῇ κωμῳδίᾳ.

§ 15. Διαίρεσις, γλῶσσα καὶ μέτρα τῆς κωμῳδίας.

Ἡ κωμῳδία, ἕνεκα τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν κοινωνικῶν μεταβολῶν κατὰ τοὺς διαφόρους χρόνους, δὲν ἐτήρησε τὴν αὐτὴν μορφὴν καὶ τὸ αὐτὸ περιεχόμενον· ἐκ τούτου προήλθεν ἢ εἰς τρία μέρη διαίρεσις αὐτῆς : εἰς τὴν Ἀρχαίαν ἢ Ἀττικὴν, τὴν Μέσην καὶ τὴν Νέαν.

Ἡ γλῶσσα τῆς κωμῳδίας εἶναι ἢ ἀττικὴ, ἐξικομένη ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτῆς εἰς ἀνέφικτον ποιητικὸν κάλλος· μετὰ ταῦτα παρακωλοῦται τῇ καθόλου πορείᾳ ἐν τοῖς γράμμασι, γινομένη ἀπαύστως ἀσθενεστέρα.

Μέτρα ἢ κωμῳδία ἔχει τὰ αὐτὰ καὶ ἡ τραγωδία· ἀλλ' ἐν τοῖς χορικοῖς ᾄσμασι παρατηρεῖται μείζων ποικιλία περὶ αὐτὰ καὶ τοὺς ῥυθμούς, οἵτινες εἶναι ζωηρότεροι καὶ γοργότεροι.

§ 16. Περὶ τῆς Ἀρχαίας Ἀττικῆς κωμῳδίας.

Τῆς Ἀττικῆς κωμῳδίας θέμα εἶναι τὰ ἦθη τῆς πολιτείας καὶ τῆς κοινωνίας μετὰ τῶν προσώπων αὐτῶν, αἱ θεωρίαι τῶν σοφιστῶν καὶ τὰ ἔργα τῆς ποιήσεως καὶ τῆς μουσικῆς· τούτων τὰ τρωτὰ μέρη ὁ κωμικός ποιητὴς διακωμῳδεῖ μετὰ μεγίστης ἐλευθερίας καὶ σφοδρότητος.

Ἡ οἰκονομία τῆς ἀρχαίας κωμῳδίας εἶναι ἀπλή, ἀλλ' αἱ λεπτομέρειαι αὐτῆς εἶναι πλήρεις χάριτος, λεπτότητος καὶ εὐτραπέλειας μετὰ λίαν τολμηρῶν καὶ ἐλευθέρων ἐκφράσεων, μεταφορῶν καὶ εἰκόνων· ἐν αὐτῇ ἀφθοναὶ ἡ παρῳδία, μάλιστα δὲ τῆς τραγωδίας, ὁ δὲ χορὸς περιλαμβάνει τὸ ὅλον πνεῦμα τῆς κωμῳδίας δίδων πολυλάκις τὸ ὄνομα εἰς αὐτήν. Οὐσιωδέστατον δὲ γνῶρισμα αὐτῆς εἶναι πρὸς τούτοις ἡ ὀνομαστικὴ διακωμῳδῆσις προσώπων, ἰδίᾳ πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν. Ἡ παρρησία δὲ μεθ' ἧς ἡ ἀττικὴ κωμῳδία ἐσατίριζε τὰ πρόσωπα ταῦτα ἀφείλεται ἰδίᾳ εἰς τὴν ἐκ τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἀκρατον ἐλευθερίαν, ἐνῶ ἡ τοιαύτη ἐκδήλωσις ἐν τῇ σικελιωτικῇ κωμῳδίᾳ ἦτο λίαν περιορισμένη ἕνεκα τῶν ἐν Σικελίᾳ τυραννικῶν πολιτευμάτων.

Τὴν φροντίδα τῶν κωμικῶν ἀγώνων ἀνέλαβεν ἡ πολιτεία οὐχὶ ἀμέσως, ἀλλὰ βραδύτερον, διότι τὸ ἔργον τῆς κωμῳδίας δὲν ἐθεωρήθη σπουδαῖον εὐθύς ἐν ἀρχῇ, ὡς τὸ τῆς τραγωδίας.

§ 17. Περὶ Ἀριστοφάνους.

Ὁ Ἀριστοφάνης ἐγεννήθη τῷ 452 π.Χ. ἀνῆκε δ' εἰς τὸ ἀριστοκρατικὸν κόμμα καὶ ἦτο ἐνθουσιώδης λάτρης τοῦ ἀρχαίου καθεστώτος ἐν τῇ πόλει, πρότυπον ἔχων τοὺς ἄνδρας τῶν περσικῶν

πολέμων. Κατὰ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον ἀνεδείχθη θερμὸς ὑπέρμαχος τῆς εἰρήνης. Τὰς πρώτας αὐτοῦ κωμωδίας ἐδίδαξεν ἐν νεαρᾷ ἡλικίᾳ ὑπὸ τὸ ὄνομα ἄλλων· σκώψας δ' ἐν μιᾷ τούτων τὸν δημαγωγὸν Κλέωνα διέτρεξε μέγαν κίνδυνον.

Ὁ Ἀριστοφάνης ἦτο βαθὺς γνώστης καὶ τῆς λυρικῆς καὶ τῆς τραγικῆς ποιήσεως, ἠγαπᾶτο δὲ πολὺ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, οὔτινας τῷ 405 ἔστειψαν αὐτὸν διὰ κλάδου τῆς ἐν τῇ ἀκροπόλει ἱερᾶς ἐλαίας· ἀπέθανε τῷ 385.

Αἱ κωμωδίαὶ αὐτοῦ. — Ἐκ τῶν 44 ἤ, κατ' ἄλλους, 54 κωμωδιῶν αὐτοῦ διεσώθησαν πλήρεις ἑνδεκα, ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν ἀποσπάσματα. Ἐκ τῶν σωζομένων κωμωδιῶν τέσσαρες μὲν εἶναι πολιτικοί· Ἀχαρνῆς, Ἰππῆς, Εἰρήνη καὶ Λυσιστράτη· ἐν ταύταις, πλὴν τῶν Ἰππέων, ἐν οἷς σκώπεται ἡ ἀχαλίνωτος ὀχλοκρατία ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Κλέωνος, ὁ ποιητὴς διαμαρτύρεται κατὰ τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ ὑπερμικχαί τῆς εἰρήνης· ἕτεροι τέσσαρες εἶναι κοινωνικαί· αἱ Νεφέλαι, στιγματίζουσαι τὴν σοφιστικὴν παιδείαν τῶν χρόνων ἐκείνων ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Σωκράτους, ἐν ᾧ ποιητὴς παρεγνώρισε, αἱ Σφήκες, ἐν οἷς διακωμωδεῖται ἡ μανία τῶν Ἀθηναίων περὶ τὸ δικάζειν, αἱ Ἐκκλησιάζουσαι, σατιρίζουσαι ἀτόπους φιλοσοφικὰς θεωρίας περὶ πολιτείας καὶ κοινωνημοσύνης, καὶ ὁ Πλοῦτος, οὗ ἡ κυρία ἰδέα στρέφεται περὶ τὴν διανομὴν τοῦ πλοῦτου οὐχὶ τυφλῶς, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀξίαν ἐκάστου· ἡ κωμωδία αὕτη διὰ τὴν ἑλλειψὶν προσωπικῶν καὶ πολιτικῶν σκωμμάτων, ἔτι δὲ καὶ τῆς παραβάσεως, ἀποτελεῖ μετάδασιν εἰς τὴν Μέσσην κωμωδίαν. Ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν κωμωδιῶν δύο μὲν εἶναι καλολογικαί, αἱ Θεσμογιοσιάζουσαι, ἐν αἷς σκώπεται ὁ μαλακὸς χαρακτήρ τῆς τραγωδίας τοῦ Εὐριπίδου καὶ τὸ πρὸς τὰς γυναῖκας μῖσος αὐτοῦ, καὶ αἱ Βάτραχοι, ἐν οἷς κρίνεται ἡ δραματικὴ τέχνη τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν, μία δὲ πολιτικὴ ἅμα καὶ κοινωνικὴ, αἱ Ὀρνίθες, ἐν οἷς ψέγεται ἡ τότε καθόλου κακὴ κατάστασις τῆς πόλεως, μάλιστα δ' ἡ ἐξωτερικὴ αὐτῆς πολιτικῆς.

Κρίσις περὶ Ἀριστοφάνους. — Αἱ κωμωδίαὶ τοῦ Ἀριστοφάνους

δὲν ἔχουσι μὲν πάντοτε αὐστηρὰν τεχνικὴν πλοκὴν, ἀλλ' ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα εἶναι πλήρεις πνεύματος, ἄπτικου ἄλατος, ποιήσεως λαμπρᾶς καὶ γλώσσης καλλίστης. Ἡ ἐπικρατοῦσα κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ πολιτικὴ ἀθλιότης, αἱ κακίαι καὶ τὰ ἐλαττώματα τῆς κοινωνίας, ἢ κατὰπτωσις τῆς τραγωδίας, τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ὀρχήσεως, αἱ σαθραὶ τῶν σοφιστῶν θεωρίαι σατιρίζονται δριμύτατα ὑπ' αὐτοῦ μετὰ λόγου εὐστρόφου, εὐθυμίας σπινθηροβολούσης καὶ χάριτος ἀπαρκαμίλλου. Ἐν γένει ὁ ποιητὴς ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ ἀγωνίζεται ν' ἀναγκασίῃ τὴν πανταχοῦ εἰσχωρήσασαν εἰς τὴν πόλιν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν διαφθορὰν πρὸς τοῦτο στιγματίζει καυστικώτατα τὸ παρὸν καὶ ἐγκωμιάζει πολλάκις τὸ ἔνδοξον αὐτῆς παρελθόν.

Τὸ λεκτικὸν αὐτοῦ εἶναι ποικίλον: λογοπαίγνια, λέξεις τολμηρῶς ἐσχηματισμέναι ἢ ἐκτενέσταται οὗσαι ἐξ ἰδιοτρόπου καὶ κωμικωτάτης συνθέσεως, δεξιωτάτη μίμησις τῶν διαλέκτων καὶ φωνῶν ξύφων, ἐκφράσεις ζωηρόταται, ἀλλὰ καὶ πολλάκις λίαν ἀνεμιέναι, κοσμοῦσι τὰς κωμωδίας αὐτοῦ, ὧν ἢ ποιήσεις δι' ἐξόχου ἐμπνεύσεως καὶ λαμπρᾶς μετρικῆς καὶ ρυθμικῆς μορφῆς, ἐν τοῖς λυρικοῖς μάλιστα μέρεσι, ἐξικνεῖται πολλαχοῦ εἰς ὕψιστον κάλλος.

§ 18. Περὶ τῆς Μέσης κωμωδίας.

Ἡ Μέση κωμωδία, ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου μέχρι τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης ἀκμάσασα, δὲν ἔχει τὴν παρρησίαν οὐδὲ τὰ προσωπικὰ σκώμματα τῆς ἀρχαίας. Κύριον θέμα αὐτῆς εἶναι ἢ ἀπεικόνισις ἡθῶν ἀναφερομένων εἰς ἐπιτηδεύματα ἢ εἰς ὄρισμένους κοινωνικὰς τάξεις, οὕτω δ' ἀποκλείεται ἐξ αὐτῆς ὁ δημόσιος καὶ ὁ οἰκογενειακὸς βίος· ἀλλ' ἢ πλοκὴ ἐν αὐτῇ εἶναι λίαν τεχνικὴ, τὸ δὲ σκῶμμα λεπτὸν καὶ οἱ ὑπαινιγμοὶ ἄφθονοι. Ἡ παράθεσις λείπει, ἔτι δὲ καὶ ὁ χορὸς, διότι ἔνεκα τῆς ἐλαττώσεως τοῦ πλοῦτου δὲν εὐρίσκοντο χορηγοὶ πρὸς προπαρασκευὴν αὐτοῦ· ἢ μετρικὴ ποικιλία μειοῦται καὶ ἢ γλῶσσα γίνεται ἀπλουστερά καὶ

πλήρης βητορικῶν σχημάτων. Πλὴν ἀποσπασμάτων, οὐδεμία κωμῳδία διεσώθη μέχρις ἡμῶν πλήρης ἐκ τῆς Μέσης κωμῳδίας, ἣς διασημότετοι ποιηταὶ ἐγένοντο *Εὐβουλος ὁ Ἀθηναῖος* (περὶ τὸ 376 π. Χ.), *Ἀντιφάνης ὁ Καρύστιος* (407—333) καὶ *Ἀλέξις* ἐκ Θουρίων, ὀλίγω νεώτερος αὐτοῦ.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΙΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΩΝ

Γενικαὶ παρατηρήσεις.

Ἡ ποίησις εἶχεν ἀνέλθῃ ἤδη ὑπὸ διαφόρους μορφάς εἰς μέγιστον ὕψος καὶ ἐξυπερήτατο πᾶσαν πνευματικὴν ἀνάγκην παρὰ τοῖς Ἑλλησιν, ὅτε κατὰ τὸν ἕκτον π.Χ. αἰῶνα ἀνεφάνησαν τὰ πρῶτα δοκίμια τοῦ πιεζοῦ λόγου. Αἰτία τῆς βραδείας ἐκδηλώσεως τούτου εἶναι τὸ μὲν, διότι τὸ ἔθνος πρὸ τοῦ χρόνου τούτου, τὴν νεαρὴν αὐτοῦ ἠλικίαν διερχόμενον καὶ ὑπὸ τῆς φαντασίας μάλιστα ἀγόμενον, ἐτέρπετο ἐκ τῶν μυθωδῶν διηγήσεων τοῦ παρελθόντος ἢ τῆς ἐκδηλώσεως σκέψεων καὶ αἰσθημάτων τοῦ παρόντος διὰ παιητικοῦ λόγου, τὸ δέ, διότι ἡ χρῆσις τῆς γραφῆς καὶ ἡ κατάλληλος γραφικὴ ὕλη δὲν εἶχον ἔτι διαδοθῆ πολὺ. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἕκτου π.Χ. αἰῶνος, ἕνεκα τῆς μεγάλης ἀναπτύξεως τοῦ δημοσίου καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου, ἰδίᾳ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, τὸ ἔθνος, εἰσελθὼν εἰς τὴν ἀνδρικήν ἠλικίαν, ἤς κύριον γνῶρισμα εἶναι ἡ κρίσις καὶ ἡ τάσις πρὸς πρακτικώτερον βίον, ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην, ὅπως εὕρη ἐκτὸς τοῦ κύκλου τῆς ποιήσεως τρόπον λεκτικοῦ ἀρμοδιώτερον καὶ ἀκριδέστερον πρὸς τὴν διατύπωσιν τῶν ἐνοιῶν καὶ τὴν διατήρησιν τῶν προτέρων γεγονότων ἐκ τῆς ἀνάγκης ταύτης ἐξεπήγαγε νέα μορφή λόγου, ἢ τοῦ πιεζοῦ· εἰς τὴν ἀνάπτυξιν δὲ τούτου συνετέλεσεν εὐθύς ἐν ἀρχῇ ἡ

ευρύτερα διάδοσις τῆς γραφῆς καὶ ἡ ἐξ Αἰγύπτου εἰσαγωγή τοῦ παπύρου.

Ἄλλὰ τὰ πρῶτα βήματα αὐτοῦ ὁ πεζὸς λόγος διήγυσε μετὰ πολλοῦ κόπου, διότι ἔνεκα τῆς διαφορᾶς αὐτοῦ πρὸς τὸν ποιητικὸν καὶ τῆς προσηλώσεως τῶν ἀνθρώπων εἰς τοῦτον, ὧφειλε ν' ἀνεύρη μόνος τὴν ὁδὸν καὶ νὰ βαδίσῃ ἐπιμύχθως ἐπὶ ταύτης, ὑπερ-νικῶν ποικίλας γλωσσικᾶς δυσκολίας καὶ παλαιῶν πρὸς τὸ ἔτι ἐπικρατοῦν λεκτικὸν ἐν τῇ ποιήσει καὶ τὸ ποιητικὸν πνεῦμα, ἅτινα ἐν ἀρχῇ ἰσχυρῶς ἐπέδρων ἐπ' αὐτοῦ· ἀλλ' ἡ μόρφωσις αὐτοῦ ἄμικ ἀρξάμενη προέβαινε κανονικῶς. Ὡς δ' ἐν τῇ ποιήσει, οὕτω καὶ ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ ἡ πρώτη ὄθησις ἐδόθη ὑπὸ τῶν Ἴωνων, διὰ τοῦτο δὲ οὐ μόνον τὰ πρῶτα δοκίμια αὐτῶν συνετάχθησαν ἐν τῇ ἰωνικῇ διαλέκτῳ ἀλλ' ἡ διάλεκτος αὕτη διατέλει οὔσα ἡ τοῦ πεζοῦ λόγου γλῶσσα μέχρι τῆς εἰς αὐτὸν εἰσαγωγῆς καὶ ἐπικρατήσεως τῆς ἀττικῆς διαλέκτου.

Τὰ διαμορφωθέντα δὲ τρία εἶδη τοῦ πεζοῦ λόγου ἢ Ἱστοριογραφία, ἢ Φιλοσοφία καὶ ἢ Ῥητορεία ἀντιστοιχοῦσιν ὑπὸ τινος ἐπέφαις πρὸς τὰ τρία ποιητικὰ εἶδη. Καὶ ἡ μὲν Ἱστοριογραφία ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἔπος διὰ τὴν διηγηματικὴν μορφήν, ἣτις εἶναι κοινὸν γνώρισμα ἀμφοτέρων, ἢ δὲ φιλοσοφία πρὸς τὴν λυρικὴν διὰ τὸ ὑποκειμενικὸν τῆς σκέψεως, ἕπερ ἐν ἀμφοτέροις ὑπάρχει, ἢ δὲ Ῥητορεία πρὸς τὸ δράμα διὰ τε τὴν ὑπόκρισιν καὶ τὸν ἐναγώνιον λόγον, ἅτινα ἐνουπάρχουσιν εἰς τὰ δύο ταῦτα εἶδη.

Καὶ τὴν μὲν Ἱστοριογραφίαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν κατὰ μέγα μέρος ἀνέπτυξαν τὸ πρῶτον οἱ Ἴωνες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀνίγαγον δ' εἰς τὴν ὑψίστην τελειότητα οἱ ὁμόφυλοι αὐτῶν Ἀθηναῖοι ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς πόλεως αὐτῶν· ἢ δὲ Ῥητορεία, ἔχουσα παλαιότατα ἐν φυσικῇ μορφῇ τὰς ρίζας αὐτῆς εἰς τὰς μοναρχικὰς βασιλείας καὶ τὰς τυραννίδας, ἤκμασε κατὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἐν Ἑλλάδι, τελειωθείσα ἐν Ἀθήναις· οὕτω δὲ καὶ ἐν τῇ Ῥητορείᾳ ἡ ἰωνικὴ φυλὴ διεκρίθη πασῶν τῶν ἄλλων.

Α) ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ

§ 1. Αρχαί αὐτῆς. Δογογράφοι.

Πρὸ τῆς ἐκδηλώσεως τῆς ἑλληνικῆς ἱστοριογραφίας ἐν πεζῷ λόγῳ τὸ ἔργον αὐτῆς ἐξεπλήρου ἢ ἐπικῆ ποίησις, καὶ μάλιστα τὸ κυκλικὸν ἔπος, ἐν μυθῶδει καὶ φανταστικῇ διηγήσει. Ἀλλὰ σὺν τῇ μορφώσει τοῦ πεζοῦ λόγου ἀνεφάνησαν ἐν αὐτῷ καὶ τὰ πρῶτα ἱστορικὰ δοκίμια, ἅτινα πρὸ τοῦ ἔκτου π. Χ. αἰῶνος ἦσαν μόνον ἐπιγραφαὶ διάφοροι, ἀναγραφαὶ τοῦ γένους καὶ τῶν πράξεων τῶν βασιλέων καὶ τῶν ἀρχόντων, μνῆαι, θαυμάτων, λοιμῶν, κτίσεως πόλεων, συνθήκαι, νόμοι καὶ ἄλλαι δημόσιαι πράξεις· τούτων τὸ περιεχόμενον ἐχαράσσετο ἐπὶ λίθων ἢ μετάλλων, ἢ ἐγγράφετο ἐπὶ ξυλίνων πινακίδων καὶ διφθερῶν ἢ καὶ ἐπὶ παπύρου. Τὴν πρώτην ταύτην ἱστορικὴν ὕλην ἤρξαντο ἐρευνῶντες ἀπὸ τοῦ ἔκτου π. Χ. αἰῶνος οἱ Ἰωνεὶς καὶ ἀντλοῦντες ἐξ αὐτῆς στοιχεῖα πρὸς συγγραφὴν διαφόρων γεγονότων· ἀλλὰ μὴ ἀρκούμενοι εἰς τοῦτο προσέθετον εἰς τὰς συγγραφὰς αὐτῶν καὶ τὰς ἐκ προφορικῶν παραδόσεων ἢ τὰς ἐξ ἰδίης ἀντιλήψεως διὰ περιηγήσεων γνώσεις αὐτῶν. Ἦσαν δὲ συνήθως τὰ ἔργα αὐτῶν ἢ μυθικαὶ διηγήσεις, ἰδίᾳ γενεαλογίαι ἠρώων, ἢ ποιήματα ἐντυπώσεις ἐκ θαυμασίων διηγήσεων καὶ ἱστορικὰ ἐκθέσεις περὶ κτίσεως πόλεων.

Οἱ ἐπιδοθέντες εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῶν συγγραφεῶν ἐκλήθησαν λογογράφοι, ἤτοι γράφοντες λόγους κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς δι' ἔπους τὰς ἀφηγήσεις ποιουμένους. Τὰ ἔργα αὐτῶν ἦσαν ἄτεχνα καὶ πλήρη λέξεων καὶ φράσεων ποιητικῶν, διὰ τοῦτο δ' ἀποτελοῦσι μετάδασιν ἀπὸ τοῦ ποιητικοῦ λόγου εἰς τὸν πεζόν, οὗ εἶναι ἐκ τῶν πρῶτων δοκιμίων.

Ἄφηγοντο δ' οἱ λογογράφοι τὸ θέμα αὐτῶν κυρίως πρὸς τέρψιν τῶν ἀναγνωστῶν, μὴ χωρίζοντες διὰ κριτικοῦ πνεύματος τὸ θαυμαστὸν ἀπὸ τοῦ φυσικοῦ, τὸ μυθῶδες ἀπὸ τοῦ πραγματικοῦ καὶ τὸ ψευδὲς ἀπὸ τοῦ ἀληθοῦς. Ἄλλ' ἡ τοιαύτη ἱστορία, καίπερ ἐν τῇ χαρίεσση καὶ ἡδέει ἰωνικῇ διαλέκτῳ γραφομένη, οὔτε ἔθνικῆ, οὔτε ἐπιστημονικῆ οὔτε ἐντεχνος ἦτο. Τὰ ἔργα τῶν λογογράφων, οἵτινες ἔθεσαν τὰς πρώτας βάσεις τῆς ἐλληνικῆς ἱστοριογραφίας, πρωῒμως ἀπώλοντο ἕνεκα τῆς μετὰ ταῦτα ἐμφανίσεως τελειοτέρων ἱστορικῶν συγγραμμάτων, μόνον δ' ἀποσπάσματα ἐξ αὐτῶν ἐσώθησαν. Ἐπισημότεροι ἐξ αὐτῶν, πολυαριθμῶν γενομένων, ὑπῆρξαν Κάδμος ὁ Μιλήσιος, γράψας κτίσιν Μιλήτου, Ἀκουσίλαος ὁ Ἀργεῖος, γράψας μυθικὰ γεγονότα ἀπὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου μέχρι τῶν Τρωϊκῶν, Ἐκαταῖος, Μιλήσιος καὶ οὗτος, συγγράψας *Γενεαλογία* μυθικὰς καὶ *Περίοδον γῆς* καὶ γενόμενος πατήρ τῆς ἐλληνικῆς γεωγραφίας, Χάρων ὁ Λαμψακηνός, γράψας περὶ πολλῶν ξένων χωρῶν καὶ προσθεὶς σύγχρονον ἐλληνικὴν ἱστορίαν, μάλιστα δὲ τῶν περσικῶν πολέμων, οὗ ἕνεκα θεωρεῖται πρόδρομος τοῦ Ἡροδότου, καὶ Ἑλλάνικος ὁ Μυτιληναῖος ζήσας κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα· οὗτος γράψας πολλὰ καὶ ποικίλα συγγράμματα, ἐν αἷς καὶ Ἀττικὰ, ἦτοι ἀττικὴν ἱστορίαν, ἀνήκει μὲν εἰς τοὺς λογογράφους, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀκριβείαν τῆς διηγήσεως ἀποτελεῖ μετὰδασιν εἰς τοὺς ἱστορικοὺς. Οὗτοι, ἀπὸ τοῦ Ἡροδότου πρώτου, ἐνεδάθονον μᾶλλον τῶν λογογράφων εἰς τὸ θέμα αὐτῶν, κρίνοντες τὰ γεγονότα μετὰ μείζονος προσοχῆς καὶ ἀκριβείας καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐπιδιώκοντες.

§ 2. Περὶ Ἡροδότου.

Ὁ Ἡρόδοτος ἐγεννήθη τῷ 484 π. Χ. ἐν Ἀλικαρνασσῷ ἐν πλουσίῳ καὶ εὐγενεῶς οἴκῳ. Εἰς τὴν παιδείου αὐτοῦ πολὺ συνέτελεσεν ὁ ἐπικὸς ποιητὴς καὶ συγγενὴς αὐτοῦ Πανύκσις· τοῦτον βραδύτερον ἐφόνευσεν ὁ τύραννος τῆς Ἀλικαρνασσοῦ Δούδαμις ἐν τινὶ στάσει, ἣς μετέσχε καὶ ὁ Ἡρόδοτος, ὅστις διὰ τὰς δευτερικὰς

ταύτας στάσεις τῆς πατρίδος ἔφυγεν ἐξ αὐτῆς. Ἐπανελθὼν δ' ὀλίγῳ ὕστερον ἐπεχείρησε μὲν νὰ ἐλευθερώσῃ αὐτὴν ἀπὸ τῆς τυραννίδος καὶ κατώρθωσε τοῦτο, ἀλλ' ἔνεκεν ἐμφυλίων ἐρίδων καὶ φθόνου τῶν συμπολιτῶν κατέλιπε τὸ πάτριον ἔδαφος. Ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου προέβη εἰς τὰς μεγάλας καὶ δυσχερεῖς αὐτοῦ περιηγήσεις ἀνὰ τὴν Ἀσίαν, Ἀφρικὴν καὶ Εὐρώπην, συλλέγων πλείστας καὶ ποικίλας ἱστορικὰς καὶ γεωγραφικὰς εἰδήσεις εἴτε ἐκ τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν νεῶν τῶν πόλεων εἴτε παρὰ λογίων καὶ ἱερέων· ταύταις προσέθηκε καὶ τὰς ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως. Ἐν ἔτει 445 ὧν ἐν Ἀθῆναις συνήψε φιλίαν μετὰ τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ Σοφοκλέους, ἀνέγνωσε δὲ δημοσίᾳ ἐν τῇ ᾠδαίῳ κατὰ τὰ μεγάλα Παναθηναῖα μέρη τῆς ἱστορικῆς αὐτοῦ ὕλης, ἐν οἷς ὕμνει τὴν δόξαν τῶν Ἀθηνῶν, διὸ καὶ γενναίως ἀντημείφθη. "Ὅτε δ' οἱ Ἀθηναῖοι ἔπεμψαν πανελλήνιον ἀποικίαν εἰς Θουρίους, ταύτης μετέσχε καὶ ὁ Ἡρόδοτος, ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας ἀρχομένου μόνου τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου. Τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ συνέταξε κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου ἐν Θουρίοις, ἀλλ' ἀμφιβάλλεται κατὰ ποῖον ἔτος καὶ ἐν τίνι τόπῳ ἀκριδῶς ἀπέθανε.

Περιεχόμενον καὶ σκοπὸς τῆς ἱστορίας αὐτοῦ.— Ἡ ἱστορία τοῦ Ἡροδότου, διακριθεῖσα ὑπὸ τῶν ἀλεξανδρινῶν φιλολόγων εἰς ἐννέα βιβλία, ὧν ἕκαστον φέρει τὸ ὄνομα μιᾶς τῶν Μουσῶν, περιλαμβάνει δύο μεγάλα τμήματα (1)· τὸ πρῶτον περιέχει τὴν ἱστορίαν τῶν ἔθνων τῶν συγχωνευθέντων ἐν τῇ περσικῇ δυναστείᾳ ἢ καταπολεμηθέντων ὑπ' αὐτῆς· οὕτω δ' ἐκτίθενται ἐν αὐτῷ γεγονότα ἀφορῶντα εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Λυδῶν, τῶν Βαβυλωνίων, τῶν Ἀσσυρίων, τῶν Αἴγυπτίων, τῶν Αἰθιοπῶν καὶ τῶν Σκυθῶν μετὰ περιέργων διηγήσεων περὶ τῶν ἠθῶν καὶ τῶν ἐθίμων τῶν λαῶν τούτων καὶ τῶν θαυμασίων φαινομένων ἐν ταῖς χώραις αὐτῶν· ἀναφέρει δ' ὁ Ἡρόδοτος τὴν ἱστορίαν τῶν ἔθνων τούτων, διότι μέλλων νὰ διηγηθῇ μετ' ὀλίγον τοὺς ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων κατὰ

(1) Β: βλ. 1—4 καὶ 5—9.

τῶν Περσῶν, θέλει νὰ γνωρίσῃ αὐτοῖς τὰ ἔθνη ἐκεῖνα, μεθ' ὧν κατὰ τοὺς ἀγῶνας ἐκείνους ἤλθον εἰς ἐπαφήν. Τὸ δὲ δεύτερον τμήμα, ἕπερ καὶ κάλλιον συντεταγμένον εἶναι καὶ δραματικώτατον, περιέχει τοὺς ἐνδόξους ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τοῦ μεγάλου περσικοῦ κράτους οἱ ἀγῶνες οὗτοι ἐκτίθενται μετὰ τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων αὐτῶν περιπετειῶν ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἰώνων μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀλώσεως τῆς Σηστοῦ ὑπὸ τῶν βαρβάρων κατεχομένης (478) φαίνεται ὅτι τὸ ἔργον ἔμεινεν ἐνταῦθα ἀτελὲς ἕνεκα τοῦ θανάτου τοῦ ἱστορικοῦ.

Διὰ τοῦ συγγράμματός αὐτοῦ ὁ Ἡρόδοτος ἠθέλησε νὰ ἐκθέσῃ τὰ αἰτία καὶ τὴν πορείαν τοῦ μεγάλου ἀγῶνος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν βαρβάρων ἢ τῆς Εὐρώπης κατὰ τῆς Ἀσίας μετὰ τῆς ἱστορίας τῶν μετασχόντων αὐτοῦ ἕνων ἔθνων. Ὁ ἀγὼν οὗτος, ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων κατὰ τὸν τρωϊκὸν πόλεμον καὶ συνεχισθεὶς ὑπὸ τοῦ Κροίσου τὸ πρῶτον ἐν ταῖς ἱστορικαῖς χρόναις, ἔλαβε πέρας κατὰ τοὺς μυθικοὺς πολέμους διὰ τοῦ θριάμβου τῶν Ἑλλήνων.

Κρίσις περὶ Ἡροδότου. — Ὁ Ἡρόδοτος πιστεύει ὅτι ἐν ταῖς τύχαις τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν ἀτόμων ἐνεργεῖ θεία δύναμις, ἀρχουσα τοῦ παντός ἐν δικαιοσύνῃ· αὕτη τοὺς μὲν ἀλαζόνας τιμωρεῖ αὐστηρῶς, τῇ δ' ἀδικηθέντι ἀποδίδωσι τὸ δίκαιον ἢ τιμωρὸς αὕτη δύναμις λέγεται παρ' αὐτῷ φθόρος τοῦ θεοῦ (νύμεις). Παραδέχεται προσέτι ὅτι τὸ θεῖον τιμωρεῖ τὰ προγονικὰ ἁμαρτήματα καὶ παρὰ τοῖς ἀπογόνους καὶ θεωρεῖ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα ἀσθενῆ καὶ μάταια, τὴν δὲ θεῖαν βούλησιν ἐκδηλουμένην τοῖς ἀνθρώποις δι' ἐκτάκτων φαινομένων καὶ χρησμῶν. Καὶ πολλὰ μὲν τῶν πραγμάτων διηγεῖται ἀδασανίστως ἕνεκα τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἐπικῆς ποιήσεως καὶ τῶν θρησκευτικῶν προλήψεων ἐπ' αὐτοῦ ἢ καὶ ἕνεκα ἐσφαλμένων εἰδήσεων παρ' ἄλλων μεταδοθεισῶν αὐτῷ· ἀλλ' ἐν πολλοῖς διαφαίνεται ἢ φιλαλήθεια αὐτοῦ, ἐπικουρούμενη καὶ σήμερον διὰ τῶν νεωτέρων ἀρχαιολογικῶν, τοπογραφικῶν καὶ ἐθνογραφικῶν ἐρευνῶν.

Ἡ διήγησις αὐτοῦ διακόπτεται ὑπὸ χαριέντων ἐπεισοδίων, ἀλλ'

ἀναλαμβάνεται πάλιν πλήρης ἀπλότητος, ἡδύτητος καὶ ἐναργείας, ἀποβαίνουσα λίαν ἐπαγωγὸς καὶ ἀποτελοῦσα λαμπρὸν λογοτέχνημα· γλῶσσα αὐτῆς εἶναι ἢ νέα Ἰωνική, ἐπικρατεῖ δ' ἐν αὐτῇ ἢ κατὰ παράταξιν σύνταξις (εἰρημένη λέξις).

Καίτοι δ' Ἡρόδοτος ἔχει ὁμοιότητα πρὸς τοὺς λογογράφους κατὰ τὸ λεκτικόν, ἀλλ' ὅμως διαφέρει μεγάλως τούτων κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκθέσεως, διότι τὸ ἔργον αὐτοῦ οὐ μόνον μετὰ μείζονος ἀκριβείας ἐγράφη, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἠθικὴν μόρφωσιν, μὴ ἀποδλέον ἐἶς τὴν τέρψιν μόνον τῶν ἀναγνωστῶν· καὶ στερεοῦται μὲν βαθύτητος ψυχολογικῆς καὶ ἐκθέσεως ἐπιστημονικῆς, ἀλλ' εἶναι ἢ πρώτη ἠθικὴ ἱστορία καὶ τὸ πρῶτον λαμπρὸν ὑπόδειγμα τοῦ ἑλληνικοῦ πεζοῦ λόγου. Δι' αὐτοῦ ἢ ἑλληνικὴ ἱστοριογραφία ἔλαβε μεγίστην ἀνάπτυξιν, δικαίως δ' ὁ Ἡρόδοτος ἐκλήθη πατὴρ τῆς ἱστορίας.

§ 3. Περὶ Θουκυδίδου.

Θουκυδίδης ὁ Ὀλόρου ἦτο Ἀθηναῖος γεννηθεὶς περὶ τὸ 470 π. X. Τὸ γένος αὐτοῦ πατρόθεν καὶ μητρόθεν ἦτο ἐπίσημον. Ἡκρόατο τοῦ φιλοσόφου Ἀναξαγόρου καὶ τοῦ ῥήτορος Ἀντιφῶντος καὶ ἀνεστράφη μετὰ πολλῶν ἐξόχων ἀνδρῶν τῶν περικλειῶν χρόνων· ἢ τότε δ' ἀκμῇ τῆς πόλεως ἐν τῇ πολιτικῇ, τοῖς γράμμασι καὶ ταῖς τέχναις ἐπέδρασεν ἰσχυρῶς ἐπ' αὐτοῦ. Κακτημένος μεταλλεῖα χρυσοῦ ἐν Σικαπτῇ Ἰγλή τῆς Θράκης ἐκ τῶν προγόνων ἢ ἐκ τῆς γυναικὸς διέμενε πολλάκις ἐκεῖ καὶ πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἐκαρποῦντο. Προσδληθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐνσηκίψαντος λοιμοῦ διεσώθη, ἐν ἔτει δὲ 424 γενόμενος στρατηγὸς μετέβη εἰς τὰ παράλια τῆς Θράκης· διαταχθεὶς νὰ σπεύσῃ ἐκείθεν πρὸς σωτηρίαν τῆς Ἀμφιπόλεως, ἣν ἠπεύλει νὰ καταλάβῃ ὁ Βρασιδᾶς, ἔδραμε μὲν πρὸς τοῦτο, ἀλλὰ δὲν προέλαβε τῆν, κατάληψιν· κατηγορηθεὶς δ' ἕνεκα τούτου ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ προδοσίᾳ δὲν ἦλθεν εἰς Ἀθήνας, ἀλλ' ὑπεβλήθη εἰς ἐκουσίαν φυγὴν ἐπὶ εἰκοσιν ἔτη· διὰ τὴν κατηγορίαν ταύτην οὐδεμίαν μνησικακίαν ἐξεδίγησεν, οὐδ' ἀπολογίαν τινὰ ἐποι-

ήσατο ἐν τῇ συγγραφῇ αὐτοῦ. Καὶ ἐπὶ τινα μὲν χρόνον διέτριψεν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀρχελάου, εἶτα δ' ἐπλευσεν εἰς Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν ἵνα δὲ καλῶς μελετήσῃ τὰ γεγονότα τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὃν προετίθετο νὰ συγγράψῃ, μετέβαινε πολλάκις εἰς τόπους, ἐνθα ταῦτα συνέβησαν, μετὰ πολλῶν δὲ μόχθων, ἐπιμελείας καὶ ἀκριβείας συνέλεγε τὴν ἱστορικὴν ὕλην. Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν τριάκοντα τυράννων ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας διὰ ψηφίσματος, καὶ διέμεινε μὲν ἱκανὰ ἔτη, ἀλλ' οὐχὶ διαρκῶς ἐν τῇ πόλει· τῇ 396 εὗρισκόμενος ἐν Σκαπτῇ Ἰλῆ ἐφρονέθη ὑπὸ ληστῶν· κατ' ἄλλους ἐδολοφονήθη ἐν Ἀθήναις καὶ ἐτάφη παρὰ τὰ μνήματα τοῦ Κίμωνος ὡς συγγενῆς αὐτοῦ.

Περιεχόμενον τῆς ἱστορίας αὐτοῦ.— Ἡ ἱστορία τοῦ Θουκυδίδου περιέχει τὰ συμβεβηκότα εἰκοσιν ἐτῶν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως αὐτοῦ καὶ διαίρεται εἰς ὀκτὼ βιβλία. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον περιλαμβάνει τὸ προσίμιον καὶ τὰ αἷτια τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, θεωρουμένου ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἀξιολογητάτου πάντων τῶν προηγουμένων, ἔτι δὲ καὶ παρέκδοσιν περὶ τῆς ἀυξήσεως τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν μετὰ τὰ περσικά. Ἐκ δὲ τοῦ δευτέρου ἀρχεται ἡ ἐξιστόρησις τῶν κατ' αὐτὸν γεγονότων, περιλαμβάνουσα τὸν καλούμενον Ἀρχιδάμειον πόλεμον μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ κεφαλαίου τοῦ πέμπτου βιβλίου, ἦτοι τὰ πρῶτα δέκα ἔτη μέχρι τῆς Νικείου εἰρήνης· τὸ ὑπόλοιπον δὲ τοῦ πέμπτου βιβλίου περιέχει τὴν διήγησιν πάντων τῶν κατὰ τὴν ἀσταθῆ ταύτην εἰρήνην συμβεβηκότων μέχρι τῆς εἰς Σικελίαν ἐκστρατείας· ταύτην ὁ ἱστορικὸς ἀφηγεῖται ἐν τῷ ἕκτῳ καὶ τῷ ἑβδόμῳ βιβλίῳ· ἐν δὲ τῷ ὀγδόῳ περιέχεται μέρος μόνον τοῦ Δεκελειακοῦ πολέμου μέχρι τοῦ ἔτους 411, μὴ προλαβόντος τοῦ συγγραφέως τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ἱστορίας τῶν ὑπολοίπων ἐτῶν τοῦ πολέμου ἕνεκα τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Ἐν τῇ διηγῆσει περιέχονται καὶ τινες βραχεῖαι παρεκδόσεις, σχετιζόμεναι πρὸς τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον ἢ συντελοῦσαι πρὸς κατανόησιν γεγονότων τινῶν αὐτοῦ, αἷον τὸ Κολώναιον ἄγος, τὸ τέλος τοῦ Παυσανίου καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους, ὁ συνοικισμὸς τῶν Ἑλληνικῆ γραμματολογία

πόλεων τῆς Ἀττικῆς ὑπὸ Θηρσέως, ἢ κάθαρσις τῆς νήσου Δήλου καὶ ἡ κατάλυσις τῆς τυραννίδος τῶν Πεισιστρατιδῶν.

Σκοπὸς καὶ μέθοδος τῆς συγγραφῆς. — Τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ ὁ Θουκυδίδης συνέγραψεν οὐχὶ πρὸς τέρψιν τῶν ἀναγνωστῶν, ἀλλὰ πρὸς διαρκῆ διδασκαλίαν καὶ ὠφέλειαν αὐτῶν, εἴποτε ἤθελον ἐπαγέλθῃ γεγονότα ὅμοια πρὸς τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐκτιθέμενα· πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀπέβλεψεν εἰς αὐτὴν τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων καὶ βραθέως ἐξήγαγε τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων καὶ τοὺς χαρακτῆρας τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ἐθνῶν. Τὴν ἐκλογὴν καὶ τὴν ταξινομήσιν τῆς ὕλης ἐπετέλεσε μετὰ μεγίστης ἐπιμελείας· ἐκ τῶν ἱστορουμένων ἄλλα μὲν αὐτὸς ἐπέειθε, ἄλλα δὲ παρ' ἄλλων μετ' ἀκριθείας παρέλαθεν· ἐκ τούτων ἀπετέλεσεν ὑπομνήματα, ἅτινα ἐπεξεργασθεὶς μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου συνέταξεν ἐξ αὐτῶν τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ. Ἡ ἀπόκρισις τοῦ θαυμασμοῦ καὶ ἀμεροληψία μεγίστη εἶναι γενικαί· ἀρχαί παρ' αὐτῷ ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν γεγονότων, εἰς ὧν τὴν κατανόησιν συντελοῦσι μεγάλως καὶ αἱ παρατηρήσεις αὐτοῦ περὶ τῶν οἰκονομικῶν καὶ τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῶν μετασχόντων τοῦ πολέμου, τοῦ πνεύματος τῶν ἐξόχων ἀνδρῶν καὶ τοῦ εἶδους τοῦ πολιτεύματος. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Θουκυδίδου, πλὴν τῶν καθαρῶν ἱστορικῶν μερῶν, εἰς ὧν τὴν διήγησιν ὁ συγγραφεὺς προβαίνει κατὰ χρονολογικὴν διαίρεσιν εἰς θέρη καὶ χειμῶνας, παρατηροῦνται καὶ πολλαὶ δημηγορίαι· αὗται εἶναι ἀγορεύσεις πολιτικῶν ἢ στρατιωτικῶν ἀνδρῶν σχέσιν ἔχουσαι πρὸς τὰ ἱστορικὰ γεγονότα. Αἱ δημηγορίαι εἶναι σπουδαιόταται, διότι περιέχουσι βαθείας σκέψεις περὶ πολιτικῆς, περὶ εἰρήνης, περὶ πολέμου, περὶ διοικήσεως καὶ περὶ τῶν αἰτίων τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς παρακμῆς τῶν κρατῶν. Ἐν αὐταῖς ὁ ἱστορικὸς δεικνύει τὰς βαθυτάτας ρίζας τῶν γεγονότων, καθ' ὃν τρόπον σήμερον βλέπομεν τοῦτο ἐν τοῖς διπλωματικαῖς ἐγγράφοις. Δὲν περιλαμβάνουσι δ' αἱ δημηγορίαι αὐτολεγεῖς τοὺς λόγους τῶν ἀγορευσάντων, ἀλλ' ἐκτίθενται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐγγύτατα τῷ περιεχομένῳ αὐτῶν.

Κεῖσις περὶ Θουκυδίδου. — Ὁ Θουκυδίδης δὲν ἀνάγει τὰ γεγο-

νότα εις τὰς διαθέσεις τοῦ θεοῦ. ὡς πράττει ὁ Ἡρόδοτος, ἀλλὰ φρονεῖ ὅτι ταῦτα πηγάζουσιν ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων καὶ καταστάσεων. Ἡ ἱστορία αὐτοῦ εἶναι πλήρης βαθυτάτων πολιτικῶν, φιλοσοφικῶν καὶ κοινωνικῶν ἰδεῶν· εἶναι δ' ἀληθῶς ἐπιστημονική, διότι ἀποκρούει τοὺς μύθους, τὰς δημόδιαις προλήψεις, τοὺς χρησμούς καὶ ζητεῖ τὴν αἰτίαν καὶ τὴν ἐξηγήσιν τῶν γεγονότων εἰς αὐτὰ τὰ πάθη, τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας τῶν ἀνθρώπων, εἰς τὴν ἐκानότητα ἢ τὰ σφάλματα τῶν ἀρχόντων. Ἡ φιλαλήθεια αὐτοῦ εἶναι ὑψίστη, ἢ δ' ἀποστροφή αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐμπαθῆ ἀνταγωνισμόν τῶν κομμμάτων καὶ τὴν διαφθοράν τῶν ἡθῶν κατὰ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον δεικνύει τὴν ὑπέροχον αὐτοῦ ἠθικὴν· διὰ τοῦτο δ' ἐπιμελῶς ἀναγιγνώσκων τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ διδάσκεται τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἀλήθειαν, τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν.

Δύο εἶναι τὰ κύρια γνωρίσματα τοῦ λεκτικοῦ τοῦ Θουκυδίδου, ἡ δεινότης καὶ τὸ ἕφος. Καὶ ἐν μὲν τῇ συνθέσει παρατηρεῖται πολὺ τὸ δραματικὸν καὶ τὸ ῥητορικόν, ἐν δὲ τῇ ἐκφράσει ἀκρίβεια, ἐνάρχεια, δύναμις καὶ πυκνότης. Μεγίστη εἶναι ἡ περιγραφικὴ αὐτοῦ δεινότης καὶ ἡ δεξιότης τῆς δι' ὀλίγων γνωρισμάτων σαφοῦς διαγραφῆς τῶν χαρακτήρων. Ἔνεκα δὲ τῆς βαθυνοίας αὐτοῦ ἀθροίζει ἰσχυρῶς καὶ ἀφθόνως τὰς ἰδέας, γινόμενος οὕτω πυκνός, ἀλλὰ καὶ δυσνόητος πολλάκις, μάλιστα δ' ἐν ταῖς δημηγορίαις.

Γλῶσσα αὐτοῦ εἶναι ἡ ἀρχαία ἀττικὴ διάλεκτος περιέχουσα ἐνίοτα λέξεις ποιητικὰς, ἀρχαιοπρεπεῖς καὶ καινοφανεῖς· ἐν αὐτῇ γίνεται συχνὰ χρῆσις τοῦ οὐδετέρου ἐπιθέτων καὶ μετοχῶν ἀντὶ τῶν ἀντιστοίχων ἀφηρημένων οὐσιαστικῶν. Ἐν τῇ συντάξει διακρίνονται πολλὰ ἰδιώματα καὶ μεγάλη ἐλευθερία μετὰ ποικίλων σχημάτων· ἡ περιοδολογία αὐτῆς εἶναι μετὰ τῆς εἰρομένης λέξεως καὶ τῆς μετὰ ταῦτα μορφωθείσης ἐν Ἀθήναις λαμπρᾶς τεχνικῆς συνθέσεως τῶν περιόδων. Ὁ λόγος εἰς τινὰ μέρη ἀποβαίνει τραχὺς καὶ ἀνώμαλος, ἀλλὰ πανταχοῦ παρατηρεῖται αὐστηρὰ λογικὴ ἀλλοιολογία. Διὰ τοῦ Θουκυδίδου οὐ μόνον ἡ ἱστορία ἔφθασεν εἰς τὴν ὑψίστην αὐτῆς τελειότητα, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπὶ πολὺ ἐπικρατήσασα ἐν

αὐτῇ ἰωνικῇ διάλεκτος ἀντικατέστη ὑπὸ τῆς ἀττικῆς, ἥτις τοῦ λοιποῦ γίνεται ἡ γλῶσσα τῆς ἱστορίας, ὡς ἐγένετο καὶ τῶν δύο ἄλλων εἰδῶν τοῦ πεζοῦ λόγου.

§ 4. Περὶ Ξενοφῶντος.

Ὁ Ξενοφῶν ἦν υἱὸς Γρύλλου καὶ ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τῷ 431 π.Χ., ἐγένετο δὲ μαθητὴς καὶ πιστὸς ὁπαδὸς τοῦ Σωκράτους. Μετέσχε πολλῶν μαχῶν ὑπὲρ τῆς πατρίδος, τῷ δὲ 401 μετέβη ὡς ἐθελοντὴς εἰς τὸ ἐλληνικὸν στράτευμα Κύρου τοῦ νεωτέρου, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποῖου ἀνέλαβε τὴν ὁδηγίαν τῶν Μυρίων μετ' ἄλλων τεσσάρων στρατηγῶν, ἐκλεγείς μετ' αὐτῶν εἰς ἀντικατάστασιν τῶν προτέρων, δολίως φονευθέντων ὑπὸ τῶν Περσῶν. ἐν μέσῳ δὲ χρόσας ἐχθρική μετὰ κακουχιῶν, κινδύνων καὶ μαχῶν κατώρθωσε νὰ ἐπαναγάγῃ μετ' αὐτῶν τοὺς ἀνδρείους ἐκείνους Ἕλληνας εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Οἱ Ἀθηναῖοι μαθόντες ταῦτα κατεδίκασαν αὐτὸν εἰς φυγὴν ὡς πολεμήσαντα κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας ὄντος τότε φίλου αὐτῶν καὶ ὡς λακωνίζοντα· ἀλλ' ἡ αἰτία τῆς καταδίκης ταύτης ἦτο κυρίως πρόφασις ἐγκρύπτουσα τὸν φόβον τῶν ἐν Ἀθήναις δημοκρατικῶν μὴ ὁ Ξενοφῶν, ὁ τοσοῦτον δοξασθεὶς ὡς στρατηγὸς κατὰ τὴν καθόδον τῶν Μυρίων, ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας, λάβῃ μεγάλην δύναμιν ἐν τῇ πολιτείᾳ, ἅτε μάλιστα ἀνήκων εἰς τὴν ἀριστοκρατικὴν τάξιν τῶν ἰππέων. Τὴν καταδίκην ταύτην μαθὼν ὁ Ξενοφῶν ἔμεινεν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ὑπὸ τὸν Θίβρωνα, τὸν Δερκυλίδαν καὶ ἐπὶ τινα χρόνον ὑπὸ τὸν Ἀγησίλαον ὡς προϊστάμενος τῶν Κυρείων, οὓς ἔπειτα παρέλαβεν ἕτερος στρατηγὸς Σπαρτιάτης. Ἐπανελθὼν δὲ τῷ 394 μετὰ τοῦ ἐξ Ἀσίας ἀνακληθέντος Ἀγησιλάου, ὡς φίλος πλέον αὐτοῦ, ἦλθεν εἰς Σπάρτην, ἐνθα τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Ἀγησιλάου οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἐκτιμώντες τῆς ὑπερρείας, ὡς προσήνεγκαν αὐτοῖς κατὰ τὴν καθόδον τῶν Μυρίων ἔδυσαν εἰς αὐτὸν προεδρίαν καὶ κτήμα ἐν Σικιλλοῦντι τῆς Ἠλίδος· ἐνταῦθα ὁ Ξενοφῶν ἔζησεν ἡσυχῶς περὶ τὰ εἰκαστὰ ἐντὶ καλλιερ-

γῶν, θηρεύων καὶ συγγράφων. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην ἐκδιωχθεὶς ἐκ τοῦ μέρους τούτου ὑπὸ τῶν Ἑλλείων πολεμούντων πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ἦλθεν εἰς Κόρινθον ἐνταῦθα ἔμεινε μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ συμβάντος τῷ 354, καίτοι μετὰ τὴν ἐν Μαντινείᾳ μάχην ἀνεκλήθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων.

Ὁ Ξενοφῶν τὸν μὲν νοῦν καὶ τὸ ἦθος ἐμόρφωσεν ἐν τῇ πνευματικῇ παλαίστρᾳ τοῦ Σωκράτους, τὸ δὲ σῶμα διεπόνγησεν ἐν γυμνασίαις, κυνηγεσίαις καὶ μάχαις· ὑπῆρξε πρῶτος, εὐσεβής, φιλόπονος, καρτερικός καὶ ζηλωτής παντὸς καλοῦ καὶ γενναίου· ἐν αὐτῇ συνεδυσάσθησαν αἱ τε ψυχικαὶ καὶ σωματικαὶ δυνάμεις καὶ ἀπετέλεσαν τὸν τέλειον τύπον ἀνδρὸς καλοῦ κάγαθοῦ.

Ἔργα αὐτοῦ. — Τὰ συγγράμματα τοῦ Ξενοφώντος εἶναι ποικίλα: α) ἱστορικά: *Κύρου Ἀνάβασις*, *Ἑλληνικά*, *ἐγκόμιον Ἀγησιλάου*· β) πολιτικά: *περὶ προσόδων*, *Λακεδαιμονίων πολιτεία*, *Ἀθηναίων πολιτεία*· γ) φιλοσοφικά: *ἀπομνημονεύματα Σωκράτους*, *συμπόσιον*, *οἰκονομικός*, *Ἰέρων ἢ τύραννος* καὶ δ) διδακτικά: *ἱππορχικός*, *περὶ ἱπικῆς*, *κυνηγετικός*. Ἡ δὲ *Κύρου παιδεία* ἀνήκει εἰς τὰ τρία πρῶτα εἶδη.

Ἐνταῦθα θὰ γίνῃ λόγος μόνον περὶ τῶν ἱστορικῶν ἔργων.

Κύρου Ἀνάβασις. — Ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ, οὗτινος μικρὸν μόνον μέρος κατέχει ἡ ἀνάβασις, τὸ δὲ μείζον ἢ κατάβασις τῶν Μυρίων, ἐκτίθενται μετ' ἀκριθείας, ἐναργείας καὶ δραματικῆς χροιάς πάνθ' ὅσα οὗτοι ὑπέστησαν κατὰ τὴν μετὰ Κύρου στρατείαν καὶ τὴν ἐπάνοδον αὐτῶν, καθ' ἣν ἐξεδηλώθησαν αἱ ἀρεταὶ τοῦ Ξενοφώντος ὡς ἀνθρώπου καὶ ἡ ἐμπειρία καὶ ἡ φρόνησις αὐτοῦ ὡς στρατηγοῦ. Ἡ διήγησις τερπνὴ οὕσα καὶ ζωηρῶς τὸ ἐνδιαφέρον κινούσα εἶναι λίαν τεχνικῆ, ἀπηλλαγμένη τῆς πλατυρρημοσύνης τοῦ Ἡροδότου καὶ τῆς βραχυλογίας τοῦ Θουκυδίδου.

Ἑλληνικά. — Τὸ ἔργον τοῦτο, ἀρχόμενον ἐκεῖθεν, ἔνθα ὁ Θουκυδίδης κατέλιπε τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ, περαίνει τὴν ἱστορίαν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ ἐξακολουθεῖ ἐξιστοροῦν τὰς μετὰ ταῦτα ἑλληνικὰς πράξεις μέχρι τῆς ἐν Μαντινείᾳ μάχης. Τὸ σύγ-

γραμμα τοῦτο εἶναι μὲν κατώτερον τῆς Ἀναβάσεως ὑπὸ τεχνικὴν ἔποψιν, ἀλλ' εἶναι σπουδαιότατον διὰ τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ.

Ἐγκώμιον Ἀγησιλάου. — Ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ, ἕπερ συνδέεται στενωῶς πρὸς τὰ Ἑλληνικά, ὁ Ξενοφῶν ἐγκωμιάζει τὸν χαρακτήρα, τὴν πολιτικὴν καὶ τὰ πολεμικὰ κατορθώματα τοῦ μεγάλου τῆς Σπάρτης βασιλέως. Ἡ δὲ Κύρου παιδεία, οὐσα κυρίως πολιτικὴν καὶ ἠθικὸν μυθιστόρημα, περιέχει τὰ κατὰ τὴν ἀνατροφὴν, τὸν βίον καὶ τὰς πράξεις Κύρου τοῦ πρεσβυτέρου. Διὰ τοῦ ἔργου τούτου ὁ Ξενοφῶν ἠθέλησεν, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς σωκρατικῆς φιλοσοφίας, νὰ δεῖξῃ τὸν ιδεώδη τύπον ἀγαθοῦ καὶ εὐδαίμονος ἡγεμόνος, ἔτι δὲ νὰ μεταδώσῃ γνώσεις ἐμπειρικὰς τῆς τακτικῆς τοῦ πολέμου καὶ τῆς στρατιωτικῆς τέχνης. Ἡ οἰκονομία τοῦ ἔργου εἶναι ἔντεχνος καὶ ἡ γλῶσσα λαμπρά.

Κριαὶς περὶ Ξενοφῶντος. — Ὁ Ξενοφῶν δὲν ἔχει μὲν τὴν βαθύτητα καὶ τὴν τέχνην τοῦ Θουκυδίδου οὐδὲ τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ Ἡροδότου, ἀλλὰ διακρίνεται διὰ τὴν σωφροσύνην, τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν φυσικότητα, μεθ' ὧν πραγματεύεται τὸ θέμα. Καὶ τὰ μὲν ἱστορικὰ γεγονότα ἐκτίθησι μετὰ μεγίστης ἐναργείας καὶ χάριτος, τὴν δ' ἐξεικόνισιν τῶν προσώπων, τῶν τε ἐξόχων καὶ τῶν ὑποδεεστέρων, ποιεῖται ὑπὸ τὴν φωτεινοτάτην αὐτῶν ὄψιν. Ὡν δ' εὐσεβῆς ἀνάγει τὰ γεγονότα οὐχὶ σπανίως εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ θεοῦ, κατὰ τοῦτο δ' ἡ ἱστορία αὐτοῦ ἔχει ὁμοιότητά τινα πρὸς τὴν τοῦ Ἡροδότου καὶ φέρει ἠθικὸν τύπον.

Τὸ λεκτικὸν αὐτοῦ εἶναι ἀπλοῦν, σαφές, γλαφυρὸν καὶ χαριέν τούτου ἕνεκα ὁ συγγραφεὺς ἐπωνομάσθη ἀττικὴ μέλισσα καὶ ἀττικὴ μοῦσα· ἐν δὲ ταῖς παρεμβαλλομέναις δημηγορίαις τὸ λεκτικὸν δὲν διαφέρει μὲν τοῦ ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν καθαρῶς ἱστορικῶν μερῶν, ἀλλ' ἔμως περιέχει, ἕπως καὶ ταῦτα, πάντα τὰ θαυμαστά προσόντα τοῦ λαμπροῦ ἀττικοῦ λόγου. Μετὰ τοῦ Ξενοφῶντος λήγει ἡ ἀκμὴ τῆς ἑλληνικῆς ἱστοριογραφίας, αἱ δὲ μετ' αὐτὸν ἱστορικοὶ μέχρι τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων δὲν διακρίνονται πάντοτε ἐπὶ ἀκριθείᾳ καὶ ἀληθείᾳ, ἡ δὲ γλῶσσα αὐτῶν εἶναι πλήρως ἐπιτηδεύσεως ῥη-

τορικῆς καὶ ἄτονος· ἐκ τῶν συγγραμμάτων δ' αὐτῶν, ἐξ ὧν ἦντλησαν μεταγενέστεροι ἱστοριογράφοι, ἀποσπάσματα μόνον ἐσώθησαν. Οἱ μᾶλλον ἄξιοι μνείας εἶναι *Κτησίας* ὁ *Κνίδιος*, *Φίλιππος* ὁ *Συρακόσιος*, *Θεόπομπος* ὁ *Χίος* καὶ *Ἐφορος* ὁ *Κυμαῖος*.

Β') ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

§ 1. Ἔργον, ἀρχαὶ καὶ διαίρεσις τῆς φιλοσοφίας.

Φιλοσοφία εἶναι ἡ ἐπιστήμη ἢ ἐξετάζουσα τὰς πρῶτας ἀρχὰς καὶ τὰς αἰτίας τῶν ὄντων. Εἰς τὴν ἐξέτασιν ταύτην τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα προέβη βαθμηδόν, ἐκ δὲ τῆς γενομένης ἐρεῦνης προέκυψαν αἱ διάφοροι δοξασαὶ καὶ τὰ ποικίλα φιλοσοφικὰ συστήματα.

Παρ' Ἑλλησι τὸ πρῶτον ἡ φιλοσοφία ἔσχε μυθολογικὴν ἀρχήν. Τὸ πρόβλημα αὐτῆς πόθεν καὶ πῶς ἐσχηματίσθη ὁ κόσμος διαφαίνεται ἀμυδρῶς ὑπὸ μυθικῶν θεολογικῶν πέπλων ἐν ταῖς κοσμογονίαις καὶ ταῖς θεογονίαις τῶν ἀρχαίων ἐπικῶν ποιητῶν, μάλιστα δὲ τοῦ Ἡσιόδου. Καὶ τῶν Ἑπτὰ δὲ Σοφῶν αἱ γινῶμαι καὶ τὰπομφέγματα εἶναι ἀπόρροια τῆς φιλοσοφικῆς παρατηρήσεως τοῦ ἀνθρώπινου βίου ἀπὸ πρακτικῆς ἀπόψεως. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ ἔκτου π. Χ. αἰῶνος, ἀναπτυχθέντος μᾶλλον τοῦ πεζοῦ λόγου καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐν ταῖς κατὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν ἰωνικαῖς καὶ δωρικαῖς ἀποικίαις, τίθενται καθαρώτερον αἱ βάσεις τῆς φιλοσοφίας μετὰ χαρακτηριστῆρος ἔθνικοῦ.

Καὶ ἀπὸ μὲν τοῦ ἔκτου αἰῶνος κυρία ἔδρα τῆς φιλοσοφίας μέχρι τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Σωκράτους, εἶναι αἱ ἀκταὶ τῆς Ἰωνίας καὶ τῆς Κάτω Ἰταλίας· χαρακτηρίζεται δ' ἡ φιλοσοφία τῶν χρόνων τούτων ὡς φιλοσοφία τῆς φύσεως, περιλαμβάνουσα τοὺς ἀρχαίους Ἰωνας φιλοσόφους, τοὺς Πυθαγορείους, τοὺς Ἐλεάτας, τοὺς Φιλικούς τοῦ πέμπτου αἰῶνος καὶ τοὺς ἀποτελοῦντας μετάδασιν εἰς τὴν μετὰ ταῦτα φιλοσοφίαν Σοφιστῶν. Ἀπὸ δὲ τοῦ Σωκράτους μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἀριστοτέλους ἡ φιλοσοφία ἀνέρχεται ἐν Ἀθή-

ναις εἰς τὴν ὑψίστην αὐτῆς ἀκμὴν, διαμορφουμένης μὲν τῆς λογικῆς, συμπληρουμένης δὲ τῆς φυσικῆς τὸ μὲν διὰ τῆς ἠθικῆς, τὸ δὲ διὰ τῆς μεταφυσικῆς· κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐκ τῆς σωκρατικῆς φιλοσοφίας προήλθον δύο μεγάλαι σχολαί, αἱ διασημότεραι πασῶν, ἡ τῆς Ἀρχαίας Ἀκαδημείας καὶ ἡ Περιπατητικῆ μετὰ τῶν κορυφαίων αὐτῶν ἀντιπροσώπων Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους. Ἀπὸ δὲ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀριστοτέλους μέχρι τοῦ ἔκτου αἰῶνος μ. Χ. ἔδρα τῆς φιλοσοφίας εἶναι μὲν ἔτι αἱ Ἀθῆναι, ἀλλὰ κατὰ τοὺς ἀλεξάνδρινους καὶ τοὺς βωμαϊκοὺς χρόνους ἀναφαίνονται καὶ ἄλλα κέντρα, μάλιστα δ' ἡ Ἀλεξάνδρεια καὶ ἡ Ρώμη· κύριον θέμα αὐτῆς εἶναι ἡ ἠθικὴ.

§ 2. Οἱ ἀρχαῖοι Ἴωνες φιλόσοφοι.

Οὔτοι ἐρευνῶσι τὴν ὕλην μόνον, ἐξ ἧς ὁ κόσμος συνέστηκε, καὶ τὸν τρόπον, καθ' ὃν οὗτος ἐσχηματίσθη, μὴ ἐξετάζοντες τὰ αἷτια τῆς γενέσεως, τῆς φθορᾶς καὶ τῆς ἀλλοιωσεως τῶν ὄντων.

Ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν, περὶ φύσεως πάντων ἐπιγραφόμενων καὶ ἐν ἰωνικῇ διαλέκτῳ συντεταγμένων, ἀποσπάσματα μόνον διεσώθησαν καὶ περιλήψεις ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων. Διασημότεροι ἐξ αὐτῶν ἐγένοντο Θαλῆς ὁ Μιλήσιος (624—546), ὅστις ἀρχὴν τῶν ὄντων ἐθεώρει τὸ ὕδωρ, Ἀναξίμανδρος, Μιλήσιος ὡσαύτως καὶ σύγχρονος τοῦ προηγουμένου, θεωρῶν ἀρχὴν τῶν ὄντων τὸ ἄπειρον, ἐκ τῆς κινήσεως τοῦ ὁποίου παρήχθη τὸ ὕδωρ, ἡ γῆ, ὁ ἀήρ καὶ ὁ αἰθήρ, καὶ Ἀναξίμενης, Μιλήσιος καὶ οὗτος, κατὰ τοὺς αὐτοὺς σχεδὸν χρόνους ζήσας καὶ μεταρρυθμίσας τὴν θεωρίαν τοῦ Ἀναξίμανδρου, διότι ἐθεώρει τὴν κίνησιν τοῦ ἀέρος παραγωγὸν πάντων τῶν ὄντων διὰ πυκνώσεως καὶ ἀραιώσεως.

§ 3. Οἱ Πυθαγόρειοι.

Οἱ Πυθαγόρειοι ζητοῦσι τὴν οὐσίαν τῶν ὄντων ἐν τῇ ἀριθμητικῇ

ἐκείνη σχέση, ἣτις παρατηρεῖται εἰς τοὺς μαθηματικούς καὶ τοὺς μηχανικούς νόμους, εἰς τὴν ἁρμονίαν τῶν μουσικῶν ἤχων καὶ εἰς τὴν κανονικὴν κίνησιν τῶν οὐρανίων σωμάτων· κατ' αὐτοὺς λοιπὸν τὸ πᾶν εἶναι ἁρμονία. Ἀρχηγὸς τῆς θεωρίας ταύτης ἐγένετο Πυθαγόρας ὁ Σάμιος (580-500), ὅστις Ἰδρυσεν ἐν Κρότων· τῆς Ἰταλίας σχολῆν ἢ σύλλογον φέροντα θρησκευτικόν, ἐπιστημονικόν καὶ πολιτικόν χαρακτήρα· οἱ εἰς αὐτὸν φοιτῶντες ὑπεβάλλοντο εἰς αὐστηράν καὶ μακρὰν δοκιμασίαν, ἐκ δὲ τῶν μαθημάτων τὴν πρώτην θέσιν κατεῖχον τὰ μαθηματικά. Ἴδιον θρησκευτικὸν δόγμα τῆς πυθαγορείου σχολῆς ἦτο τὸ περὶ μετεμψυχώσεως.

Τὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Πυθαγόρου σφριζόμενα Χουσαῖ ἔπη ὄντα ἐπιτομὴ τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ, εἶναι μεταγενεστέρων χρόνων. Πρῶτος αὐτὸς μετωνόμασεν ἑαυτὸν φιλόσοφον ἐκ σοφοῦ. Ἐκ τῶν ἄλλων δὲ Πυθαγορείων ἐπίσημοι ὑπῆρξαν Φιλόλαος ἐκ Κρότωνος καὶ Ἀρχίτας ἐκ Τάραντος.

§ 4. Οἱ Ἑλεᾶται.

Οἱ Ἑλεᾶται ἔλαβον τὸ ὄνομα ἐκ τῆς ἐν τῇ Κάτω Ἰταλίᾳ πόλεως Ἑλέας, ἔνθα τὸ πρῶτον ἀνεφάνη ἡ φιλοσοφία αὐτῶν· αὕτη ὁρμημένη ἐκ τοῦ ἐναιῶν τοῦ κόσμου, οὐσίαν αὐτοῦ ἐθεώρει τὸ ὄν, ἀποκλείουσα τὸ μὴ ὄν. Ἰδρυτὴς αὐτῆς ἐγένετο Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος (582-480), καθ' ὃν τὸ σύμπαν εἶναι ἐν καὶ τὸ ἐν τοῦτο, αἰώνιον καὶ ἀναλλοίωτον ὄν, εἶναι ὁ Θεὸς (πανθεισμός). Μαθητὴς καὶ ὁπαδὸς αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ Παρμενίδης ἐξ Ἑλέας, γενόμενος ὁ ἐπιστημώτατος τῶν Ἑλεατῶν· οὗτος ἐταύτιζε τὸ ὄν τῇ νοήσει καὶ τῷ λόγῳ· κατ' αὐτὸν δὲ μόνος ὁ λόγος παρέχει τὴν ἀλήθειαν, αἱ δ' αἰσθήσεις εἶναι πηγαὶ πάσης πλάνης· ἐκ τούτου ὠρμήθη βραδύτερον ὁ Πλάτων, ὅπως δημιουργήσῃ τὴν περὶ Ἰδεῶν θεωρίαν αὐτοῦ. Ζήνων δ' ὁ μαθητὴς τοῦ Παρμενίδου, ἐξ Ἑλέας ὡσαύτως, ἔδωκε πολλὴν ὄθησιν πρὸς ἐξέτασιν τῶν ἐν ταῖς ἐννοίαις τοῦ χώρου, τοῦ χρόνου καὶ τῆς κινήσεως κειμένων προβλημάτων καὶ διεκρίνε τὴν

κοινήν αἴσθησιν (δόξαν) ἀπὸ τῆς φιλοσοφικῆς γνώσεως, μεταχειρισθεῖς ἅμα πρῶτος τὴν διαλεκτικὴν μέθοδον.

§ 5. Οἱ Φυσικοὶ τοῦ πέμπτου αἰῶνος.

Κατὰ τούτους ἐν τῇ διηγεσῆι μεταβολῇ τῶν στοιχείων καὶ ταῖς ἐνώσεσι τούτων καθόλου οὐδὲν μόνιμον καὶ σταθερὸν ὑπάρχει ἢ ὁ νόμος μόνον τῆς μεταβολῆς ταύτης, οὐτινος καὶ πειρῶνται νὰ δώσωσι τὴν ἐξήγησιν. Διασημότεροι δ' ἐξ αὐτῶν ἐγένοντο οἱ ἐξῆς:

Ἡράκλειτος, ἐξ Ἐφέσου (535-475). Κατὰ τοῦτον ἀρχὴ πάντων εἶναι τὸ γίνεσθαι, ἕπερ εἶναι προῖον δύο ἀντιθέτων πραγμάτων, τοῦ ὄντος καὶ τοῦ μὴ ὄντος, ἐκ τῆς συγκρούσεως τῶν ὁποίων πηγάζει αἰώνιος πόλεμος συντελῶν εἰς τὴν γένεσιν τῶν ὄντων καὶ ὧν αἴτιος καλλίστης ἁρμονίας· οὕτω δὲ προέκυψε τὸ δόγμα αὐτοῦ: πόλεμος πάντων πατήρ.

Ἐμπεδοκλῆς, ἐξ Ἀκράγαντος (505-435). Εἰς τοῦτον ἡ φιλοσοφία ὀφείλει τὴν διάκρισιν τῆς ὕλης καὶ τῆς δυνάμεως. Τὴν γένεσιν τῶν ὄντων ὁ Ἐμπεδοκλῆς ἀνήγειν εἰς ἔνωσιν, τὴν δὲ φθορὰν εἰς χωρισμὸν καὶ τὴν μεταβολὴν τὸ μὲν εἰς ἔνωσιν, τὸ δ' εἰς χωρισμὸν ἀγεννήτων, ἀφθάρτων καὶ ἀναλλοιώτων στοιχείων, ζωμάτων λεγομένων, τοῦ πυρὸς δηλονότι, τοῦ ἀέρος, τοῦ ὕδατος καὶ τῆς γῆς· τούτων τὰ μόρια συνέρχονται μὲν εἰς ἔνωσιν διὰ τῆς φιλοπόνητος, ἀποχωρίζονται δὲ διὰ τοῦ νεύους.

Δεύκιππος, Μιλήσιος, καὶ Δημόκριτος, Ἀβδηρίτης. — Ὁ πρῶτος ἦτο σύγχρονος τοῦ Ἐμπεδοκλέους καὶ ὁ δεύτερος ἤχημασε περὶ τὰ 420. Ἀμφότεροι ἐγένοντο ἰδρυταὶ τῆς λεγομένης σχολῆς τῶν αἰομικῶν. Οὗτοι, θεωροῦντες κύρια συστατικὰ τῶν ὄντων τὸ πλήρες καὶ τὸ κενόν (τὸ ὄν καὶ τὸ μὴ ὄν), ὑπελάμβανον τὸ πλήρες διηρημένον εἰς ἀναριθμήτους ἀτόμους, ἦτοι καθ' ἑαυτὰ ἀδιαίρετα σώματα, κινούμενα καὶ συγκρούμενα ἐν τῇ ἀπείρῳ· ἐκ τῆς διήσεως ἢ συστροφῆς ταύτης τῶν ἀτόμων ἐφρόνουσι ὅτι προήρχετο πάντα γένεσις καὶ φθορά.

Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομέλιος (500-428). — Οὗτος, ἕνα ἐρμη-

νεύση τήν ἐν τῷ σύμπαντι ἁρμονίαν, παρεδέχετο ἐπὶ πάντων τήν ἐνέργειαν ὄντος τινὸς ἀμιγροῦς παντὸς ἐτέρου τοῦ νοῦ, ζωογονοῦντος, κινουόντος καὶ ῥυθμιζόντος πάντα· οὕτω δ' ὁ κόσμος παρίσταται ὡς προϊόν οὐχὶ τῆς τύχης, ἀλλὰ δυνάμει λογικῆς. Διὰ τοῦ Ἀναξαγόρου ἐγένετο σπουδαιότατον ἄλλα ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, ἐγκαταλειφθείσης τῆς φυσικῆς τῶν ὄντων ἐξετάσεως.

§ 6. Περὶ τῶν σοφιστῶν.

Οἱ σοφισταὶ ἀνεφάνησαν ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ πέμπτου αἰῶνος π. Χ., ὅτε τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα εἰσῆρχετο εἰς τὴν ἀκμὴν αὐτοῦ. ἥς κέντρον ἐγένοντο αἱ Ἀθήναι. Ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις ἡ τῶν προηγουμένων φιλοσοφικῶν συστημάτων σύγκρουσις πρὸς ἄλληλα ἐγέννησε δυσπιστίαν εἰς τὰς περὶ κόσμου ἐπιστημονικὰς ἐξηγήσεις πρὸς τούτοις ἀμφισβητήθεισης τῆς κατ' αἴσθησιν γνώσεως, ἐπηκολούθησε καὶ ἡ ἀμφιβολία περὶ τῆς γνωστικῆς τοῦ ἀνθρώπου δυνάμει· ἐκ τούτου προήλθεν ἀνάγκη καὶ πόθος ἀκριβεστέρας καὶ ὑψηλοτέρας ἐρεύνης καὶ μορφώσεως τὴν ἀνάγκην καὶ τὸν πόθον τοῦτον ἐπεχείρησαν γὰρ θεραπεύσωσιν οἱ σοφισταί. Ἡ διδασκαλία αὐτῶν συνίστατο κυρίως εἰς τὴν προπαρασκευὴν τῶν νέων εἰς τὸν πρακτικὸν βίον, γὰρ καταστήσωσι δηλονότι αὐτοὺς δεινοὺς πράττειν καὶ λέγειν· ἐπεδίωκον δὲ τοῦτο μάλιστα διὰ τῆς διδασκαλίας τῆς ῥητορικῆς. Ἐν δὲ τοῖς φιλοσοφικοῖς μαθήμασι μετεχειρίζοντο τὴν διαλεκτικὴν ἐκείνην τέχνην (ἐριστικὴν), δι' ἧς προϋτίθεντο οὐχὶ τὴν πρόσκτησιν φιλοσοφικῆς τινος πεποιθήσεως, ἀλλὰ πρὸ παντὸς τὸν ἔλεγχον ἢ τὴν ἀμηχανίαν τοῦ μετ' αὐτῶν διαλεγομένου. Τὰ μαθήματα δ' αὐτῶν ἐδίδασκον λαμβάνοντες ἄδρὸν μισθόν, μάλιστα παρὰ νέων πλουσίων καὶ κενωδόξων μελλόντων γὰρ τραπῶσιν ἐπὶ τὰ πολιτικά· πρὸς τούτοις περιερχόμενοι πολλὰς πόλεις ἐποιούντο ἐν αὐταῖς ἐπιδείξεις τῆς σοφίας αὐτῶν.

Σοφισταὶ ἄξιοι μνηεῖς διὰ τὰς φιλοσοφικὰς αὐτῶν θεωρίας εἶναι Ἡρωταγόρας ὁ Ἀδδηρίτης (480 - 410) καὶ Γοργίας ὁ Λεον-

ύπνος σύγχρονος αὐτῷ. Καί ὁ μὲν Πρωταγόρας ἀπεφαίνεται ὅτι πᾶσαι αἱ γνώσεις εἶναι ἐξ ὑποκειμένου, ἦτοι ὅτι δὲν ἔχουσιν ἀλήθειαν καὶ κύρος καθολικόν, ἀλλ' ὅτι εἶναι ἀληθεῖς ἢ ψευδεῖς πρὸς τοῦτον μόνον ἢ ἐκεῖνον τὸν ἄνθρωπον καὶ καθ' ὠρισμένην στιγμήν· ἐκ τούτου προέκυψε τὸ κύριον δόγμα αὐτοῦ: πάντων χρημάτων μέτρον ὁ ἄνθρωπος τῶν μὲν ὄντων ὡς ἔστι, τῶν δὲ μὴ ὄντων ὡς οὐκ ἔστι. Ὁ δὲ Γοργίας ἐφύρανε: ὅτι οὐδὲν ὑπάρχει, καὶ εἴ τι ὑπάρχει, δὲν δύναται νὰ γνωσθῆ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, καί, ἐὰν γνωσθῆ, δὲν δύναται νὰ μεταδοθῆ τοῖς ἄλλοις· ἔνεκα τούτου ἐνόμιζεν ὅτι ὁ σοφὸς ἀφείλει νὰ ἐξεγείρῃ ἐν τῇ συνειδήσει τῶν ἄλλων ἐκείνας μόνον τὰς ιδέας, ἃς ἐπιθυμεῖ ἢ ἔχει συμφέρον νὰ ἐξεγείρῃ. Ἐκ τούτου ἀνεπτύχθη ἔτι μᾶλλον ἢ τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Πρωταγόρου ἐκδηλωθεῖσα ἰδέα τοῦ ποιεῖν τὸν ἥτιω λόγον κρείττω καὶ τανάπαυιν, τοῦτέστι τοῦ θεωρεῖν ὡς ὀρθόν καὶ αὐτὸ τὸ ἀντίθετον τοῦ τεθέντος ζητήματος.

Πλὴν τῶν δύο τούτων σοφιστῶν διεκρίθησαν ἐν Ἀθήναις κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ δύο ἕτεροι, Ἰππίας ὁ Ἡλείος, ἀνὴρ πολυμερεστάτης μαθήσεως, καὶ Πρόδικος ὁ Κεῖος, ἀσχοληθεὶς εἰς γλωσσικὰς μελέτας ἰδίᾳ. Αἱ θεωρίαι αὗται τῶν σοφιστῶν καὶ πλεῖστα ἄλλα προσέτι, μεταδιδόμεναι μάλιστα μετὰ διαλεκτικῶν τεχνασμάτων, ἐγέννησαν εἰς τὰ πνεύματα τῶν ἀνθρώπων τὴν ἀμφιβολίαν περὶ τῆς ἀληθοῦς γνώσεως τῶν πραγμάτων καὶ τῶν ἐνοπιῶν. ἐπέδρασαν δ' ἐπιβλαβῶς εἰς τοὺς νόμους, τὴν θρησκείαν καὶ τὰ ἥθη τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐπήνεγκον μεγίστην μεταβολὴν ἐν τῇ ἀγωγῇ καὶ τῇ παιδείᾳ αὐτῶν· διὰ τοῦτο τὸ ὄνομα τῶν σοφιστῶν ἐλαμβάνετο ἐπὶ κακοῦ. Ἀλλ' ὁ ὑπ' αὐτῶν κλονισμὸς τοῦ ἠθικοῦ οἰκοδομημάτων προὐκάλεσαν ἀντίδρασιν, ἣς κυριώτατος ἐργάτης ἐγένετο Σωκράτης ὁ Ἀθηναῖος. Οὕτω δ' οἱ σοφισταὶ ἀπετέλεσαν γέφυραν μεταβάσεως ἀπὸ τῆς προτέρας ἀσταθοῦς καὶ κυμαινομένης περὶ τῆς συστάσεως τοῦ σύμπαντος φιλοσοφίας, πρὸς τὴν σταθερὰν καὶ ὀγιᾶν, ἣς ἱεροφάντης καὶ δαδούχος ἐγένετο ὁ μέγας Ἀθηναῖος φιλόσοφος.

§ 7. *Περὶ Σωκράτους.*

Σωκράτης ὁ Σωφρονίσκου ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τῷ 470 π. Χ. Ἐκμαθὸν κατ' ἀρχάς τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πατρὸς, ἀγαλματοποιουόντος, ἐγκατέλιπεν αὐτὸ ἐνωρίς καὶ ἐστράφη εἰς φιλοσοφικὰς μελέτας. Ἀπαντᾷ τὸν βίον αὐτοῦ κατηνάλωσε πρὸς μόρφωσιν τῶν ἀνθρώπων εἰς ἀρετὴν διδάσκων οὐχὶ ἐν σχολείῳ, ἀλλὰ περὶ ὑψηλοτάτων ἠθικῶν, θρησκευτικῶν, κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ζητημάτων διαλεγόμενος ἐν παντὶ τόπῳ τῆς πόλεως καὶ μετὰ πάσης τάξεως ἀνθρώπων· ἰδίᾳ ἀνεστρέφετο μετὰ τῶν νέων ἐλκυομένων ὑπὸ τῆς διαλεκτικῆς ἰκανότητος καὶ τοῦ ἠθικοῦ χαρακτήρος, ἔτι δὲ καὶ ὑπὸ τῆς λεπτότητος καὶ τῆς πρωτοτυπίας τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. Ἀμοιβὴν διὰ τὴν διδασκαλίαν του δὲν ἐλάμβανε κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς συγχρόνους αὐτῷ σοφιστὰς.

Ὁ Σωκράτης ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ καὶ τῷ δημοσίῳ καὶ τῷ ἰδιωτικῷ ὑπῆρξεν ἀμεμπτος· ἀλλὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀμαθῶν συνέχευεν αὐτὸν μετὰ τῶν σοφιστῶν, διότι, ὅπως οὗτοι, οὕτω καὶ ἐκεῖνος ἐδίδασκε τοὺς νέους πολεμῶν τὴν προτέραν φιλοσοφίαν καὶ κηρύττων κοινωνικὴν ἀναμόρφωσιν· καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοφάνης δὲν διέφυγε τὴν σύγχυσιν ταύτην σκώψας σφοδρῶς αὐτὸν ἐν ταῖς *Νεφέλαις*.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Σωκράτης κατεπολέμει τὰς ὀλεθρίας θεωρίας τῶν σοφιστῶν, πολλοὶ τούτων ἐγένοντο ἄσπονδοι ἐχθροὶ αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῆς δημοκρατικῆς μερίδος, μετὰ τὴν ἐξωσιν τῶν τριάκοντα τυράννων, κατεδιώχθη ὡς ὁ κυριώτατος ἀντιπρόσωπος τῆς νεωτεριζούσης σοφιστικῆς παιδείας, ἣτις ἐθεωρεῖτο ἐν τῶν αἰτίων τῶν ἀτυχιῶν τῆς πόλεως· οὕτω δ' ὁ φιλόσοφος κατηγορήθη ὑπὸ τριῶν ἀνδρῶν ὅτι τοὺς μὲν θεοὺς τῆς πόλεως ἠρνεῖτο, εἰσήγγε δ' ἄλλους καὶ ὅτι διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ διέφθειρε τοὺς νέους. Μετὰ λαμπρὰν, ἀλλ' ἀγέρωχον ἀπολογίαὴν παροξύνασαν τοὺς δικαστὰς, κατεδικάσθη εἰς θάνατον καὶ ἔπιεν ἀταράχως τὸ κώνειον (τῷ 399) ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ, ἀφοῦ πρότερον ἀπέκρουσε τὰς περὶ ἀποδράσεως προτάσεις τῶν φίλων. Μεταμεληθέντες μετ' ὀλίγον οἱ Ἀθηναῖοι

διὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρὸς πολυτρόπως ἐτίμησαν τὴν μνήμην αὐτοῦ. *μ. α.*

Φιλοσοφία τοῦ Σωκράτους.—Αἱ φιλοσοφικαὶ θεωρίαι τοῦ Σωκράτους εἶναι γνωσταὶ ἐκ τῶν συγγραμμάτων τῶν μαθητῶν αὐτοῦ Ξενοφῶντος καὶ Πλάτωνος, διότι αὐτὸς οὐδὲν συνέγραψε. Στρέφεται δὲ ἡ φιλοσοφία αὐτοῦ οὐχὶ περὶ τὴν ἐξέτασιν τῆς φύσεως, ὡς ἡ τῶν πρὸ αὐτοῦ φιλοσόφων, ἀλλὰ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ μάλιστα περὶ τὴν εὐδαιμονίαν αὐτοῦ, ἣτις πηγάζει ἐκ τῆς ἀληθοῦς γνώσεως· αὕτη κατὰ τὸν φιλόσοφον ὀριᾶται ἐξ ἀκριβοῦς προσδιορισμοῦ τῶν ἐννοιῶν ἐπιτυγχανομένου διὰ τῆς διαλεκτικῆς, ἣτις ἐστὶν ἡ τέχνη τοῦ κατὰ λόγον νοεῖν δι' ἐρωτήσεων καὶ ἀποκρίσεων περαινομένη. Ταύτην ὁ φιλόσοφος ἀνήγαγεν εἰς τὴν ὑψίστην τελειότητα διὰ τῆς ἐπαγωγῆς καὶ τῆς διαιρέσεως, διὰ μὲν τῆς πρώτης ἀνευρίσκων ἐκ τῆς ἀληθείας τῶν ἐπὶ μέρους τὴν ἀλήθειαν τῶν καθόλου, διὰ δὲ τῆς δευτέρας προβαίνων εἰς τὴν ὑπαγωγὴν τῶν εἰδῶν εἰς γένη. Ἀλλὰ πρωτίστως ἀφετηρίαν πρὸς κτήσιν ἀληθοῦς γνώσεως ἐθεώρει ἀναγκαῖον τὸ ἐξετάζειν ἑαυτὸν (*γνώθι σαυτὸν*). Τὴν ἐξέτασιν δ' ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἐπεδίωκε διὰ τῆς μαιευτικῆς καλουμένης τέχνης, δι' ἣς ἐπιτηδεύει ἐξήγεν ἐκ τοῦ πνεύματος τῶν ἄλλων ὅτι αὐτὸς εἶχεν ἐν νῷ ὅτε δέ, προσποιούμενος ἄγνωτον, μάλιστα ἐνώπιον ἀλαξόνων σοφιστῶν ἢ νέων ἀνοήτων, ἐξήτει διδασκαλίαν παρ' αὐτῶν, ἀπεδεικνύετο δὲ ὅτι οὗτοι δὲν κατεῖχον τὴν ἀληθῆ γνῶσιν, τοῦτο ἀπετέλει παρ' αὐτῷ τὴν *εἰρωνείαν*, δι' ἣς ἐπετύγχανεν ἀκριβεστέρους ὀρισμοὺς τῶν ἐννοιῶν.

Ὁ Σωκράτης πάσας τὰς μερικὰς ἀρετὰς ἀνήγεν εἰς μίαν, τὴν γνῶσιν ἢ τὴν σοφίαν, ἐκ τούτου δὲ συνεπέρινε καὶ τὸ διδασκῶν τῆς ἀρετῆς, φρονῶν ὅτι οὐ μόνον ὁ μὴ γινώσκων τὸ ὀρθὸν ἢ τὸ ἀγαθὸν εἶναι ἀδύνατον νὰ πράξῃ αὐτό, ἀλλ' ὅτι καὶ ὁ γινώσκων τοῦτο εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ πράξῃ αὐτό· διὰ τοῦτο ἐδίδεκεν ὅτι οὐδεὶς εἶναι ἐκὼν πονηρὸς, ἀλλ' ἐξ ἀγνοίας. Ἐθεώρει δὲ ὅτι ἡ εὐδαιμονία τοῦ ἀνθρώπου ἔγκειται ἐν τῇ μορφώσει βίου ἡθικοῦ διὰ γνώσεως ἀληθοῦς τοῦ ἀγαθοῦ· ἀγαθὸν δ' ἐνόμιζε τὸ ὠφέλιμον καὶ καλὸν τῷ ἀν-

θρώπων, ὠφελιμώτερον δὲ πάντων τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τελείωσιν τῆς ψυχῆς.

Τοῦς θεοὺς τοῦ πλήθους συνέπτυσσεν εἰς μίαν θεότητα προνοῦσαν περὶ τοῦ κόσμου.

Ἰδιάζων τῷ Σωκράτει ἦν ὅτι εἰς πάσας τὰς σπουδαίας περιστάσεις τοῦ βίου αὐτοῦ συνεδουλεύετο θείαν τινὰ ἐσωτερικὴν φωνήν, τὸ δαιμόνιον, ἧτις οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ ἡ ἐνδόμυχος τῆς συνειδήσεως φωνή.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Σωκράτους μετερρυθμίσθη ὑπὸ τινων μαθητῶν αὐτοῦ, ἐξ οὗ προήλθον αἱ λεγόμεναι ἐλάσσονες σωκρατικαὶ σχολαί, ὧν διασημότεραι ἐγένοντο ἡ Κυρική, ἰδρυθεῖσα ὑπὸ Ἀντισθέ-
 νους τοῦ Ἀθηναίου (422—365), μετὰ τοῦ δόγματος ὅτι μόνῃ ἡ ἀρετὴ εἶναι ἀγαθόν, μόνῃ ἡ κακία κακόν, πάντα δὲ τὰ λοιπὰ ἀδι-
 ἀφορα, καὶ ἡ Κυρηναϊκή, ἧς ἰδρυτὴς ὑπῆρξεν Ἀρίστιππος ὁ Κυρη-
 ναῖος ἀκμάσας περὶ τὰ 400—365 καὶ διδάσκων ὅτι πᾶσαι αἱ πρά-
 ξεις ἡμῶν ὀφείλουσι νὰ τείνωσιν εἰς τὸν μετὰ λόγου περιορισμὸν
 τῶν ἡδονῶν.

Ἀλλὰ πάντας τοὺς μαθητὰς τοῦ Σωκράτους ὑπερέβη ὁ Πλάτων, κατανοήσας βαθύτατα τὸ θεωρητικὸν μέρος τῆς φιλοσοφίας τοῦ δι-
 δασκάλου καὶ τὰ μέγιστα ἀναπτύξας αὐτό, τοῦ Ξενοφῶντος περι-
 λαβόντος ἐν τοῖς Ἀπομνημονεύμασιν αὐτοῦ τὸ πρακτικὸν μέρος
 αὐτῆς. *μ. α.*

§ 8. Περὶ Πλάτωνος.

Πλάτων ὁ Ἀρίστωνος ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τῷ 428 π.Χ. ἐξ ἐπι-
 φανῶν γονέων. Τὸ πρῶτον ὠνομάσθη Ἀριστοκλῆς, δὲν εἶναι δ' ἀκρι-
 βῶς γνωστὸν διατί μετωνομάσθη Πλάτων. Εὐπόρος ὢν ἐπαιδεύθη
 λαμπρῶς κατὰ τὴν νεότητά αὐτοῦ, ἐπεδόθη δ' εἰς τὴν ποίησιν γρά-
 φας διθυράμβους καὶ τραγωδίας. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 20οῦ ἔτους τῆς ἡλι-
 κίας ἀφείλε τὴν ποίησιν καὶ τὰς ποικίλας μελέτας ἠκολούθησε τῷ
 Σωκράτει γενόμενος ἀκροατὴς αὐτοῦ ἐπὶ δικταταίαν, καθ' ἣν ἐμε-

λέτησε καὶ τὰ συστήματα πολλῶν ἀρχαιοτέρων φιλοσόφων. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σωκράτους ἐκ φόβου καταδιώξεως ἔφυγεν εἰς Μέγαρα καὶ ἐκείθεν εἰς Κυρήνην καὶ Αἴγυπτον· ἐπανελθὼν δ' εἰς Ἀθήνας συνέγραψε καὶ ἐδίδασκεν ἐπὶ τινα ἔτη, εἶτα δ' ἐπορεύθη εἰς Κάτω Ἰταλίαν, ἔνθα ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐκεῖ διαδεδομένης πυθαγορείου φιλοσοφίας. Μεταβάς εἰς Συρακούσας πρὸς Διονύσιον τὸν πρεσβύτερον περιέπεσεν εἰς τὴν δυσμένειαν τούτου ἕνεκα τῆς παρρησίας αὐτοῦ καὶ παραδοθεὶς εἰς τινα Σπαρτιάτην ἤχθη ὑπ' αὐτοῦ εἰς Αἴγιναν, ὅπως πωληθῆ ὡς δούλος· ἀλλὰ λυτρωθεὶς ὑπὸ τοῦ φιλοσόφου Ἀννικέριος ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἴδρυσεν σχολὴν ἐν ἰδίῳ κήπῳ παρακειμένῳ τῇ γυμνασίῳ τοῦ ἥρωος Ἀκαδήμου, ἐξ οὗ καὶ Ἀκαδημαϊκὴ ἐκλήθη ἡ σχολὴ αὐτοῦ. Εἰς ταύτην δὲ συνέρρον πολλοὶ οὐ μόνον Ἀθηναῖοι, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων τῆς Ἑλλάδος πόλεων, διδασκόμενοι πλὴν τῶν φιλοσοφικῶν καὶ μαθηματικῶν, ὧν ὁ φιλόσοφος ἦτο βαθὺς γνώστης.

Μετὰ τὸν θάνατον Διονυσίου τοῦ πρεσβυτέρου μεταβάς πρὸς Διονύσιον τὸν νεώτερον ἐκινδύνευσε τὰ μέγιστα διὰ τὴν καχυποψίαν τοῦ τυράννου μόλις σωθεὶς ὑπὸ τῶν φίλων. Ἐπιστρέψας εἰς Ἀθήνας ἐξηκολούθησε τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ μέχρι θανάτου, ἀποθανὼν τῇ 347 καὶ ταφθεὶς ἐν τῇ Κεραμεικῇ.

Ἔργα αὐτοῦ. — Τὰ σφύζόμενα τοῦ Πλάτωνος ἔργα εἶναι 42 διάλογοι, ἐπιστολαὶ τινες καὶ ὄροι εἴτε ὀρισμοί. Μόνον ἡ Ἀπολογία τοῦ Σωκράτους δὲν εἶναι γεγραμμένη διαλογικῶς. Ἐν πᾶσι δὲ τοῖς διαλόγοις, ἐξαιρουμένων τῶν Νόμων, ὁ Πλάτων διευθύνει τὴν συζήτησιν διὰ τοῦ Σωκράτους ἢ δογματικῶς διδάσκοντος ἢ ζωηρῶς μετὰ τῶν ἄλλων προσώπων συζητούντος. Οἱ πλείστοι τῶν διαλόγων φέρουσι τὸ ὄνομα ἑνὸς τῶν διαλεγομένων προσώπων ὡς Ἀάχης, Χαρμίδης, Παρμενίδης, Γοργίας, κλπ. καὶ πραγματεύονται ποικίλα θέματα, ὡς περὶ ἀνδρείας, περὶ σωφροσύνης, περὶ ἰδεῶν, περὶ ῥητορικῆς, κλπ. Οἱ παλαιοὶ διήρουν αὐτοὺς εἰς δύο τάξεις, εἰς πειραστικὰ καὶ εἰς ὑφηγητικὰ· ἐν τοῖς πρώτοις ἐξετάζεται ἐννοιαί τις ἢ πρόβλημα φιλοσοφικῶς ἐν ἐκτάσει, ἀλλ' ἄνευ θετικοῦ δεδο-

μένου, ἐν δὲ τοῖς δευτέροις παρέχονται τὰ θετικὰ δεδομένα τῆς φιλοσοφικῆς διανοήσεως.

Ὁ Πλάτων μετεχειρίσθη τὴν διαλογικὴν μορφήν, διότι αὕτη ἦτο συνήθης τότε ἐν Ἀθήναις ἐν ταῖς φιλοσοφικαῖς καὶ πολιτικαῖς συζητήσεσιν, ἀνήγαγε δ' αὐτὴν εἰς ἀνέφικτον τελειότητα δι' ἐναρμονίαν καὶ δραματικῆς περιγραφῆς, δι' ἀπεικονίσεως λεπτῆς τῶν χαρακτῆρων, δι' εὐστόχου καὶ εὐφροδῆς τῶν ἐνοιῶν ἀναπτύξεως καὶ ζωηρᾶς καὶ γοργῆς τοῦ θέματος οἰκονομίας· οὕτω δ' οἱ διάλογοι αὐτοῦ παρίστανται ὡς ἀληθεῖς τινες δραματικαὶ πράξεις. Ἡ γλῶσσα τοῦ Πλάτωνος, ἀποτελοῦσα μετάφασιν ἐκ τῆς ἀρχαίας ἀττικῆς εἰς τὴν νέαν, περιέχει πάσας τὰς καλλοῦντὸς τοῦ ἀττικοῦ λόγου ἐν τῇ ὑψίστῃ αὐτοῦ ἀκμῇ οὕσα πλουσία, ἐμμελής, ἤδεια, ἀκριβοῦς καὶ ἀνθηρὰ· δι' αὐτῆς ὁ φιλόσοφος ἀναδεικνύεται ὁ τελειότατος ἀντιπρόσωπος τοῦ ἐλληνικοῦ πεζοῦ λόγου. *μ. α.*

Φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος. — Ἡ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος διαίρεται κατ' οὐσίαν εἰς τὴν διαλεκτικὴν, τὴν φυσικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν, περιλαμβάνουσα καὶ τινὰς θεωρίας περὶ πολιτείας, θρησκείας καὶ τέχνης.

Καὶ ἡ μὲν διαλεκτικὴ περιέχει τὴν περὶ Ἰδεῶν θεωρίαν· εἰς ταύτην ὁ φιλόσοφος ὀρμήθη παραδεχθεὶς τὴν διάκρισιν δύο κόσμων, τοῦ αἰσθητοῦ καὶ ἀει βίου καὶ τοῦ νοητοῦ καὶ ἀμεταβλήτου· κατ' αὐτὸν αἱ Ἰδέαι εἶναι οἱ ἀρχικοί, ἐνιαῖοι καὶ ἀμετάβλητοι τύποι τῶν ὄντων, καταληπτοὶ μόνον τῇ νοήσει, εὐρίσκονται δ' ἐν τῷ νοητῷ κόσμῳ, ἔχουσαι τ' ἀποτυπώματα αὐτῶν ἐν τῷ αἰσθητῷ.

Ἡ δὲ φυσικὴ περιλαμβάνει τὰς περὶ κόσμου καὶ ψυχῆς θεωρίας αὐτοῦ. Ὁ Πλάτων τὴν μὲν πλάσιν τοῦ κόσμου ἀνάγει εἰς τὸ ἀπειρον καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα στοιχεῖα πῦρ, γῆν, ὕδωρ καὶ ἀέρα, τὴν δὲ κίνησιν αὐτοῦ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παντός, αὐτοκίνητον οὖσαν· ταύτης μόνον εἶναι ἡ τοῦ ἀνθρώπου, ἧτις πρὶν ἐγκλεισθῆ ἐν τῷ σώματι κατέκει ἐν τῷ κόσμῳ τῶν Ἰδεῶν, τούτων δ' ἀναμνησθῆσκει ἐν τῷ γῆινῳ κόσμῳ, ἐν τῷ ὁποίῳ ὅμως εἶναι

ἄγνωστον πότε καὶ διατὶ κατέπεσε. Μέρη δὲ τῆς ψυχῆς εἶναι τὸ νοητικόν, τὸ θυμοειδές, ἐκπροσωποῦν τὰ εὐγενῆ πάθη, καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν, τὰ ἀγεννῆ. Καὶ αἱ μὲν καθαρὸν βίον διαγαγοῦσαι ψυχαὶ ἐπανέρχονται εἰς τὸν νοητὸν κόσμον, αἱ δὲ χηρῆζουσαι διορθώσεως ὑποβάλλονται μετὰ θάνατον τὸ μὲν εἰς τιμωρίας, τὸ δ' εἰς ἀποδημίαν ἐντὸς σωματίων ἀνθρώπων ἢ ζώων (θεωρία τῆς μετεμψυχώσεως).

Ἡ δὲ ἠθικὴ βάσιν ἔχει τὰς ἀρχὰς τοῦ Σωκράτους, καθ' ἃς πᾶσαι αἱ ἐπὶ μέρους ἀρεταὶ ἀνάγονται εἰς τὴν σοφίαν ἢ τὴν φρόνησιν, ἀποτελοῦσαι ἐνότητα, ἥτοι τὴν καθόλου ἀρετὴν ταύτης μύρια εἶναι ἢ σοφία, πηγάζουσα ἐκ τοῦ νοητικοῦ, ἢ ἀνδρεία, ἐκ τοῦ θυμοειδοῦς, ἢ σωφροσύνη, ἐκ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ, καὶ ἢ δικαιοσύνη, ἥτις προσέχει, ἵνα ἕκαστον τῶν τριῶν μερῶν τῆς ψυχῆς ἐκπληροῖ τὸ ἔργον αὐτοῦ καὶ μὴ ἐπιχειρῇ τι πέραν τούτου.

Περὶ δὲ πολιτείας ὁ Πλάτων ἐφρόνει ὅτι πρέπει νὰ ἄρχῃ αὐτῆς ἡ φιλοσοφία, ὡς στηριζομένη ἐπὶ τῆς ἀληθοῦς γνώσεως, καὶ ὅτι σκοπὸς αὐτῆς εἶναι ἡ διὰ τῆς ἀρετῆς εὐδαιμονία τῶν πολιτῶν. Ἐν δὲ τῇ θρησκείᾳ ἐταύτιζε τὴν ἰδέαν τοῦ ἀπολύτου ἀγαθοῦ πρὸς τὴν θεότητα· τὴν δὲ τέχνην ἐθεώρει ὡς μίμησιν οὐχὶ τῆς οὐσίας τῶν ὄντων, τῶν καθαρῶν δηλονότι ἰδεωδῶν αὐτῶν τύπων, ἀλλὰ τῆς αἰσθητῆς ἐκδηλώσεως αὐτῶν, ὑπάγων τὴν ἔννοιαν τοῦ καλοῦ εἰς τὴν τοῦ ἀγαθοῦ.

Ὁ Πλάτων ἐπέδρασε βαθύτατα καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους καὶ κατὰ τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους. Ἀναπτύξας τὸν πνευματισμὸν τοῦ Σωκράτους προπαρεσκευάσε δι' αὐτοῦ τὰς ὁδοὺς τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ σήμερον δὲ θεωρεῖται ἀκένωτος πηγὴ ὑψηλῶν καὶ ὑγιῶν ἰδεῶν.

Διάδοχος αὐτοῦ ἀμέσως ἐν τῇ Ἀρχαίᾳ Ἀκαδημίᾳ ἐγένετο Σπεῦσιππος ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ, εἶτα δ' ὁ Σενοκράτης καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Πολέμων, μεθ' ὃν ἠκολούθησε σειρὰ ἄλλων μέχρι τῆς ἐκδηλώσεως τῆς Νέας Ἀκαδημίας, ἰδρυθείσης τῷ 296 ἐν Ἀθήναις.

§ 9. *Περὶ Ἀριστοτέλους.*

Ὁ Ἀριστοτέλης ἐγεννήθη ἐν Σταγείροις τῆς Μακεδονίας τῷ 384 π. X. ἐκ πατρὸς Νικομάχου, ἱατροῦ Ἀμύντου τοῦ Β', βασιλέως τῆς Μακεδονίας. Δεκαοκταετῆς ἦλθεν εἰς Ἀθήνας, ἔνθα ἠκροάσατο τῶν ῥητόρων καὶ τοῦ Πλάτωνος ἐπὶ πολλὰ ἔτη, ἐγκύψας ἅμα καὶ εἰς τὴν μελέτην τῶν προγενεστέρων φιλοσοφικῶν συστημάτων. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πλάτωνος μεταβάς εἰς Μικρὰν Ἀσίαν ἔλαβε σύζυγον τὴν θυγατέρα Ἑρμείου τοῦ τυράννου τοῦ Ἀταρνέως, μετ' ὀλίγον δ' ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας, ἔνθα ἔδρυσεν ῥητορικὴν σχολὴν ἀντίπαλον τῆς τοῦ Ἰσοκράτους. Προσκληθεὶς τῷ 342 ὑπὸ Φιλίππου τοῦ Μακεδόνα ἀνέλαβε τὴν ἀνατροφὴν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐφ' οὗ μεγάλως ἐπέδρασε. Στρατεύσαντος δὲ τούτου εἰς Ἀσίαν, ὁ Ἀριστοτέλης ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἔδρυσεν ἐν τῷ Λυκείῳ σχολὴν φιλοσοφικὴν κληθεῖσαν *Περιπατητικὴν* ἐκ τῶν ἐν περιπάτοις γινομένων διαλέξεων. Ἐν αὐτῇ πλὴν τῆς φιλοσοφίας ἐδίδασκε καὶ ῥητορικὴν ἢ δὲ διδασκαλία αὐτοῦ ἐγένετο μᾶλλον διὰ συνεχοῦς ἀπαγγελίας, τῶν μαθητῶν ἀκρωμένων. Οἴκοθεν εὐπορος ὢν καὶ ὑπὸ τῆς γενναιοδωρίας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ὑποστηριζόμενος διέθετεν ἀφθονα τὰ μέσα πρὸς ἀγορὰν τῶν χρησίμων πρὸς τὰς ἐπιστημονικὰς αὐτοῦ μελέτας βιβλίων καὶ ἀντικειμένων. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἐκραγέντος τοῦ Λαμιακοῦ πολέμου, κατηγορήθη ἐκ πολιτικοῦ μίσους ὡς ἄθεος· διὸ κατέφυγεν εἰς Χαλκίδα, ἔνθα ἀπέθανεν ἐκ νόσου τῷ 322. Ἦτο ἀσθενὴς τὸ σῶμα, ἀλλὰ φιλόπονος, φιλόκαλος καὶ εὐγενὴς τὸ ἦθος.

Ἔργα αὐτοῦ.—Τὰ ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλους, περὶ πᾶσαν σχεδὸν ἐπιστήμην ἀσχοληθέντος, εἶναι ποικιλώτατα καὶ πολυαριθμώτατα. Διαιροῦνται δὲ τὰ μέχρι σήμερον σφζόμενα εἰς τὰς ἑξῆς μεγάλας τάξεις· α') Λογικά, β') Φυσικά, γ') τὰ μετὰ τὰ Φυσικά, δ') Ἠθικά, ε') Πολιτικά καὶ ς') Τεχνολογικά. Τῆς δ' ἀπολομένης Συναγωγῆς πολιτειῶν, ἣτις περιελάμβανε τὴν ἀνάλυσιν τῶν πολιτευμάτων ἐκ τὸν πενήκοντα ὀκτώ, ὡς λέγεται, ἀρχαίων πόλεων, καὶ ἑξ ὁποίας

πιθανῶς πόρισμα ἦσαν τὰ σφζόμενα *Πολιτικά*, εὐρέθη μόνον, πρό-
τινων ἐτών, ἢ *Ἀθηναίων πολιτεία*: ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ ὁ φιλόσοφος,
μετὰ προηγουμένην ἱστορικὴν ἀρήγησιν τῶν στάσεων καὶ τῶν πο-
λιτικῶν μεταρρυθμίσεων τῶν γενομένων ἐν Ἀθήναις, περιγράφει
τὸν ὀργανισμὸν καὶ τὴν λειτουργίαν τοῦ ἀθηναϊκοῦ πολιτεύματος
κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ.

Τὰ πλεῖστα τῶν σφζομένων συγγραμμάτων τοῦ Ἀριστοτέλους εἶ-
ναι διδασκτικά, διηρέθησαν δὲ μετὰ ταῦτα εἰς ἐξωτερικά, προωρι-
σμένα διὰ τοὺς ἀρχαίους καὶ τοὺς πολλοὺς, καὶ εἰς ἐσωτερικά,
συντεταγμένα πρὸς ὑψηλοτέραν διδασκαλίαν τῶν τακτικῶν μαθη-
τῶν. Εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν ἀνάγεται τὸ πλεῖστον τῶν σφ-
ζομένων ταῦτα εἶναι πολὺ συνεπτυγμένα καὶ οὐχὶ τελείως ἐξειργα-
σμένα, ἐν γλώσσει οὔτε τὴν χάριν οὔτε το ὕψος τῆς τοῦ Πλάτωνος
ἐχοῦσῃ, ἀλλ' ἀνωμάλῳ, τραχεῖα καὶ πυκνῇ, ἐνίοτε δὲ καὶ σκοτεινῇ
ἕνεκα τῆς ὑπερβολικῆς βραχυλογίας: ἀλλὰ τὴν ἔλλειψιν ταύτην
ἀναπληροῖ τὸ βάθος τῶν ἐννοιῶν.

Φιλοσοφία τοῦ Ἀριστοτέλους. — Ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἀριστοτέλους
δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς τέσσαρα κύρια μέρη, τὴν *Λογικὴν*, τὴν
Μεταφυσικὴν, τὴν *Φυσικὴν* καὶ τὴν *Ἠθικὴν*, αἷς ἐπισυνάπτονται
καὶ ἄλλαι τινὲς ἐπιστημονικαὶ γνώσεις.

Καὶ ἐν μὲν τῇ *Λογικῇ*, ἥτις καὶ *Ὄργανον* καλεῖται καὶ ἐπὶ σω-
κρατικῆς καὶ πλατωνικῆς βάσεως στηρίζεται, ὁ φιλόσοφος πρα-
γματεύεται περὶ τῶν τρόπων τοῦ διανοεῖσθαι, ἤτοι περὶ ἐννοιῶν, κρί-
σεων, συλλογισμῶν, ἀποδείξεων, ὀρισμῶν καὶ διαίρεσεων.

Ἐν δὲ τῇ *Μεταφυσικῇ* καθόλου μὲν ἀσχολεῖται περὶ τῆς πρώ-
της αἰτίας τῶν ὄντων, τῆς τὰ πάντα κινούσης, ἀκινήτου δ' αὐτῆς
μενούσης, ἤτοι τοῦ θεοῦ, εἰδικώτερον δ' ἐξετάζει τὴν σχέσιν τῶν
καθ' ἕκαστα πρὸς τὸ ὄλον, θεωρῶν τὰ ὄντα ὑπὸ τὴν τετραπλῆν ὀ-
ψιν τῆς ὕλης, τοῦ εἶδους, τοῦ κινουῦτος αἰτίου καὶ τοῦ σκοποῦ δι'
ὃν κινουῦνται.

Ἐν δὲ τῇ *Φυσικῇ* τοῦναντίον ἐξετάζει τὸ κινούμενον, ἤτοι τὸν
κόσμον: ἐν αὐτῷ πᾶσα κίνησις εἶναι μεταβολή, ὡς παρατηρεῖται

ἐν τῇ γενέσει, τῇ φθορᾷ, τῇ αὐξήσει, τῇ μειώσει κλπ. Φρονεῖ δ' ὅτι ἐν παντὶ ὄντι, πλὴν τοῦ Θεοῦ, ὑπάρχει ὕλη, ἣτις ἐστὶ τὸ δυνάμει ὄν, καὶ εἶδος, ὕπερ εἶναι τὸ ἐνεργείᾳ ἢ ἐντελεχείᾳ ὄν· οὕτως ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὕλη μὲν εἶναι τὸ σῶμα, εἶδος δ' ἢ ψυχὴ. Πᾶσα ζωὴ ἐν τῷ κόσμῳ ἐκδηλοῦται διὰ κινήσεως· ἡ ζωὴ τῶν φυτῶν εἶναι θρέψις καὶ διάδοσις τοῦ εἶδους, παρὰ δὲ τοῖς ζώοις καὶ αἰσθησις καὶ κίνησις παρὰ τοῖς πλείστοις, παρὰ δὲ τοῖς ἀνθρώποις μετὰ τούτων συνδέεται καὶ ἡ νόησις.

Ἐν τῇ *Ἠθικῇ* τέλος ἀποφαίνεται ὅτι ἡ εὐδαιμονία τοῦ ἀνθρώπου κεῖται ἐν τῇ ἀρετῇ· ταύτην ὀρίζει ὡς ἔξιν προαιρετικὴν διευθυνομένην ὑπὸ τῆς φρονήσεως εἰς τὸ μέσον ἀληθές· οὕτω δ' ἢ ἀρετὴ εἶναι μεσότης κειμένη μεταξὺ δύο ἐλλείψεων ἢ ἀνδρείᾳ π. χ. ἔχει τὸ μέσον μεταξὺ τῆς θρασύτητος καὶ τῆς δειλίας.

Περὶ πολιτείας ὁ Ἀριστοτέλης φρονεῖ ὅτι σκοπὸς αὐτῆς ἐν γενεῇ εἶναι ἡ εὐδαιμονία τῶν πολιτῶν ἐν τελείᾳ ζωῆς κοινωνίᾳ. Ἐν τῇ *θηρηκείᾳ* παραδέχεται ὅτι τὸ θεῖον εἶναι ἡ πρώτη αἰτία τῆς συνοχῆς, τῆς τάξεως καὶ τῆς κινήσεως τοῦ κόσμου καθόλου ἀνευ ἐπεμβάσεως ἐν ταῖς λεπτομερείαις. Τὴν τέχνην θεωρεῖ προερχομένην ἐκ μιμήσεως, τὴν δὲ *δητορικὴν* τὸ μὲν ὡς τέχνην, τὸ δ' ὡς παραφυσία τῆς διαλεκτικῆς, τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς ἠθικῆς.

Ἐν δὲ τῷ περὶ *Ποιητικῆς* ἔργῳ αὐτοῦ, ὕπερ δὲν σφίζεται πλήρες, μετὰ σύντομον εἰσαγωγὴν περὶ τῆς οὐσίας καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ποιήσεως, πρῶτον μὲν ποιεῖται λόγον περὶ τραγωδίας καὶ ἔπους, εἶτα δ' ἐπιφέρει σύγκρισιν μεταξὺ τῶν δύο τούτων εἰδῶν· τὰ περὶ λυρικῆς ποιήσεως καὶ κωμωδίας περιλαμβάνοντο ἐν τῷ ἀπολεσθέντι μέρει τοῦ ποιήματος. Εἶναι δὲ τοιοῦτον τὸ κύρος τῶν ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ βραχέως μὲν, ἀλλὰ μετὰ θαυμαστῆς ὀξυνοίας λεγομένων, ὥστε καὶ σήμερον ἔτι μένει ἀπρόσβλητον.

Ὁ Ἀριστοτέλης συνεδάσατο τὴν ἐμβρίθειαν τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως πρὸς τὴν εὐρύτητα τῶν θετικῶν γνώσεων καὶ τὴν πείραν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἀναδειχθεὶς ἀπαράμιλλος μεταφυσικός, βαθύς πολιτειολόγος καὶ ἀκριβέστατος τῶν φυσικῶν φαι-

νομένων έρευνητής· αν δ' ή πρόσδος τών θετικῶν έπιστημῶν σήμερον δέν συμφωνεί πρὸς πολλές τών φυσικῶν καί τών μαθηματικῶν αὐτοῦ θεωριῶν, ἀλλ' ὅμως ἐν τῇ λογικῇ, τῇ μεταφυσικῇ, τῇ ἠθικῇ καί τῇ πολιτικῇ τὸ κῦρος τοῦ μεγάλου φιλοσόφου διέμεινε ἀμείωτον, ἰδίᾳ ἐν τῇ λογικῇ, εἰς ἣν οἱ μετὰ ταῦτα ἐλάχιστοι ἠδυνήθησαν νὰ προσθέσωσιν· ἀλλὰ καί ἐν ταῖς ζωολογικαῖς αὐτοῦ συγγραφαῖς, καίτοι τὰ μέσα τῆς παρατηρήσεως τότε ἦσαν δυσχερῆ ἢ ἀτελῆ, διακρίνεται βαθύτης παρατηρήσεως μετὰ συμπερασμάτων ἀσφαλῶν.

Διάδοχος τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν τῇ Περιπατητικῇ Σχολῇ ἐπὶ πολλά ἔτη ὑπῆρξε Θεόφραστος ὁ Λέσβιος (372—287) γράψας πλεῖστα συγγράμματα· τούτων σφίζεται τὸ περὶ φυτῶν ἱστορίας καί τὸ περὶ φυτῶν αἰτιῶν, ἕνεκα τῶν ὁποίων καί πατήρ τῆς φυτολογίας θεωρεῖται, καί τὸ περὶ λίθων. Οἱ δὲ σφριζόμενοι χαρακτηρῆς, ἀπεικονίζοντες ἄριστα τὰ ἦθη διαφόρων ἀνθρώπων, φαίνεται ὅτι ἦσαν ἀπόσπασμα μεγάλου ἠθικοῦ συγγράμματος αὐτοῦ.

Γ) ΡΗΤΟΡΕΙΑ

§ 1. Ἀρχαὶ καὶ ἀνάπτυξις αὐτῆς.

Οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἠγάπησαν τὸν ῥητορικὸν λόγον. Ἡδὴ παρ' Ὀμήρῳ πολὺ τιμῶνται οἱ ἔχοντες τὸ δῶρον τῆς εὐγλωττίας· ὁ Νέστωρ διακρίνεται διὰ τὴν ἠδουπέειαν, ὁ Φοῖνιξ διὰ τὴν τέχνην, ὁ Ὀδυσσεὺς διὰ τὴν εὐφράδειν καί ὁ Μενέλαος διὰ τὴν βραχυλογίαν, πάντες δ' οἱ γέροντες τῶν Τρώων χαρακτηρίζονται ὡς ἐσθλοὶ ἀγορηταί.

Ἄλλ' ἡ ῥητορεία τῶν χρόνων ἐκείνων ἦτο ἀπλή, φυσικὴ καὶ περιωρισμένη ἕνεκα τοῦ ἐπικρατοῦντος τότε μοναρχικοῦ πολιτεύματος· μετὰ δὲ ταῦτα, ὅτε ἤρξαντο ἀναφαινόμεναι τυραννίδες καὶ δημοκρατίαι, προήχθη μὲν πῶς ἡ πολιτικὴ ῥητορεία, ἀλλ' οὐδὲ μία θεωρία ἐπενοήθη καθορίζουσα τοὺς κανόνας τοῦ ῥητορικοῦ

λόγου· ὑπερεῖχον μόνον αἱ ἔμφυτον ἔχοντες τὸ χάρισμα αὐτοῦ. Τοιοῦτοι φυσικοὶ ῥήτορες ἐν Ἀθήναις παλαιότερον μὲν ὑπῆρξαν ὁ Σόλων, ὁ Πεισίστρατος καὶ ὁ Κλεισθένης, ἀπὸ δὲ τῶν μηδικῶν πολέμων καὶ ἐπὶ μικρὸν μετὰ τούτους, ὅτε ἡ δημοκρατία ἐγένετο ἐδραιωτέρα καὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ λόγου μείζων, διακρίθησαν ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ Ἀριστείδης, ὁ Κίμων καὶ ἰδίᾳ ὁ Περικλῆς. Ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων αἱ Ἀθήναι γίνονται κέντρον μεγάλης ῥητορικῆς δράσεως· ἀλλ' ἡ διδασκαλία τῆς ῥητορικῆς τέχνης εἰσῆχθη εἰς αὐτὰς ἔξωθεν, ἐκ Σικελίας, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, διὰ τοῦ ἐν τοῖς σοφισταῖς μνημονευθέντος Γοργίου, ὡς πρεσβευτοῦ ἐλθόντος. Οὗτος ἐγένετο μαθητῆς τοῦ Γισίου ἐν Συρακούσαις, ἐνθα, πολλῶν δικῶν ἀναφυσισῶν διὰ τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίδος, ἐμορφώθη ἡ ἔντεχνος ῥητορική, ἣτις ὅμως μετέιχε πολλῆς σοφιστείας. Ὁ Γοργίας μένων ἐν Ἀθήναις ἐδίδασκε τὴν ῥητορικὴν πολλοὺς τῶν ἐπισήμων νέων ἐπὶ ἀδρῶ μισθῶ· ἐνίοτε δὲ μετέβαινε καὶ εἰς ἄλλας πόλεις καὶ ἐξεφώνει πανηγυρικοὺς λόγους, οὕτω δὲ διεμόρφωσε λαμπρῶς τὸ ἐπιδεικτικὸν εἶδος ἐν τῇ ῥητορείᾳ. Οἱ λόγοι αὐτοῦ ἦσαν πομπώδεις καὶ ἀρμονικοὶ μετὰ ποιητικῶν ἐκφράσεων καὶ ποικίλων σχημάτων, ἀλλ' ἄνευ βάθους, ἐκπλήσσοντες μόνον διὰ τὴν καλλιπέειαν καὶ τὸ σπάνιον καὶ τὸ καινοφανὲς τῶν λέξεων καὶ τῶν φράσεων.

Ἀλλὰ καὶ αἱ ἄλλοι σοφισταὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν διάδοσιν τῆς ῥητορικῆς· ὀρίζοντες ταύτην ὡς δημιουργὸν πειθοῦς καὶ ἀδιαφοροῦντες περὶ τῆς ἀληθοῦς γνώσεως, μεταχειρίζοντο αὐτὴν ὡς μέσον μόνον πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ ἐφαρμόζοντες τὸ ἀξίωμα τὸν ἦτιω λόγον κρείττω ποιεῖν καὶ τἀνάπαλιν. Καὶ προήγαγον μὲν τὸν ῥητορικὸν καὶ καθόλου τὸν πεζὸν λόγον, ἀλλ' ἀπέβλεψαν μᾶλλον εἰς τὴν ἔντεχνον καὶ ἀνθηρὰν αὐτοῦ μορφήν ἢ εἰς τὴν λογικὴν καὶ τὴν πραγματικὴν τῶν ἐκτιθεμένων ὀρθότητα.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω γίνεται ὀφθαλμὸν ὅτι πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς ῥητορείας ἐν Ἀθήναις συνέτειναν τὸ ἐλεύθερον δημοκρατικὸν πολί-

τευμα, ἡ ἔμφυτος εὐγλωττία τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς πόλεως καὶ ἡ διδασκαλία τῆς ῥητορικῆς τέχνης ὑπὸ τῶν σοφιστῶν· ἀλλὰ καὶ αἱ πολλαὶ δίκαι αὐτῶν τε τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν ἐν τῇ πόλει ὑποχρεωτικῶς δικαζομένων συμμάχων, ἔτι δὲ καὶ ἡ καθόλου πνευματικὴ ἀκμὴ τῆς πόλεως, οὐκ ὀλίγον συνεβάλλοντο εἰς τὴν τελειότεραν τῆς ῥητορικῆς διαμόρφωσιν.

§ 2. Εἶδη τοῦ ῥητορικοῦ λόγου.

Τὸ πολιτικὸν βῆμα, τὰ δικαστήρια καὶ αἱ πανηγύρεις ἦσαν τὸ στάδιον τῆς ἐνεργείας τοῦ ῥήτορος· ἕνεκα τούτου ἐμορφώθησαν τρία εἶδη ῥητορικοῦ λόγου, α') τὸ συμβουλευτικόν, περιλαμβάνον δημοσίας ἀγορεύσεις καὶ εἰς τὸ συμφέρον ἀποβλέπον, β') τὸ δικαστικόν, περιλαμβάνον λόγους ἐν δικαστηρίῳ ἀπαγγελλομένους καὶ τὴν ἀπόδειξιν τοῦ δικαίου ἢ τοῦ ἀδίκου ἐπιδιώκον καὶ γ') τὸ ἐπιδεικτικόν ἢ πανηγυρικόν, στρεφόμενον περὶ τοὺς ἐγκωμιαστικοὺς λόγους καὶ σκοπὸν ἔχον τὸ ἠθικὸν καλόν.

§ 3. Ἐκκλησία καὶ δικαστήρια.

Ἐν Ἀθήναις, δημοκρατικοῦ ὄντος τοῦ πολιτεύματος, ὁ λαὸς συνήρχετο εἰς δημοσίας συνελεύσεις, ὅπως λάβῃ ἀποφάσεις περὶ σπουδαιοτάτων τῆς πολιτείας πραγμάτων αἱ συνελεύσεις αὗται ἐκαλοῦντο ἐκκλησίαι καὶ ἦσαν ἢ τακτικαὶ ἢ ἔκτακτοι· καὶ τακτικαὶ μὲν συνήγοντο τέσσαρες ἐν ἑκάστη πρυτανείᾳ¹, μίᾳ αὐτῶν κυρίας καλουμένης, ἔκτακτοι δέ, αἵτινες σύγκλητοι ἐλέ-

¹. Ἡ βουλή ἐν Ἀθήναις, συγκειμένη ἐκ πεντηκκοσίων μελῶν, διηρεῖτο εἰς δέκα τμήματα. ὧν ἕκαστον περιελάμβανε τοὺς βουλευτὰς μίᾳ φυλῆς καὶ διεχειρίζετο τὴν ἀρχὴν ἐπὶ ἑν δέκατον τοῦ ἔτους, διαιρουμένου καὶ τούτου εἰς δέκα τμήματα. Οἱ πενήκοντα βουλευταὶ ἑκάστου τμήματος ἐκαλοῦντο πρυτάνεις, ὁ δὲ χρόνος τῆς ἀρχῆς αὐτῶν πρυτανεία καὶ ἡ φυλὴ πρυτανεύουσα· ὁ προϊστάμενος τῶν πρυτάνεων ἐλέγετο ἐπιστάτης.

γοντο, ὡσάκις παρίστατο ἀνάγκη ἐπείγουσα. Συνήρχετο δ' ἡ ἐκκλησία παλαιότερον μὲν εἰς τὴν ἀγοράν, εἶτα δ' εἰς τὴν Πνύκα, ὕστερον δ' εἰς τὸ θέατρον καὶ ἐνίοσι εἰς τὸν Πειραιᾶ. Προήδρευον δ' αὐτῆς οἱ Πρωτάνεις, ἐννέα τὸν ἀριθμὸν, οἵτινες καὶ εἰσήγον τὰ συζητητέα θέματα· ἂν ἦτο ἀνάγκη συζητήσεως ἠγόρευον συνήθως οἱ πρεσβύτεροι πρῶτοι· ἔφερον δ' οἱ ἀγορευόντες στέφανον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἐμφαίνοντα ὅτι ἱερὸν καθήκον ἐξεπλήρου. Παρατωθείσης δὲ τῆς συζητήσεως τὸ ζήτημα ἐτίθετο ὑπὸ τῶν πρωτάνεων εἰς ψηφοφορίαν γενομένην δι' ἀνατάσεως τῶν χειρῶν (χειροτονίας). Ἡ ἀποζημίωσις ἐκάστου τῶν ἐκκλησιαζόντων ἦτο κατ' ἀρχὰς εἰς ὄβολος, βαθμηδὸν δ' ἠυξήθη εἰς τρεῖς· ἐπὶ δὲ τῶν χρόνων τοῦ Ἀριστοτέλους ἐδίδοντο ἐννέα ὄβολοὶ διὰ τὴν κυρίαν ἐκκλησίαν καὶ ἕξ διὰ τὰς ἄλλας.

Τῶν δὲ δικαστηρίων τὸ μέγιστον ἦτο ἡ Ἡλιαία περιλαμβάνουσα ἑξακισχιλίους δικαστὰς κληρουμένους κατ' ἔτος ὑπὸ τῶν ἐννέα ἀρχόντων· χίλιοι ἕξ αὐτῶν ἦσαν ἀναπληρωτικοί. Σπανίως οἱ Ἡλιασταὶ ἐδίκαζον πάντες ἕμοῦ· συνήθως ἦσαν διηρημένοι εἰς δέκα τμήματα, ὧν ἕκαστον συνίστατο ἐκ πεντακοσίων καὶ ἐνὸς δικαστῶν πρὸς ἀποφυγὴν ἰσοψηφίας· διὰ κληρώσεως δ' ἰδιαιτέρας κατὰ τὴν πρῶταν τῆς δίκης ὠρίζετο τίνες τῶν δικαστῶν ἔμελλον νὰ δικάσωσιν εἰς τοῦτο ἢ ἐκείνο τὸ δικαστήριον. Ἐνώπιον αὐτῶν ἠγόρευεν ὁ διώκων (=κατήγορος) καὶ ὁ φεύγων (=κατηγορούμενος), ὁ δὲ χρόνος τῆς ἀγορεύσεως ὠρίζετο δι' ὑδραυλικοῦ ὀρολογίου, τῆς κλειψύδρας. Ἡ δικαστικὴ ἀποζημίωσις ἐν ἀρχῇ ἦτο ὄβολος, εἶτα δὲ διώβολον καὶ ἐπὶ Κλέωνος τριώβολον,

§ 4. Δογογράφοι.

Ἐν Ἀθῆναις κατὰ νόμον τοῦ Σόλωνος οἱ δικαζόμενοι ὄφειλον ν' ἀγορεύωσιν αὐτοπροσώπως, πλὴν τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδῶν, ὑπὲρ ὧν ἠγόρευον συγγενεῖς ἢ ἐπίτροποι· μετὰ δὲ τὴν ἀγόρευσιν ἐπετρέπετο νὰ συμπληρώσῃ ἢ βεβαιώσῃ τὰ ῥηθέντα συγγενῆς ἢ

φίλος, συνήγορος καλούμενος· τὸ τοιοῦτον ἐκαλεῖτο δευτερολογία, ἣτις πολλάκις ἦτο σπουδαιότερα τῆς πρώτης ἀγορεύσεως, ἣτοι τῆς πρωτολογίας. Ἄλλ' ἢ πληθὺς τῶν νόμων καὶ ἡ πρόοδος τῆς ῥητορικῆς ἀπέδειξαν ἄτοπον τὸν νόμον τοῦτον τοῦ Σόλωνος. Διὰ τοῦτο ἀνεφάνησαν οἱ λογογράφοι, ἣτοι κατασκευασταὶ λόγων, οἵτινες, ὄντες ἔμπειροι τῶν νόμων καὶ τῆς ῥητορικῆς, ἔγραφον ἐπ' ἀμοιβῇ λόγους ὑπὲρ τοῦ πελάτου αὐτῶν ὑπὸ τοῦτου ἐκμανθανόμενον καὶ πρὸ τῶν δικαστῶν ἀπαγγελλόμενον. Οἱ λογογράφοι ἔγραφον καὶ πολιτικοὺς λόγους κατὰ παραγγελίαν.

§ 5. Περικλῆς.

Ἐκ τῶν φυσικῶν ῥητόρων ἐπιφανέστατος ὑπῆρξεν ὁ Περικλῆς. Οἱ λόγοι αὐτοῦ δὲν παρεδόθησαν γεγραμμένοι· ὁ Θουκυδίδης μόνον διέσωσεν ἡμῖν τρεῖς δημηγορίας αὐτοῦ οὐχὶ αὐτολεξεί, ἀλλ' ἐγγύτατα τῇ περιεχομένῳ αὐτῶν. Ἐκ τούτων, ἔτι δὲ καὶ ἐκ τῶν μαρτυριῶν τῶν ἀρχαίων, φαίνεται ὅτι κύριος χαρακτήρ τῶν λόγων τοῦ Περικλέους ἦτο ἡ βαθύτης καὶ ἡ λεπτότης περὶ τὰ νοήματα, καθῶς καὶ ἡ μεγαλοπρεπεία, δι' ἣν ἐπεκλήθη Ὀλύμπιος. Οἱ λόγοι αὐτοῦ, ἀπηλλαγμένοι ῥητορικῶν τεχνισμάτων καὶ πλήρεις δυνάμεως καὶ ἀκριθείας, διηγησιμένοι δὲ πολλαχοῦ διὰ λαμπρῶν ποιητικῶν εἰκόνων, παρομοιώσεων καὶ εὐστόχων ἀποφθεγμάτων, εἰσέδουον βαθύτατα εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀκρατῶν.

§ 6. Οἱ ἐξέχοντες τῶν τεχνικῶς διαμορφωθέντων ῥητόρων.

Εἰσαχθείσης τῆς διδασκαλίας τῆς ῥητορικῆς τέχνης ἐν Ἀθήναις ὑπὸ Γοργίου πάντες οἱ ῥήτορες ἐμορφοῦντο τεχνικῶς. Ἄλλὰ καὶ πολλοὶ τῶν κατ' ἐμπειρίαν ἀκούστων πρότερον τὴν ῥητορικὴν ὑπέστησαν τὴν ἐκ τῆς διδασκαλίας ταύτης ἐπίδρασιν. Ἐκ τῶν πολλῶν δὲ ῥητόρων οἱ φιλόλογοι τῆς Ἀλεξανδρείας ἀπεχώρισαν δέκα, θεωρήσαντες τούτους κανόνα εἴτε ὑπόδειγμα τῆς ἀπικῆς ῥητορείας·

είναι δ' οὗτοι οἱ ἐξῆς: Ἀντιφῶν, Ἀνδοκίδης, Ἀνσίας, Ἰσοκράτης, Ἰσαῖος, Λυκοῦργος, Αἰσχίνης, Δημοσοθένης, Ὑπερείδης καὶ Δείναρχος.

§ 7. Ἀντιφῶν.

Ὁ Ἀντιφῶν, γεννηθεὶς ἐν Ἐραμνοῦντι τῆς Ἀττικῆς τῷ 480 π. Χ., διέπρεψεν ὡς πολιτικός καὶ διδάσκαλος τῆς ῥητορικῆς ἰδρύσας σχολὴν ταύτης ἐν Ἀθήναις. Ἀπ' αὐτοῦ ἔλαβε σπουδαιότητα τὸ ἔργον τῶν λογογράφων. Κατηγορηθεὶς ἐπὶ πολιτικῇ προδοσίᾳ ὑπὸ Θηραμένους, ἀπελογήθη μὲν δεξιῶς, ἀλλὰ καταδικάσθη εἰς θάνατον τῷ 411, ἣ δὲ περιουσία αὐτοῦ ἐδημεύθη.

Ἐκ τῶν 35 λόγων αὐτοῦ σφύζονται 15 ἀναφερόμενοι εἰς φονικὰ δίκαια, ἐξ αὐτῶν δὲ τρεῖς εἶναι πραγματικοί, οἱ δὲ λοιποὶ ῥητορικὰ γυμνάσματα διηρημένοι εἰς τετραλογίας· ἐν ἐκάστη τούτων δύο λόγοι ἀνήκουσιν εἰς τὸν κατήγορον ὡς πρωτολογία καὶ δευτερολογία, οἱ δ' ἄλλοι δύο εἰς τὸν κατηγορούμενον ὡσαύτως· ἐν αὐταῖς δηλαδὴ ἐφηρμόσθη ὑπὸ τοῦ ῥήτορος ἡ σοφιστικὴ τέχνη τοῦ ποιεῖν τὸν κρείττω λόγον ἤτιω καὶ ἀντιστρόφως. Ἐν ταῖς λόγοις αὐτοῦ, γεγραμμένοις ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἀττικῇ γλώσσῃ, φαίνεται μὲν ῥήτωρ ἐμβριθῆς καὶ παθητικός, ἀλλὰ στερεῖται χάριτος καὶ εἶναι πλήρης τεχνικῶν σχημάτων.

§ 8. Ἀνδοκίδης

Ὁ Ἀνδοκίδης, ὀλίγῳ νεώτερος τοῦ Ἀντιφῶντος ὢν, διεκρίθη ὡς πολιτικός καὶ στρατηγὸς μᾶλλον ἢ ὡς ῥήτωρ. Κατηγορηθεὶς ὡς Ἐρμοκοπίδης καὶ ὡς ὕβριστῆς τῶν ἑλευσινίων μυστηρίων ἔφυγεν ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἐπεδόθη εἰς ἐμπορίαν μετὰ δὲ τὴν πτώσιν τῶν Τριάκοντα ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας καὶ ἀποτυχὼν εἰς ἐντολὴν τινα τῆς πόλεως πρὸς τὴν Σπάρτην ἐξεδιώχθη, ἄγνωστον δ' εἶναι ποῦ καὶ πότε ἀπέθανε. Ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ σφύζονται τέσσαρες, ἐν οἷς ὁ περὶ τῶν μυστηρίων.

Ὁ Ἀνδοκίδης εἶναι μὲν ἀπηλλαγμένος πολλῶν ῥητορικῶν σχημάτων, ἀλλὰ στερεῖται τέχνης καὶ ἀκριθείας, μακρολογεῖ δ' ἐν ταῖς διηγήσεσιν διὰ τὴν λειότητά τοῦ λόγου καὶ τὸ εὐχερὲς τῆς ἐκφράσεως ἀποτελεῖ μετάβασιν πρὸς τὸν Λυσίαν καὶ τοὺς λοιποὺς ῥητοράς.

§ 9. Λυσίας.

Ὁ Λυσίας ἦτο υἱὸς Κεφάλου τοῦ Συρακουσίου μετακίσητος ἐν Ἀθήναις τῇ προτροπῇ τοῦ Περικλέους. Γεννηθεὶς τῷ 444 π. Χ. μετέβη νεώτατος ὢν εἰς Σικελίαν, ἐνθα ἐδιδάχθη τὴν ῥητορικὴν, ἐκεῖθεν δ' ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας τῷ 411 καὶ ἔζη παρὰ τῷ πατρὶ, ὅστις ἦτο λίαν εὖπορος, ἔχων λαμπρὸν ἀσπίδοπηγεῖον καὶ πολλὰς οἰκίας. Ὡν δημοκρατικὸς κατεδιώχθη ὑπὸ τῶν Τριάκοντα· τούτων ὁ Ἐρατοσθένης ἐφόνευσε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Πολέμαρχον, μόλις δὲ καὶ αὐτὸς διέφυγε τὰς χεῖρας τῶν τυράννων σωθεὶς εἰς Μέγαρα, ἀφοῦ ἀπώλεσε τὸ μείζον μέρος τῆς περιουσίας· μένων δ' ἐκεῖ καθ' ὃν χρόνον οἱ Τριάκοντα ἐμαίνοντο ἐν Ἀθήναις ἔδωκε πολλὰ χρήματα εἰς τοὺς περὶ τὸν Θρασύβουλον καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίας, μεθ' ἣν ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τοῦ δήμου ἰσοτελής, ἔχων δηλονότι δικαιώματα μεταξὺ πολίτου καὶ μετοίκου. Ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ἤρξατο διδάσκων τὴν ῥητορικὴν ἐν σχολῇ καὶ ἐγένετο λογογράφος, εὐδοκιμήσας τὰ μέγιστα ὡς τοιοῦτος· ἀπέθανε τῷ 378.

Ἐκ τῶν 230 λόγων αὐτοῦ σφίζονται 34. Ἐκ τούτων μόνον τὸν κατ' Ἐρατοσθένην ἐξεφώνησεν ἐν δικαστηρίῳ, τοὺς δὲ λοιποὺς ἔγραψεν ὑπὲρ ἄλλων· ὁ δ' Ἐπιτάμιος καὶ ὁ κατ' Ἀνδοκίδου θεωροῦνται νόθοι.

Εἰ καὶ ὁ Λυσίας ἔγραψε λόγους πρὸς χρήσιν διαφόρων προσώπων, ἀλλ' ὅμως φαίνεται εἰσδύων βαθέως εἰς τὸ θέμα, τὸν χαρακτήρα, τὴν κοινωνικὴν θέσιν, τὴν ἀνατροφὴν καὶ τὴν ἡλικίαν ἐκάστου αὐτῶν· διὸ μεταχειρίζεται τεχνηέντως τὸ ἀρμόδιον πνεῦμα καὶ

τὸ ἀνάλογον λεκτικὸν πρὸς τὸ πρόσωπον καὶ τὴν ὑπόθεσιν· τὴν ἀρετὴν ταύτην οἱ παλαιοὶ ἐκάλουν δεινότητα περὶ τὴν ἡθοποιῖαν. Εἶναι πρὸς τούτοις ὁ ῥήτωρ δεξιότατος εἰς τὰ προσίμια, αἱ δὲ διηγήσεις αὐτοῦ ἀποδίδουσι διὰ ζωηροτάτων χρωμάτων τὴν εἰκόνα τοῦ πράγματος· ἐν ταῖς ἐλέγχοις καὶ ταῖς ἀποδείξεσιν εἶναι οὕτω σαφές, ὥστε οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν καταλείπει· διὰ τοῦτο οἱ λόγοι αὐτοῦ, εἰ καὶ δὲν διαγείρουσι πάθος, ἀλλ' ὅμως περιέχουσι πειθῶ.

Τὸ λεκτικὸν αὐτοῦ εἶναι ἀκριβὲς καὶ χαρίεν καὶ ἔχει συνήθως μικρὰς προτάσεις, ἀλλὰ μετὰ πυκνοῦ νοήματος· ἐν ἀνάγκῃ μόνον ὁ ῥήτωρ μεταχειρίζεται ἔντεχον περιοδολογίαν· αἱ φράσεις εἶναι κοιναὶ καὶ ἀπέριττοι, τὰ δὲ σχήματα διανοίας καὶ λέξεως σχεδὸν ἐλλείπουσιν. Ἐν γένει τὸ λεκτικὸν τοῦ Λυσίου ἔνεκα τῶν πολλῶν αὐτοῦ ἀρετῶν εἶναι ἐν τῶν ἀρίστων δειγμάτων τοῦ ἀπτικοῦ πεζοῦ λόγου κατὰ τὴν ἀκμὴν αὐτοῦ.

§ 10. Ἰσοκράτης

Ὁ Ἰσοκράτης γεννηθεὶς τῷ 436 π. Χ. ἐν Ἀθήναις, ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Προδίκου, τοῦ Γοργίου καὶ τοῦ Σωκράτους. Κατ' ἀρχὰς ἐγένετο λογογράφος, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Λυσίας ὑπερεῖχε καὶ προετιμᾶτο αὐτοῦ, ὁ ἴδιος δ' ἐκλίενεν εἰς γενικώτερα καὶ φιλοσοφικώτερα θέματα τῆς ῥητορικῆς ἢ εἰς τὰς λεπτομερεῖας τῶν δικανικῶν ὑποθέσεων, διὰ τοῦτο ἤνοιξε σχολὴν ῥητορικὴν· εἰς ταύτην συνέρρουσιν πλείστοι νέοι Ἀθηναῖοι τε καὶ ξένοι τελοῦντες ἀδρὰ δίδακτρα. Ἐγένετο δ' ἐν τῇ σχολῇ αὐτοῦ ἡ διδασκαλία τῆς ῥητορικῆς οὐ μόνον θεωρητικῶς, ἀλλὰ καὶ πρακτικῶς διὰ γυμνασμάτων· σύνθετες δὲ θέματα πρὸς ἄσκησιν ἀπετέλουσιν τὰ πράγματα τῆς συγχρόνου πολιτικῆς.

Ὁ Ἰσοκράτης ἔνεκα φυσικῆς ἀτολμίας καὶ ἰσχυροφωνίας δὲν ἀπήγγελλε λόγους, τούτου δ' ἔνεκα οὐδ' ἔδρασε πολιτικῶς. Τὴν ῥητορικὴν ἐθεώρει ὡς μέσον παιδευτικὸν καὶ οὐχὶ ἀπλῶς ὡς μέσον πειθοῦς. Ἐνεκα ἡγεμόνες ἐτίμων μεγάλως καὶ ἀντήμειβον γενναίως

τὸν ῥήτορα διὰ τοὺς συμβουλευτικούς ἢ τοὺς ἐγκωμιαστικούς λόγους, οὓς ἔπεμπεν αὐτοῖς. Τοιοῦτους δ' ἀγλαοὺς καρποὺς ἀπήνεγκεν ἡ διδασκαλία αὐτοῦ, ὥστε ὁ Κικέρων λέγει: ὅτι ἡ σχολή τοῦ Ἰσοκράτους ὑπῆρξεν ὁ Δούρειος Ἴππος, ἐκ τοῦ ὁποῖου ἐξήλθον οἱ ἀριστοὶ τῆς ἐλληνικῆς ῥητορικῆς.

Ἐπὶ τινα χρόνον ὁ Ἰσοκράτης ἐδίδαξε καὶ ἐν Χίῳ, ἀλλὰ πάλιν ἐπανήλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἐξηκολούθησε διδάσκων ἐνταῦθα τὴν ῥητορικὴν. Φρονῶν δ' ὅτι ἡ ἀνάμιξις Φιλίππου τοῦ Μακεδόνα εἰς τὰ ἐλληνικὰ πράγματα ἦτο ὠφέλιμος τῇ Ἑλλάδι πρὸς πραγματοποίησιν τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος ἐτάχθη πρὸς τὸ μέρος τούτου· ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην, τῷ 338, λυπηθεὶς μεγάλως διὰ τὴν ὀλεθρίαν αὐτῆς ἔκβασιν, ἀπέθανεν, ὡς λέγεται, ἐκουσίως ἐξ αἰτίας.

Σφίζονται εἴκοσι καὶ εἰς λόγοι αὐτοῦ, ἔτι δὲ καὶ ἐννέα ἐπιστολαί. Ἐκ τῶν λόγων ἔξ μὲν εἶναι δικανικοί, οἱ δὲ λοιποὶ πανηγυρικοί, παραινετικοὶ καὶ διδασκαλικοί· πάντων τούτων κάλλιστος εἶναι ὁ Πανηγυρικός, ἐκ δὲ τῶν ἄλλων ἀξιοὶ λόγου ὁ Ἀρεοπαγαικὸς καὶ ὁ Παναθηναϊκός· ὁ δὲ περὶ ἀντιδόσεως, ὃν μόνον ἀπήγγειλεν ὁ ῥήτωρ, συνεπληρώθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐκ τελειοτέρου ἀντιγράφου ἀποκειμένου ἐν Μεδιολάνοις.

Ὁ Ἰσοκράτης ἀποτελεῖ ἐν τῇ ῥητορείᾳ μετάδασιν ἀπὸ τοῦ Λυσίου εἰς τὸν Δημοσθένη, διέπρεψε δὲ κυρίως εἰς τὸ ἐπιδεικτικὸν εἶδος. Ὑποθέσεις τῶν λόγων ἐξέλεγεν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ σπουδαίας καὶ μεγαλοπρεπεῖς, ἀνευρίσκων ἐν αὐταῖς συνήθως δύο ἀντίθετα στοιχεῖα καὶ συγκρίνων ταῦτα, π. χ. τοὺς ἀρχαίους καὶ τοὺς νέους χρόνους, τὴν δύναμιν τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν δύναμιν τῶν βαρβάρων. Ὡν δ' εὐγενῆς τὴν ψυχὴν καὶ φιλόπατρις πολλαχοῦ ἐν ταῖς λόγοις αὐτοῦ φαίνεται μεριμνῶν περὶ τῶν κοινῶν, προτρέπων εἰς ὁμόνοιαν καὶ εἰρήνην καὶ συμβουλευὼν τὰς πρωτεύουσας ἐν Ἑλλάδι πόλεις, ἀφοῦ καταπαύσῃ τὰς ἐριδας, νὰ ἐνωθῶσι καὶ προσβάλωσι τοὺς βαρβάρους· τοῦτο πρωτίστως πράττει ἐν τῷ Πανηγυρικῷ.

Ἡ τεχνική τελειότης τῶν λόγων τοῦ Ἰσοκράτους εἶναι ἀπαράμιλλος: τὸ εὐρηχὸν τῶν λέξεων καὶ τῶν φράσεων, ἡ ἀποφυγὴ τῆς γασμωδίας καὶ τὸ στοργγγύλιον τῶν περιόδων ἀπεργάζονται τὸν λόγον αὐτοῦ εὐφρονότατον καὶ ἐμμελέστατον. Τὰ δὲ ῥητορικὰ σχήματα, κείμενα πολλάκις κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις οὐχὶ τῆς ἐννοίας, ἀλλὰ τῆς εὐρυθμίας καὶ τῆς εὐφωνίας, προσδίδουσι μὲν λαμπρότητα καὶ κανονικότητα εἰς τὸν λόγον, ἀλλὰ στεροῦσιν αὐτὸν ζωῆς, δυνάμεως καὶ πάθους· πολλαχοῦ δ' εὐρηγται παρ' αὐτῷ ἐκτενέσταται περίοδοι δυσκόλως ἀπαγγελλόμεναι.

Ἐν γένει ὁ Ἰσοκράτης γῦδοκίμησεν ἐξόχως εἰς τὸ τεχνικὸν εἶδος τῆς ῥητορείας.

— § 11. Ἰσαῖος.

Ἐκ Χαλκίδος τῆς Εὐβοίας ὧν ὁ Ἰσαῖος καὶ θετὴν πατρίδα τὰς Ἀθήνας ἔχων ἐγεννήθη τῷ 420 καὶ ἐγένετο μαθητὴς τοῦ Λυσίου καὶ τοῦ Ἰσοκράτους. Ἀνοίξας ῥητορικὴν σχολὴν ἐν Ἀθήναις ἐδίδασκε τὴν ῥητορικὴν καὶ μετήρχετο καὶ τὸν λογογράφον, ἀγνωστον δ' εἶναι πότε ἀπέθανε. Ἐκ τῶν 50 λόγων αὐτοῦ σφίζονται 11 πραγματευόμενοι κληρονομικὰς ὑποθέσεις καὶ ἀξιόλογοι ὄντες ὑπὸ τὴν ἐποψὴν τῆς σπουδῆς τοῦ ἀττικοῦ δικαίου. Ὁ Ἰσαῖος δὲν ἔχει τὴν χάριν καὶ τὴν φυσικότητα τοῦ Λυσίου, ἀλλ' ὑπερτερεῖ αὐτοῦ κατὰ τὴν τέχνην καὶ τὸ πάθος.

— § 11. Λυκοῦργος.

Ὁ Λυκοῦργος, καταγόμενος ἐξ ἐπισήμου γένους, ἐγεννήθη τῷ 396 π. Χ. ἐν Ἀθήναις, ἐμαθήτευσεν δὲ παρὰ Πλάτωνι καὶ Ἰσοκράτει καὶ ὑπῆρξεν ἀνὴρ φιλελεύθερος, φιλόπατρις καὶ αὐστηρῶν ἠθῶν, ἐτι δὲ ἀμειλιχτος διώκτης τῶν κακῶν πολιτῶν. Διόκησεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὰ οἰκονομικὰ τῆς πόλεως τιμωτάτα, γῦξῆσε τὰς προσόδους καὶ τὴν πολεμικὴν δύναμιν αὐτῆς, ἔθηκε νόμους ἐπιφελεῖς καὶ ἐτίμησε δι' ἀνδριάντων τοὺς τρεῖς μεγάλους τραγικοὺς.

ποιήσας καὶ ἔκδοσιν δημοσίαν τῶν ἔργων αὐτῶν. Ἀπέθανε τῷ 326 ταφείς δημοσίᾳ δαπάνῃ καὶ τιμηθεὶς δι' ἀνδριάντος χαλκοῦ.

Ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ εἰς μόνον σφίζεται, ὁ κατὰ Λεωκράτους, ἐν τῷ ὁμοίῳ διαλάμπει ἡ μεγίστη καὶ ἀγνωστάτη τοῦ ῥήτορος φιπατρία. Κρίνων δέ τις ἐκ τοῦ λόγου τούτου καὶ περὶ τῶν μὴ σφισομένων, ἐξάγει τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ λόγοι τοῦ Λυκούργου διακρίνοντο διὰ τὸ ἐνυπάρχον ἐν αὐτοῖς ἠθικὸν κύρος μᾶλλον ἢ διὰ τὴν μεγάλην ῥητορικὴν τέχνην.

§ 13. Αἰσχίνης.

Ὁ Αἰσχίνης, γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις τῷ 389 π.Χ., ἐγένετο διαδοχικῶς γραμματοδιδάσκαλος, ἀθλητὴς, ὑποκριτὴς θεάτρου καὶ γραμματεὺς τοῦ δημοσίου· ὡς στρατιώτης διέπρεψεν ἐν διαφόροις μάχαις, ἐν τινὶ δ' αὐτῶν ἐστεφανώθη ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Φωκίωνος.

Τέλος ἐστράφη εἰς τὰ πολιτικὰ καὶ ἐγένετο ἀρχηγὸς τῆς ὑπὲρ τοῦ Φιλίππου ἐργαζομένης ἐν Ἀθήναις φατρίας ἔχων ἐν τῇ πολιτικῇ ταύτῃ ἀντίπαλον τὸν Δημοσθένη. Εἰς πολλὰς σπουδαίας περιστάσεις ἀπεστάλη πρεσβευτὴς ὑπὸ τῆς πόλεως, ἐγένετο δ' αἰτίας μετ' ἄλλων νὰ ἐκτραγῆ ὁ δεύτερος Φωκικὸς πόλεμος, ἐξ οὗ προήλθεν ἡ ἐν Χαιρωνεῖα ἤττα καὶ ἡ πτώσις τῆς ἐλληνικῆς αὐτονομίας. Καταπολεμήσας τὴν πρότασιν τοῦ Κτησιφώντος, φίλου τοῦ Δημοσθένους, προτείναντος τὴν στεφάνωσιν τοῦ ῥήτορος τούτου ἀρετῆς ἕνεκεν καὶ εὐνοίας τῇ πόλει, ἠττήθη ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους ἐν τῇ περιώνυμφῃ περὶ τοῦ στεφάνου δίκη καὶ ἔφυγεν ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Ἐφέσον καὶ ἐκαίθη ἐν τῷ ῥόδῳ ἐνταῦθα ἔδρασε ῥητορικὴν σχολὴν γενομένην διάσημον ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις. Ἐκ Ῥόδου μετόκησεν εἰς Σάμον, ὅπου ἐδίδαξεν, ἐκεῖ δὲ καὶ ἀπέθανε τῷ 314. Σφίζονται τρεῖς λόγοι αὐτοῦ, ὧν σπουδαιότερος εἶναι ὁ κατὰ Κτησιφώντος.

Ἡ εὐγλωττία τοῦ Αἰσχίνου δὲν εἶναι ὀρμητικὴ ὡς ἡ τοῦ ἀντι-

πάλου αὐτοῦ Δημοσθένους, ἀλλὰ περιέχει ἀκρίβειαν, ἐνέργειαν καὶ εἶναι ἀδρᾶ κατὰ τὰ νοήματα. Ἡ διάταξις τῶν μερῶν ἐν τῷ λόγῳ εἶναι ῥητορικῶς τεχνικωτάτη παρ' αὐτῷ, ἢ δὲ χρήσις τῆς γλώσσης γίνεται εὐχερῶς καὶ μετ' ἐκλογῆς τῶν καταλλήλων λέξεων. Ἐν γένει ὁ Δισκίνης ἐν τῷ σταδίῳ τῆς ῥητορείας τίθεται ἀμέσως μετὰ τὸν Δημοσθένην.

§ 14. Δημοσθένης.

Ὁ Δημοσθένης, υἱὸς Δημοσθένους, Παιανιεὺς τῶν δῆμων, ἐγεννήθη τῷ 384 π. Χ. Ἑπταετῆς γενόμενος ἀπώλεσε τὸν πατέρα αὐτοῦ ὄντα λίαν εὐπορον καὶ ἐτέθη ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν ἐπιτρόπων, οἵτινες, ὄντες ἄπληστοι, κατέφαγον τὴν περιουσίαν αὐτοῦ· γενόμενος ἐνήλιξ κατεδίωξε τούτους ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Ἰσαίου καὶ κατάρθωσε μέρος μόνον τῆς οὐσίας ν' ἀναλάβῃ. Μὴ δυναμένος ἕνεκα φυσικῶν ἐλαττωμάτων ν' ἀγορεύῃ ἐνώπιον πολλῶν ἀνθρώπων ὑπερενίκησε ταῦτα δι' ἐπιμόνου ἀσκήσεως καὶ ἐπιμελείας.

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐγένετο λογογράφος, ὡς τοιοῦτος δ' ἐκτίσαστο μεγάλην φήμην, εἶτα δὲ δεινωθέντων τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων ἕνεκα τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ Φιλίππου εἰς αὐτά, ὁ ῥήτωρ προέκυψεν ὑπέρμαχος τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας καὶ ἤρξατο προτρέπων τοὺς Ἀθηναίους ἐν ὀνόματι τοῦ παρελθόντος μεγαλείου νὰ γίνωσι πρωτοστάται τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος κατὰ τῶν Μακεδόνων. Ἄλλ' αἱ προσπάθειαι τοῦ φιλοπάτριδος ῥήτορος προσέκρουον εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν στρατιωτικὴν παρακμὴν τῆς πόλεως καὶ τὴν βραθυμίαν καὶ τὸ καταπεπτωκὸς φρόνημα τῶν πολιτῶν, οἵτινες σπανίως ἐκινουῦντο πρὸς ἐνέργειαν ὑπὸ τῆς φλογερᾶς αὐτοῦ εὐγλωττίας· καὶ αὐτὸ τὸ μέγιστον τῶν πολιτικῶν κατορθωμάτων τοῦ Δημοσθένους, ἡ συμμαχία τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Θηβαίων κατὰ τοῦ Φιλίππου κατεστράφη διὰ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ ἤττης. Ἀλλὰ καὶ μετ' αὐτὴν ὁ ῥήτωρ ἐξακολοθεῖ μισῶν τοὺς Μακεδόνας· ἐν ἀρχῇ μάλιστα τῆς

βασιλείας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐπέτυχεν ἵνα οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Θηβαῖοι ἀποστῶσι τῆς μακεδονικῆς κυριαρχίας· ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος ἐπελθὼν κατὰ τῶν Θηβῶν καὶ ἄρδην ταύτας καταστρέψας, ἐξήγγισεν εἰτα παρὰ τῶν Ἀθηναίων τὴν παράδοσιν τοῦ Δημοσθένους καὶ ἑνῆα ἄλλων πολιτικῶν καὶ στρατηγῶν, ἀλλ' αὕτη τῇ παρεμβάσει τοῦ μακεδονίζοντος ῥήτορος Δημάδου ἀπεσοδήθη. Τῷ 324 κατηγορηθεὶς ὁ Δημοσθένης ὡς δοροδοκῆσας ἐν τῇ δίκῃ τοῦ Ἀρπάλου, ταμίου τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, κατεδικάσθη εἰς πρόστιμον, ἀλλὰ μὴ δυνηθεὶς ν' ἀποτίσῃ τοῦτο ἐρρίφθη ἐν τῇ εἰρκτῇ, ὁπόθεν ἐδραπέτευσεν εἰς Τροίζην καὶ ἐκεῖθεν εἰς Αἴγιναν. Ἀνακληθεὶς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐξηκολούθησε τὸν κατὰ τῶν Μακεδόνων ἀγῶνα· ἀλλ' ὅτε ἡ Ἀττικὴ περιήλθε τῷ 322 ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τούτων, ὁ ῥήτωρ κατεδιώχθη ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ τῆς Μακεδονίας Ἀντιπάτρου καὶ κατέφυγεν εἰς τὸν ἐν Καλαυρίᾳ (νῦν Πόρφ) γκόν τοῦ Ποσειδῶνος, ἐνθα ἵνα μὴ πέσῃ ζῶν εἰς χεῖρας τῶν σταλέντων πρὸς σύλληψιν αὐτοῦ, ἀπέθανε πῶν δηλητηρίων.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐτίμησαν αὐτὸν δι' ἀνδριάντος χαλκοῦ ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς πόλεως καὶ ἐν Καλαυρίᾳ.

Ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ διεσώθησαν 61· τούτων 15 μὲν εἶναι δημηγορίαι, ἐν αἷς οἱ Φιλιππικοὶ καὶ οἱ Ὀλυμπιακοί, ἕτεροι τοσοῦτοι δικανικοὶ δημόσιοι, ἐν αἷς τὸ ἀριστοῦργημα τοῦ δημοσθενείου λόγου καὶ καθόλου τῆς ἐλληνικῆς ῥητορείας, ὁ περὶ τοῦ στεφάνου λόγος, οἱ δὲ λοιποὶ δικανικοὶ ἰδιωτικοί, ποικίλας ὑποθέσεις περιέχοντες καὶ πολλὰ περὶ τῶν ἠθῶν καὶ τοῦ ἀττικοῦ δικαίου τοῦ τετάρτου π. Χ. αἰῶνος διδάσκοντες.

Κύριος χαρακτηρ τῶν λόγων τοῦ Δημοσθένους, ἐφ' οὗ πολὺ ἐπέδρασεν ὁ Ἰσαῖος καὶ τὸ λεκτικὸν ὕφος τοῦ Θουκυδίδου, εἶναι ἡ δεινότης καὶ τὸ ὕφος. Ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ ἡ ἔκφρασις εἶναι ἀρμοδίᾳ τῷ θέματι, οὐσα ὅτε μὲν ἀπλήρ, ὅτε δὲ νευρώδης, καὶ ἄλλοτε μὲν πλήρη αὐστηρᾶς λογικῆς, ἄλλοτε δὲ μεστή πάθους καὶ πικρίας. Καὶ αἱ μὲν δημηγορίαι, προωρισμέναι ὅπως ἐμποιήσωσιν

ἰσχυρὰν αἰσθησιν εἰς πλῆθος ἀκρατῶν, ἐνέχουσι θερμότητα ἰδεῶν καὶ πάθος καὶ ποικίλλονται διὰ ζωηρῶν ἐρωτήσεων πρὸς τοὺς ἀκρατάς καὶ ῥήσεων ἀπροσδοκῆτων, ἔχουσαι ἅμα ἀρρενωπὴν, δριμεῖαν καὶ πολλακίως καυστικὴν ἀλλ' ἔλκυστικὴν καὶ συναρπάζουσαν τὴν ἔκφρασιν. Ἐν δὲ τοῖς δικανικοῖς λόγοις αἱ ἀποδείξεις τείνουσι κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὸν σκοπὸν καὶ εἶναι ἀπλάϊ καὶ σαφεῖς, οὐχὶ σπανίως δ' ἀναμιγνύονται ἐν αὐταῖς ἐκπληκτικώτατοι ἐπιφωνήσεις, δι' ὧν ἀρμοδίως ἐξεγείρονται αἰσθήματα καὶ πάθη παρὰ τοῖς ἀκραταῖς, αἱ δὲ λέξεις καὶ αἱ φράσεις κείνται ἐπιμελῶς καὶ καταλλήλως πρὸς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν.

Ἐν γένει ἡ γλῶσσα τοῦ Δημοσθένους ἔχει μεγάλην ἀκρίβειαν καὶ τελείαν περιοδολογίαν καὶ δὲν εἶναι μὲν κεκαλλωπισμένη, ἀλλ' εἶναι πανηγυρικὴ, μετεωρίζουσα τὰς ψυχὰς τῶν ἀκρατῶν διὰ τῆς ἐκφράσεως μεγάλων καὶ ὑψηλῶν ἰδεῶν. Ἐν αὐτῇ τὸ ἔντεχνον τοῦ Ἰσοκράτους συνδέεται μετὰ τῆς δεινότητος τοῦ Θουκυδίδου, οὕτω δ' ὁ ῥήτωρ ἀναδείκνυται ἀνυπέροβλος ἀριστοτέχνης ἐν τῷ ῥητορικῷ λόγῳ.

§ 15. Ὑπερείδης.

Ὁ Ὑπερείδης, σύγχρονος ὦν τοῦ Δημοσθένους, ἐγένετο μαθητῆς τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἰσοκράτους· ἦτο πλούσιος καὶ ἐξετέλεσεν ἰδίᾳ δαπάνη πολλὰς δημοσίας ὑπηρεσίας (λειτουργίας). Γενόμενος σφοδρὸς καὶ σταθερὸς ἀντίπαλος τοῦ Φιλίππου μετὰ τοῦ Δημοσθένους καὶ γράψας ψήφισμα μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνεῖᾳ μάχην περὶ μετατροπῆς τῶν μετοίκων εἰς πολίτας καὶ τῶν δούλων εἰς ἐλευθέρους κατηγορήθη ἐπὶ τούτῳ, ἀλλ' ἠθώωθη. Βραδύτερον ὤθησε τοὺς Ἀθηναίους μετὰ τῶν ὁμοφρόνων αὐτοῦ εἰς τὸν Λαμιακὸν πόλεμον, μετὰ τὴν λυπηρὰν ἔκβασιν τοῦ ὁποίου κατέφυγεν εἰς Αἴγιναν· ἐνταῦθα συλληφθεὶς κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀντιπάτρου ἐφρονεύθη ἀπανθρώπως τῷ 322.

Ἐκ τῶν ἀποδιδομένων εἰς αὐτὸν 52 λόγων διεσώθησαν ἀποσπάσματα, ἐξ ὧν μετὰ τῶν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀνακαλυφθέντων ἐν πα-

πύροις ἐντὸς τάφων τῆς Αἰγύπτου ἀπετελέσθησαν πέντε λόγοι οὐχὶ πλήρεις, ἐν οἷς εἶναι καὶ ὁ Ἐπιτάφιος εἰς τοὺς πεσόντας ἐν τῷ Λαμιακῷ πολέμῳ. Εἶναι δ' ὁ Ὑπερείδης ῥήτωρ πλήρης ἀττικῆς χάριτος, εὐφυΐας, πάθους καὶ φαντασίας· τοῦ Δημοσθένους ἔχοντος τὰ πρωταῖα ἐν τῇ ῥητορικῇ, διαμφισβητεῖ τὰ δευτερεῖα πρὸς τὸν Αἰσχίνην.

§ 16. Δείναρχος.

Ὁ Δείναρχος ἦτο Κορίνθιος γεννηθεὶς τῷ 361 π. Χ. Μένων ἐν Ἀθήναις ἐγένετο κατ' ἀρχάς λογογράφος, εἶτα δὲ πλουτήσας καὶ μεταλαβὼν πολιτικῶν δικαιοματίων ἐν τῇ πόλει ἠγωνίσθη ὑπὲρ τῶν Μακεδόνων κατὰ τοῦ Δημοσθένους καὶ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ. Ἐγνωστον εἶναι πότε ἀπέθανε. Σφῆζονται τρεῖς λόγοι αὐτοῦ, ἐν οἷς καὶ ὁ κατὰ Δημοσθένους· οἱ λόγοι οὗτοι στεροῦνται πρωτοτυπίας ὄντες ἄχαρις καὶ ἀνακριθῆς ἀπομίμησις τῶν τοῦ Λυσίου, τοῦ Ὑπερείδου καὶ τοῦ Δημοσθένους· μάλιστα δὲ διὰ τὴν ἀτυχῆ μίμησιν τοῦ τελευταίου τούτου ἐπωνομάσθη κριθίως Δημοσθένης.

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

Αἱ ἐπισιτῆμαι κατὰ τὴν ἀττικὴν περίοδον.

Τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα, καίτοι κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους ἰδίᾳ ἐδημιούργησε τὰς ἐπισιτῆμας καὶ μάλιστα τὰς θετικάς, οὐχ ἤπτον καὶ κατὰ τὴν ἀττικὴν περίοδον καὶ εἰς βαθεῖας ἐρεῦνας ἐπεδόθη ἐν αὐταῖς καὶ τὴν ὁδὸν πολλῶν ἐξ αὐτῶν ἔτεμεν. Οὕτως ἐν τῇ ἱατρικῇ διέπρεψεν Ἰπποκράτης ὁ Κῶος (460—370), ὅστις ἐγένετο ὁ μέγιστος τῶν ἀρχαίων ἱατρῶν, διὸ καὶ πατήρ τῆς ἱατρικῆς ἐκλήθη. Ζήσας ἐπὶ πολὺ ἐν Ἀθήναις, ἔνθα ἐγένετο ὠφελιμώτατος κατὰ τὸν ἐν ἀρχῇ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐνσκήψαντα λοιμὸν, ἀπέθανεν ἐν Θεσσαλίᾳ. Συνδυάσας τὴν ἐμπειρίαν μετὰ τῆς θεωρίας οὐ μόνον ἀνέπτυξε τὴν ἱατρικὴν, ἀλλ' ἔδωκε καὶ μερίστην ὠθησιν εἰς

τὴν καθόλου ἐπιστημονικὴν ἔρευναν ἕνεκα τῆς δξείας αὐτοῦ παρατηρητικότητος. Ἐκ τῶν σφῆζομένων συγγραμμάτων αὐτοῦ ὀλίγα θεωροῦνται γνήσια· σπουδαιότατα εἶναι τὸ περὶ ἀέρων, ὑδάτων, τόπων καὶ οἱ ἀφορισμοί.

Ἐν τῇ ἀστρονομίᾳ ἅμα καὶ τῇ μαθηματικῇ διεκρίθησαν ὁ Ἀθηναῖος Μέτων ἐπιτυχῶν περὶ τὸ 432 διὰ χρονολογικῶν μεταρρυθμίσεων τὴν συμφωνίαν τοῦ σεληνιακοῦ ἔτους πρὸς τὸ ἡλιακόν, Εὐδοξος ὁ Κνίδιος (408—355), ἰδρύσας ἀστεροσκοπεῖον ἐν Ἡλιουπόλει καὶ ἐν Κνίδῳ καὶ ὁ ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας καταγόμενος Αὐτόλυκος, οὐτινος, περὶ τὰ μέσα τοῦ τετάρτου αἰῶνος ἀκμάσαντος, ἐσώθησαν τὰ περὶ κινουμένης σφαίρας καὶ περὶ ἐπιτολῶν καὶ δύσεων ἔργα· ἐν αὐτοῖς φαίνεται ἡ πρώτη γνωστὴ ἐφαρμογὴ τῆς γεωμετρίας εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν φαινομένων τῆς οὐρανιας σφαίρας.

Ἐν δὲ τῇ Γεωγραφίᾳ, ἧς αἱ μὲν πρῶται γνώσεις εὐρίσκονται παρὰ τοῖς ἐπικοῖς ἰδίᾳ ποιηταῖς ἢ δὲ βαθμιαία πρόοδος ἐγένετο τὸ πρῶτον διὰ τῶν Ἰώνων φιλοσόφων καὶ λογογράφων, εἶτα δὲ τῶν ἱστορικῶν, ἐπικούρου ἔχουσα τὴν ἔδρυσιν πλήθους ἀποικιῶν καὶ αὐτὴν τὴν ναυτικὴν φύσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, διάσημος ἐγένετο ὁ κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα ἀκμάσας Πυθέας ὁ Μασσαλιώτης, ὅστις ἦτο καὶ ἀστρονόμος. Οὗτος λέγεται ὅτι περιέπλευσε τὰς δυτικὰς ἀκτὰς τῆς Εὐρώπης ἀπὸ Γαδεΐρων μέχρι Θούλης (ἦτοι μέχρι τῶν Σχετλανδικῶν νήσων ἢ κατ' ἄλλους μέχρι τῆς Ἰουτλανδίας). Ὡς ἀστρονόμος ὑπώπτευσε τὴν σχέσιν τῶν παλιρροιῶν μετὰ τῶν περιόδων τῆς σελήνης καὶ ἀνεκάλυψεν ὅτι ὁ πολιχὸς ἀστὴρ δὲν συμπίπτει ἀκριδῶς μετὰ τοῦ πόλου. Ἔργα αὐτοῦ ἦσαν περὶ Ὠκεανοῦ, Γῆς περιόδου καὶ Περίπλου· ἀποσπάσματα μόνον αὐτῶν ἐσώθησαν.

Ἐτερος γεωγράφος σπουδαῖος ὑπῆρξε καὶ ὁ ἐκ Μεσσήνης τῆς Σικελίας καταγόμενος Δικαίταρχος, ὅστις, ἀκμάσας περὶ τὰ τέλη τοῦ τετάρτου αἰῶνος, ἔγραψε βίον Ἑλλάδος, ἐν ᾧ περιείχετο πολιτικὴ καὶ γεωγραφικὴ περιγραφὴ αὐτῆς.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΩΝ
ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝ-
ΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ.

Α') ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

(Από τοῦ τρίτου π. Χ. αἰῶνος μέχρι τοῦ πρώτου μ. Χ.)

Γενικαὶ παρατηρήσεις.

Διὰ τῶν κατακτήσεων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ ἡ ἑλληνικὴ παιδεία διεδόθησαν εἰς τὰς κατακτηθείσας ὑπ' αὐτῶν χώρας καὶ ἐγκαθιδρύθησαν εἰς διάφορα κέντρα ὑπὸ νέαν μορφήν. Τούτων μέγιστον ἐγένετο ἡ ἐν Αἰγύπτῳ Ἀλεξάνδρεια ἐπὶ τῶν φιλομούσων βασιλέων Πτολεμαίων. Ἐν αὐτῇ ἰδρύθησαν δύο λαμπραὶ βιβλιοθήκαι μετ' ἀπείρων συγγραμμάτων, πολλοὶ δ' ἄνδρες λόγιοι καὶ σοφοὶ ἐδίδασκον ποιικίλας ἐπιστήμας ἐν τῷ συνεχομένῳ μετὰ τῆς μιᾶς αὐτῶν Μουσεῖῳ. Πλὴν τῆς Ἀλεξανδρείας σπουδαῖον κέντρον ἑλληνικῆς παιδείας ἐγένετο ἡ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ πλουσία πόλις Πέργαμος ὑπὸ τοὺς Ἀτταλικοὺς βασιλεῖς. Μουσεῖον, βιβλιοθήκη, ἰατρικὴ σχολή καὶ ἄλλα ἔργα τέχνης ἐκόσμουσαν τὴν πόλιν ταύτην, ἐν ἣ ἡ πρὸς γραφὴν μετεχειρίσθησαν τὰς ἐξ αὐτῆς κληθείσας περγαμηνὰς πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ παπύρου, οὗτινος ἡ εἰσαγωγὴ ἐξ Αἰγύπτου ἀπηγορεύθη ἐξ ἀντιζηλίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἀντιόχεια διεκρίθη

διὰ τὴν μεγάλην πνευματικὴν κίνησιν, ἔχουσα μουσεῖον, βιβλιοθήκην καὶ ῥητορικὴν σχολήν. Καὶ ἐν Ῥόδῳ δ' ἤχημασε περίφημος ῥητορικὴ σχολή καὶ ἐν πολλαῖς πόλεσι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἤνθησαν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα.

Ἐν δὲ τῇ κυρίως Ἑλλάδι, εἰ καὶ ἡ χώρα ἀπώλεσε τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς καὶ ὑπέστη πολλά δεινὰ ἐκ τῶν ἐμφυλίων πολέμων τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Γαλατῶν καὶ ἄλλων πολλῶν συμφορῶν, ἀλλ' ὅμως τὰ γράμματα ἐκαλλιεργοῦντο ἱκανῶς, μάλιστα δ' ἐν τῇ μεγίστῃ καὶ ἐνδοξοτάτῃ αὐτῶν κοιτίδι, ταῖς Ἀθήναις.

Κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα φαίνεται αἰσινεῖ περισυλλεγόμενον ἐν ἑαυτῇ, ἀποθαυμάζον τὰ ἔξοχα τοῦ παρελθόντος ἔργα αὐτοῦ, ἐνθουσιῶν καὶ ἀποπειρώμενον, ἀλλὰ μάτην, ὡς ἀναπαραγάγη ὅμοια. Τὰ τρία εἶδη τῆς ποιήσεως καλλιεργοῦνται πάντα συγχρόνως καὶ πολλάκις ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ καὶ διακρίνονται μὲν ἐν αὐτοῖς ἀρεταὶ τινες, ἀλλ' ἡ ἔθνικὴ συνείδησις μένει ψυχρὰ πρὸς αὐτά, διότι στεροῦνται πρωτοτυπίαι, δυνάμεις, φυσικῆς ἐμπνεύσεως καὶ ἔθνικοῦ πνεύματος· διὰ τοῦτο ἀποτελοῦσι τὸ ἐντρυφήμα τῶν λογίων καὶ οὐχὶ τοῦ λαοῦ. Τὴν μεγάλην ποίησιν τοῦ παρελθόντος διαδέχονται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐπύλλια, ὕμνοι πλήρεις πολυμαθείας, ἐπιγράμματα ποικίλα, ἐλεγεῖαι ἐπιτετηδευμένα καὶ εἰδύλλια· μόνον τὰ τελευταῖα ταῦτα φέρουσι νέον γραμματειακὸν τύπον. Ὁ δὲ πεζὸς λόγος κατὰ τε τὴν ὕψην, τὴν καθαρότητα καὶ τὴν ἔκφρασιν τείνει ἀπαύστως εἰς παρακμὴν. Οἱ συγγραφεῖς προσέχουσι μᾶλλον εἰς τὰ πράγματα ἢ εἰς τὸ κάλλος τοῦ λόγου· ἕνεκα τούτου ἡ γλῶσσα, φθαρθεῖσα, ἰδίᾳ εἰς τὰς ἑλληνιζούσας χώρας, ἀπομακρύνεται τῶν γνησίων τύπων καὶ τοῦ εὐγενοῦς κάλλους τῆς ἀρχαίας καὶ καταλήγει εἰς τὴν κοινήν.

Ἄξιον παρατηρήσεως ἐν ταῖς χρόναις τούτοις εἶναι ὅτι μέγα μέρος τῆς πνευματικῆς δράσεως ἀπετέλεσεν, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μάλιστα, ἡ μελέτη, ἑρμηνεῖα καὶ κρίσις τῶν προγενεστέρων ἐνδόξων ποιητῶν καὶ συγγραφέων· ἐκ τούτου ἐδημιουργήθη ἡ Φιλολογία

καὶ ἡ ταύτης θεραπευτικὴς *Γραμματικὴ* κατὰ τὴν εὐρυτάτην αὐτῆς σημασίαν· αὗται διηκολούνην τὰ μέγιστα τὴν σπουδὴν καὶ τὴν κατανόησιν τῶν προτέρων ἔργων διὰ μέσου τῶν αἰώνων μέχρις ἡμῶν. Ἐνεκα δὲ τῆς καθ' ὕλην καὶ εἶδος ἐξαντλήσεως τῶν διαφόρων γραμματικῶν εἰδῶν κατὰ τοὺς προτέρους χρόνους καὶ τῆς ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον τροπῆς τοῦ βίου, πολυτρόπως ἀναπτυχθέντος, τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐπεδόθη εἰς βαθυτέραν καὶ τελειότεραν μελέτην τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν· οὕτω δ' ἡ *Μαθηματικὴ*, ἡ *Μηχανικὴ*, ἡ *Ἀστρονομία* καὶ ἡ *Γεωγραφία* ἔλαβον μεγίστην ὄθησιν καὶ πολλὰ καὶ σπουδαῖα ἀνακαλύψεις ἐγένοντο. Ἡ ταύτη τάσις μετὰ τῶν φιλολογικῶν σπουδῶν εἶναι ἐν τῶν οὐσιωδῶν γνώρισμάτων τῆς γραμματικῆς τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων, ἦτις εἶναι μὲν καθόλου θαυμαστὴ ὑπὸ ἔποψιν παραγωγῆς, ἀλλ' ὕστερῃ ἐν πολλοῖς κατὰ ποῖόν τῆς προγενεστέρας, οὐσα ἐπιτετηθευμένη, μιμητικὴ καὶ ἄτονος καὶ χαλαρῶς πρὸς τὴν θρησκευτικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν τοῦ λαοῦ συνδεομένη.

α) *Ποίησις.*

Ἔπος. — Κύρια γνωρίσματα τοῦ ἔπους τῶν χρόνων τούτων εἶναι ἐπίδειξις πολυμαθείας, ἑλλειψίς ἰσχυρᾶς ἐμπνεύσεως καὶ φυσικῆς ἐκφράσεως, καὶ λεκτικὸν ἐπιτετηθευμένον.

Καὶ ἐν μὲν τῷ ἠρωϊκῷ ἐπειδιέπρειψεν Ἀπολλώνιος ὁ Ῥόδιος, ζήσας ἐφ' ἱκανὸν χρόνον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατὰ τὸν τρίτον π. Χ. αἰῶνα καὶ γράψας τὰ Ἀργοναυτικά· ταῦτα περιέχουσι μετὰ πολλῆς τέχνης ἐκτιθεμένας τὰς περιπετείας τῶν ἠρώων τῆς ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας. Ἐν δὲ τῷ διδακτικῷ διεκρίθη Ἄρατος ὁ Σουκεύς, ἀκμάσας κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους· τούτου σφίζεται ποίημα ἀστρονομικῶς περιεχομένου ὑπὸ τὸ ὄνομα *Φαινόμενα*.

Λυρική. — Ταύτης ὑπὲρ πᾶν ἄλλο εἶδος ἐκαλλιεργήθη τὸ ἐπιγραμμα καὶ ἡ ἐλεγεία. Διασημώτατος πάντων ἐν αὐτῇ ἐγένετο Καλλίμοχος ὁ Κυρηναῖος, (310—240 π. Χ.) διευθυντῆς τῆς ἐν

Ἀλεξανδρεία βιβλιοθήκης. Ὡν ποιητῆς ἅμα καὶ γραμματικὸς ἔγραψε περὶ καὶ ποιητικὰ ἔργα. Διεκρίθη εἰς τὰς ἐλεγείας, ἐποίησε δὲ καὶ ὕμνους, ὧν σφύζονται ἕξ, καὶ ἐπιγράμματα, τῶν ὁποίων ἐξήκοντα περιήλθον μέχρις ἡμῶν. Ὁ Καλλιμάχος θεωρεῖται καὶ πατήρ τῆς Γραμματολογίας γράψας ἔργον σχετικὸν ἀπολεσθὲν. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐμμμήθησαν αὐτὸν πολὺ.

Ἀλλὰ τὸ προσφιλέστατον ποιητικὸν εἶδος ἐν τοῖς ἀλεξανδρινοῖς χρόνοις εἶναι τὸ ἐπίγραμμα, λαμβάνον τὸν γνωμολογικόν, λεπτόν καὶ σκωπτικὸν πολλάκις χαρακτῆρα, ὃν καὶ σήμερον φέρει, καὶ ἀναφερόμενον εἰς πάσας τὰς ὕψεις τοῦ πολιτικοῦ, τοῦ κοινωνικοῦ καὶ τοῦ καλλιτεχνικοῦ βίου μετὰ πολλῆς εὐστοχίας καὶ πνεύματος. Τοσαύτῃ δ' ἀπειρία αὐτῶν ἐγράφη, ὥστε τῷ 80 π. Χ. Μελέαγρος ὁ Σύρος ἐποίησε συλλογὴν τῶν ἀρίστων ἐπιγραμμάτων τῶν τε προγενεστέρων καὶ τῶν συγχρόνων ἐπιγραμματοποιῶν ἀποκαλέσας αὐτὴν στέφανον· αὕτη ὑπῆρξεν ἡ πρώτη τῶν συλλογῶν, αἵτινες ἔπειτα ὠνομάσθησαν Ἀνθολογαί.

Δραῖμα. — Ἡ δραματικὴ ποίησις ὑπῆρξεν ἀφθονωτέρα ἐν τῇ κωμῳδίᾳ, διότι ἐν τῇ τραγωδίᾳ, ἧς τὰ ἔργα διὰ τε τὴν μεταβολὴν τοῦ βίου καὶ τὸ δαπανηρὸν τῶν παραστάσεων ἠλαττώθησαν, ὀλίγοι μόνον ποιηταὶ ἠσχολήθησαν, ποιήσαντες τραγωδίας πρὸς ἀνάγνωσιν μᾶλλον ἢ πρὸς διδασκαλίαν. Ἐπτὰ ἕξ αὐτῶν ἀπετέλεσαν τὴν καλουμένην *Ηλιάδα*· διασημότερος δ' ἐκ τούτων ὑπῆρξεν ὁ *Λυκόφρων* ποιήσας τὴν *Κασσάνδραν* ἢ καὶ Ἀλεξάνδραν ἐπιγραφομένην καὶ μέχρις ἡμῶν διασωθεῖσαν· ἐν τῇ τραγωδίᾳ ταύτῃ περιέχονται ἐν σκοτεινοῖς στίχοις προφητεῖαι τῆς θυγατρὸς τοῦ Πριάμου Κασσάνδρας περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Τροίας καὶ περὶ τῆς τύχης τῶν ἡρώων τῶν Τρώων καὶ τῶν Ἑλλήνων μετ' αὐτήν.

Ἡ κωμῳδία, οὖσα μεταρρύθμισις τῆς Μέσης ὑπὸ νέαν μορφήν, διὸ καὶ *Νεῖα* καλεῖται, θέμα ἔχει χαρακτῆρας καὶ πάθη ἀνθρώπων, εἶναι δηλαδὴ ἠθογραφικὴ· πρόσωπα αὐτῆς εἶναι ἄσπῳτοι, φιλάργυροι, ἀθηγάγοι, δοῦλοι πανούργοι, κομπορρήμονες (ἀλαζόνες) κλπ. Ἡ μίμησις τοῦ Εὐριπίδου ἐν αὐτῇ εἶναι ἀφθονος ὡς πρὸς τὸ γνωμολο-

γικόν μέρος. Ἡ οἰκονομία τῆς πράξεως εἶναι λίαν τεχνική, ἀλλὰ λείπει ἢ ζωὴ καὶ ἢ δύναμις, ἢ δὲ γλῶσσα εἶναι ψυχρὰ καὶ κοινή. Οἱ ποιηταὶ τῆς Νέας κωμωδίας ὑπῆρξαν πολυάριθμοι, ἀλλὰ τὰ ἔργα αὐτῶν ἀπώλοντο καὶ μόνον ἀποσπάσματα ἐσώθησαν. Περὶ τῆς συνθέσεως αὐτῶν δύναται νὰ σχηματισθῇ ἰδέα ἐκ τῆς μιμήσεως ἢ τῆς μεταφράσεώς τινων ἐξ αὐτῶν ὑπὸ τῶν ῥωμαίων κωμικῶν Πλαύτου καὶ Τερεντίου.

Διασημότετος πάντων τῶν κωμικῶν τῆς Νέας κωμωδίας ἐγένετο *Μένανδρος* ὁ Ἀθηναῖος (342—290). Μεγίστη εὐφυΐα, ὀξεῖα ἀντιληψίς, εὐστοχία ἐν τῇ εὐρέσει καὶ πιστὴ τοῦ βίου ἀντιγραφὴ διέκρινον τὰ ἔργα αὐτοῦ κοσμούμενα ὑπὸ ὠραίων γνωμῶν. Ἐκ τῶν 105 κωμωδιῶν ὡς ἔγραψεν ἀποσπάσματα μόνον σφίζονται, ἀξιοθέατα διὰ τῶν πρὸ ὀλίγου ἐν Αἰγύπτῳ ἀνακαλυφθέντων ἐν παπύροις, δι' ὧν καὶ νέαι κωμωδίαὶ αὐτοῦ ἐγνώσθησαν. Ὁ *Μένανδρος* ἐγένετο ὁ προσφιλέστατος τῶν κωμικῶν ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις, οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἤγειραν αὐτῷ ἀνδριάντα ἐν τῷ Διονυσιακῷ θεάτρῳ.

Σύγχρονος τοῦ *Μενάνδρου* ὑπῆρξε καὶ ὁ *Φιλήμων* ἐκ Σόλων τῆς Κιλικίας καὶ ὁ *Δίφιλος* ἐκ Σινώπης, τῶν αὐτῶν χρόνων.

Περὶ βουκολικῆς ποιήσεως καὶ μίμων. — Ἡ βουκολικὴ ποίησις εἶναι τὸ μόνον ποιητικὸν εἶδος, ὅπερ εἶναι γέννημα τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων καὶ ὅπερ ἔχει φυσικωτέραν ἐμπνευσιν. Εἰς τὴν τεχνικὴν μόρφωσιν ταύτης ἀφορμὴν ἔδωσαν ποιμενικὰ ἄσματα ἐν χώραις δωρικαῖς, μάλιστα δ' ἐν Σικελίᾳ, ἐνθα καὶ ἀγῶνες ποιητικοὶ ἐγένοντο ὑπὸ τῶν ποιμένων πρὸς τιμὴν τῆς Ἀρτέμιδος βουκολιασμοὶ καλούμενοι. Πλήν τούτου ἡ βουκολικὴ ποίησις ὠφελήθη καὶ ἐκ τῶν μίμων, οἵτινες ἦσαν ἠθογραφίαι ἐκ τῶν συνήθων τοῦ βίου γεγονότων λαμβανόμεναι, ὡς ἐορτῶν, ἐπισκέψεων, συναντήσεων, ἀγορῶν κλπ. καὶ δραματικῶς πωσ περαινόμεναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μεταξὺ δύο προσώπων ἐν συντόμῳ πράξει· ἐγράφοντο δ' οἱ μῖμοι ἀρχαιότερον μὲν ἐν πεζῷ λόγῳ, εἶτα δ' ἐν ἑξαμέτροις καὶ τέλος ἐν χολιάμβοις· σπουδαῖος ποιητὴς μίμων ἐγένετο Ἡρώδης ὁ Κῶς, οὗτινος σφίζονται μῖμοί τινες ἐν χολιάμβοις ἀνακαλυφθέντες πρὸ ὀλίγων

ἐτῶν ἐν Αἰγύπτῳ· οὗτος ἤρχισεν τὸν τρίτον αἰῶνα π. Χ.

Ἡ βουκολικὴ ποίησις μέτρον ἔχει ἐπικόν, διάλεκτον δωρικὴν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, μορφὴν δραματικὴν καὶ χαρακτῆρα ἐλεγειακόν. Τὰ ποιήματα αὐτῆς καλοῦνται εἰδύλλια ἐκ τοῦ εἶδους, ὡς ὄντα μικρόν τι ποιητικόν εἶδος. Ἀνυπέροβλος εἰς τὴν βουκολικὴν ποίησιν μέχρι τοῦ νῦν διέμεινε Θεόκριτος ὁ Συρακούσιος ζήσας κατὰ τὸν τρίτον αἰῶνα π. Χ. ἐν Συρακούσαις καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Ἐγραψε ποικίλα ποιήματα, ἀλλ' ἐνδοξος ἐγένετο διὰ τῶν *Εἰδυλλίων* αὐτοῦ, ὧν σφύζονται τριάκοντα. Ἐν αὐτοῖς οἱ διαλεγόμενοι ποιμένες παρίστανται πλήρεις ζωῆς καὶ γνήσια τέκνα τῆς φύσεως· οἱ τρόποι, αἱ σκέψεις καὶ τὰ αἰσθήματα αὐτῶν οὐδὲν τὸ ἐπίπλαστον ἔχουσι, διότι ὁ ποιητὴς ἐμπνευσθεὶς ἐκ τοῦ φυσικοῦ διαγράφει πιστῶς τὸν χαρακτῆρα αὐτῶν. Καὶ εἰς τὰ μὴ φέροντα βουκολικὸν τύπον εἰδύλλια, ὡς εἰς τὰς Ἀδωνιαζούσας, αἵτινες εἶναι μῖμος, ἐπανθεῖ πολλή ποιητικὴ χάρις, εὐφυΐα καὶ ζωηρότης. Μιμηταὶ τοῦ Θεοκρίτου ἐγένοντο ὁ Βίων καὶ ὁ Μόσχος, ὧν σφύζονται εἰδυλλία τινά.

β) Πεζὸς λόγος.

Ἱστοριογραφία.—Ἐκ τῶν ἱστοριογράφων τῶν χρόνων τούτων πινὲς μὲν ἔγραψαν ἱστορίας περιλαμβανούσας τὰς πράξεις τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν Διαδόχων, ἀναμίξαντες κατὰ τὸ πλεῖστον μυθώδη ἢ ἀνακριθεῖ γεγονότα, ἄλλοι δὲ περιέγραψαν ἦθη, ἔθιμα, καὶ πολιτεύματα διαφόρων λαῶν ἐν γλώσσῃ ἀτόνῳ καὶ πλήρῳ ῥητορικῆς ἐπιτηδεύσεως. Ἐκ τούτων ἄξιος μνείας εἶναι *Τίμαιος ὁ Ταυρομενίτης* (352—264)· οὗτος εἰσήγαγε τὴν κατ' Ὀλυμπιάδας χρονολογίαν καὶ ἐγένετο πρόδρομος τῆς ὀλίγῳ βραδύτερον μορφωθείσης πραγματικῆς ἱστορίας, ἣς σκοπὸς εἶναι ἡ ἐκθεσις καὶ κριτικὴ ἐξέτασις τῶν γεγονότων μετ' ἐξαγωγῆς ὠφελίμων διδαγμάτων.

Ἐπισημότετος καὶ τελειότετος διαμορφωτὴς τῆς πραγματικῆς ἱστορίας, ἣτις πολὺ ἐπεκράτησε καὶ ἐπὶ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων, ἐγένετο *Πολύβιος ὁ Μεγαλοπολίτης* (204—124 π. Χ.), υἱὸς τοῦ στρα-

τηγοῦ τῆς ἀχαικῆς συμπολιτείας Λυκόρτα. Κατέχων ἐπίσημον θέσιν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ ἤχθη μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Μακεδονίας εἰς τοὺς Ῥωμαίους ὡς ὄμηρος μετὰ χιλίων ἄλλων Ἀχαιῶν εἰς Ῥώμην· ἐνταῦθα ἔζησεν ἐν πολλῇ τιμῇ, ἀναστραφεὶς μετὰ πολλῶν ἐπισήμων Ῥωμαίων, μάλιστα δὲ μετὰ Σκιπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ, ὃν καὶ ἠκολούθησεν ἐν ταῖς στραταίαις· ἕνεκα δὲ τῆς τιμῆς καὶ τῆς εὐνοίας, ὣν ἀπέλαυε παρὰ Ῥωμαίους ἀπέτρεψε πολλὰ δεινὰ ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος διὰ τῆς παρεμβάσεως αὐτοῦ. Μετὰ πολλὰς ἐπιμόχθους περιηγήσεις ἐπανήλθεν εἰς τὴν πατρίδα, ἐνθα πεσὼν ἀπὸ τοῦ ἱπικοῦ ἀπέθανε. Οἱ Ἕλληνας ἐξ εὐγνωμοσύνης ἤγειραν αὐτῷ ἀνδριάντας, ὧν εἰς εὐρέθει ἐν Ὀλυμπίᾳ τῷ 1877.

Ὁ Πολύβιος συνέγραψε καθολικὴν ἱστορίαν συντεταγμένην συγχρονιστικῶς καὶ πραγματευομένην γεγονότα τοῦ ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους κόσμου ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ Β' καρχηδονικοῦ πολέμου μέχρι τέλους τοῦ Γ'. Ἐκ τῶν 40 βιβλίων αὐτῆς σφύζονται τὰ πέντε πρῶτα, τῶν δ' ἄλλων ἐπιτομαὶ ἐκτενεῖς καὶ ἀποσπάσματα.

Ὁ Πολύβιος, ὢν βαθὺς ἐρευνητὴς τῶν αἰτίων τῶν γεγονότων καὶ ἔμπειρος κριτὴς τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῶν, γίνεται διὰ τοῦτο καὶ ἄριστος διδάσκαλος τῶν μελλόντων γὰρ συμβῶσι, ἐκπληρῶν οὕτω τὸν σκοπὸν τῆς πραγματικῆς ἱστορίας. Διὰ τοῦ συγγράμματός αὐτοῦ ἠθέλησε ν' ἀποδείξῃ κυρίως ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἐγένοντο κοσμοκράτορες διὰ τοῦ ἐξόχου αὐτῶν πολιτεύματος.

Κατ' αὐτὸν τὰ προσόντα τοῦ ἀγαθοῦ ἱστορικοῦ εἶναι μελέτη τῶν προγενεστέρων συγγραμμάτων καὶ πηγῶν, γνῶσις τῶν τόπων καὶ πείρα τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν στρατιωτικῶν πραγμάτων· ἀλλ' ὁ κατέχων πάντα ταῦτα ὀφείλει νὰ μὴ ἀναμιγνύῃ συμπαθείας ἢ ἀντιπαθείας ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν ἱστορουμένων. Φρονεῖ δ' ὁ Πολύβιος ὅτι οὐχὶ ἡ τύχη, ἀλλ' ὁ νοῦς διεσθύνει τὰνθρώπινα πράγματα· ἕνεκα τούτου οἱ μῦθοι ἀποκλείονται ὑπ' αὐτοῦ, ἐπιζητεῖται δὲ μόνον τὸ ἀληθές.

Κρίσις ὀρθῆ, δέξυναια καὶ φιλαλήθεια διακρίνουσι τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ· ἀλλ' ἡ γλῶσσα τούτου, οὕσα κύριον ὑπόδειγμα τῆς τό-

τε κοινής, εἶναι ἄτεχνος, ἀκαλλώπιστος καὶ ἐν πολλοῖς τραχεῖα, διότι ὁ συγγραφεὺς ἀπέβλεπε μᾶλλον εἰς τὴν ἀκριβοῦς ἀφήγησιν τῶν πραγμάτων ἢ εἰς τὴν ἐναρμόνιον τοῦ λόγου κατασκευὴν· διὰ τοῦτο ὁ ἀναγινώσκων αὐτὸν δὲν τέρπεται ὡς ἐν τῇ ἀναγνώσει τοῦ χαρίεντος Ἡροδότου, τοῦ παθητικοῦ Θουκυδίδου καὶ τοῦ ἠδέος Ξενοφῶντος, ἀλλ' ὅμως θαυμάζει τὰς ὁρθὰς σκέψεις καὶ τὰ ἀληθῆ αὐτοῦ συμπεράσματα καὶ αἰσθάνεται τὴν ἐξ αὐτῶν ὠφελιμωτάτην διδασκαλίαν.

Οἱ μετὰ τὸν Πολύβιον γράψαντες ἱστορίας δὲν ὑπῆρξαν ἀληθῶς ἀντάξιοι αὐτοῦ· ἀλλὰ μετὰ τῶν πολυαρίθμων αὐτοῦ μιμητῶν ὑπῆρξαν καὶ τινες, οἵτινες ἐφιλοπόνησαν ἱστορίας πολυτίμους πρὸς γνῶσιν ἀπείρων ἀρχαίων γεγονότων. Οἱ ἱστορικοὶ οὗτοι ἐγκατεμίγνυσον ἐν αὐταῖς πολλὴν γεωγραφίαν καὶ ἀρχαιολογίαν, τινὲς δ' αὐτῶν ὑπῆρξαν συγχρόνως κριτικοὶ καὶ ῥήτορες, διὰ τοῦτο δ' ἔχουσι λεκτικὸν ἐπιτετηθευμένον. Ἐπισημότεροι τούτων ἐγένοντο Διόδωρος ὁ Σικελιώτης καὶ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς.

Ὁ Διόδωρος, ζήσας ἐπὶ πολὺ ἐν Ῥώμῃ κατὰ τὸν 1ον π. Χ. αἰῶνα, ἔγραψε καθολικὴν ἱστορίαν ἀρχομένην ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων καὶ λήγουσαν εἰς τοὺς ἐν Γαλατίᾳ πολέμους τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος (50 π. Χ.). Ἐκ τῶν 40 βιβλίων τῆς ἱστορίας ταύτης, ἣτις ἐπιγράφεται Βιβλιοθήκη, σφύζονται τὰ πέντε πρῶτα, περιέχοντα τὴν ἱστορίαν ἀνατολικῶν τινῶν ἔθνων καὶ μυθολογίαν τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἀπὸ τοῦ ἐνδεκάτου μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ περιλαμβάνοντα ἱστορίαν ἀπὸ τῶν περσικῶν πολέμων μέχρι τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου· τῶν δὲ λοιπῶν σφύζονται ἐπιτομαὶ καὶ ἀποσπάσματα.

Τὴν ἱστορικὴν ὕλην ὁ Διόδωρος ἐξέθηκεν ἄνευ πολλῆς τέχνης, κριτικῆς μελέτης καὶ ἐνότητος, ἀλλὰ τὸ λεκτικὸν αὐτοῦ εἶναι σαφές.

Ὁ δὲ Διονύσιος, γεννηθεὶς περὶ τὸ 70 π. Χ. καὶ ζήσας ἐπὶ πολὺ ὡς διδάσκαλος τῆς ῥητορικῆς ἐν Ῥώμῃ, ἔγραψε Ῥωμαϊκὴν Ἀρχαιολογίαν, ἣτοι ἱστορίαν καὶ πολιτείαν τῆς Ῥώμης ἀπὸ τῶν

μυθικῶν χρόνων μέχρι τοῦ Α΄ καρχηδονικοῦ πολέμου, συμπληρῶν οὕτω προεισαγωγικῶς τὸν Πολύβιον, ὅστις προτάσσει τῆς ἱστορίας αὐτοῦ γεγονότα τινὰ τοῦ πολέμου τούτου. Ἐκ τῶν 20 βιβλίων τῆς ἱστορίας τοῦ Διονυσίου τὰ μὲν ἐννέα πρῶτα σφίζονται πλήρη, τοῦ δὲ δεκάτου καὶ ἑνδεκάτου τὸ μείζον μέρος καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιτομαὶ καὶ ἀποσπάσματα. Ἐν αὐτοῖς ὁ ἱστορικὸς ἀναπτύσσει ἔτι μᾶλλον τὴν θεωρίαν τοῦ Πολυβίου περὶ τῶν αἰτίων τῆς αὐξήσεως τῆς δυνάμεως τῶν Ῥωμαίων καὶ πειράται ν' ἀποδείξῃ ὅτι οὗτοι ἦσαν γνησίᾳ ἐλληνικῇ φυλῇ.

Τὸ λεκτικὸν αὐτοῦ εἶναι καλλίτερον ἢ τὸ τοῦ Πολυβίου, ἀλλ' ἔχει πολλὴν ῥητορικὴν χροιάν.

Ὁ Διονύσιος ἐγένετο καὶ ἄριστος τεχνοκρίτης καταλιπὼν ποικίλα κριτικὰ καὶ ῥητορικὰ ἔργα.

Φιλοσοφία.—Ἐν ταῖς χρόνις τούτοις ἡ φιλοσοφικὴ θεωρία παραμελεῖται· καὶ τάσις πρακτικωτέρα ἀναφαίνεται τιθεμένου τοῦ προβλήματος: ποῖον εἶναι τὸ ὕψιστον ἀγαθὸν καὶ πῶς δύναται τις νὰ ζῇ ἐν ἡρεμίᾳ ψυχῆς. Πρὸς λύσιν τούτου ἰδρύθησαν βαθμηδὸν διάφοροι σχολαί, ἰδίᾳ ἐν Ἀθήναις, ὡς ἡ Σκεπτικῆ, ἡ Ἐπικούρειος, ἡ Στωϊκῆ καὶ ἡ τῆς Νέας Ἀκαδημίας.

Καὶ τῆς μὲν Σκεπτικῆς ἰδρυτῆς ἐγένετο *Πύρρων* ὁ Ἡλείος ἀποθανὼν τῷ 270 π. Χ· οὗτος ἐδόξαζεν ὅτι ἡ εὐδαιμονία κεῖται ἐν τῇ ἀδιαφορίᾳ καὶ ἐν τῇ ἀμφιβάλλειν περὶ πάντων. Τῆς δ' Ἐπικούρειου ἀρχηγὸς ἐγένετο ὁ Ἀθηναῖος *Ἐπίκουρος* (341—270), ὅστις τὴν εὐδαιμονίαν ἔθετεν ἐν τῇ ἡδονῇ, ἀλλὰ τὴν πνευματικὴν ἡδονὴν ἔθεώρει ἀνωτέραν τῆς σωματικῆς. Ἡ δὲ Στωϊκῆ, ἰδρυθεῖσα ὑπὸ *Ζήνωνος* τοῦ Κιτιέως (342—270), ὠνομάσθη οὕτω ἐκ τῆς ἐν Ἀθήναις *Ποικίλης Στοᾶς*, ἐν ἣ συνεσχόλαζον οἱ δπαδοὶ αὐτῆς. Οἱ Στωϊκοὶ ἐδόξαζον ὅτι ἡ εὐδαιμονία κεῖται ἐν τῇ ἀπαθείᾳ καὶ τῇ ἀφορίᾳ. Ἡ φιλοσοφία τῶν στωϊκῶν ἤκμασεν ἐπὶ αἰῶνας, εἶχε δὲ κοσμοπολιτικὸν χαρακτήρα, διότι ἔθεώρει πάντας τοὺς ἀνθρώπους συγγενεῖς πρὸς ἀλλήλους, ἀπεκίρριπτε τὴν δουλείαν καὶ παρήγγελλε τὴν πρὸς τοὺς ἐχθροὺς εὐεργεσίαν· οὕτω δὲ ἡ ἠθικὴ αὐτῶν προσήγγιζε

τῷ χριστιανισμῷ· μεγάλη δ' ὑπῆρξεν ἡ επίδρασις αὐτῶν οὐ μόνον ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ καὶ ἐν Ῥώμῃ. Τέλος τῆς Νέας Ἀκαδημείας ἰδρυτῆς ἐγένετο ἐν Ἀθήναις ὁ Ἀρκεσίλαος τῷ 296, ὅστις ἔκλινε πρὸς τὴν Σκεπτικὴν καὶ ἐδόξαζεν ὅτι οὐδὲν καθ' ἑαυτὸ εἶναι ἀληθές.

Ῥητορεία.—Ἐκλιπούσης ἐπὶ τῆς μακεδονικῆς κυριαρχίας τῆς ἐλληνικῆς αὐτονομίας, ἡ μεγάλη ῥητορεία τοῦ πολιτικοῦ βήματος ἐν Ἀθήναις ἐμαράνθη καὶ μόνον εὐθύς ἐν ἀρχῇ τῶν μακεδονικῶν χρόνων διεκρίθησαν πολιτικοὶ τινες ῥήτορες, ὡς ὁ εὐφυής, ἀλλ' ἀσταθῆς Δημάδης, ὁ ἐνάρετος Φωκίων καὶ ὁ πολυμαθέστατος Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς· μετὰ δὲ ταῦτα ἡ πολιτικὴ ῥητορεία περιωρίσθη ἐν τοῖς συνεδρίοις τῆς αἰτωλικῆς καὶ τῆς ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ὑστεροῦσα πολὺ τῆς προτέρας κατὰ τὴν δύναμιν καὶ τὸ κάλλος· εἰς δὲ τὰ ἄλλα εἶδη τῆς ῥητορείας ἐγίνοντο ψυχραὶ ἀπομιμήσεις τῶν ἔργων τῶν ἀρχαίων ἐνδόξων ῥητόρων.

Συγγραφεῖς ποικίλων ἔργων.—Κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους πλῆθος ἔργων ἀνεφάνη ἐν διαφόροις ἐπιστήμασι. Καὶ ἐν μὲν τῇ Φιλολογίᾳ πάντας ὑπερέβη ὁ ἐκ Σαμοθράκης Ἀρίσταρχος (222—150), ὅστις, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ζήσας, ἐγένετο ὁ μέγιστος τῶν κριτικῶν καὶ τῶν ἐρμηνευτικῶν· ἐν δὲ τῇ Μυθολογίᾳ διεκρίθη Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος, οὗ τὸ σφζόμενον ἔργον ἐπιγράφεται *Βιβλιοθήκη*· ἐν δὲ τῇ Μαθηματικῇ διέπρεψεν ὁ ἐκ Σικελίας *Εὐκλείδης*, οὗτινος σφζόνται ἔργα τινὰ μαθηματικὰ καὶ ἀστρονομικά· ἀλλ' ὁ μέγιστος μαθηματικὸς τῆς ἀρχαιότητος ὑπῆρξεν ὁ ἐν Συρακούσαις γεννηθεὶς τῷ 287 Ἀρχιμήδης· τούτου σφζόνται συγγράμματά τινα ἐν ὠρικῇ διαλέκτῳ. Ἐν δὲ τῇ Ἀστρονομίᾳ διεκρίθησαν Ἐρατοσθένης ὁ Κυρηναῖος (238), θεὸς τὰς βάσεις τῆς μαθηματικῆς γεωγραφίας καὶ Ἰππαρχος ὁ Νικαεὺς (160), ὁ μέγιστος τῶν ἀστρονόμων τῆς ἀρχαιότητος. Ἐν δὲ τῇ Γεωγραφίᾳ πάντων ὑπερέχει ὁ *Στράβων* ἐξ Ἀμασειᾶς, γεννηθεὶς τῷ 66 π. Χ. καὶ συγγράψας τὰ μέχρι σήμερον σφζόμενα γεωγραφικά· ἐν αὐτοῖς περιγράφονται οὐ μόνον οἱ τόποι τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ οἱ θεσμοὶ καὶ τὰ ἔθη τῶν κατοίκων.

B'). ΡΩΜΑΪΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

(Από τοῦ πρώτου μ. Χ. αἰώνας μέχρι τοῦ ἔκτου).

Γενικαὶ παρατηρήσεις.

Κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους ἡ παρακμὴ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων προβαίνει ταχύτερον, παρακολουθοῦσα τὴν ὁσημέραι προϊούσαν ἐθνικὴν καὶ κοινωνικὴν κατάπτωσιν. Καὶ ἐνέχουσε μὲν εἰς αὐτὰ πολλὴν ζωὴν ἢ φιλομουσία Ῥωμαίων τινῶν αὐτοκρατόρων, ὡς τοῦ Ἀδριανοῦ, τῶν Ἀντωνίων, τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου καὶ ἄλλων, ἰδρυσάντων πολλαχοῦ φιλοσοφικὰς καὶ ῥητορικὰς σχολὰς καὶ πολυειδῶς τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν προστατευσάντων, ἀλλὰ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐξέπεμπε τὰς τελευταίας αὐτοῦ ὠχρὰς λάμψεις· διὰ τοῦτο ἡ τῶν γραμμάτων παρακμὴ ἐποίει μὲν βραχὺν τινα σταθμὸν, ἀλλ' ἀπαύστως ἐχώρει, γενομένη ταχύτερα ὅτε Κωνσταντῖνος ὁ μέγας ἀνεγνώρισε τὸν χριστιανισμὸν ὡς θρησκείαν τοῦ κράτους, οὗ ἕνεκα αἱ ἐθνικαὶ σπουδαὶ ἠγλαττώθησαν· καὶ ἠγωνίσθησαν μὲν ἐκλεκτὰ τινα πνεύματα, ὅπως ἀναχαιτίσωσι τὴν μοιραίαν κατάπτωσιν, ἀλλ' αὕτη ἐπῆλθεν ὀριστικῶς ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ κλείσαντος ἐν ἔτει 529 τὰς ἐθνικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν.

Καὶ ἡ μὲν ποίησις κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καὶ ὀλίγη εἶναι καὶ οὐχὶ φυσικὴ, διότι μόνον τὸ ἔπος παρέχει σημεῖα τινα ζωῆς, ἡ δὲ λυρική καὶ τὸ δράμα εὐρίσκονται ἐν τελείᾳ παρακμῇ· ὁ δὲ πεζὸς λόγος εἶναι μὲν πολὺς ἐν τῇ ἱστορίᾳ, οὐκ ὀλίγος δὲ καὶ ἐν τῇ σχολαστικῇ λεγομένῃ ῥητορικῇ, ἀλλὰ στερεῖται τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ζωῆς τοῦ ἀρχαίου· μέρος αὐτοῦ ἀποτελεῖ καὶ ἡ κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα ἀναπτυχθεῖσα ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος ῥητορεία καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ῥητορεία.

α) Ποίσις.

Ἔπος. — Τοῦ ἡρωϊκοῦ ἔπους τῶν χρόνων τούτων κύριος χαρακτηριστὴρ εἶναι ἐπίδειξις πληθύσεως γνώσεων, ἔλλειψις ποιητικῆς ἐξάρσεως καὶ λεκτικὸν ἐπιτετηθευμένον. Ἐπισημότεροι δὲ ποιηταί, ὧν τὰ ἔπη σφίζονται, εἶναι Κόϊντος ὁ Σμυρναῖος γράψας κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα τὰ Μεθ' Ὅμηρον, Νόννος ὁ Πανοπολίτης ποιήσας κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους τὰ Διονυσιακά καὶ ὁ περὶ τὰ 500 ζήσας Μουσαῖος, οὗ τὰ καθ' Ἡρώ καὶ Λέαιδρον εἶναι «τὸ τελευταῖον βῆμα τοῦ μακροχρόνου κήπου τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως». Χριστιανικῆς δ' ὑποθέσεως ἔπος εἶναι τὰ Ὀμηρόκεντρα τῆς Ἐδδοκίας, συζύγου τοῦ αυτοκράτορος Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ, περιλαμβάνοντα ἐν στίχοις ὀμηρικῶς τὴν ἱστορίαν καὶ τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ.

Τοῦ δὲ διδακτικοῦ ἔπους, οὗ τὸ θέμα εἶναι ποικίλον, σφίζονται ποιήματα τινα, ὡς τὰ ἀλιευτικὰ τοῦ Ὀπτασινοῦ, τὰ ἀστρονομικοῦ περιεχομένου ἀποτελεσματικὰ τοῦ Μανέθωνος καὶ ἄλλων.

Τοῦ χριστιανικοῦ διδακτικοῦ ἔπους κύριος ἀντιπρόσωπος ἐγένετο Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός.

Λυρική. — Ταύτης τὰ μὲν μεγάλα εἶδη παρημελήθησαν ἐντελῶς, ἐπεκράτησε δὲ τὸ ἐπιγράμμα: συλλογὴν δ' ἐπιγραμμάτων ποικίλων, ἦτοι Ἀνθολογίαν, ἐποίησε, πλὴν ἄλλων, καὶ Φίλιππος ὁ Θεσσαλονικεὺς κατὰ τὸν πρῶτον μ. Χ. αἰῶνα.

Δράμα. — Οὐδὲν γενναῖον παρήχθη ἐν τῇ σπουδαίῳ τούτῳ εἴδει τῆς ποιήσεως, διότι ὁ λαὸς ἤρέσκετο εἰς παραστάσεις γελοιοποιῶν καὶ μίμων, αἵτινες καὶ ἐπεκράτησαν. Ἐν τοῖς θεάτροις σπανίως ἐδιδάσκοντο αἱ τῶν ἀρχαίων ἐνδόξων χρόνων τραγωδίαί, ἐπειδὴ τὸ δεσποτικὸν τῆς Ῥώμης κράτος ἀπέκρουε τὴν ἐκδήλωσιν ἐλευθέρου φρονήματος, ἣτις ἀφθονεῖ ἐν τῇ ἀρχαίῳ δράματι, ἢ δὲ χριστιανικῆ θρησκεία ἤσθάνετο ἀποστροφὴν πρὸς δράματα, ἐν οἷς ἔδρων ἀρχαῖοι θεοὶ καὶ πρόσωπα ἔθνηκά: ἕνεκα τούτου προήλθεν ἢ ὑπὸ φιλοσόφων καὶ σοφιστῶν σύνταξις τραγωδιῶν πρὸς ἀνάγνωσιν μόνον προωρισμένων, ὧν οὐδεμίαν σφίζεται.

Ἑλληνικὴ Γραμματολογία

9

β) Πεξός λόγος.

Ἱστοριογραφία. — Οἱ ἀξιολογώτεροι ἱστορικοὶ τῶν βωμαϊκῶν χρόνων, ὧν ἔργα σφίζονται, εἶναι οἱ ἐξῆς :

Φλάβιος Ἰώσηπος. — Οὗτος Ἰουδαῖος ὢν καὶ κατὰ τὸν πρῶτον μ. Χ. αἰῶνα ἀκμάσας ἔγραψεν ἱστορίαν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πολέμου. ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ ὑπὸ Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ Τίτου καταστροφῆς αὐτῆς (170 π. Χ. — 70 μ. Χ.), καὶ Ἰουδαϊκὴν ἀρχαιολογίαν, γραφεῖσιν εἰς ἑβραϊκὴν γλῶσσαν κατ' ἀρχάς, περιλαμβάνουσαν δὲ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ κτίσεως κόσμου μέχρι τοῦ 66 μ. Χ. *Πλούταρχος* ὁ Χαιρωνεὺς (50—120 μ. Χ.). — Σπουδάσας φιλοσοφίαν ἐν Ἀθήναις καὶ μεταβάς εἶτα εἰς Ῥώμην ἐδίδασκεν αὐτὴν ἐκεῖ εὐδοκίμως. Μεγάλως τιμηθεὶς καὶ λαθῶν σπουδαῖα ἀξιώματα παρὰ τε τοῦ Τραϊανοῦ καὶ τοῦ Ἀδριανοῦ, ἐπανήλθεν ἐν τέλει εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ὅπου καὶ ἀπέθανε. Ὑπέρξε πολυμαθέστατος καὶ πολυγραφώτατος καὶ κατέλιπεν ἔργα πολλὰ ἱστορικὰ καὶ φιλοσοφικά. Τὰ ἱστορικὰ αὐτοῦ ἔργα εἶναι 46 παράλληλοι βίοι ἐπισήμων ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ῥώμης συγκρινομένων πρὸς ἀλλήλους· σφίζονται δὲ καὶ τέσσαρες βίοι μεμονωμένοι. Μετὰ ψυχολογικῆς βαθύτητος, δραματικῶν εἰκόνων καὶ θερμοῦ ἐνθουσιασμοῦ περιγράφων ὁ Πλούταρχος ἐν χρόναις μεγάλης ἠθικῆς διαφθορᾶς τὰς πράξεις καὶ τὰ ἦθη ἐξόχων ἀνδρῶν, ἐπιζητεῖ νὰ διδάξῃ τοὺς ἀνθρώπους διεγείρων φρόνημα εὐγενές, ζῆλον τοῦ καλοῦ καὶ ἀποστραφῆν τοῦ κακοῦ. Ἄλλ' ἢ γλῶσσα αὐτοῦ, καίπερ ἀττικίζοντος, ἐν πολλοῖς εἶναι ἀνώμαλος καὶ δυσνόητος.

Φλάβιος Ἀρριανός. — Γεννηθεὶς ἐν Νικομηδείᾳ τῆς Βιθυνίας περὶ τὰ 100 μ. Χ. ὁ Ἀρριανὸς ἐγένετο μαθητὴς τοῦ στωϊκοῦ φιλοσόφου Ἐπικητῆτος καὶ προήχθη ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ εἰς μεγάλα πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ ἀξιώματα, ἀπέθανε δὲ γέρον ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ. Τὰ ἔργα αὐτοῦ εἶναι ἱστορικὰ (*Ἀνάβασις Ἀλεξάνδρου*) γεωγραφικὰ (*Ἰνδική, περίπλους Εὐξείνου Πόντου*), στρα-

τιωτικά (ἔκταξις κατ' Ἀλανῶν, τέχνη τακτική), φιλοσοφικά (Ἐπικτητοῦ διατριβαί, Ἐπικτητοῦ ἐγχειρίδια) καὶ μικτὰ (κνηηγετικός). Τῶν ἱστορικῶν αὐτοῦ ἔργων ἀξιολογώτατον εἶναι ἡ Ἀνάβασις Ἀλεξάνδρου, ἐν ἣ ἠθαυμαστῶς ἀπεικονίζεται ὁ βίος καὶ ἡ πολεμικὴ δρᾶσις τοῦ μεγάλου κατακτητοῦ τοῦ Περσικοῦ κράτους. Ὁ συγγραφεὺς ἐν αὐτῇ ἀττικίζει μιμούμενος πολὺ τοὺς τρεῖς μεγάλους ἱστορικοὺς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Ἀππιανός. — Οὗτος σύγχρονος ὢν τοῦ Ἀρριανοῦ ἔγραψεν ἱστορίαν ῥωμαϊκὴν κατ' ἐθνολογικὴν τάξιν ἐκ καλῶν πηγῶν μὴ σφζομένην πλήρη. Εἶναι φιλαλήθης καὶ προσεκτικὸς ἑραμιστής.

Δίων Κάσσιος Κοκκηϊανός (155—235). — Ὁ ἱστορικὸς οὗτος γεννηθεὶς ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας καὶ εἰς μεγάλα ἀξιώματα ἀνυψωθείς ἐν Ῥώμῃ συνέγραψε ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης μέχρις Ἀλεξάνδρου Σεπήρου (754 π. Χ. — 229 μ. Χ.), τὸ μὲν ἀκεραίαν, τὸ δ' ἐν ἐπιτομαῖς καὶ ἀποσπάσμασι σφζομένην. Ἐμμιλήθη ἀνεπιτυχῶς τὸν Θουκυδίδην καὶ ἐποίησε μὲν καλὴν χρῆσιν τῶν πηγῶν, ἀλλὰ δὲν ἐνεδάθυνα πολὺ εἰς τὰ πράγματα.

Πολύαινος. — Τούτου, ζῶντος περὶ τὸ 170 μ. Χ., σφζονται τὰ Στρατηγήματα ἔχοντα ἱκανὴν ἱστορικὴν σπουδαιότητα.

Ἡρωδιανός (170—240). — Ἐκ Συρίας ὢν ἔγραψεν ἱστορίαν τῆς μετὰ Μάρκον βασιλείας, περιλαμβάνουσαν τὰ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μάρκου Ἀυρηλίου μέχρι τοῦ Γορδιανοῦ συμβάντα (180—238)

Δέξιππος. — Κατὰ τὸν τρίτον μ. Χ. αἰῶνα ἀκμάσας ἐγένετο ἀρχῶν καὶ στρατηγὸς ἐν Ἀθήναις, συνέγραψε δὲ τὰ μετ' Ἀλεξάνδρου, ἤτοι ἱστορίαν τῶν Διαδόχων, Χρονικὴν ἱστορίαν, ἐπιτομὴν δηλονότι τῆς γενικῆς ἱστορίας, καὶ Σκυθικά, περιλαμβάνοντα τὴν ἱστορίαν τῶν συγχρόνων αὐτῷ γοθθικῶν πολέμων· τῶν ἔργων αὐτοῦ σφζονται ἀποσπάσματα μόνον.

Εὐνάπιος. — Ἐν Σάρδεσι γεννηθεὶς καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ πέμπτου αἰῶνος ἀποθανών, συνέγραψε συνέχειαν τῆς Χρονικῆς ἱστορίας τοῦ Δεξιππου ἀπὸ τοῦ 270—404 ὑπὸ τὸν τίτλον ἱστορία ἡ μετὰ Δέξιππον.

Ζώσιμος.—Τὸ ἔργον τούτου, κατὰ τὸν Ἰὸν αἰῶνα ζήσαντος, ἱστορία νέα ἐπιγραφόμενον, πραγματεύεται περὶ τῆς παρακμῆς καὶ τῆς πτώσεως τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους.

Ἐν δὲ τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ διεκρίθησαν πολλοί, ὧν ἀρχαιότατος, ὁ καὶ πατήρ αὐτῆς ἐπικληθεὶς, εἶναι ὁ *Εὐδᾶβιος*· τούτου ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία περιέχει τὴν ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ *Λικινίου* (324) ἱστορίαν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ εἶναι ἐμβριθῶς γεγραμμένη· συνέχισαι ταύτης ἐγένετο διαδοχικῶς ὑπὸ *Σωκράτους*, *Σωζομενοῦ* καὶ *Θεοδοσίου*.

Φιλοσοφία.—Ἡ φιλοσοφία κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους εἶναι συνέχισαι καὶ μεταρρυθμίσις τῆς προηγουμένης μετ' ἀναμίξεως πολλῶν χριστιανικῶν ἰδεῶν· καὶ εἶναι μὲν ποικίλη, ἀλλὰ τὸ ἐπικρατοῦν ἐν αὐτῇ σύστημα εἶναι ἡ νέα πλατωνικὴ φιλοσοφία, θεμελιωθεῖσα μὲν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ τρίτου μ. Χ. αἰῶνος ὑπὸ *Ἀμμωνίου Σακκά* ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, μεταρρυθμισθεῖσα δὲ ὑπὸ τοῦ *Πλωτίνου* οὕτως, ὥστε κύριον γνώρισμα αὐτῆς ἐγένετο ὁ *μυστικισμὸς* καὶ τὸ *ἀόριστον*. Διασημώτατος πάντων τῶν νεοπλατωνικῶν φιλοσόφων ἐγένετο ὁ ἐκ *Λυκίας* καταγόμενος καὶ κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα ζήσας *Πρόκλος*, ὅστις κατέλιπε πολυάριθμα ἔργα. Ἐκ δὲ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς στωϊκῆς φιλοσοφίας ἀξιοί μνησίας εἶναι ὁ *Ἐπίκτητος*, οὗτινος τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς διέσωσεν ὁ Ἀρριανὸς ἐν ταῖς *Διατριβαῖς* καὶ τῷ *Ἐγχειριδίῳ Ἐπικτήτου*, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ *Μάρκος Ἀυρήλιος* (161-180), οὗ τὰ εἰς ἑαυτὸν εἶναι σπουδαῖον ἔργον περιέχον τὰ δόγματα τῆς στωϊκῆς φιλοσοφίας.

Ῥητορεία.—Ἡ ῥητορικὴ ἐν ταῖς χρόναις τούτοις συνδέεται στενωῶς μετὰ τῆς σοφιστικῆς. Ἐν σχολαίς διδασκομένη μετὰ θεωρίας καὶ ἐφαρμογῆς ἀναλαμβάνει ζωὴν διὰ τῶν νέων σοφιστῶν, κληθέντων οὕτω κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς παλαιούς. Τὸ ὄνομα αὐτῶν ἀπέδαλε τὴν κακὴν σημασίαν, ἣν εἶχε πάλαι, τιμαὶ δὲ μεγάλαι καὶ ἀμοιβαὶ ἐδίδοντο εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τῶν πόλεων καὶ τῶν αὐτοκρατόρων. Οἱ νέοι σοφισταὶ ἐθήρευον τὴν καλλιερρημοσύνην καὶ τὴν πομπώδη ἐπίδειξιν, ὑπῆρξαν δὲ πολυάριθμοι καὶ πολυ-

γραφώτατοι. Ἐπιφανέστατοι ἐξ αὐτῶν, ὧν λόγοι σώζονται, ἐγένοντο *Δίων ὁ Χρυσόστομος, Αἴλιος Ἀριστείδης, Ἡρόδης ὁ Ἀττικὸς, Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης, Λιβάνιος καὶ Θεμιστοῦς.* Ἀλλὰ πάντων διακρίθη ὁ ἐκ Σαμωσάτων τῆς Συρίας κατὰ τὸν 2ον αἰῶνα ἀκμάσας *Λουκιανός*. Σπουδάσας βῆτορικὴν καὶ φιλοσοφίαν ἐν Σμύρῃ, ἐξῆσεν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ ἐν Ἀθήναις, ἐπὶ δὲ Μάρκου Αὐρηλίου ἐγένετο διοικητὴς ἐν Αἰγύπτῳ, ὅπου καὶ ἀπέθανε. Ἐχὼν γονιμωτάτην φαντασίαν καὶ πνεῦμα σκωπτικώτατον ἔγραψε ποικιλώτατα ἔργα, διαλογικὰ τὰ πλεῖστα, διακρινόμενα διὰ τὴν ἀρίστην ἀττικὴν γλῶσσαν, τὴν χάριν, τὴν εὐφυίαν καὶ τὴν εὐτραπελίαν ἐν αὐτοῖς σατυρίζει δριμύτατα καὶ εὐφυέστατα πᾶν ὅ τι εἶχε τότε γελοῖον ἢ θρησκευτικόν, ἢ φιλοσοφικόν καὶ ἢ κοινωνικόν.

Συγγραφεῖς ποικίλων ἔργων.—Ὀνομαστότεροι τούτων, ὧν ἔργα σώζονται, εἶναι οἱ ἑξῆς:

Ἀθήναιος (περὶ τὰ 200 μ. Χ.).—Τὸ ἔργον τούτου *Δειπνοσοφιστικὰ* περιέχει πολὺτιμον ὕλην πρὸς γνῶσιν τῶν ἠθῶν, τῆς τέχνης καὶ τῶν γραμμάτων τῶν ἀρχαίων.

Κλαύδιος Αἴλιανός (περὶ τὰ 180 μ. Χ.).—Ἔργα τούτου εἶναι τὸ περὶ ζῴων ἰδιότητος καὶ ἡ *ἱστορικὴ ἰστορία*.

Πτολεμαῖος ὁ Ἀλεξανδρεὺς (κατὰ τὸν 2ον μ. Χ. αἰῶνα).—Ὁυτος ὑπερῆξε μέγας ἀστρονόμος καὶ σπουδαῖος γεωγράφος ὡς δεικνύουσι, πλὴν ἄλλων, τὰ ἔργα αὐτοῦ μεγάλης σύνταξις τῆς ἀστρονομίας καὶ γεωγραφικῆ ἐφήγησις.

Ἡλιόδωρος ἐξ Ἑρέσσης τῆς Φοινίκης (περὶ τὰ 300).—Τούτου πῆξεται ὄραλον μυθιστόρημα τὰ *Λίθισπικά*.

Πανσανίας.—Ζήσας κατὰ τὸν δεῦτερον μ. Χ. αἰῶνα ἔγραψε τὴν *Ἑλλάδος περιήγησιν*, ἣτις εἶναι πολὺτιμος ὁδηγὸς διὰ τὴν μυθολογίαν, τὴν ἱστορίαν, τὰ μνημεῖα καὶ τὴν τοπογραφίαν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Διογένης Λαέρτις.—Κατὰ τὸν τρίτον αἰῶνα ἀκμάσας κατέλιπε σπουδαῖον σύγγραμμα περὶ βίων, δογμάτων καὶ ἀποφθεγμάτων

των ἐν φιλοσοφίᾳ εὐδοκιμησάντων. Ἐν δὲ ταῖς φιλολογικαῖς σπουδαῖς μνημονευτέοι Ἀπολλώνιος ὁ Δύσκολος, θεὶς τὰς βάσεις τοῦ Συντακτικοῦ, Ἰούλιος Πολυδεύκης, οὗ σφίζεται τὸ Ὀνομαστικὸν (εἶδος Λεξικοῦ), Αὐγῆνος, γράψας τὸ σφζόμενον, ἀλλὰ καὶ οὐχὶ γνήσιον αὐτοῦ θεωρούμενον ἔργον περὶ ὕψους, ὅπερ περιέχει πλείστα ἀποσπάσματα ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ἀποτελεῖ ἐν τῶν ἀρίστων μνημείων τῆς τῶν ἀρχαίων αἰσθητικῆς κριτικῆς, καὶ Ἡσύχιος, συγγραφεὺς πλουσιωτάτου λεξικοῦ. Ἐκ δὲ τῶν Συλλογῶν διεσώθη ἀπὸ τοῦ πέμπτου αἰῶνος τὸ Ἀνθολόγιον Ἰωάννου τοῦ Στοβαίου περιέχον ἠθικὰς γνώμας.

Καὶ ἡ ἱατρικὴ δὲ ἔσχε μεγάλους ἀντιπροσώπους κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους, μάλιστα δὲ τὸν Ἀρεταῖον καὶ τὸν Γαληνόν, ὧν ἔργα σφίζονται.

Χριστιανοὶ συγγραφεῖς. — Ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα, εὐρύτατα διαδεδομένη κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους, ἐχρησίμευσε τὰ μέγιστα πρὸς ἐξάπλωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ. Τὰ πρῶτα δ' ἔργα χριστιανικοῦ περιεχομένου ἐν ἐλληνικῇ γλῶσσῃ εἶναι ἡ *Καινὴ Διαθήκη*, τὰ ἔργα τῶν ἀποστολικῶν Πατέρων, ὡς *Κλήμεντος* τοῦ Ῥώμης καὶ Ἰγνατίου τοῦ Ἀντιοχείας, καὶ τὰ τῶν ἀπολογητῶν, ὡς Ἰουστίνου (ἀπολογία πρώτη ὑπὲρ Χριστιανῶν), *Τατιανοῦ* (λόγος πρὸς Ἕλληνας), Ἀθηναγόρου (πρεσβεία περὶ Χριστιανῶν) καὶ ἄλλων. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δέ, κατὰ τὰ τέλη τοῦ 2ου αἰῶνος καὶ κατὰ τὸν 3ον, ἤκμασε σχολὴ κατηχητικὴ, ἧς διασημώτατοι ἀντιπρόσωποι ἐγένοντο *Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς* καὶ ὁ πολυμαθέστατος καὶ κριτικώτατος *Ὠριγένης* τοῦ πρώτου σφίζεται λόγος προαιρετικὸς πρὸς Ἕλληνας, *Παιδαγωγὸς* καὶ *Στρωματεῖς*· ἐν τῇ τελευταίῳ τούτων περιέχονται πλείστα περικοπιᾶ ἀρχαίων συγγραφέων· τοῦ δὲ δευτέρου μεταξὺ ἄλλων σφίζονται καὶ τὰ *ἑξαπλά*, ἧτοι κριτικὴ τῶν κειμένων τῶν ἱερῶν Γραφῶν.

Ἄλλ' ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς χριστιανικῆς γραμματείας εἶναι ὁ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ὧν διαπρεπέστατοι ἐγένοντο Ἀθανάσιος ὁ μέγας, ὁ πατὴρ τῆς ὀρθοδοξίας, οὗ πλείστα ἔργα σφίζον-

ται, ἐν οἷς καὶ πραγματεία κατὰ τοῦ ἀρειανισμοῦ, Κύριλλος ὁ Ἱεροσολύμων, γράψας κατηχήσεις, Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας, συντάξας ἀπολογίαὶν τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἄλλα ἔργα. Ἄλλ' ἐκεῖνοι, οἵτινες μετὰ τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης συνεδύαξαν μεγίστην εὐγλωττίαν καὶ ἀνήγαγον τὴν ἀπὸ τοῦ ἄμδωνος βήτορειάν εἰς τὴν ὑψίστην αὐτῆς περιωπὴν, γενόμενοι ἀνυπέροβητοι ἐν αὐτῇ, ὑπήρξαν Βασίλειος ὁ μέγας, Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος καὶ Γρηγόριος ὁ Νύσσης· τούτων ἀκμασάντων κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα σφύζονται πλεῖστοι ὁμίλιαι, λόγοι καὶ ἐπιστολαί, τοῦ δὲ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ καὶ ποιήματα. Βαπτισθέντες οἱ πατέρες οὗτοι εἰς τὰ διαυγέστατα καὶ ζωηφόρα νάματα τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς παιδείας ἐνίσχυσαν δι' αὐτῆς τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα, μεταχειρισθέντες γλώσσαν, ἐν ἣ διαλάμπει σεμνότης, γλαφυρότης, δύναμις καὶ ὕψος πολλάκις μετ' εἰκόνων καὶ παρομοιώσεων λαμπρῶν.

Γ'.) ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Ἄπὸ τοῦ ἔκτου μ. Χ. αἰῶνος μέχρι τῶν μέσων τοῦ δεκάτου πέμπτου.

Γενικαὶ παρατηρήσεις.

Ἡ Βυζαντινὴ γραμματεία κέντρον ἔσχε τὸ Βυζάντιον, ἐξ οὗ ἔλαθε καὶ τὸ ὄνομα. Ἡ ἀρχαία παράδοσις καὶ ἡ μελέτη τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ συγγραφέων διτηρήθησαν ἀπαύστως ἐν τῇ βυζαντιακῇ κράτει μέχρι τῶν ἀρχῶν τῶν νέων χρόνων. Τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων οὐδόλως ἐφάνησαν ὡς τι ξένον καὶ ἄψυχον εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς, ὡς συνέθη ἐν τῇ λατινικῇ γραμματείᾳ κατὰ τὸν Μέσον αἰῶνα. Οὐχ ἦττον ὁ πνευματικὸς βίος τῶν Βυζαντινῶν ἔχει πολλὴν αὐτοπαρξίαν, διότι πᾶν ὅ τι ἐδημιούργησε θὲν εἶναι ἀπλῶς παράρτημα τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλ' ἔχει ἰδιάζοντα τύπον

ἐν τῷ ὁποίῳ συνεχωνεύθησαν μὲν ἑλληνικά, ῥωμαϊκά καὶ χριστιανικά στοιχεία, ἀλλὰ κρατοῦν ἐν αὐτῷ παρέμεινε τὸ ἑλληνικὸν ἐν ἀδιαπτῶτῳ ἐνότητι.

Ἡ βυζαντινὴ γραμματεία κατὰ τὴν μακρὰν αὐτῆς πορείαν διέτρεξε ποικίλα στάδια. Καὶ ἀπὸ μὲν Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἡρακλείου (330—641) εἶναι μεταβατικὴ τις περίοδος ἐκ τοῦ ἀρχαίου πνεύματος εἰς τὸ νέον. Κατὰ ταύτην ἡ ποίησις διακρίνεται εἰς ἐθνικὴν, ἐπικὴν κυρίως οὔσαν, καὶ εἰς ἐκκλησιαστικὴν, ἣτις, λυρικὴ πρὸ πάντων οὔσα, ἀνέρχεται εἰς τὴν ὑψηλὴν ἀκμὴν κατὰ τὸν 6ον καὶ τὸν 7ον αἰῶνα, ἰδίᾳ διὰ τοῦ Ῥωμανοῦ. Ἐν δὲ τῷ πεζῷ λόγῳ ἡ μὲν ἱστοριογραφία ἢ πραγματευομένη οὐχὶ ἐκκλησιαστικὰ γεγονότα ἀκμάζει μεγάλως, ἡ δὲ ῥητορικὴ συνεχίζουσα τὴν τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων παρακολουθεῖται καὶ ὑπὸ τῆς ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος ῥητορείας· ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ὁ ἐπικρατῶν νεοπλατωνισμὸς οὐδὲν γενναῖον παράγει καὶ ἐν τῇ φιλολογίᾳ κύριον γνῶρισμα εἶναι συλλογῇ, ἐπεξεργασία καὶ ὑπομνημάτις τοῦ ἀρχαίου ὕλικου.

Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἡρακλείου ἐπέρχεται ἀποτόμως μέγα κενὸν ἐπὶ δύο αἰῶνας εἰς πάντα τὰ εἶδη τῆς γραμματείας πλὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο Λέων ὁ Ἰσαυρὸς κλείει τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀκαδημίαν, ὁ δ' αἰὼν τῶν εἰκονομάχων βλάπτει σπουδαίως τὴν παιδείαν. Ἀλλ' ἀνιδρωθείσης πάλιν κατὰ τὸν ἕνατον αἰῶνα ὑπὸ Θεοφίλου τῆς Ἀκαδημίας, νέα καὶ ἰσχυρὰ πνοὴ ἐμφυσᾶται εἰς τὸ ἔθνος, ἰδίᾳ διὰ τοῦ Πατριάρχου Φωτίου, δι' οὗ μεγάλως ζωογονοῦνται καὶ εὐρύνονται αἱ σπουδαὶ τῆς ἀρχαιότητος.

Τῷ αἰῶνι τοῦ Φωτίου ἀκολουθεῖ ὁ οὐχὶ ἐπὶ πρωτοτυπίᾳ, ἀλλ' ἐπὶ ζήλῳ πρὸς ἐραυίσματα καὶ συλλογὰς διακρινόμενος δέκατος αἰὼν, ὅστις δύναται νὰ κληθῇ ὁ αἰὼν τῶν ἐγκυκλοπαιδικῶν.

Εἰς δὲ τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα διὰ τοῦ πολυμαθεστάτου Μιχαὴλ Ψελλοῦ προσδίδεται χαρακτῆρ ῥητορικὸς καὶ φιλοσοφικός, προάγεται δ' ἱκανῶς ἡ ἱστορία καὶ ἡ μελέτη τῶν ἀρχαίων εἶναι πολλή

καὶ ἐπιτυχῆς· ἡ ἐπάνοδος δ' αὐτῆ εἰς τὴν ἀρχαίαν γραμματεῖαν παρήγαγεν ἐν τῇ γλώσσῃ ἀντίδρασιν, ἐξ ἧς ἐμορφώθη δημώδης γλωσσικὸς τύπος εἰσχωρήσας βαθμυδὸν εἰς τὴν γραμματεῖαν.

Κατὰ δὲ τοὺς χρόνους τῶν Παλαιολόγων αἱ περὶ τὰ ἀρχαῖα γράμματα σπουδαὶ λαμβάνουσι μὲν ἔκτασιν καὶ ποικιλίαν, ἀλλὰ στεροῦνται βάθους· καίτοι δὲ τὸ κράτος ἐχώρει εἰς παρακμὴν, οὐχ ἥττον παρήχθη μέγα πλῆθος συγγραμμάτων, μάλιστα δὲ ἱστορικῶν.

Ἐπελθούσης τέλος τῆς ὀσμаниκῆς κατακτῆσεως πᾶσα ὕψηλὴ πνευματικὴ ἐνέργεια κατεσβέσθη καὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐφυγαδεύθησαν εἰς τὴν Δύσιν, ὅπως συντελέσωσιν εἰς τὴν πνευματικὴν αὐτῆς ἀναγέννησιν.

α) Ποίσεις.

Διοίσεις καὶ μέτρα αὐτῆς. — Ἡ βυζαντινὴ ποίσις διαιρεῖται εἰς τὴν ἐθνικὴν, τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ τὴν δημώδη. Καὶ ἡ μὲν ἐθνικὴ, πραγματευομένη ποικίλας ὑποθέσεις οὐχὶ ἐκκλησιαστικοῦ περιεχομένου, εἶναι κυρίως ἐπικὴ καὶ ἐπιγραμματικὴ, ἡ δ' ἐκκλησιαστικὴ, ὑπηρετοῦσα τῇ χριστιανικῇ διδασκαλίᾳ καὶ πίστει, εἶναι κατ' ἐξοχὴν λυρική· ἡ δὲ δημώδης ἔχει θέμα ποικίλον, ἰδίᾳ δὲ μυθικὰς ἢ ἐθνικὰς ἱστορίας.

Καὶ ἐν μὲν τῇ ἐθνικῇ ποιήσει παρελήφθησαν πολλὰ μέτρα ἐκ τῆς ἀρχαίας μετρικῆς, ἐν δὲ τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἰδιόζει τὸ ρυθμικὸν ἐκεῖνο σύστημα, ἐν ᾧ βάσις εἶναι οὐχὶ ἡ βραχύτης καὶ ἡ μακρότης τῶν φωνηέντων, ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς τῶν συλλαβῶν καὶ ὁ τόπος τῶν λέξεων. Ἐν δὲ τῇ δημώδει ἐπικρατεῖ ὁ λεγόμενος πολιτικὸς στίχος, ὧν δεκαπεντασύλλαθος ἰαμβικός. Σημειωτέον δ' ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ ποίσις παρέλαθεν εἰς τὰ ἄσματα αὐτῆς ἐκ τῆς ἀρχαίας μουσικῆς τοὺς τρόπους ἢ τὰς ἀρμονίας αὐτῆς, ἅς ὠνόμασεν ἤχους.

Οἱ σπουδαιότατοι τῶν ποιητῶν τῆς ἐθνικῆς ποιήσεως. — Τούτων οἱ μὲν κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους ἀκμάσαντες συνδέονται

πρὸς τοὺς πρὸ αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἀλεξανδρινῶν καὶ τῶν βωμαϊκῶν χρόνων ὑπάρξαντας κατὰ τὸ πνεῦμα, τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ μέτρα. οἱ δὲ μετὰ ταῦτα ἀναφανέντες ὑφίστανται τὴν ἐπίδρασιν τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῶν ἐν τῇ γλώσσῃ καὶ τῇ μετρικῇ σὺν τῷ χρόνῳ ἐπελθουσῶν μεταβολῶν. Εἶναι δὲ οἱ σπουδαιότατοι αὐτῶν, ὧν ἔργα σφύζονται, οἱ ἑξῆς :

Γεώργιος Πισίδης. — Ἀκμάσας ἐπὶ Ἡρακλείου ἔγραψε παικίλα ποιήματα, ὧν ἐξέχουσι τὰ δι' ἰάμβων ἐξυμνοῦντα τὰ κατορθώματα τοῦ Ἡρακλείου καὶ τὸ εἰς τὴν ἀπόκρισιν τῶν Ἀδάρων ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀναφερόμενον. Εἶναι ὁ ἄριστος τῶν ἔθνικῶν βυζαντινῶν ποιητῶν, ὃν πολλοὶ μετὰ ταῦτα ἐμιμήθησαν. *Ἰγνάτιος ὁ διάκονος καὶ Θεοδόσιος ὁ διάκονος.* — Ὁ πρῶτος, κατὰ τὸν ἕνατον αἰῶνα ζήσας, ἔγραψε ποίημα δραματικὴν μορφὴν ἔχον, τοὺς *Στίχους εἰς τὸν Ἀδάμ*, ἐν τῷ ὁποίῳ παρίσταται διαλεγόμενοι ὁ Θεός, ὁ Ἀδάμ καὶ ἡ Εὐα, ὁ δὲ δεύτερος, κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα ἀκμάσας, ἐποίησε τὴν *ἄλωσιν τῆς Κρήτης*· ἐν ταύτῃ ἀφηγεῖται λαμπρῶς τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κρήτης ἀπὸ τῶν Ἀράβων ὑπὸ Νικηφόρου Φωκᾶ. *Ἰωάννης ὁ Εὐχαΐτων.* — Οὗτος, διατελέσας μητροπολίτης τῆς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ πόλεως Εὐχαΐτων καὶ κατὰ τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα ζήσας, ὑπῆρξεν ἀνὴρ μεγάλης καὶ ποικίλης παιδείας· σφύζονται διάφορα ποιήματα αὐτοῦ. *Θεόδωρος Περὸδρομος.* — Οὗτος, ζήσας κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα καὶ Πτωχοπρόδρομος αὐτοκαλούμενος διὰ τὴν πενίαν, ὑπῆρξε γονιμώτατος ποιητῆς καὶ συγγραφεύς, γράψας ποικίλα ἔργα πεζά, ἐν τισὶ τῶν ὁποίων, διαλογικαῖς οὔσι, μιμεῖται τὸν Λουκιανόν, καὶ πλεῖστα ποιητικά· τούτων ἐκτενέστατον εἶναι τὸ μυθιστόρημα τὰ κατὰ *Ῥοδάνθην καὶ Λοσικλέα*, ἐν οἷς πρότυπον εἶχε τὰ Αἰθιοπικὰ τοῦ Ἡλιοδώρου· σφύζεται δὲ καὶ δραματικὴ τις παρωδία αὐτοῦ, ἡ *Γαλεομνομαχία*, κατὰ μίμησιν τῆς ὀμηρικῆς Βατραχομομομαχίας, σάτιρά τις κατὰ μακρογενεῖον γέροντος, καὶ ἄλλα ἔτι ποιήματα. Ὁ Πτωχοπρόδρομος, εἶναι μὲν φιλοπαίγμων καὶ σκώπτης ἐν ταῖς ἐπιθέσεσιν αὐτοῦ, ἀλλ' ἄγροικος καὶ τραχὺς.

ἐπιθέσειν αὐτοῦ, ἀλλ' ἄγροικος καὶ τραχύς.

Μιχαὴλ Ἀπλούχειρ. — Τούτου, ζήσαντος κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα, σφίζεται ποιήματα, *Δραμάτιον* καλούμενον.

Μανουὴλ Φιλῆς. — Οὗτος, ζήσας ἐν μέρει κατὰ τὸν δωδέκατον καὶ τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα, ὑπῆρξε γονιμώτατος ποιητής, γράψας ποικιλώτατα ποιήματα. Γενικῶς ὁ Φιλῆς κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ἔκφρασιν εἶναι ἄλλος Πτωχοπρόδρομος, ἀλλὰ χείρων αὐτοῦ.

Ἐν τῇ ἐθνικῇ ποιήσει περιλαμβάνεται, καὶ τοι ἡ ὑπόθεσις εἶναι χριστιανική, καὶ τὸ κατὰ τὸν ἐνδέκατον ἢ δωδέκατον αἰῶνα συντεθὲν δράμα *Χριστὸς πάσχων*, περιέχον πλείστους στίχους ἐκ τῶν τραγωιδιῶν τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Εὐριπίδου καὶ τῆς Κασσάνδρας τοῦ Λυκόφρονος προσαρμοζομένους εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῶν παθῶν τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ δράματι, προωρισμένῳ πρὸς ἀνάγνωσιν μόνον.

Ἐνταῦθα καταλεκτέον καὶ τὰς συλλογὰς ἐπιγραμμάτων εἴτε *Ἀνθολογίας* τοιαύτη εἶναι ἢ κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα καταρτισθεῖσα ὑπὸ Κωνσταντίνου Κεφαλά, ἐξ ἧς κατὰ τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα συνέταξε συνοπτικωτέραν ὁ μοναχὸς *Μάξιμος Πλανούδης*.

Οἱ ἀξιολογώτατοι τῶν ποιητῶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως. — Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ποίησις εἶναι τὸ μόνον νέον ποιητικὸν δημιουργημα τῶν βυζαντινῶν χρόνων, ἤρξατο δὲ μορφουμένη ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τοῦ χριστιανισμοῦ διὰ τῶν ὕμνων ἐχόντων κατ' ἀρχὰς μορφὴν ποιημάτων τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς λυρικῆς· ἀλλὰ μετὰ ταῦτα τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἄσματα ἐγράφοντο μὲν καταλογάδην, ἀλλ' ἐνεῖχον ρυθμὸν καὶ μέτρον βάσιν ἔχον τὸν τόνον μόνον καὶ ἦσαν ποικίλα, διαιρούμενα γενικῶς εἰς εἰρημούς, ἧτοι προτύπους στροφάς, πρὸς ἃς ἄλλαι ρυθμίζονται, εἰς τροπάρια = στροφάς, εἰς κοπτάκια, εἰς ἄσματα περιληπτικὰ τῶν ἑορτῶν, καὶ εἰς κανόνας, ἐκτενῆ ἄσματα περιλαμβάνοντα πολλὰς ψόδας, ὧν πάλιν ἐκάστη περιέχει πλείστας στροφάς.

Πλὴν τῶν πρώτων διαπρεφάντων εἰς ποίησιν ὕμνων Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ καὶ Γρηγορίου τοῦ Νύσσης, ἀξιολογώτατοι ἐκκλησιαστικοὶ ποιηταὶ ἐγένοντο οἱ ἐπόμενοι :

Ῥωμανός. — Διὰ τούτου, ἀκμάσαντος κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα, ἢ ὕμνογραφία ἔφθασεν εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν. Διὰ τὴν εὐρείαν φαντασίαν, τὸ βάθος τοῦ αἰσθημάτων, τὸ ὕψος καὶ τὸν πλοῦτον τῶν ἰδεῶν καὶ τὴν πλαστικότητα τοῦ λεκτικοῦ δικαίως ὁ Ῥωμανός θεωρεῖται ὁ Πίνδαρος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως, διακριθεὶς ἰδίᾳ εἰς τὰ κοντάκια.

Σέργιος. — Εἰς τούτον, πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ Ἡρακλείου ὄντα, ἀποδίδεται ὁ πλήρης ὕψους, χάριτος καὶ ὠραίων μεταφορῶν Ἄκαθιστος ἕμνος.

Ἀνδρέας ὁ Κρήτης (650—720). — Οὗτος, ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης ὢν καὶ μνητὴς τοῦ Ῥωμανοῦ, ἀλλὰ κατώτερος αὐτοῦ γενόμενος, ἐδοξάσθη διὰ τῆς ποιήσεως τοῦ *Μεγάλου κανόνος*.

Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός καὶ Κοσμάς ὁ Ἱεροσολυμίτης. — Ἀκμάσαντες ἀμφότεροι κατὰ τὸν ὅγδοον αἰῶνα, πρότυπον εἶχον ἐν τῇ ποιήσει Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνὸν καὶ διέπρεψαν εἰς τοὺς κανόνας. Εἰς τὸν πρῶτον, ὀνομασθέντα *Χρυσορροῶν* διὰ τὰς ἀρετὰς τοῦ λόγου, ἀποδίδεται καὶ ἡ λαμπρὰ μεταρρυθμίσις τῆς Ὀκτωήχου.

Κατὰ τὸν ὅγδοον αἰῶνα πρὸς τούτοις ἀνεφάνη σχολή τις ὕμνογράφων προεληθοῦσα ἐκ τῆς ἀντιδράσεως κατὰ τῆς εἰκονομαχίας καὶ κέντρον ἔχουσα τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει μονὴν τοῦ θερμοῦ προμάχου τῆς εἰκονολατρείας Θεοδώρου Στουδίτου· οὗτος καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἰωσήφ εἶναι οἱ μᾶλλον ἀξιοὶ μνείας ἐκ τῆς σχολῆς ταύτης, ἧς γνώρισμα κοινὸν ἦτο τὸ πομπῶδες καὶ οἱ πλατυσμοί.

Ἡ ἀκμὴ τῆς ὕμνογραφίας λήγει κατὰ τὸν 11ον αἰῶνα, ἀλλ' ἐν αὐτῇ δεῖν νὰ περιληφθῇ καὶ ἡ μόνη ἀξία λόγου βυζαντινῆ ποιήτρια, ἢ κατὰ τὸν 9ον αἰῶνα ἐπὶ Θεοφίλου ζήσασα *Κασσιανή*, ἧς τὰ ποιήματα εἶναι πλήρη εὐφυΐας, πρωτοτυπίας καὶ ζωηρᾶς φαντασίας· τούτων ἐξέχει τὸ γνωστότατον ἰδιόμελον αὐτῆς: *Κύριε, ἢ ἐν πολλοῖς ἁμαρτίαις κλπ.*

Ποιητὰί τῆς δημώδους ποιήσεως.—Τὰ ἔργα ταύτης ἐξετάζονται κυρίως ἐκ τοῦ χρόνου ἐκείνου, καθ' ὃν ἡ δημώδης γλῶσσα

ἐγένετο αὐτοτελής, ἤτοι ἐκ τοῦ δεκάτου αἰῶνος. Οἱ ποιηταὶ αὐτῆς διακροῦνται εἰς δύο τάξεις, εἰς τοὺς γράψαντας διδακτικὰ ἢ περιστατικὰ ποιήματα, ὧν ἄξιοι λόγου εἶναι ὁ ἤδη μνημονευθεὶς Θεόδωρος Πρώδρομος καὶ ὁ ἐπὶ Μανουὴλ ἀκμάσας καὶ χρονογράφος συγχρόνως γενόμενος *Μιχαὴλ Γλυκᾶς*, καὶ εἰς τοὺς ποιήσαντας ἡρωϊκὰ ἔπη οὗτοι ἐπραγματεύθησαν μυθολογικὰς ἢ ἱστορικὰς ἐθνικὰς ὑποθέσεις. Τὰ ποιήματα αὐτῶν, ψαλλόμενα ὑπὸ βραψφῶν περιουδούντων, δύνανται νὰ καταταχθῶσιν εἰς κύκλους περιλαμβανοντας ποιήματα ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου· τοιοῦτοι κύκλοι ἀνεφέροντο εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν τῆς Τραπεζούντος, εἰς τὴν μυστηριώδη κρίσιν τῆς γασύρας τῆς Ἄρτης καὶ εἰς τὴν ἄλωσιν τοῦ κάστρου τῆς Ὠρεῖς. Ἀλλὰ τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τούτων διὰ τὴν ἀρχαιότητα, τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν καθόλου ἱστορικὴν σημασίαν κατέχει τὸ ἔπος *Διγενῆς Ἀκριτῆς* καὶ ὁ περὶ αὐτὸ κύκλος (*ἀκριτικός*). Ἦρωσ τοῦ γενητοῦ τούτου ἔπους τῶν Βυζαντινῶν εἶναι ὁ *Βασίλειος Διγενῆς Ἀκριτῆς*, τούτου δ' ἐξυμνοῦνται ἐν αὐτῷ αἱ στρατεῖαι, τὰ κατορθώματα καὶ αἱ περιπέτειαι ἐν ταῖς ἐκδρομαῖς τῶν ἀπίστων κατὰ τοῦ βυζαντιανικοῦ κράτους. Ἔτερον ἐπικὸν ποίημα εἶναι τὸ *Χρωτικὸν τοῦ Μορέως*, ὅπερ εἶναι ἔμμετρος ἐκτενὴς χρονογραφία περὶ τῆς ἐν Πελοποννήσῳ γενέσεως καὶ ἀναπτύξεως τῶν φραγκικῶν κρατιδίων μετὰ τὸ 1204. Τὸ δὲ περὶ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου μυθῶδες ἔπος εἶναι συγγενὲς πρὸς τὸν ἀκριτικὸν κύκλον.

β) *Πεζὸς λόγος.*

Ἱστοριογραφία.—Οἱ βυζαντινοὶ ἱστοριογράφοι διακροῦνται εἰς ἱστορικοὺς καὶ χρονογράφους. Οἱ μὲν πρῶτοι ἱστοροῦσι μετ' ἀκριθείας καὶ κριτικῆς ἐρεῦνης σύγχρονα γεγονότα, ἀκολουθοῦντες κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν γλῶσσαν τοὺς ἀρχαίους μεγάλους ἱστορικοὺς καὶ ἀποτεινόμενοι μᾶλλον πρὸς τοὺς λογίους, οἱ δὲ δεῦτεροι ἀφηγῶνται συνήθως τὴν γενικὴν τοῦ κόσμου ἱστορίαν, μὴ ἐμβα-

θύνοντες εἰς τὴν οὐσίαν τῶν γεγονότων καὶ ἀπευθυνόμενοι πρὸς τὸ πολὺ πλῆθος μετὰ δημῶδους ἐκφράσεως καὶ θρησκευτικοῦ πνεύματος.

Οἱ διασημότετοι τῶν ἱστορικῶν.—Οὗτοι, ὧν τὰ ἔργα σφύζονται, εἶναι οἱ ἑξῆς:

Προκόπιος (500—562).—Τούτου τὸ ἔργον τῶν καθ' ἑαυτὸν ἱστοριῶν βιβλία ὀκτὼ περιέχει τὴν ἱστορίαν τῶν πολέμων τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τὰ δ' Ἐκείδοτα ἢ Ἀπόρρητος ἱστορία εἶναι εἶδος ἀποκρύφου ἱστορίας περὶ Ἰουστινιανοῦ καὶ Θεοδώρου. Ἡ γλῶσσα αὐτοῦ εἶναι σαφής, ἔντονος καὶ ἀρχαίχουσα. Συνέχειαν τῆς ἱστορίας τῶν πολέμων τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὑπὸ Προκόπιου ἔγραψεν ὁ Ἀγαθίας (536—582) μετὰ ποιητικῆς τινος καὶ ῥητορικῆς χροιᾶς.

Θεοφύλακτος ὁ Σιμοκιάτης.—Τούτου, ἐπὶ Ἡρακλείου ἀκμάσαντος, αἱ ἱστορίαι θέμα ἔχουσι τὴν βασιλείαν τοῦ Μαυρικίου (582—602).

Κωνσταντῖνος Ζ', ὁ Πορφυρογέννητος.—Οὗτος εἶναι ὁ γνωστός λόγιος αὐτοκράτωρ (912—959), οὗτινος ἔργα εἶναι ἡ ἱστορικὴ διήγησις περὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, αἱ πρὸς τὸν υἱὸν Ῥωμανὸν συμβουλαὶ περὶ διοικήσεως, τὸ περὶ θεμάτων, περιέχον τὴν τε ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ καὶ τῶν ἰδίων αὐτοῦ χρόνων στρατιωτικὴν διαίρεσιν τοῦ κράτους, καὶ ἔκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως, ἐν ἧ ἑκτίθενται τὰ ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ Βυζαντίου κρατοῦντα ἔθιμα καὶ νόμιμα.

Ἄννα ἡ Κομνηνή.—Αὕτη, οὖσα θυγάτηρ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ καὶ τυχούσα εὐρείας ἑλληνικῆς παιδείας ἔγραψε τὴν Ἀλεξιάδα ἐν ταύτῃ ἀφηγεῖται τὰς πράξεις τοῦ πατρὸς αὐτῆς, ὃν ἀπεικονίζει ἐν ἰδεώδει καὶ εὐγενεὶ μορφῇ. Τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι λαμπρὸν μνημεῖον οὐ μόνον τῆς βυζαντινῆς ἱστοριογραφίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς παιδείας διὰ τὴν ἀττικίζουσαν χάριν.

Νικήτας Ἀκομινᾶτος ἢ Χωνιάτης.—Ἡ ἱστορία τούτου, ζήσαντος κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα, συνεχίζει τὴν τῆς Ἄννης Κομνη-

νῆς μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων.

Γεώργιος Ἀκροπολίτης.—Ζήσας κατὰ τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα συνεχίζει τὴν ἱστορίαν τοῦ προηγουμένου μέχρι τοῦ 1261· συνέχεια δὲ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ μέχρι τοῦ 1328 εἶναι ἡ τοῦ Γεωργίου Παχυμέρη ἐν γλώσσῃ ἀρχαϊκῶσιν ἄμα καὶ δημῶδει.

Νικηφόρος Γρηγοῤῥᾶς.—Ἡ Ῥωμαϊκὴ ἱστορία τοῦτου, ἀκμάσαντος κατὰ τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα καὶ πολυῦστορος γενομένου, εἶναι συμπλήρωσις καὶ συνέχεια τῆς τοῦ Παχυμέρη, πραγματευομένη γεγονότα ἀπὸ τοῦ 1204—1359.

Λαόνικος Χαλκοκονδύλης.—Ἀθηναῖος ὢν ἐξῆσε κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα καὶ ἔγραψεν ἱστορίαν, ἐν ἣ περιλαμβάνονται γεγονότα ἀπὸ τοῦ 1298—1463 ἐν διηγήσει, ἣτις τοῦτο τὸ ἰδιῶζον ἔχει, οὐ στρέφεται οὐχὶ περὶ τὸ βυζαντικὸν κράτος, ἀλλὰ περὶ τὸ τουρκικὸν καὶ τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ.

Κριτόβουλος.—Ἐξ Ἰμβρου καὶ σύγχρονος τοῦ προηγουμένου ὢν ἔγραψεν ἱστορίαν τοῦ Κατακτητοῦ (Μωάμεθ τοῦ Β'), ἣς σφίζονται ἀποσπάσματα· ὑπῆρξε μιμητὴς τοῦ Θουκυδίδου.

Λούκας.—Ἱστορικὸς τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος ὁ Δούκας συνέγραψεν ἱστορίαν περὶ τῶν ἀπὸ τοῦ 1341—1462 συμβεβηκότων, προτάσων ταύτης σύνοψιν τῆς παγκοσμίου ἱστορίας. Εἶναι φιλαλήθης καὶ ἡ διήγησις αὐτοῦ ἐναργῆς καὶ δραματικὴ.

Γεώργιος Φραντζῆς.—Γεννηθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1401 συνέγραψεν ἱστορίαν τῶν ἐτῶν 1258—1478, περιλαβὼν ἐν αὐτῇ τὴν ἱστορίαν τῶν Παλαιολόγων, τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν ὑποταγὴν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν εἰς τοὺς Τούρκους. Τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι τὸ τελευταῖον τῆς βυζαντινῆς ἱστοριογραφίας.

Χρονογράφοι.—Ἀξιολογώτατοι τῶν χρονογράφων, ὧν ἔργα σώζονται, εἶναι οἱ ἐξῆς :

Ἰωάννης Μαλάλας.—Ἀκμάσας κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα, εἶναι ὁ πρῶτος ἀντιπρόσωπος τῆς χρονογραφίας· ἡ ἱστορία αὐτοῦ, ἀρχομένη ἐκ τῆς μυθικῆς τῶν Αἰγυπτίων ἱστορίας καὶ λήγουσα εἰς

τὰ τελευταία ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἔχει λαϊκὸν τύπον μετὰ ταπεινοῦ λεκτικοῦ.

Ἰωάννης ὁ Ἀντιοχεύς. — Οὗτος ἔγραψεν *Ἱστορίαν Χρονικὴν*. ἣτις εἶναι χρονογραφία ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ ἀρχομένη καὶ εἰς τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως Φωκά τελευτῶσα (610). Ἐξήσεν ἐπὶ Ἡρακλείου.

Γεώργιος ὁ Σύγκελλος. — Τοῦτου σφίζεται ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 8ου αἰῶνος ἐκλογή χρονογραφίας, ἀρχομένη ἀπὸ κτίσεως κόσμου καὶ φθάνουσα μέχρι Διοκλήτιανου (284 μ. Χ.). Ταύτης συνέχεια εἶναι ἡ τοῦ Θεοφάνους τοῦ ὁμολογητοῦ φθάνουσα μέχρι τοῦ 813. Μετὰ δὲ τοῦτον ὁμᾶς τις ἀνωνύμων χρονογράφων ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον αὐτοῦ μέχρι τοῦ 961.

Γεώργιος Κεδρητός. — Οὗτος ἤμικατε περὶ τὸν δωδέκατον αἰῶνα ἢ ἀνομοίως τῶν ἱστοριῶν αὐτοῦ ἀρχομένη ἀπὸ κτίσεως κόσμου λήγει εἰς τὴν βασιλείαν Ἰσακίου τοῦ Κομνηνοῦ. Ὁ Κεδρητός ὑπῆρξε μιμητὴς καὶ ἐναχοῦ ἀντιγραφεὺς μεγάλου χρονογράφου, τοῦ Ἰωάννου Σκυλίτζη.

Ἰωάννης Ξοφιλίνος. — Ζῶν οὗτος κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος καὶ τοὺς ἀρχαίους μιμηθεὶς κατήρτισεν ἐκ τῶν ἱστοριῶν Δίωνος τοῦ Κασίου ἐπιτομὴν τῆς βωμαϊκῆς ἱστορίας, ἀντικαταστήσας τὰ παντελῶς ἀπολεσθέντα βιβλία ταύτης, συμπληρώσας δὲ καὶ διορθώσας τινὰ τῶν ἄλλων.

Ζωναράς. — Κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα ζήσας συνέγραψεν ἐπιτομὴν ἱστοριῶν ἀρχομένων ἀπὸ κτίσεως κόσμου καὶ λήγουσαν εἰς τὴν βασιλείαν Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ. Τὸ ἔργον τοῦτο διακρίνεται τῶν ἄλλων κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς ὕλης καὶ τὴν μορφήν.

Εἰσαΐθιος. — Οὗτος, ὢν ἐκ τῶν ἐπισημοτάτων λογίων τῆς βυζαντινῆς γραμματείας, ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει, προσεχειρίσθη δ' ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης τῷ 1175 καὶ ἐγένετο πολυῖστων καὶ δεινῶς μύστης τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς φιλολογίας. Ἱστορικὸν ἔργον αὐτοῦ λαμπρὸν εἶναι ἡ ὑπὸ Νορμανθῶν ἄλωσις τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἐν τῇ Γεωγραφίᾳ οἱ Βυζαντινοὶ οὐδὲν ἄξιον λόγου ἔργον παρήγαγον· σφίζεται ἀπὸ τοῦ ἕκτου αἰῶνος ἡ *χριστιανικὴ τοπογραφία Κοσμᾶ* τοῦ Ἰνδικοπλεύστου καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν περίπου χρόνων τὸ γεωγραφικὸν λεξικὸν *Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου* τὸ ἐπιγραφόμενον *Ἐθνικά*.

Φιλοσοφία. — Ὁ ἐπικρατήσας ἐν ἀρχῇ νεοπλατωνισμὸς λαβὼν καίριον τραῦμα διὰ τῆς καταργήσεως τῶν φιλοσοφικῶν σχολῶν ἐν Ἀθήναις ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ, δὲν ἐζήτησεν ἐπὶ μακρόν. Καὶ ἐν μὲν τοῖς πρώτοις χρόνοις τῆς βυζαντινῆς γραμματείας ἐν τῇ φιλοσοφικῇ πορείᾳ ἐφηρμόσθησαν οἱ τύποι τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας εἰς τὴν δογματικὴν τοῦ χριστιανισμοῦ, μετὰ δὲ ταῦτα ἐπεκράτησεν ἡ ἐρμηνεία καὶ ἡ υπομνημάτισις τοῦ ἀρχαίου ὕλικου καὶ μάλιστα τῶν ἔργων τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους.

Τῆς δ' ἐκκλησιαστικῆς φιλοσοφίας πατήρ εἶναι ὁ μνημονευθεὶς ἦδη Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός· ἀλλὰ μετὰ τοῦτον ἐπέρχεται φιλοσοφικὴ στείρωσις μέχρι τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος, ὅτε ἀναφαίνεται ὁ *Μιχαὴλ Ψελλὸς*, διὰ τῆς πολυμαθείας καὶ τῆς δξυνοίας τοῦ ὁποίου ἡ φιλοσοφία λαμβάνει νέαν ὄθησιν ἐπιδρῶσα ἰσχυρῶς ἐπὶ τὴν θεολογίαν. Τοῦ Ψελλοῦ σφίζονται ποικιλώτατα ἔργα, ἐν οἷς καὶ υπομνήματα εἰς Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλη. Ἀντάξιός διὰδοχος αὐτοῦ ἐγένετο *Ἰωάννης ὁ Ἰταλὸς*, ἐρμηνευτὴς ἰδίᾳ τοῦ Ἀριστοτέλους.

Ῥητορεία. — Τὴν ῥητορικὴν οἱ Βυζαντινοὶ ἐθεράπευσαν μετὰ ζήλου, ἀλλ' ἄνευ πρωτοτυπίας. Ἡ ῥητορικὴ παρ' αὐτοῖς, πλὴν τῆς τροπῆς, ἦν ἔλαθεν ἀπὸ τοῦ ἁμῶνος, ἦτο σχολαστικὴ, ὡς διδασκομένη ἐν σχολαῖς ὅπως ἐπὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων· διάσημος δὲ σχολὴ ὑπῆρξεν ἡ τῆς *Γάζης* ἀκμάσασα κατὰ τὸν πέμπτον καὶ τὸν ἕκτον αἰῶνα· ταύτης τὸ πομπῶδες, θαρὺ καὶ ἀσιατικὴν χροιάν ἔχον ὕφος ἐπεκράτησεν ὑποδειγματικῶς οὐκ ὀλίγον παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς. Καὶ ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν καὶ ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων ἡ ῥητορικὴ ἔλαθε πολλὴν ζωὴν καὶ δύναμιν. Ἐν γένει οἱ Βυζαν-

τινοὶ εἰς οὐδὲν ἄλλο εἶδος ἐπλησίασαν τοσοῦτον τὴν ἀρχαιότητα, ὅσον εἰς τὴν ῥητορικὴν.

Φιλολογία.— Ἡ φιλολογία παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, στρεφομένη περὶ τὰ ἔργα τῆς ἀρχαιότητος, ἤχμασε κυρίως κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους. Κορυφαῖοι ἀντιπρόσωποι αὐτοῖς ἐγένοντο ὁ Φώτιος καὶ ὁ ἤδη μνημονευθεὶς ἐν τῇ ἱστοριογραφίᾳ Εὐσταθίος.

Ὁ Φώτιος γεννηθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 820 καὶ λαμπρῶς εἰς πάσας σχεδὸν τὰς ἐπιστήμας παιδευθεὶς ἔλαβε διαδοχικῶς μέγιστα ἀξιώματα ἐν τῷ κράτει, τῷ δὲ 857 ἐγένετο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Τὰ συγγράμματα αὐτοῦ εἶναι δείγματα ἀνεξάντλητων καὶ τεραστίων γνώσεων, μεταξὺ δ' αὐτῶν σπουδαιότατα εἶναι ἡ *Βιβλιοθήκη* εἴτε *Μυριόβιβλος* καὶ ἡ *Συναγωγή λέξεων*· τὸ πρῶτον, πλὴν πολλῶν ἀποσπασμάτων ἀρχαίων ἔργων ἀπολομένων μετὰ τῶν προσηκουσῶν παρατηρήσεων, περιέχει καὶ εἰδήσεις καὶ κρίσεις περὶ πολλῶν καὶ διαφόρων συγγραφέων· τὸ δὲ δεύτερον εἶναι λεξικόν, ὕπερ δὲν διεσώθη πλήρες. Ὁ Φώτιος γενόμενος ὁ ὕπατος τῶν λογίων τοῦ Βυζαντιτικοῦ κράτους κατέχει καὶ ἐν τῇ ῥητορικῇ τὴν ὑψίστην βαθμίδα ἐν τῇ διαμορφώσει εὐγενοῦς λεκτικοῦ. Τοῦ δ' Εὐσταθίου σπουδαιότατα ἔργα εἶναι αἱ *Παρεκβολαὶ* (σχόλια) εἰς τὴν *Ὀμήρου Ὀδύσειαν* καὶ *Ἰλιάδα* καὶ *Παρεκβολαὶ Πινδαρικῶν*. Κατὰ δὲ τὸν δωδέκατον αἰῶνα ἀναφαίνεται καὶ ὁ *Ἰωάννης Τζέτζης*, πολυμαθέστατος μὲν, ἀλλ' ἀκριτος συγγραφεὺς· τὸ ἐκτενέστερον τῶν ἔργων αὐτοῦ εἶναι αἱ *Χιλιάδες* περιέχουσαι ἐν πολιτικοῖς στίχοις θέματα μυθολογικά, ἱστορικά καὶ γραμματικά.

Ἐν δὲ τῷ αἰῶνι τῶν Παλαιολόγων σπουδαῖοι φιλόλογοι, ἀλλ' ὅμως διαφέροντες τῶν προηγουμένων, ὡς ἐπιδοθέντες εἰς σχολειασκὰς ἐργασίας περὶ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς, ἐγένοντο ὁ *Μοσχόπουλος*, ὁ *Θωμᾶς Μάγιστρος* καὶ ὁ *Τρικλίνιος*· τούτων σφύζονται πολλὰ γραμματικά ἔργα καὶ σχόλια

ἔχοντα πολλήν σπουδαιότητα διὰ τὴν ἑρμηνείαν τῶν ἀρχαίων.
Ἐν δὲ τῇ Λεξικογραφίᾳ διέπρεψεν ὁ κατὰ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου
αἰῶνος ζήσης Σουΐδας, οὗτινος σφίζεται λεξικὸν ἑρμηνευτικὸν λέ-
ξεων καὶ πραγμάτων.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή. Ὅρισμός τῆς γραμματικῆς καὶ τῆς γραμματικολογίας. Διαίρεσις τοῦ γραπτοῦ λόγου εἰς γένη καὶ εἶδη. Σημαντικαὶ πτυχὲς γραμματικῆς, καὶ ἰδίᾳ τῆς ἑλληνικῆς. — Διαίρεσις τῆς ἑλληνικῆς γραμματικολογίας εἰς περιόδους. — Χαρακτηρισμὸς τῆς μέχρι τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων γραμματικῆς ἤτοι τῶν δύο πρώτων περιόδων. — Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ αἱ διαλεκταὶ αὐτῆς. Σελ. 3—13.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΟΙΗΣΙΣ

Ἀπὸ τῶν παλαιωτάτων χρόνων μέχρι τῶν Ἀλεξανδρινῶν.

Γενικαὶ παρατηρήσεις

- A) Περὶ ἔπους.* § 1. Ἡ πρό τῆς διακρίσεως τοῦ ἔπους ποίησις. — § 2. Διακρίσεως τοῦ ἠρωικοῦ ἔπους. — § 3. Ἡρωικὰ ποιήματα πρὸ Ὁμήρου καὶ ἀπαγγελλία αὐτῶν. — § 4. Ὅρισμός τοῦ ἠρωικοῦ ἔπους, ἐσωτερικὰ στοιχεῖα καὶ ὑποθέσεις αὐτοῦ. — § 5. Περὶ Ὁμήρου. — § 6. Περὶ κυκλικῆς ἔπους. — § 7. Περὶ διδακτικῆς ἔπους. — § 8. Περὶ Ἡσιόδου. — § 9. Ἡ μετὰ ταῦτα ἐπικὴ ποίησις. — § 10. Περὶ μύθου. Σελ. 14—32.

- Β) Περὶ λυρικῆς ποιήσεως.** § 1. Φύσις, ἀνάπτυξις καὶ εἶδη αὐτῆς. — § 2. Περὶ μουσικῆς. — § 3. Περὶ ἐλεγειακῆς ποιήσεως. — § 4. Ἐλεγειακοὶ ποιηταί. — § 5. Περὶ ἐπιγράμματος. — § 6. Περὶ ἰαμβικῆς ποιήσεως. § 7. Ἰαμβικοὶ ποιηταί. — § 8. Περὶ μελικῆς ποιήσεως. — § 9. Μελικοὶ ποιηταί. — § 10. Περὶ χορικῆς ποιήσεως. — § 11. Ποιηταὶ τῆς χορικῆς ποιήσεως. Σελ. 33—46.
- Γ) Περὶ δράματος.** § 1. Φύσις, ἀρχὴ καὶ εἶδη τοῦ δράματος. — § 2. Γένεσις καὶ ἀνάπτυξις τῆς τραγωδίας. — § 3. Μέρη ὑποθέσεως καὶ ἐσωτερικὰ στοιχεῖα τῆς τραγωδίας. — § 4. Γλῶσσα καὶ μέτρα τῆς τραγωδίας. — § 5. Περὶ θεάτρου. — § 6. Περὶ ὑποκριτῶν καὶ χοροῦ. — § 7. Περὶ τραγικῶν ἀγώνων. § 8. Περὶ Αἰσχύλου. — § 9. Περὶ Σοφοκλέους. § 10. Περὶ Εὐριπίδου. — § 11. Σύγκρισις τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν. Ἄλλοι τινὲς τραγικοί. § 12. Γένεσις τῆς κωμωδίας. — § 13. Ἀνάπτυξις τῆς κωμωδίας ἐν Ἀττικῇ. — § 14. Ὑποκριταὶ καὶ χοροί. — § 15. Διαίσεις, γλῶσσα καὶ μέτρα τῆς κωμωδίας. — § 16. Περὶ τῆς Ἀρχαίας ἢ Ἀττικῆς κωμωδίας. — § 17. Περὶ Ἀριστοφάνους. — § 18. Περὶ τῆς Μέσης κωμωδίας. Σελ. 46—73.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

*Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν Ἀλεξανδρινῶν.

Γενικαὶ παρατηρήσεις

- Α) Ἱστοριογραφία.** § 1 Ἀρχαὶ αὐτῆς. Λοιογράφοι. — § 2 Περὶ Ἡροδότου. — § 3 Περὶ Θουκυδίδου. — § 4. Περὶ Ξενοφάνους. Σελ. 76—87.

- B) Φιλοσοφία.** § 1. Ἔργον, ἀρχαὶ καὶ διαίρεσις τῆς φιλοσοφίας. — § 2. Οἱ ἀρχαῖοι Ἴωνες φιλόσοφοι. — § 3. Οἱ Πυθαγόρειοι. — § 4. Οἱ Ἐλεᾶτι. — § 5. Οἱ Φυσικοὶ τοῦ πέμπτου αἰῶνος. — § 6. Περὶ σοφιστῶν. — § 7. Περὶ Σωκράτους. — § 8. Περὶ Πλάτωνος. — § 9. Περὶ Ἀριστοτέλους. Σελ. 87—102.
- Γ) Ρητορεία.** § 1. Ἀρχαὶ καὶ ἀνάπτυξις αὐτῆς. — § 2. Εἶδη τοῦ ῥητορικοῦ λόγου. — § 3. Ἐκκλησιὰ τοῦ δήμου καὶ δικαστήριον. — § 4. Λογογράφοι. — § 5. Περικλῆς. — § 6. Οἱ ἐξέχοντες τῶν τεχνικῶς διαμορφωθέντων ῥητόρων. — § 7. Ἀντιφῶν. — § 8 Ἀνδοκίδης. — § 9. Λυσίας. — § 10. Ἰσοκράτης. — § 11. Ἰσκίος. — § 12. Λυκαῦργος. — § 13. Δισχίνης. — § 14. Δημοσθένης. — § 15. Ὑπερείδης. — § 16. Δείναρχος. — Ἐπίμετρον. Αἱ ἐπιστῆμαι κατὰ τὴν ἀπτικήν περίοδον. Σελ. 102—117.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

*Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἀπὸ τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων
μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως
ὑπὸ τῶν Τούρκων.*

Α' ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

(Ἀπὸ τοῦ πρώτου π. Χ. αἰῶνος μέχρι τοῦ τρίτου μ. Χ.)

Γενικαὶ παρατηρήσεις

- α) Ποίησις.**—Ἔπος. Λυρική. Δραματική. Περὶ βουκολικῆς ποιήσεως καὶ μίμων. Σελ. 120—123.
- β) Πεζὸς λόγος.**—Ἱστοριογραφία. Φιλοσοφία. Ρητορεία. Συγγραφαὶ ποικίλων ἔργων. Σελ. 123—127.

Β' ΡΩΜΑΪΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

(Ἀπὸ τοῦ πρώτου μ. Χ. αἰῶνος μέχρι τοῦ ἔκτου)

Γενικαὶ παρατηρήσεις

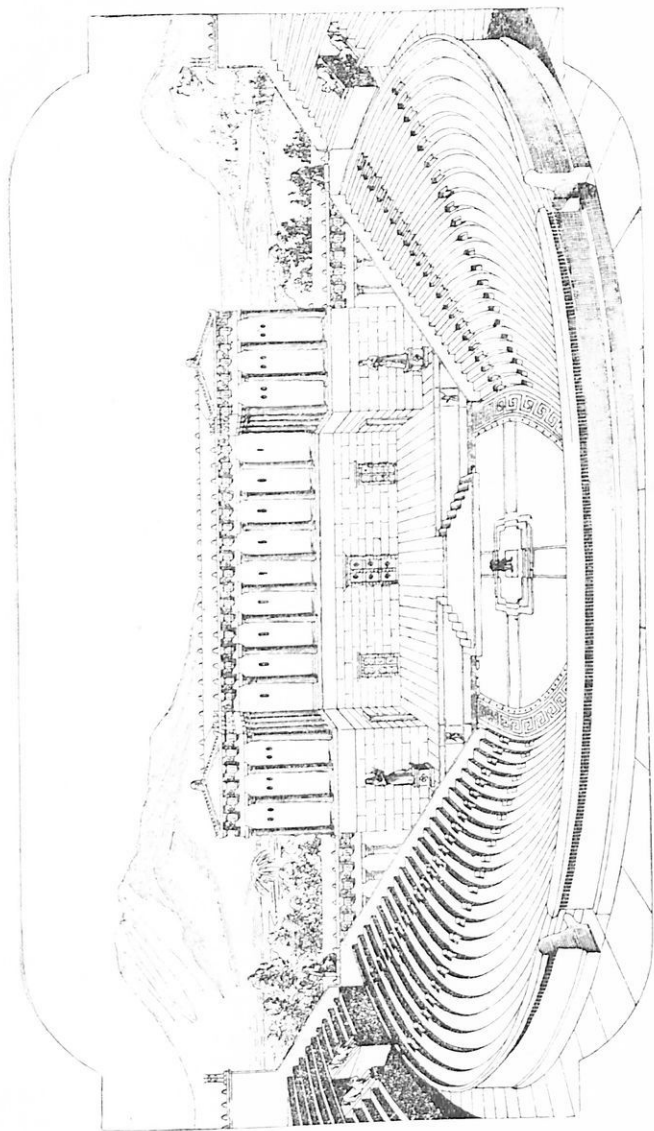
- α) *Ποίησις*.—Ἔπος. Λυρική. Δράμα. Συγγραφεῖς ποικίλων ἔργων. Σελ. 129.
- β) *Πεζὸς λόγος*.—Ἱστοριογραφία. Φιλοσοφία. Ρητορεία. Συγγραφεῖς ποικίλων ἔργων. Χριστιανοὶ συγγραφεῖς. Σελ. 230—135.

Γ' ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Γενικαὶ παρατηρήσεις

- α) *Ποίησις*.—Οἱ σπουδαιότατοι τῶν ποιητῶν τῆς ἔθνικῆς, τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ τῆς δημώδους ποιήσεως. Σελ. 137—141.
- β) *Πεζὸς λόγος*.—Ἱστοριογραφία. Οἱ διασημότετοι τῶν ἱστορικῶν. Χρονογράφοι. Φιλοσοφία. Ρητορεία. Φιλολογία. Σελ. 141—147.

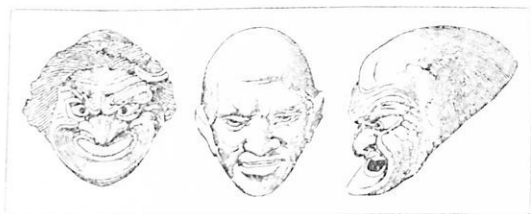

ΘΕΑΤΡΟΝ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΪΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

ΤΡΑΓΙΚΑ ΠΡΟΣΩΠΕΙΑ

ΚΩΜΙΚΑ ΠΡΟΣΩΠΕΙΑ

ΤΡΑΓΙΚΟΙ ΥΠΟΚΡΙΤΑΙ

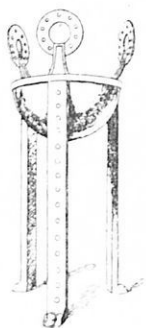

ΤΡΑΓΙΚΟΙ ΥΠΟΚΡΙΤΑΙ

(Ὁ παιδαγωγὸς, ἡ Μήδεια καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς).

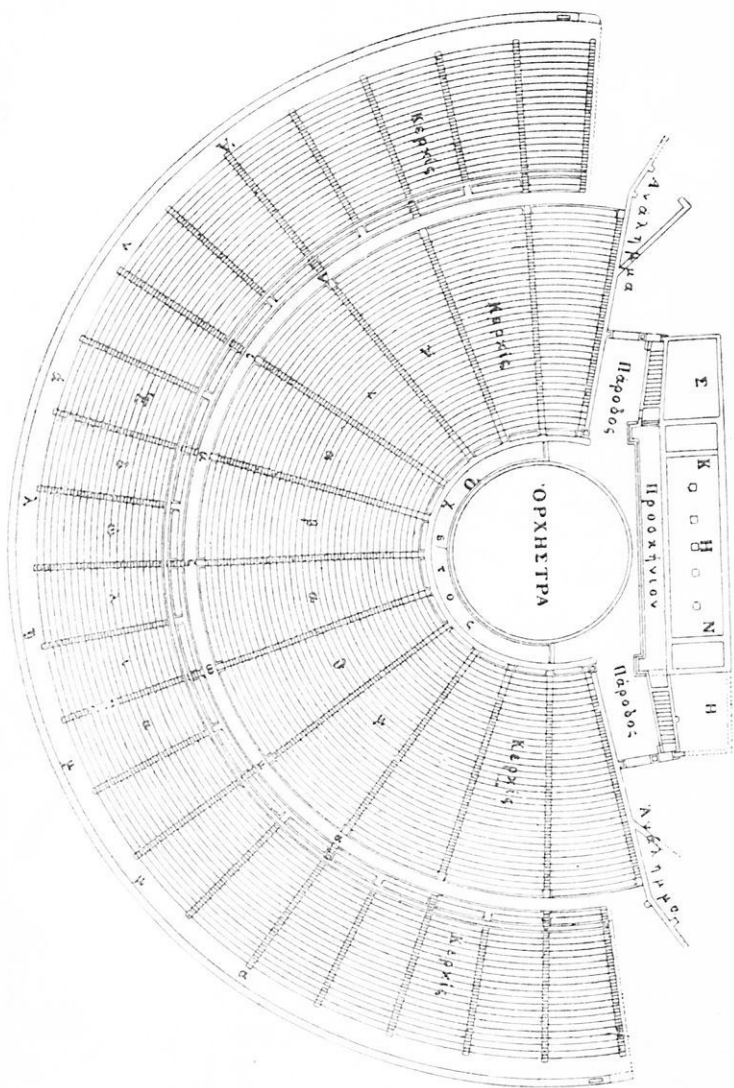
ΗΛΕΚΤΡΑ ΚΑΙ ΧΡΥΣΟΘΕΜΙΣ

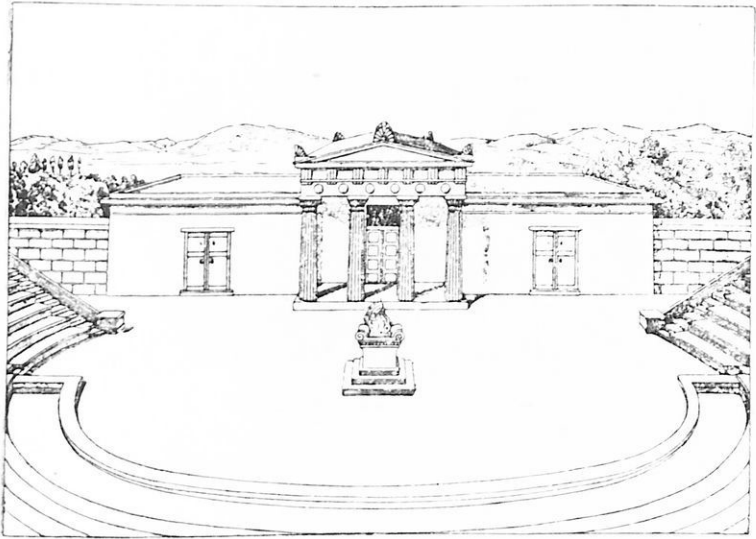
ΧΟΡΗΓΙΚΟΣ ΤΡΙΠΟΥΣ

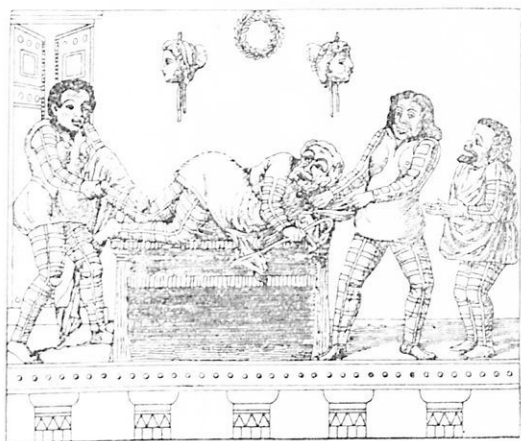
ΠΕΡΙΑΚΤΟΣ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ (ΤΟ ΕΝ ΕΠΙΔΑΥΡΩ)

ΘΕΑΤΡΟΝ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

ΥΠΟΚΡΙΤΑΙ ΚΩΜΙΚΟΙ

Κιθάρα

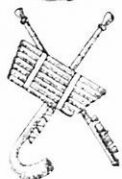
Σείστρον

Κύμβαλον

Τύμπανον

Σύριγξ

Αὔλοι

ΟΡΓΑΝΑ ΜΟΥΣΙΚΑ

ΟΡΓΑΝΑ ΜΟΥΣΙΚΑ

Τρίγωνον, Κιθάρα, Αύρα

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΣΤΡΑΤΗΣ, ξυλογράφος Καταστημάτων Δημ. Τερζοπούλου,
εικόνας ἐποίησε.

024000025614

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

